a
16

#
a.47

2

The Library of the
Wellcome Institute for
the History of Medicine

MEDICAL SOCIETY
OF
LONDON
DEPOSIT

Accession Number

Press Mark

1-2) VANDELLI, D
Map inserted

PT

Tq

DOMINICI VANDELLII
TRACTATUS
DE THERMIS AGRI PATAVINI.

Acceſſit Bibliotheca Hydrographica, & Apologia

CONTRA

CEL: HALLERUM.



PATAVII CIƆIƆCCLXI.

EX TYPOGRAPHIA CONZATTI.

SUPERIORUM PERMISSU.

SENATORIBUS PRÆSTANTISSIMIS

ANGELO CONTARENO

ÆDIS D. MARCI PROCURATORI,

BERNARDO NANIO,

FRANCISCO II. MAUROCENO

EQUITI, ÆDISQUE D. MARCI PROCURATORI.

IIIVIRIS LITTERARIIS

Ceteriſque Viris Ampliſſimis Eodem Magiſtratu Functis.

DOMINICUS VANDELLIUS F.

MANDASTIS MIHI, SENATORES AMPLISSIMI, (QUÆ FUIT ERGA ME EXIMIA QUÆDAM VESTRA BENIGNITAS) UT QUAM DILIGENTISSIME DE THERMIS PATAVINIS SCRIBEREM, MULTAQUE QUÆRE-

REM, QUÆ HI, QUI ANTE ME DE EA RE SCRIPSERUNT, INVENIRE NON POTUERUNT. ID DE ME JUDICIUM VALDE ME EREXIT. ITAQUE NEQUE LABORI, NEQUE STUDIO ULLI PEPERCI, UT VOBIS PARERER. CUCURRI, PERAGRAVI, PERICULA FECI, NIHIL PRÆTERMISI, UT, QUANTUM IN ME ESSET, REM PERFICEREM. SED EST OPUS MAGNUM, IN QUO NATURA, QUÆ VI SUA LATENS, ET OCCULTA EST, MULTA, MAGNAQUE QUODAMMODO SURRIPIT VEL NAVO HOMINI, AC DILIGENTI.

NUNC, QUALECUNQUE SIT, AD VOS SENATORES AMPLISSIMI, AFFERO VOBIS DO, DICO, DEDICO, TAMQUAM TESTEM OFFICII, STUDII, OBSEQUII ERGA VOS MEI. LIBELLUS EST, QUEM EXPRESSIT IMPERIUM VESTRUM; QUIQUE HOC NOMINE, SI NON REI DIGNITATE, HOC

POS-

POSCIT, UT TUEAMINI AB INVIDORUM MALEVOLENTIA ET OBTRECTATIONE. VALETE, ET GYMNASIUM, CUI PRÆESTIS, VIRIS DOCTIS, AC PROBIS (ID QUOD FACITIS) IN DIES MAGIS AUGETE.

Patavii Id: dec: CIϽIϽCCLX.

NOI

NOI RIFORMATORI
DELLO STUDIO DI PADOVA.

AVendo veduto per la Fede di Reviſione, ed Approvazione del P. *F. Franceſco Antonio Mantoa* Inquiſitor General del Santo Officio di Padova nel Libro intitolato *Dominici Vandellii Tractatus de Thermis Agri Patavini MS.*, non v'eſſer coſa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per Atteſtato del Segretario Noſtro, niente contro Principi, e buoni coſtumi concediamo Licenza a *Giambattiſta Conzatti Stampator di Padova*, che poſſi eſſere ſtampato, oſſervando gli ordini in materia di Stampe, e preſentando le ſolite Copie alle Pubbliche Librarie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 12. Gennaro 1760.

(Angelo Contarini Pr. Rif.

(Bernardo Nani Rif.

(Francesco Morosini 2. Kav. Pr. Rif.

Regiſtrato in Libro a Carte 75 al Num. 145.

Giacomo Zuccato Segretario.

LECTORI B:

SCripſi ſuperioribus proximis annis de Aponi Thermis diſputationem: Idque cum facerem, conſilium hoc fuit meum, ut res duntaxat, quæ ad Hiſtoriam Naturalem pertinerent, quas nemo ante me animadvertiſſet, attingerem. Nihil præterea tum in animo fuit. Ecce mox, cum Bononiæ eſſem, Litteræ mihi redditæ ſunt, ex quibus cognovi Triumvirum Litterariorum Gymnaſii Patavini juſſu, Thermarum agri hujus univerſi hiſtoriam mihi

ſcri-

ſcribendam mandari. Nihil mihi gratius contingere potuit, quàm Viris Ampliſſimis parere. Eram in via Hetruriam peragraturus, & animi cauſſa, & diſcendi, & obſervandi fontes inſigniores quos medicatos appellant. Quibus in rebus, mihi ad commiſſam provinciam ſuſcipiendam magnopere profuturis, tanto libentius annum ipſum conſumpſi. Redii deinde Patavium, continuo ad Thermas acceſſi; multaque ibi animadverti; ſummaque diligentia cuncta cum expendiſſem, Libellum hunc confeci. Recte ne, an ſecus, tu Lector benevole dijudicabis. Illud hoc loco velim diligenter attendas, pleraque tradi hoc commentariolo vera, ſincera, incorrupta, quæ mendoſe prodita fuerant ab aliquibus Hiſtoricis Patavinis: Illud etiam Thermarum vicem ſæpe fuiſſe miſeram, quod miſeræ & calamitoſæ Patavinæ res ſæpe fuere. At, inquies, pauciſſimis abſolvis quæſtiones aliquot chronologicas: Ego vero non id in animum induxi, ut rerum talium integram hiſtoriam perſcriberem; ſed carptim nonnulla, & paucis. Fortaſſe alias alia addam.

CA-

PIANTA ANTICA



BAGNI DE ABANO



CAPUT I.

DE PATAVIO.

PATAVIUM urbs antiquiſſima in planitie ædificata eſt ad gradus longitudinis XXXII cum 50, latitudinis ſeu poli altitudinis XLIV cum 30 ſecundum Ptolomæum (*a*), & ſecundum Cel. Marchionem Polenum (*b*) ad latitudinis gradus XLV. 22. 26. Ad orientem æſtivum viginti duobus millibus paſſuum mari abeſt, ad occidentem vero ſex dumtaxat a Montibus Euganeis. Hanc Urbem pulchriorem, ac ſalubrio-

(a) *Theatri Geographiæ veteris Tomus prior, in quo Cl. Ptolomæi Alexandrini Geographiæ libri* VIII. *Græce & Latine &c. Eden-*

rem reddit tranſitus duorum Medoacorum (*c*), atque a montibus æqua diſtantia; quia ita Venti planitiei exhalationes liberè transferre poſſunt: Et præter multa viridaria, & magnas plateas, quæ inſunt, quatuordecim millia terræ jugerum complanatorum poſt Maximiliani Imperatoris obſidionem mœnia ipſa circumſtant (*d*). Præterea cum urbs multum a paludibus, ac Lacubus (*e*) diſtet, & non multum montibus propinqua ſit, per totam urbem optimus & ſaluber ſpirat aer (*f*), & temperatus pariter, quia in regione conſtructa, in qua inter circulum Æquinoctialem, & polum Borealem diſtantia eſt (circiter)

Edente Petro Bertio Bevero. Lugduni Batav. 1618. *tom.* I. *pag.* 63. Editionis vero *pag.* 70. *Venetiæ civitates mediterraneæ.*

(b) *Oſſervazioni Letterarie, che poſſono ſervire di continuazione al Giornale de' Letterati d' Italia. Verona.* 1739. *tom.* 4. *pag.* 326.

(c) Plinius *Hiſt. Nat. lib.* 3. *cap.* 16., Strabo *lib.* 5., T. Livius *lib.* 10. *dec.* I.

Volaterranus *lib.* 4. *de commentariis Urbanis*; Sabellicus *lib.* 8. *Ennead.* 9., F. Leander Albertus *Deſcrizione di tutta l' Italia ec. Venezia* 1577. *Marca di Trivigi pag.* 474. Portinarius *Della Felicità di Padova ec. libri nove, Padova* 1623. *lib.* I. *cap.* 5. *pag.* 23. affirmant Medoacum majorem eſſe *Brenta*, & minorem *il Bachiglione*.

(d) *Bernardini Scardeonii Hiſtoriæ de urbis Patavii antiquitate &c.* in Tomo VI. Parte III. *Theſauri antiquitatum &c. hiſtor. Italiæ &c. Jo. Georgii Grævii &c.* Ejuſdem autem Scardeonii *lib.* I. *claſ.* I. *pag.* 10.

(e) Nam Lacus *Anguillaræ* XVII. millia paſſuum ab hac urbe diſtat Septemtriones verſus prope Atheſim, qui Lacus nunc fere exſiccatus videtur. Alter Lacus *Vighizzoli* dictus ab Ateſte V, & a Patavio XIV millia paſ: diſtat, de quo Plinius *Hiſt. Nat. lib.* 3. *cap.* 6. mentionem fortaſſe fecit ſub *Tegiſoni* nomine. Ultimus Patavinæ ditionis Lacus eſt ille *Arquà*.

(f) Quod ipſe Franciſcus Guicciardinus affirmat *Hiſtoria d' Italia ec. Venetia* 1562. *lib.* 8. *pag.* 220.

citer) XLV graduum (*a*); nam hoc modo, ut ita dicam, a cauſa caloris & frigoris fere æqualiter diſtat.

Præter duos Medoacos, Atheſi etiam Patavinus ager alluitur, quem flumina alluvionibus multum extulerunt; ſiquidem, ut putat Sabatinus (*b*), Hieronymus Bettuſſius (*c*), & Portinarius (*d*), olim mare uſque ad Montium Euganeorum radices perveniebat; ſed Bernardus Tauriſanus (*e*), Strabonis auctoritate (*f*), contrarium ſentit, imo concludit cum aliis Auctoribus antiquitus *Lacunam Venetam* fines habuiſſe ad Loredum, Adriam, Equilium ſeu Jeſolum, & ad Heracleam.

Montes vero Euganei fere triangulum eorum poſitione conficiunt, cujus primum latus a vico *Battalea* vulgo vocato, ſeu potius a *Cathajo* incipiens meridiem verſus ſe ſe extendit, & lineam curvam efficiendo uſque ad *Montem -- divitem* pervenit. Secundum latus, ad ſeptemtriones vergens, continet Montem Ægrotorum, ſeu vulgo *Montemgrotum*, Montem Anionem ſeu *Montagnonem*, S. Danielem, Montem -- Ortonem, Aponum, Prata-

(a) In Tabulis Clavii in *ſphær. Sac. Boſch. cap.* 2. *Romæ* 1585.

(b) Apud Bernardinum Tauriſanum *Della Laguna di Venezia punt.* 1, *pag.* 4.

(c) *Ragionamento di M. Giuſeppe Betuſſi ſopra il Cathajo Luogho del Illuſtriſs. Sig. Pio Enea Obizzi. Padova* 1573. *pag.* 2.

(d) *l. c. lib.* 2. *cap.* 11. *pag.* 73.

(e) *Trattato della Laguna di Venezia diviſo in* IV. *punti. Venezia* 1715. *p.* 1. *pag.* 5.

(f) *Strabonis Rerum Geographicarum libri* 17. *Iſacus Caſaubonus recenſuit ec. Excudebat Euſtathius Vignon Atrebat.* Strabo *lib.* 5. *pag.* 148. de Patavio ſic ait. *Ad eam a mari ſubvectio eſt adverſo flumine per paludes ad ſtadia* CCL, *ex magno portu, cui, ut & flumini, nomen eſt Medoaco.*

leam, alioſque montes: Tertium denique latus verſus ſolis occaſum efficitur a *Monte -- Rovolone*, a *Monte -- Pendice*, *Boccone*, *Valbona*, *Lozzo*, *Calaone*, *Cinto*, aliiſque montibus: In medio autem hujus trianguli ſunt *Arquà*, *Venda*, *Rhua*, *Taurilia*, *Teolus*, *Livianus*, *Baonus* &c., quorum montium aliqui inter ſe a vallibus nunc ſegregantur, dividunturque, & diverſis nominibus ſunt vocati (*a*), qui forſan olim unicum montem conſtituebant, quod indicare videntur eorum ſtrata lapidis arenoſi, directione (*b*) exacta cum propinquis montibus, & continuatione in vallibus cum baſi propinquorum montium: præter hæc ſtrata lapidis arenoſi, qui a me vocatur *Cos particulis arenoſis fere æqualibus minoribus, cum mica nigra*, continent etiam alia ſtrata lapidis calcarii rubri, qui in Hetruria *galleſtro* vocatur, ut etiam ſtrata lapidis calcarii albi, vulgo *Albareſe*, in quo lapide præter pulcherrimas dendrytes, aliquoties inveni corpora marina, inter quæ *Echinum ſpatagum* &c. Marmora quoque diverſi coloris (*c*) in montibus Euganeis

(a) Quæ pleraque origine græcà gaudent, ab Euganeis ipſis, iis Montibus ſic tradita, forſan ob Deos ibi cultos; quorum nominum etymologiam vide apud Marcum Guazzum in ſuo *Chron.*, Laurentium Pignorium *De origine Patavii*; Portinarium *l. c. lib.* 2. *cap.* 11., Sertorium Urſatum *Hiſtoria di Padova*. *Padova*. 1678. *Parte* 1. *lib.* 1. *pag.* 2. & *ſeqq.*

(b) Quæ ſtrata quamvis horizonti parallela videantur, attamen ad ſeptemptriones inclinant, ut in multis aliis montibus ego ſæpe obſervavi. Comes Aloyſius Marſilius in Hiſtoria phyſica maris, ait, ſe obſervaſſe omnia ſtrata lapidum montes conſtituentium parallela horizonti eſſe. Vide. *Mém. de Trév. Fev.* 1727. *pag.* 234.

(c) Quæ marmora pertinent ad 8 ſpeciem Cel. Equitis Linnæi in ſuo *Naturæ Syſtemate*. *Ordo*. 2. *pag.* 156. quæ eſt *Marmor ſolubile, particulis impalpabilibus raſilibus*.

neis reperiuntur, tum *Teolo*, *Arquà*, *Lozzo*, *Liviano*, *Fonte - frigido*, cujus *Fontis - frigidi* marmor cinerei eſt coloris & omnino *Bardiglio* Lunenſi aſſimilatur, & in *Arquà* etiam album marmor eſt, quod parum differt ab illo *Statuario* Lunenſi. Silices, jaſpides nigri huc & illuc inveniuntur, ut etiam cryſtalla (*a*), quorum aliqua amethyſti inſtar ſunt colorata. In montibus circa vallem S. Euſebii ſparſim Vitrum foſſile obſidianum (*b*), & aliquoties coloris cœrulei reperitur, quod antiquum Vulcanum indicaret. Simile vitrum Imperatus (*c*) obſervavit, & Cl. Paſſerus (*d*) in montibus Iſauricis invenit, & ego in Mutinenſibus montibus collegi. Multæ terræ ſpecies in Euganeis montibus exiſtunt, inter quas pri-

(a) Unumquodque noſtrorum Cryſtallorum conſtat priſmate hexagono, & duntaxat uno apice hexagono, quia alter non videtur, quartzo enim, vel ferri mineræ adnectitur.

(b) De quo ita ſcribit Plinius *lib.* 36. *cap.* 26. „ in genere „ vitri & Obſidiana numera- „ tur, ad ſimilitudinem lapi- „ dis, quem in Æthiopia in- „ venit Obſidius, nigerrimi co- „ loris, aliquando & translu- „ cidi, craſſiore viſu, atque „ in ſpeculis parietum pro ima- „ gine umbras reddente. Gem- „ mas multi ex eo faciunt: „ vidimuſque & ſolidas ima- „ gines Divi Auguſti, capti „ materia hujus craſſitudinis: „ dicavitque ipſe pro miracu- „ lo in templo Concordiæ Ob- „ ſidianos quatuor Elephantos. „ Remiſit & Tiberius Cæſar „ Heliopolitarum ceremoniis re- „ pertam ibi in hæreditate e- „ jus, qui præfuerat Ægypto, „ Obſidianam imaginem Mene- „ lai. Ex quo apparet anti- „ quior materiæ origo, nunc „ vitri ſimilitudo interpolata. „ Xenocrates Obſidianum lapi- „ dem in India, & in Samnio „ Italiæ, & ad Oceanum in „ Hiſpania naſci tradit.

(c) *lib.* 25. *cap.* 8.

(d) *Dell' Iſtoria de' Foſſili del Peſareſe ec. diſſert.* 4. §. 16. *pag.* 74. & *ſeq. Nuova Raccolta d' opuſcoli del P. Callogierà. tom.* 5. *Venezia.* 1759.

primum tenet argilla flaveſcens, quia hac vaſa figulina conficiuntur, quæ igni magis quàm alia reſiſtunt: Multis quoque *Marnarum* ſeu Margarum ſpeciebus ipſi montes abundant. Color vero ruber *galleſtri*, & quarumdam Margarum ferri exiſtentiam in his denotat, quod ſequenti experimento oſtenditur; nam ſi ſupra lapidem ac margas rubras aqua regia effundatur, martialis ſubſtantia ſolvitur, & cum menſtruo conjungitur, & lapis, & margæ rubrum colorem amittunt. Hi montes multum abundant arena ferraria nigreſcente (*a*). Sed nunc ſit ſatis de his montibus; dum diffuſe in ſecunda parte hujus operis eorumdem integram Hiſtoriam naturalem dabo, cui adnectam Floram Patavinam, eodemque tempore de omnium montium Euganeorum altitudine dicam reſpectu habito ad maris Adriatici littus.

Hujus vero Regionis, ut etiam totius Italiæ primi Coloni Indigetes, ſeu Aborigines fuerunt (*b*). Laurentius Pignorius (*c*), Portinarius (*d*), & Marchio Maſ-

fæus

(a) De qua ſpecie arenæ ferrariæ nigreſcentis Wallerius *Mineralogie*. tom. 1. *genre* 46. *eſp.* 260. *n.* 1. *pag.* 473. ſic ſcribit.

Il eſt aſſez riche en un fer que quelques-uns regardent comme du fer vierge; le quintal en contient juſq' a 90. *liv.*

Hæc noſtra arena ferraria tota attrahitur a magnete abſque anteriori uſtulatione, aut aliis docimaſticis operationibus.

(b) Scardeonius *l. cit. lib.* 1. *claſ.* 1. *pag.* 1., Portinarius *lib.* 2., *cap.* 11. *pag.* 73., Sertorius Urſatus *Hiſtoria di Padova par.* 1. *lib.* 1. *pag.* 1.

(c) *Origines Patavinæ*, & *Antenor una cum ejuſdem Pignorii animadverſionibus*, *latine vertit*, *ſuiſque notis auxit Sigebertus Havercampus. Lugd. Batav. in Theſaur. antiq. Italiæ Grævii & Burmanni cap.* 1. *pag.* 3.

(d) *l. c. lib.* 1. *cap.* 1. *pag.* 10.

ſæus (*a*), ajunt inde Hetruſcos ſeu Pelaſgos hìc habitaviſſe, atque inſuper Maffæus (*b*) opinatur, quod Hetruſci, Heneti, ſeu Veneti, iidem ſint; at Livius (*c*) aliter ſentit: Utcunque hæc res ſe habeat, Euganei originem habuerunt ab Hetruſcis, ſicut narratur a Catone, C. Sempronio, atque a Dempſtero (*d*), quos tamen cum Venetis Plinius (*e*) non confundit (*f*).

An

(a) *Oſſervazioni Letterarie, che poſſono ſervire di continuazione al Giornale de' Letterati d' Italia. Verona* 1739. *lib.* 1. *parte* 2. *pag.* 118. *num.* 10. *pag.* 120.

(b) *Verona illuſtrata, parte prima, contiene l'Iſtoria della Città, ed inſieme della antica Venezia &c. Verona* 1732. *lib.* 1. *pag.* 11.

(c) *lib.* 5.

(d) *De Etruria Regali. Florentiæ* 1726. *tom.* 1. *pag.* 112., *tom.* 2. *pag.* 193.

(e) *Hiſt. Nat. lib.* 3. *cap.* 19.

(f) Et Marchio Maffæus idem facit Venetos & Euganeos. *Verona illuſtrata parte* 1. *lib.* 1. *pag.* 13. *lib.* 8. *pag.* 329. Sed Strabo *lib.* 4. *pag.* 134. *n.* 50., & *lib.* 5. *pag.* 146. *n.* 50. aliter ſentit; nam duas opiniones affert de Venetorum origine. Ab aliquibus creditur, Venetos a Gallis Venetis oriri, qui circa mare Oceanum habitavere, alii vero excogitaverunt principium duxiſſe a Venetis, qui cum Antenore à Paphlagonia venerunt poſt Trojæ excidium, & hæc opinio, ut ipſe Strabo *lib.* 13. *pag.* 418. *n.* 30. ait, a Sophocle credebatur.

Proinde, Antenorem cum filiis & Henetis ſibi adjunctis in Traciam evaſiſſe: indeque in Venetiam, quæ nunc dicitur, apud Adriam perveniſſe: Idem ſcribit Cornelius Nepos. *Omnia quæ extant &c. Patavii.* 1731. *Fragmenta pag.* 133. *ab loco Eneto Paphlagones in Italiam tranſvecti, mox Veneti ſunt nominati.* Solinus *cap.* 46. *Polyhiſtor.* & Plinius *lib.* 6. *cap.* 2., ſed prius Cato, ubi agit, *Quo omnis civitas Italiæ originem duxiſſet.* & Trogus *lib.* 20. dicens, *e Lidio cum Antenore eorum duce Veneti venere poſt Trojæ ruinam.* Plinius *lib.* 3. *cap.* 19. in *Mediterraneis decimæ regionis*, ita ſcribit *Venetos Trojana ſtirpe ortos auctor eſt*

Ca-

An vero hi Euganei Herculis ſocii fuerint, decernere, dubium eſt: quidquid ſit, ecce hiſtoria a Diodoro Sicu-

Cato; Polybius *lib.* 2., ut etiam Livius *lib.* 1. *cap.* 1. *pag.* 4. edit. Patavina 1740. in principio ſuarum Hiſt. demonſtrat Venetos cum Antenore huc veniſſe.

De Venetorum origine ecce carmina cujuſdam antiqui Poetæ, qui Hiſtoriam Venetam conſcripſit, quod Poema Mss. inter Codices Claſſis XXV. Bibliothecæ Malgiabechianæ Florentiæ legi.

Vinegia exenplo ſpecchio de viventi
Unica forma e regola a venturi,
Che non an per ragion viver contenti.
Deſiro per miei verſi rozi & obſcuri
Famarla sì come Citta da elleggiere
A doctrina perpetua de futuri.
. . . .
. . . .
Fralli trè nati rimaſono a noè
Dopo il diluvio vivi, fu Yaphet
Degli altri qui nomar, uopo non è
Dal qual nacque gomer li cui effet
Fur ruſticani qual paulo exclama
Per l' orrendo peccar tanto addio fet,
Dopo coſtui qual ſtende d' albor rama
Nacquor molti altri nati fin a fin
Di cui li paflagonj n' ebbor fama.
. . . .
. . . .
Nacquor delli Trojani, i Venetiani,
Che in lingua greca, eneti ſi noma,
Che in latin dir laudabili & humani
Sed poſt innundation maris occeani
Abbandonorono la Citta Lucergnia
Ducti per gallia addirſi Venetiani,
Parte de quali diddio parve ſentenzia
Che nel grembo adrian del mar d' Italia
Qual Livio tocca, li fer reſidenzia.

Siculo (*a*), Sabellico (*b*), Scardeonio (*c*), Pignorio (*d*) deſumpta.

Hercules audiens pulcherrimos boves Geryonem habere, qui in Hiſpania dominabatur, illuc ſe tranſtulit, belloque facto, & victo Geryone, ejus armenta abripuit (*e*): Poſtea Hercules Italiam petiit, ubi ejus exercitus defatigatus ab itinere ſe ſegregavit, & huc illuc milites iverunt, quod Ovidius his carminibus indicat (*f*).

Victor abit, ſecumque boves Erytheida prædam
Abſtrhait: at comites longius ire negant.
Magnaque pars horum deſertis manſit in agris:
Montibus his ponunt ſpemque, laremque ſuum.

Ex his aliqui urbem Polæ ædificarunt (*g*), alii in Saturnii colle vicum (*h*), alii etiam templum Junonis Laciniæ (*i*) &c. Aliqui demum Herculis comites nobiliores in regionem pervenerunt, quæ poſtea Venetia appellata fuit, ibique ob aeris temperiem, terræ fertilitatem, montium amœnitatem, & præcipue ob naturales

B Ther-

(a) *Bibliothecæ libri quindecim. lib.* 5. *num.* 2. Juſtinus *lib.* 44.

(b) *Ennead.* 7. *lib.* 1.

(c) *lib.* 1. *claſ.* 1. *pag.* 1.

(d) *l. c. cap.* 1. *pag.* 1.

(e) Qui optaret ſcire tempus, quo Hercules huic expeditioni finem dedit, videre poteſt apologiam opinionis Equitis Nevvtonii de antiqua chronologia Græcorum, ac reſponſiones omnibus objectionibus &c. Equitis Stuart. *Francofurti.* 1758.

(f) *Faſtor. lib.* 5. *verſ.* 653.

(g) Sed Strabo *lib.* 5. *pag.* 149. *n.* 40. Callimachi auctoritate dicit, a Colchidibus Polam ædificatam fuiſſe.

(h) Dyoniſius Halicarnaſſeus *Romanarum antiquitatum libri undecim. lib.* 3.

(i) Solinus. *cap.* 7.

Thermas (*a*) hic morari decreverunt; ideoque hiſce fontibus calidis græcum vocabulum Α῎πονος dederunt, ideſt abſque labore; nam hoc modo ſignificabant, quod hujuſmodi locum eligebant, ut finem eorum laborum. Sed in dubium revocat hanc Herculis expeditionem Dyoniſius Halicarnaſſeus (*b*), & Salluſtius contra ait in Hiſpaniis diem ſuum obiiſſe Herculem (*c*), copiaſque ejus ex variis collectas populis huc illucque fuiſſe diſperſas. Hanc vero expeditionem ſuſcepiſſe Herculem affirmant præter antedictos auctores, Apollodorus, Juſtinus, Virgilius, Silius Italicus, & Claudius Mamertinus orator: Verum de hac re meum judicium afferre non audeo, quia narrationibus his, ut pote multum antiquis, falſa veris paſſim multa mixta ſunt.

Præterita Euganeorum origine, ſcimus Euganeos ſic appellatos fuiſſe ab eorum nobili ortu, ut Plinius (*d*) credit, quod Ε'υγενεῖς nobilem ac illuſtrem ſignificat: Hi, ut ſcribit Livius (*e*), regionem illam tenuerunt, quæ eſt inter mare Adriaticum & Apenninum, ubi teſte Catone (*f*) trigintaquatuor Civitates fuere, inter quas Patavium forſan caput, aut centrum aliarum erat (*g*).

Eu-

(a) Quippe eadem de cauſa, nempe ob thermas naturales, multis manſiſſe diebus Sardanapalum Regem Parthorum cum ſuo exercitu ad radices montis Hemi non longe ab Anchialo urbe, narrat Jornandes *de rebus Gothorum*. *Auguſtæ Vindelicorum*. 1515. *pag.* 7.

(b) *lib.* 1. *antiq. Roman.*

(c) *In bello Jugurthino*. *pag.* 33. *Venetiis*. 1521. & ex illo Iſidorus *in originibus*. *lib.* 9.

(d) *lib.* 3. *cap.* 20.

(e) *lib.* 1. *dec.* 1.

(f) *Fragmenta in originibus*.

(g) *Marcheſe Maffei*. *Verona illuſtrata*. *par.* 1. *lib.* 1. *pag.* 16.

Euganei igitur huc venerunt, ſi Urſato (*a*) credendum ſit ante Chriſti nativitatem an. 1234; qui ubi Euganeam urbem ædificaſſent, incertum eſt: Scardeonius (*b*) dubitat urbem a montibus Euganeis uſque ad vicum Euganeum, qui vulgo *Bruſegana*, perveniſſe. Antenoris vero adventu Euganei ad montes confugerunt, & maxime ad Brixienſes valles, ibique domicilium poſuerunt; quare Plinius (*c*) eos inter alpinas gentes nominat.

Ad hanc regionem Antenor cum Henetis venit anno poſt Trojæ incendium, ideſt mundi 4018 ſecundum Euſebii chronica, aut ſecundum Urſatum (*d*) an. 4016. vel 4017, & ante Chriſti ortum 1182 (*e*), & ante Romæ ædificationem 430, aut 431. De Antenoris adventu Virgilius (*f*) ſic cecinit.

Antenor potuit mediis elapſus Achivis,
Illyricos penetrare ſinus: atque intima tutus

(a) *Hiſtoria di Padova. lib.* 1. *pag.* 1. Idem aſſerit Jacobus Salomonius. *Agri Patavini inſcriptiones ſacræ & profanæ: quibus accedunt vulgatæ anno* 1654 *a Jacobo Philippo Tomaſino. Patavii.* 1696. *pag.* 159.

(b) *l.c. lib.* 1. *claſ.* 1. *pag.* 3.

(c) *Hiſt. nat. lib.* 3. *cap.* 20.

(d) *l. c. lib.* 1. *pag.* 9.

(e) Sed Daniel Spazzarinus *Hiſtoria Patavina. Mss.* ſcripſit *Anno a creatione Mundi, ut quidam ſupputant* 4081. *& ante Chriſti adventum* 1118. *Scardeonius l. c. dixit anno Mundi quatuor millibus* CCVI., *alibi autem legitur* MLVIII, *ante Chriſti adventum* 1118, *alibi vero* 1141. Qua de re multum ante Romanam Urbem conditam, ut patet ex Ovidii verſibus in *lib.* 4. *Faſtor.*

Adice Trojanæ ſuaſorem Antenora pacis,
Et generum Œnidem Apule Daune tuum.
Serus ab Iliacis, & poſt Antenora, flammis
Attulit Æneas in loca noſtra Deos.

(f) *Æn.* 1. *verſ.* 46.

Regna Liburnorum, & fontem ſuperare Timavi (a).
Hic tamen ille urbem Patavi, ſedeſque locavit
Teucrorum: & genti nomen dedit, armaque fixit
Troja: nunc placida compoſtus pace quieſcit.

Ipſe Antenor Patavium ædificavit (*b*), quæ civitas, ut credibile eſt, (quamvis nihil ab hiſtoriis habeatur) aliarum civitatum more, ab Antenore deinceps diu ſub imperio Regum, ac Principum floruit.

Circa annum ab Urbe Romana condita 451. narrat T. Livius (*c*), Græcorum claſſem Cleonimo duce Lacedæmonio infeſtaviſſe maritimam Patavinam regionem, vicos

(a) De Timavi quæſtione vide Scardeonium *l. c. lib.* 1. *claſ.* 1. *pag.* 24., Laurentium Pignorium *l. c. cap.* 14. *pag.* 54. uſque ad *pag.* 63., Portinarium *l. c. lib.* 1. *cap.* 6. *pag.* 31. *Brenta*, ſeu Medoacus major, eſt hic Timavus, quod confirmatur a Blondo Flavio Forlivienſi *de Roma triumphanti libri decem. Baſileæ.* 1531. *Marchia Tarviſina. pag.* 380, & a Bernardo Ramazzino *De Fontium Mutinenſium admiranda ſcaturigine Tractatus Phyſico-Hydroſtaticus. Mutinæ. pag.* 33.

(b) Ut afferunt Cato, Servius, Seneca *ad Helv. cap.* 7. Ælianus *Hiſt. animal. lib.* 14. *cap.* 8., Meſalla Corvinus in libro de *Auguſti progenie*, Pomponius Mela *lib.* 2. *cap.* 2. *cap.* 4., Julius Solinus *cap.* 7. *Biondo Italia illuſtrata. reg.* 9., Sabellicus *in Svetonium in vita Tiberii*, Raphael Volaterranus *lib.* 4., F. Leander Albertus *l. c. March. Taru. pag.* 475., Chriſtophorus Cellarius *Notitia Orbis antiqui, ſeu geographia plenior &c. hanc editionem illuſtravit L. Jo. Conradus Schvvartz. Lipſiæ.* 1731. *vol.* 1. *lib.* 2. *cap.* 9. *ſect.* 1. §. 127. *pag.* 558.. Laurentius Pignorius *l. c. cap.* 7. *pag.* 23. & *ſeqq.* credit, atque demonſtrare conatur, urbem hanc ab Antenore ædificatam fuiſſe, ubi ea nunc eſt; ſicque ſentit Portinarius *l. c. lib.* 1. *cap.* 7. *pag.* 34.

(c) *tom.* 1. editio Patav. an. 1740. *lib.* 10. *cap.* 1. *pag.* 724. e *ſeqq.*

vicos expugnaviſſe, tecta inflammaviſſe, hominum pecudumque prædas tuliſſe; ſed Patavina Juventus, quæ ob propinquos Gallos in armis ſemper erat, Græcos magna cum clade, ac præda pepulit.

De Patavii laudibus multa dicenda eſſent; ſed ſatis ſit quod Strabo (*a*) ſcripſit. *Propius paludes ſitum eſt Patavium, omnium ejus regionis urbium præſtantiſſima, in qua ajunt nuper cenſos fuiſſe IↃ viros equeſtres. Et antiquitus ad bellum mittebat CXX militum millia. Multitudo etiam mercium, quas Romam ad mercatum mittunt Patavini, cum aliarum tum veſtimentorum, oſtendunt quantum & viris & opibus urbs ea polleat.*

Quo tempore hæc urbs in poteſtatem Romani Imperii devenerit, nullum, quantum ego ſcio, certum monumentum habemus; fortaſſe hoc accidit ſub ſecundo Bello Punico (*b*), & tunc ſub Tribu Fabia adſciſcitur.

Romanorum Imperatores aliqui Patavii fuerunt, ibique leges dederunt, inter quos Valentinianus (*c*) leges duas poſt Chriſti ortum anno 382. ibi, aliaſque duas ſequenti anno (*d*) promulgavit: Honorius & ipſe an. 397.

(a) *lib.* 5. *pag.* 147. *n.* 50.

(b) Scardeonius *l. c. lib.* 1. *claſ.* 2. *pag.* 26.

In quodam Chron. antiquo Patav. Mss., quod aſſervatur in Muſeo Comitis Franciſci de Leoniſſa; cujus auctor eſt Anon:, legitur hoc accidiſſe tempore Tarquinii Priſci V. Regis Romanorum:

(c) *Codex Theodoſianus cum perpetuis comment. Jacobi Gothofredi &c. in VI. tomos digeſta &c. opus poſthumum Antonii Marvillii. Mantuæ.* 1740. *tom.* 1. *Chronologia codicis Theo. pag.* 116. *Antonio, & Syagrio Coſs.* XII. *Kal. Jul. Dat. Patavi. l. un. mendicantib. non invalid. ad Severum PF. V.* & *pag.* 117. XVIII. *Kal. Jun. Dat. Patavi l.* 3. *de proximis Comitib. diſpoſ. ad Hypatium PF. P.*

(d) *Ibid. pag.* 119. *Merobaude iterum, & Saturnino Coſs.* XII. *Kal. Jun. Dat. Patavi. l.* 3. *de Apoſtatis ad Hypatium PF. P.*; & *V. Kal. Jun. Dat. Patavi l.* 5. *de inoff. teſt. ad Hypatium PF. P.*

397. (*a*), & an. 399. quatuor leges Patavii dedit (*b*).

Tandem Barbarorum incurſiones urbs Patavina tulit, quoniam ut ſcribit Scardeonius (*c*) ipſam intra quadringentorum annorum ſpatium ter fuiſſe funditus dirutam, terque itidem in priſtinum reſtitutam. Attila primum (*d*) Hunnorum rex (*e*) trigeſimo quadringenteſimo ſalutis anno (*f*) (*g*) ferro, ignique eam prorſus devaſtavit; & ſi Ungarello fides præſtanda ſit (*h*), anno 412, Roma deſtructa, & Patavinis ad maritima ſe ſubductis, Radaguſius Scytha (*i*) Patavium deſtruxit, quod ta-

(a) *Ibid. pag.* 155. *Cæſario*, *& Attico Coſs.* VIII. *Kal. Octob. Dat. Patavi. l.* 13. *de tironibus Theodoro PF. P.*

(b) *Ibid. pag.* 160. *Theodoro*, *V. C. Coſs.* XIV. *Kal. Sept. Dat. Patavi l.* 1. *de religione. Apollodoro PF. P.*

XIII. *Kal.Sept. Dat. Patavi. l.* 17. *de paganis. Apollodoro PF.P.*

III. *Kal. Sept. Dat. Patavi l.* 18. *de Paganis. Apollodoro. Proc. Africæ.*

(c) *l. c. lib.* 1. *claſ.* 2. *pag.* 27. & *ſeqq.*

(d) Sed prius, ut narrat Jacobus Salomonius *l. c.*, neſcio quibus auctoritatibus, *in principio ſui operis*: an. 409. *ab Alarico Gothorum rege Patavium depopulatum fuit.*

(e) Anonymus *Cronica di Venezia Claſs.* XXV. Cod. XII. Bibliothecæ Malgiabechianæ, Florentiæ, *pag.* 6, ait, Patavium ab Attila deſtructum fuiſſe an. 420, unde tribuni, & equites relicto Patavio die Sabati in *Rivalta* domicilium ſtatuerunt:

(f) Marcus Guazzus *Cronica &c. Edizione prima. Venezia.* 1553. *pag.* 33. Blondus Flavius *l. c. pag.* 381.; ſed Scardeonius *l. c. lib.* 1. *claſ.* 2. *pag.* 27. ait, hoc eveniſſe anno a partu Virginis quadringenteſimo, quadrageſimo ſexto, & Urſatus *l. c. lib.* 2. *pag.* 129. anno 455. accidiſſe putat.

(g) Sed Ludovicus Muratorius majori ratione hoc ponit an. 452. *Annali d' Italia. Milano* 1753. *tom.* 4. *pag.* 232.

(h) *Cronica parte* I. *cap.* 10.

(i) *Ibid.*

tamen ſub Odoarco Erulorum rege (*a*), civibus frequentabatur (*b*), & magis ſub Theodorico Oſtrogothorum rege, qui, ſi Scardeonio (*c*), Bernardo Juſtiniano (*d*), atque Urſato (*e*) credamus, urbem hanc reſtauravit; ſed de hac re apud antiquos auctores, quantum ego ſcio, nihil legitur, ut neque de excidio atque depopulatione facta a Totila Gothorum rege, atque ipſius reædificatione a Narſete Juſtiniani Cæſaris Exarcho (*f*): Sed quod verum eſt Agilulphus Longobardorum Rex poſt diutinam obſidionem, Patavium ingreſſus anno 561 concremavit (*g*), mœniaque a fundamentis disjecit (*h*), & tunc Patavini cives majori quantitate, quàm alias, nempe poſt Attilæ depopulationem, Venetias ſe tranſtulerunt (*i*). Anno autem 764. Carolus Magnus Gallorum rex Longobardos Italia expulit (*k*), dein non multo poſt, ut dicit Scardeonius (*l*), urbem reædificavit, quæ per ducentos annos a civibus, & ab advenis frequentari cœpit, magnumque incrementum ſuſcepit.

Ut

(a) Qui Italiæ Dominus evaſit an. 476. Vide Muratorium *Annali d' Italia tom.* 4. *pag.* 327.

(b) P. Joſeph Cantel. *Hiſt. Metr. Urbium tom.* 1. *pag.* 3.

(c) *l. c.*

(d) *Hiſtoria di Venezia lib.* 6.

(e) *Hiſtoria di Padova lib.* 2. *pag.* 132.

(f) Muratorius dubitat *Annali d' Italia tom.* 5. *pag.* 112. anno 552. Francones Patavii Dominos eſſe; attamen anno 575. Patavium ſub Imperatoris dominio erat uſque ad annum 601.

(g) Muratorius *Annali d' Italia tom.* 5. pag. 277. Bernardinus Zanettus *Del Regno de' Longobardi in Italia memorie Storico-cronologiche. Venezia* 1753. *lib.*2. §. 37. *pag.* 164.

(h) Urſatus *l. c. pag.* 153., & Salomonius *l. c.* dicunt hoc accidiſſe an. Chriſti 601.

(i) *Blondus Hiſt. lib.* 8.

(k) Muratorius *Annali d' Italia tom.* 6. *pag.* 251.

(l) *l. c. lib.* 1. *claſ.* 2. *pag.*28.

Ut Sigonius (*a*), & Urſatus (*b*) ſcribunt anno 903. at potius an. 906. (*c*) ſextam depopulationem urbs Patavii tulit a Pannoniis (*d*), a qua tamen alia vice, ideſt anno 948. ſe defendit quamvis ipſi omnem ejuſdem urbis ditionem diripuiſſent (*e*).

Anno 983. Patavium ex jure Auguſti Otthonis erat, ut ab ipſius diplomate (*f*) hoc anno Venetis confirmato apparet. Anno 1049 Henricus tertius Berardo Epiſcopo Patavino, atque ſucceſſoribus facultatem conceſſit monetam cudere (*g*) *ſecundum pondus Veronenſis monetæ*; Diploma datum fuit *XVI. Kal. Maii*, *anno Dominicæ Incarnationis MXLVIII. Indictione II. Anno Domni Henrici Tertii Regis, Imperatoris Secundi, ordinationis ejus XX.; Regni quidem X., Imperii vero III. Actum Goslariæ*.

Henricus IV. Eccleſiæ Patavinæ, ac Epiſcopo Olderico ſua privilegia confirmavit diplomate (*h*) dato *X. Kalendas Auguſti, Indictione II. Anno Dominicæ Incarnationis MLXXXVIII. Anno autem Regni Domni Regis* *Hen-*

(a) *lib.* 6.

(b) *l. c. pag.* 196.

(c) Dandulus *Chron.* edit. a Muratorio in tom. 12. *Rerum Italicarum*.

(d) Anno 917. Auguſtus Berengarius Canonicis Patavinis eorum bona, ac privilegia confirmavit diplomate dato XII. *Kalendas Maij*, *Anno Dominicæ Incarnationis DCCCCXVII. Domni vero Berengarii piiſſimi Regis XXXVI. Imperii Anno III. Indictione VI. Actum Civitate Papiæ*.

(e) Pigna *Iſtoria de' Principi d' Eſte*. *Ferrara* 1570. *vol.* 2. lib. 2., Leander Albertus *l. c. pag.* 425.

(f) A Muratorio edito in *Italic. Diſſert.* 65., & *Annali d' Italia t.* 7. edit: 2. *pag.* 190.

(g) Muratorius *Antiquit. Ital. Diſſ.* 27.

(h) Muratorius *Antiquit. Ital. Diſſert.* 19.

Henrici Quarti XXIII. Actum Ratiſponæ. Et Liutaldus Dux anno 1085. Placitum (*a*) Patavii tenuit menſe martio, quo Milo Epiſcopus ejuſdem Urbis ſententiam favorabilem obtinuit ob aliquot ſuæ Eccleſiæ bona. Henricus ipſe IV an. 1095. majo menſe Placitum fecit cum Burcardo, & Warnerio Marchionibus, in quo Placito patrocinium ſuum dedit Cœnobio S. Juſtinæ Patavii propter aliquot bona (*b*).

Patavini fœderati cum Tarviſanis, ac Ravennatibus anno 1110 finium cauſſa in Venetos irruerunt (*c*), ſed ab his victi, anno forſan ſequenti mediatione Henrici V cum Venetis pacem ſanciverunt: Undecim tranſactis annis a Veronenſibus (*d*) in bello Patavini profligati fuere (*e*), quod idem infortunium duobus annis poſt a Venetis tulerunt (*f*); ſed citius inter ſe iterum conciliati ſunt: Veronenſes vero etiam ſequenti anno cum Vicetinis fœderati bellum adverſus Patavinos ſequebantur.

Patavium, quod uſque adhuc Imperatoribus ſeu Italiæ Regibus obedientiam præſtabat, anno 1164. ſecretum fœdus cum Verona, Vicetia, Tarviſio ſancivit (*g*) contra Federicum I ob antiquam Libertatem recuperandam quod foedus tribus elapſis annis factum fuit cum aliis ci-

C vita-

(a) Muratorius *Antiquit. Italic. Diſſert.* 28.

(b) Idem *Antiquit. Italic. Diſſ.* 31.

(c) Dandulus *Chron.* a Muratorio editum in *tom.* 12. *Rer. Italic.*

(d) Baronius in *Annalibus Eccl.* ad hunc annum.

(e) Ottho Friſingenſis *Chron.*

(f) Dandulus *Chron.*

(g) Cardinalis de Aragon. in *vita Alexandri III.* Acerbus Morena in *Hiſtor. Laudens.*

vitatibus (*a*). Anno 1174. (*b*) ignis multas domus combuſſit. Proximo anno Patavini ac reliqui fœderati cum Federico I pacem inſtituerunt, eorum tamen Libertate immuni (*c*); nihilominus vera pax anno 1183. duntaxat inter Federicum I ac Longobardicum Fœdus abſoluta fuit (*d*), qua pace Libertatem, & privilegia Urbes fœderis acquiſiverunt; Imperatori tamen ſupremum dominium ac appellationes &c. reliquerunt. Soluto hoc fœdere Veronenſes anno 1197. contra Patavinos prælium conſeruerunt, hiſque in fugam conjectis, ipſorum ditionem devaſtaverunt (*e*); nihilo tamen minus anno proximo *Carmignani* vicum Patavini Vicetinis abripuerunt. Poſt novem annos Publicum Gymnaſium Patavini inſtituerunt (*f*). Prætermitto Azzum VI Eſtenſem ob Ateſtis obſidionem coactum fuiſſe anno 1212. Patavii civem evadere (*g*); prætermitto obſidionem ab ipſis poſt tres annos factam turri *Baibæ* verſus Foſſam Clodiam, a qua ob-

(a) Leges ipſius fœderis a Muratorio editæ ſunt in *Antiq. Italic. Diſſ.* 48.

(b) Gerardus Mauriſius *Chron.* & Galvanus Flamma *Manip. Flor. cap.* 204., quod apparet etiam ex lapide poſito ſuper oſtio Parochi Eccleſiæ S. Canciani.

(c) Sed Federici exercitus poſt duos annos profligatus fuit a Fœderatis. Sire Raul *Hiſt.* in *tom.* 6. *Rerum italic. Muratorii*; Cardinalis de Aragon. in *Vita Alexandri III.* a Muratorio edita in *tom.* 3. *Rer. Italic.*

(d) Muratorius *Antiq. Ital. diſs.* 48.

(e) Pariſius de Cereta *Chron. Veronenſ.* a Muratorio *ed.* in *tom.* 8. *Rer. Italic.*, Gerardus Mauriſius, in *tom.* 8. *Rer. Italic.*

(f) Muratorius *Antiq. Italic. diſs.* 44. Videnda ſunt *De Gymnaſio Patavino Syntagmata* XII. *Jacobi Facciolati. Patavii.* 1752. *Syntag.* 1., ejuſdemque Cel. Facciolati *Faſti Gymnaſii Patavini. Patavii.* 1757. *parſ.* 1. *pag.* 1.

(g) Rolandinus *lib.* 1. *cap.* 12., Monachus Patavinus *Chron.*

obſidione cum militum ac partis agminis jactura (*a*) diſceſſerunt. Duobus exactis annis, narrat Dandulus (*b*), Aquilejæ Patriarcham, Pontifice imperante, Venetos ac Patavinos ſimul conciliaviſſe; Rolandinus (*c*) tamen ait etiam tribus poſt annis inter Patavinos, & Venetos adhuc odia ac ſimultates viguiſſe.

Patavium anno 1226. fœdus inivit cum aliis urbibus contra Federicum II pro Libertate ſervanda (*d*); ſed proximo anno Federicus II Patavio, aliiſque fœderatis civitatibus diplomate (*e*) pepercit; eodemque anno Patavinos auxilium Veronæ Guelfis ferentes Eccelinus a Romano magna clade profligavit; ſed ſequenti anno ipſi Patavini contra Eccelinum iverunt ad recuperandum *Fontis* oppidum, quod Eccelinus eis, Patris, ac amicorum admonitionibus (*f*), reſtituit: paulo poſt, Tarviſina ditione direpta, Patavini una cum mediatione Guallæ Brixienſis Epiſcopi, atque fœderis Rectorum coegerunt Tarviſinos Feltriam, & Bellunum reddere propriis Epiſcopis. Pro liberatione Comitis Riccardi de S. Bonifacio in carcere Veronæ detenti, duobus elapſis annis Patavini curru cum inſignibus Urbis, cum Azzo VII Marchione Eſtenſe, & Vicetinis, Veronæ territorium deprædati ſunt; ſed hac vice inutiliter (*g*); ſequenti tamen anno cum Mantuanis, Veronenſes libertatem concedere Comiti de S. Bonifacio, aliiſque captivis coegerunt (*h*),

ipſo-

(a) Rolandinus *lib.* 1. *cap.* 14.

(b) In *Chron.*

(c) *Chron. lib.* 2. *cap.* 1.

(d) Sigonius *de Regno Italiæ lib.* 17.

(e) Edito a Muratorio in *Antiq. Italic. Diſs.* 44. *pag.* 909.

(f) Rolandinus *Chron. lib.* 2. *cap.* 9.

(g) Pariſ. de Cereta *Chron. Veronenſ.* ed. a Muratorio in *tom.* 8. *Rer. Italic.*

(h) Rolandinus *lib.* 3. *cap.* 6., Paris de Cereta *Chr. Ver.*, Monachus Patav.

ipſorumque Veronenſium aliquot oppida expugnaverunt; at ſubſequente anno cum ipſis in priſtinam concordiam redierunt (*a*). Ottho a Mandelo Mediolanenſis Patavii Prætor cum exercitu ejuſdem Urbis anno proximo Tarviſinam ditionem depopulatus eſt (*b*).

Anno 1236 pro conſervanda Libertate Patavini contra Eccelinum decertaverunt, nihilominus ſequenti anno urbs in poteſtatem Federici II Imperatoris devenit, in cujus poſſeſſionem Eccelinus a Romano profectus eſt pro eodem Imperatore (*c*), quam anno proximo fruſtra ab Eccelini tyrannide Azzus VII Marchio Ateſtinus (*d*) liberare tentavit; quare Prætor Imperialis Patavii, vix anno elapſo, contra Marchionem Azzum VII pugnavit (*e*), ejuſque multos milites, ac nobiles captivos fecit: Tyrannis vero Eccelini a Romano diffuſe ab ipſius vitæ ſcriptoribus, ac a Rolandino qui vidit, refertur (*f*); cui tandem urbs hæc ablata fuit a Philippo Ravennæ Archiepiſcopo electo ac Pontificis Legato in Marchia Tarviſina, cum exercitu Crucis ſignatorum anno 1256; attamen cum ipſius urbis magno damno (*g*); nam hujuſmodi exercitus per ſeptem dies urbs fere depopulatus fuit. Tribus tranſactis annis Eccelino defuncto Patavini Vicetiam, ac Baſſanum obtinuere, quare potentiores facti,

(a) Rolandinus *lib.* 3. *cap.* 7., Gerardus Mauriſius *hiſt.*

(b) Rolandinus *lib.* 3. *cap.* 8.

(c) Rolandinus *lib.* 3. *cap.* 11.

(d) Rolandinus *lib.* 4. *cap.* 5. *Chron. Veronenſ.*

(e) *Annales Veronenſes* ed. a Muratorio in *tom.* 8. *Rer. Italic.*

(f) Rolandinus *lib.* 6. *cap.* 15., Petrus Gerardus *Vita d'Ezzelino. Venezia.* 1544.

(g) Rolandinus *lib.* 8. *cap.* 1., Monachus Patav. in *Chron.*, *Chron. Veronenſ*, *Chron. Bononienſ.* edit. a L. Dolleoniu Bellunenſi in *tom.* 4. *Nuova Raccolta d'Opuſcoli &c. del P. Calogierà*, & Marcus Guazzus *Cronica pag.* 34.

ſti, anno 1264. pugnare cœperunt contra Azzum VIII Ferrariæ , Mutinæ &c. Dominum (*a*); ſed bellum finem habuit ob mediationem Patriarchæ Aquilejæ Raymundi a Turre.

Quum autem Patavini anno 1311 (*b*) neque Vicarium Imperialem accipere , neque Henrico VII sexaginta millia florenorum ſolvere voluerunt; Canis a Scala Veronæ Dominus eis Vicetiam abſtulit (*c*); unde illi ſubſequentibus duobus annis Vicetiæ territorium depopulando, inutiliter urbem ipſam recuperare conati ſunt, & tunc Henricus VII adverſus Patavium, aliaſque rebelles civitates Actum fecit (*d*): Et anno 1314 Patavini ſub Vicetia a Cane a Scala clade in fugam conjecti fuere (*e*), ideoque cum ipſo pacem ſanciverunt, ei relinquentes Vicetiæ dominium (*f*); ſed tribus poſt annis illi Vicetiam ingreſſi a Cane magna cum cæde expulſi ſunt (*g*), qui illico fraude Montem Silicis uſurpavit (*h*), at-

(a) *Chron. Eſtenſ.* a Muratorio ed. in *tom.* 15. *Rer. Italic. Chron. Parmenſ.* à Muratorio ed. in *tom.* 9. *Rer. Italic.*

(b) Quo anno *Aymo Gebennenſis Epiſcopus a Senatu, ſinguliſque Senatoribus, & Tribunis juramenta fidelitatis ſuſcepit; factaque eſt civitas Paduana Imperio fidelis Henrici VII præfato regnante, anno a Jeſu Chriſti ortu* MCCCXI. XII. *Kal. Jul. Hac ipſa die poſt annos ſex & quinquaginta quæ ab Imperio ad Eccleſiam defecerat, ad Imperium rediit.* ait Albertinus Muſſatus, *Hiſtoria Auguſta Henrici VII. Cæſaris &c. quibus opportunitatis gratia præmiſſa ſunt Chronica Rolandini , Monaci Paduani Gerardi Mauriſii , Antonii Godii , Nicolai Smergi &c. Duo Cortuſii de novitatibus Paduæ & Lombardiæ. Venetiis.* 1636. *lib.* 3. *De geſtis Henrici VII pag.* 16.

(c) Cortuſus. *Hiſt. lib.* 1.

(d) *Giovanni Villani lib.* 9. *cap.* 48.

(e) Cortuſus. *Hiſt. lib.* 1.

(f) *Chron. Patavin.*, Cortuſus. *Chron.*

(g) *Ibid.*

(h) Albertinus Muſſatus *l. c.*

atque dein vicos Patavinos petiit, illumque S. Stephani deſtruxit (*a*); unde Veneti Patavinos cum Cane reconciliaverunt.

Anno 1318. (*b*) Jacobus a Carraria Patavii Dominus ob ſuam potentiam, atque ſagacitatem a civibus electus fuit (*c*): Sequenti vero anno Canis a Scala Patavium obſedit; qua de re Jacobus a Carraria Urbis Dominium exhibuit Goritiæ Comiti pro Federico Auſtriæ Duce, qui militum auxilium Patavium miſit; unde proximo anno Patavini cum Comite Henrico Goritiæ Canis exercitui cladem intulere, qui anno ſequenti cum ipſis pacem inſtituit (*d*); aſt Jacobus a Carraria, & Patavini (*e*), ut Cane debellato, pace impoſterum gaudere poſſent, anno 1324. auxilium implorarunt a Duce Carinthiæ, & ab Otthone fratre Ducis Auſtriæ, qui cum maximo exercitu Patavinam ditionem potius diripuere, quàm urbi auxilium attulere; quos tandem Canis auro ad proprias regiones redire fecit, qui jam proximo anno uſque ad ipſius urbis portas deprædatus erat (*f*): Et tunc in Urbe civile bellum fiebat: tandem, ne in minimis narrationibus immorer, narrando Nicolai a Carraria cum aliis exulibus contra Patriam bellum anno 1328 (*g*); ſciendum eſt, quod eodem anno

(a) Cortuſus. *Chron.*

(b) Cortuſus. *Chron.*, Ferretus Vicetinus ed. a Muratorio in *tom.* 12. *Rer. Italic.*, *Chron. Patav.*

(c) Marzarus *lib.* 1., Ughellus *tom.* 5. *pag.* 388., L. Albertus *l. c. pag.* 425.

(d) Cortuſus. *Hiſt.* apud Muratorium in *tom.* 12. *Rer. Italic.*

(e) Cortuſus. *Hiſt. lib.* 1. *Giovanni Villani lib.* 9., *Chron. Patav.*

(f) Cortuſus. *Hiſt.*, *Chron. Patavin.*

(g) Cortuſus. *Hiſt.*, Albertinus Muſſatus *de geſtis Ital: lib.* 12.

no Canis a Scala hujus Civitatis Dominium obtinuit a Marſilio a Carraria (*a*), cum jam antea urbs eſſet ſub protectione aut poteſtate Ducis Carinthiæ, qui in illa Conradum ab *Oveſtagno*, ut Vicarium tenebat. Idem porro Marſilius anno 1337. Venetorum auxilio (*b*) Patavii Dominus evaſit; dein Ubertinus (*c*), Jacobus (*d*), Jacopinus (*e*) frater ipſius Jacobi (*f*), ejuſque filius primigenius Franciſcus a Carraria (*g*) in urbe hac imperaverunt; Franciſcus autem anno 1355. Patruum in carcere detinuit, ideoque ſolus urbis Dominus remanſit (*h*), contra quem poſt decem & ſeptem annos Veneti bellum iniere (*i*), cum quibus Franciſcus proximo anno turpem pacem fecit (*k*); deinde ſex elapſis annis fœdus ſancivit contra Venetos, (*l*), atque alio anno Tarviſium obſedit (*m*), eodemque anno ipſius urbis obſidionem ſolvit; ſed ad ipſam rediit ſequenti anno; attamen alia de cauſa anno 1381. ab ipſa diſcedere coactus fuit, quo tempore etiam cum Venetis ſe conciliavit.

Tar-

(a) Gatari *Iſt. Pad.* ed. a Muratorio in *tom.* 17. *Rer. Italic.*, *Chron. Patavin.*, Albertinus Muſſatus *de geſtis Ital. lib.* 3. a Muratorio ed. in *tom.* 10. *Rer. Italic.*

(b) Gatari *Iſtoria di Padova*; Cortuſiorum *Hiſt.*, *Chron. eſtenſ.* a Muratorio ed. in *tom.* 15. *Rer. Italic.*, *Chron. Patavin.*, *Chron. Veron.*, Pigna *vol.* 1. *lib.* 4., Ughellus *tom.* 5. *pag.* 388., L. Albertus *l. c.* *pag.* 425.

(c) Gatari *Iſt. di Padova.*

(d) *Chron. eſtenſ.*

(e) *Ibid.*

(f) Gatari *Iſt. di Padova.* Cortuſiorum *Hiſt.*

(g) *Ibid.*

(h) Cortuſus. *Hiſt.*, Gatari *Iſtor. di Padov.*

(i) Careſinus *Chron. Venet.* a Murat. ed. in *tom.* 12. *Rer. Italic.*, Gatari *l. c.*, Andreas de Reduſio *Chron.* a Murat. ed. in *tom.* 19. *Rer. Italic.*

(k) Gatari *l. c.*, Careſinus *Chron.*, Reduſius *Chron.*

(l) Andreas de Reduſio *Chron.*

(m) Gatari *l. c.*

Tarviſium, quod Leopoldus Dux Auſtriæ a Venetis dono habuerat ſuperioribus annis, ipſo Franciſco, qui Tarviſium armis vexabat, anno 1384. vendidit (*a*), ut etiam Cenetam, Feltriam, & Bellunum. Omitto vero bella ipſius Franciſci pro defenſione Alanzonis Cardinalis Epiſcopi Sabinæ, qui Patriarchatum Aquilejæ habebat, contra Civitatem Utinenſem, eademque de cauſa adverſus Antonium a Scala Veronæ Dominum ſequentibus annis: Demum hic Franciſcus anno 1388 Patavii Dominium filio ſuo Franciſco II reliquit, cui tamen eodem anno urbs erepta fuit a Comite Virtutis ſeu Jo: Galeatio Mediolani Domino (*b*), quam civitatem duobus poſt annis ipſe Franciſcus II recuperavit (*c*): Prætermitto Brixiæ adeptionem (*d*), bellaque Franciſci anno 1403, & ſequentium annorum; ſatiſque ſit ſcire Franciſcum II Patavii Dominium amiſiſſe (*e*), quæ urbs feliciter in Venetorum poteſtatem devenit anno 1404, ut erudité oſtendit Cel. Marcus Foſcarenus Eques, & Divi Marci Procurator (*f*); ſed anno 1405 hoc accidiſſe ſcripſerunt Ughellus (*g*), L. Albertus (*h*), & Muratorius (*i*): Anno autem 1406 Franciſcus Zabarella (*k*), facta a civibus

(a) *Ibid.*

(b) Gatari *Iſtor. di Padova.*

(c) *Chron. Eſtenſ.*, Sozomenus *Chron.* ed. a Murat. in *tom.* 16. *Rer. Italic.*

(d) Gatari *l. c.*, Delaytus *Annal.* ed. a Murat. in *tom.* 18. *Rer. Italic.*

(e) Gatari *l. c.*, Delaytus *Annal.*, Reduſius *Chron.*

(f) *Della Letteratura Veneziana libri* 8. *Volume* 1. *Padova* 1752. *lib.* 2. *pag.* 239. *n.* 39.

(g) *Tom.* 5. *pag.* 388.

(h) *l. c. pag.* 429.

(i) *Anali d' Italia. Ediz.* 2. *tom.* 12. *pag.* 446.

(k) *Oratio Mſs.* ejuſdem Zabarellæ Italico ſermone conſcripta, ab ipſo in Veneto Senatu dicta fuit pro hac deditione: Hanc orationem mihi dedit Doctiſſimus Comes Franciſcus de Leoniſſa Patavinus Hiſtoriæ antiquæ, ac Naturalis peritiſſimus.

bus poteſtate, urbem hanc Senatui Veneto ſubjecit. Tribus autem tranſactis annis Maximilianus Imperator hujus urbis potitus eſt (*a*), quam paucis diebus poſt Veneti denuo adepti ſunt (*b*); qua de re eodem anno Maximilianus Patavium circumvallavit, ſed fruſtra, ideoque die 27 ſeptembris menſis obſidionem ſolvit propter maximum urbis præſidium (*c*). Paulus Paruta (*d*) aliique ſcribunt anno 1513 Gurgenſem Imperatoris Vicarium cum exercitu Italiam petiiſſe inutiliter ad hujus urbis obſidionem. Sed poſt excidia, bellaque Patavium pacem & ſecuritatem ſub excelſo felicique Venetorum Dominio recuperavit, quibus adhuc fruitur.

Finem huic hiſtoriæ ſpecimini imponere poſſum carminibus Poetæ Fabricii Chemnicenſis in ſuo itinere Patavium regreſſi.

Nec mihi fas paucis præſcribere verſibus ortum
Antiquum, foſſas altas, pomeria lata;
Patricive arcem, vel plumbea tecta palati,
Sive novi templi molem, molemve vetuſti.
Attila quas clades, quas ſæve Accioline dediſti
Heu urbi infauſtæ, ſed priſtina Carrarienſes
Damna, dehinc Venetus reparavit cuncta Senatus.
Salve terra meis indulgentiſſima muſis.
Quam ſi non patriæ alterius revocarer amore,
Optarem feſſæ portum, requiemque ſenectæ.

D CA-

(a) Muratorius *Annali d'Italia tom.* 14. *pag.* 55.

(b) Bembus, Guicciardinus, Juſtinianus &c.

(c) Bembus *Degli Iſtorici delle coſe Veneziane &c. Venezia.* 1718. *tom.* 2. *lib.* 9. *pag.* 324. uſque ad *pag.* 333.

(d) *Degli Iſtorici delle coſe Veneziane &c. tom.* 3. *lib.* 1. *pag.* 59.

CAPUT II.

De Thermarum Patavinarum loco, & hiſtoria.

IN agro Patavino thermales aquæ ad montium Euganeorum radices hinc, illincque plurimæ perenniter ſcaturiunt, quarum illas ſolummodo deſcribam, quæ his temporibus in uſu frequentiori ſunt ad curandos morbos; quoniam de reliquis in ſecunda parte hujus tractatus agam.

Primus itaque locus, unde hæ calidæ aquæ emanant, Aponus vocatur, qui una cum Vico ejuſdem nominis quinque millia paſſuum circiter Patavio diſtat: Exeunt aquæ hujuſmodi a parvo colle rotundæ figuræ calcario lapide albidi coloris confecto: Iſtæ limpidæ & cryſtallinæ perenni fluxu aſcendunt per lapideum collem, & per diverſos lapideos tubos erumpunt, & undique per collis ſuperficiem fluunt.

Hic Aponi collis ſitus eſt in pulcherrima planitie; quà ſpectat meridiem & occaſum Euganeis montibus cingitur, quà vero Patavium & Adriaticum mare reſpicit, vaſta planitie circumdatur. Amœnitatem loci, & ſalubrem illius aerem minime ſtagnorum vapores, paludumque exhalationes lædunt, aut perturbant. Hìc omnia & ſalubri & temperato cœlo bona & exquiſita habentur. Multæ huc, illucque domus extant, & grandiora non longe adſunt ædificia; commodæ ſunt viæ, quæ ad propinqua loca, & Patavium ducunt; commoda pa-

riter

riter Patavium, Venetiaſque per jucundum Medoacum navigatio.

In vertice hujus monticuli, cujus altitudo eſt vix XIII pedum, & areæ ſuperioris diameter circiter CCII pedum pariſienſium, multæ ſunt calidarum aquarum ſcaturigines, quarum quinque, aut ſeptem præcipuæ ſunt, quæ ex variis foraminibus perenni fluxu parvos lacus circiter pedes tres profundos efficiunt, quorum major ab incolis *Fontica* vocatur, quæ CXX pedum circumferentiam habet: prope hunc fontem in medio ſcatebrarum fere ferventium, aqua tepida effluit (*a*). Ex iſtis lacubus ſeu fontibus parvi aquarum rivuli fluunt, quorum unus orientem verſus excurrit ad diverſa balnea & lavacra in ſuperiori, ac infima collis parte ædificata cum laconico, ſtillicidiis, aliiſque commodis pro ægrotis: Alter occaſum verſus per planitiem deſcendit, ejuſque aqua cum dulcibus aquis aliorum rivorum miſcetur: Tertius rivulus ad occaſum pariter vergens per canalem, ſeu aquæductum ligneum fluit tali quantitate, ut pro una molendini rota continuo vertenda ſufficiat; tempore vero Scardeonii duas rotas hæ aquæ vertebant (*b*), quod etiam hodie haberetur, ſi opus eſſet (*c*): Quartus in lacunam ſe expan-

D 2 dit,

(a) Fontium frigidorum, & calidorum ſimul multa exempla habemus, ut inter Viterbium & Montem Faliſcorum narrat P. Athanaſius Kircherus *Mundus ſubterraneus. Amſtelodami* 1668. *tom.* 1. *lib.* 4. *ſect.* 1. *cap.* 3. *pag.* 177. Et Conradus Geſnerus *Excerptorum & obſerv. de Thermis lib.* 1. *pag.* 295. *E.* in opere *de Balneis omnia &c. Venetiis apud Juntas.* 1553., ait auctoritate Seb. Munſteri *in Coſmographia* in Thermis Brigenſibus apud Valeſios ex eadem petrarum ſciſſura, ubi aqua calida, frigida etiam manat, quod in multis aliis locis accidit.

(b) *l. c. lib.* 1. *claſ.* 1. *pag.* 21.

(c) Aquæ Thermales S. Caſciani, S. Agnetis Clanciani, Vignonis in Senenſibus montibus, plurimæque aliæ thermæ inſerviunt etiam ad Molendina.

dit, quæ aquam molendini fundo tribuit: Quintus effluit verſus ſeptentriones, & circum amœniſſimum pratum excurrit: Demum hæ omnes aquæ ſimul in ramum Medoaci confluunt.

Ab Aponi colle urbem verſus parum diſtant conſpicua antiqui aquæductus veſtigia, qui thermalem aquam fortaſſe ad Noſocomium pauperum beneficio deferebat.

Longe circiter millia paſſuum ab Apono meridiem verſus occurit *Mons - ortonus* in medio aliorum montium poſitus, nempe ex una parte *Mons - Rubeus* (*a*), ex altera *Mons S. Danielis* eſt, qui montes a ſeptentrione & occaſu Ventorum injurias a Balneis arcent: Erga orientem & meridiem nil prohibet aeris ventilationes. Ad hujus montis radices eſt templum Deiparæ Virgini dicatum, in cujus veſtibulo urbem reſpiciente eſt crypta fornicis modo extructa, ubi deſcenſu aliquot graduum fons adeſt aquæ frigidæ, & ex adverſo alter thermalis, vulgo aquæ Virginis vocatus, cujus puteus eſt quadratæ figuræ, cum latitudine pedum V & pollicum VI, profunditate pedum V. & pollicum IX. Non procul hinc in alio Templi latere ad meridiem prope Auguſtinianorum P. P. Cœnobium tres Lacunæ cernuntur, ubi aquæ calidæ continuo ſaliunt, quarum una *Fontica* appellatur, cujus circumferentia eſt pedum LXXIII; prope hanc Fons eſt, qui equorum balneum vocatur, & hinc non longe in alia

(a) In quo monte Ungharellus *Cronica di Padova. parte* I. *cap.* I, & Petrus Buccius *delle Coronazioni di Henrico III. Dialogo* 3. *pag.* 95. *uſque ad pag.* 98. credidere pulcherrimam urbem olim extitiſſe a Pallù Theſei filio ædificatam, atque montem hunc *Bragiadanum*, aut *Braythlamin* vocatum tunc fuiſſe. Ungharellus ait hoc ſcire a Chronico Doctoris Joannis de Naone, & Buccius ab antiquiori Chronico Patavino; ſed nunc hæc Chronica nobis deſunt.

alia lacuna lutum effoditur; quibus lacunis ad orientem propinqua ſunt balnea cum laconico.

A dictis Aponenſibus thermis orientem verſus vix ultra milliare, Rus aliud ſe ſe offert pulcherrimum, ſitu & fertilitate gratum, ex cujus meridionali planitie collis aſſurgit *Montanionis*, vel *Montagnone* vocatus, circa quem ad ſeptentriones ſcaturiunt aquæ calidæ, quæ civitatem verſus in rotunda lacuna (*a*) parietibus circumdata recipiuntur, cujus circumferentia eſt pedum XXVIII; & hinc influunt in ramum Medoaci minoris. Præter hunc fontem multi alii in propinquis pratis ſcaturiunt, & unus C paſſus circiter longe a taberna, qui lutum præſtat, & alter ad meridiem erga *Montem - ægrotorum*, qui Fons *Laſtræ* vocatur, ejuſque *Laſtrenſes aquæ* appellantur a Hieronymo Mercuriali (*b*). Hæ Thermæ nomen S. Petri accepere a Templo eidem S. Petro dicato, quo in loco dumtaxat duo balnea in taberna reperiuntur non multum uſui convenientia. Collis jam ſuperius indicatus ſubter a crypta fornice exornata excavatus eſt; ſed alibi forſan hanc deſcribam.

Longe a S. Petri thermis orientem verſus circiter CCCC. paſſus ſe ſe offert monticulus jam dicto paulo altior, qui in medio amœniſſimæ vallis ſolus inſtar coni exſurgit; conſtat & ipſe, ut alii Euganei montes ſtratis lapidis arenoſi; & hic vulgo *Mons - Bortolonus* vocatur, ad

cujus

(a) De cujus alveo ſic Gratianus *Thermarum Patavinarum examen &c. Patavii.* 1701. *cap.* 1. *pag.* 4. „ Hoc paucis „ abhinc annis inopinato deſi- „ dens tellus plurimum auxit, „ ingenti hominum multitudi- „ ne vix amota, quam ſubtus „ ortum murmur eodem tem- „ pore perterruerat. „

(b) *De morbis muliebribus prælectiones ex ore Hieronymi Mercurialis jam dudum a Gaſparo Bauhino exceptæ &c. Venetiis.* 1587. *lib.* 4. *cap.* 22. *De uteri præfocatione pag.* 195.

cujus radices occaſum, & civitatem verſus aquæ quamplurimæ calidæ exiliunt; erga vero occidentem magis effluens aqua, olim in nova Domo recepta erat ad ſalem ex ipſa aqua conficiendum; unde *Balneum Domus novæ* vocabatur, quod hìc extitiſſe probabile videtur ab ipſa deſcriptione antiquorum Scriptorum de aquis calidis Patavinis; quamvis nunc neque domus, neque balnea appareant.

Ab hoc monte DC circiter paſſuum intervallo meridiem verſus Balneum eſt in amœniſſima planitie, quod a monte propinquo nomen recepit, ideſt Balneum *montis ægrotorum*, aut corrupto vocabulo *montis-groti*. Hoc antiquiſſimum, & ſalubre Balneum incuria dirutum, diligentia autem, & ſedulitate Cl. Medici Phyſici Mingoni proprio ſumptu reſtitutum eſt, & tota domus pro ægrotorum, hoſpitumque commodo reſtaurata atque ornata: Hìc præter duo antiqua laconica, quatuor nobilia balnea conſtructa ſunt. Ante domum urbem reſpiciens eſt prægrandis fons, ſeu vulgo *Fontica*, in quem perenniter magna quantitate aquæ calidæ effluunt: Figura hujus fontis eſt quaſi circularis lapidibus propinquorum montium ſcalpello elaboratis circumdatus; cujus circumferentia eſt pedum CCLXXXXVIII: Ab hoc fonte quinque pedes & octo pollices diſtat puteus ſeu ciſterna aquæ ſalſæ frigidæ: & ad meridiem parum longe a domo ex parvo fonte lutum extrahitur. In altera vero domus parte erga occaſum maximi balnei antiqui veſtigia adhuc conſpiciuntur, quod nuper ignorantia, & lucri aviditate deſtructum fuit: attamen diverſa alia minora balnea ſemiſepulta hinc inde, confoſſa terra, deteguntur.

Aquæ hujus mirabilis Fontis, quæ ſatis abunde molendino inſervirent, una cum aquis S. Petri, & *Domus novæ* ultra *Cattajum* proprio canali, *Pigozzo* vocato, ſub ramo Medoaci minoris confluunt.

A Mon-

A Monte ægrotorum procul plus quàm duo millia paſſuum quædam ſpatioſa convallis extenditur, excepta meridionali plaga, undique cincta collibus. In hac ad radices cujuſdam Montis orientem verſus eſt antiquum Templum S. Bartholomæo dicatum, in cujus veſtibulo a Templo, vix XV paſſus longe, trescalidarum aquarum ſcaturigines reperiuntur, quæ in parva lacuna inde colliguntur, ex qua lutum illud valde commendatum extrahitur; lacuna vero profunda eſt fere pedes duos, ejuſque circumferentia eſt pedum LXXXIII: In propinquo autem prato ad ſeptentriones fons exſurgit aquæ ſubtepidæ. Ager prope has thermales aquas niger multum, ac pinguis eſt, ita ut difficillime ab aqua pluviali madefiat. Aquæ iſtiuſmodi a ſupradicto Templo nomen ſuſcepere, ideſt Balnea S. Bartholomæi. Prope idem Templum antiqua domus adhuc exſtat, quæ olim forſan balneantibus inſerviebat.

Quà prædicta convallis orientem & meridiem reſpicit non procul a vico *Battaleæ*, a Patavio tamen plus quàm octo, & ab Apono vix quinque milliaria, jucundus elevatur mons planitie quaqua verſus cinctus; cujus montis venuſtatem augent viridaria, & magnificæ lapideæ ſcalæ, quæ nobilem & commodum præbent aſcenſum ad venuſtum Palatium Marchionis Sylvatici Eſtenſis in vertice conſtructum: Ex illius quidem ſeptentrionali latere aquæ calidiſſimæ emanant, quæ S. Helenæ nomen habuere ob ſacellum eidem Sanctæ dicatum; ibi eſt domus cum multis balneis, ſtillicidiis, ac laconico: In altera vero collis parte inter orientem & meridiem maximus fons aquæ calidæ eſt, a quo cœnum habetur: His accedunt alii duo fontes ante domum Balneorum fluentes. Omnes hæ aquæ ſimul cum pluvialibus aquis ſub propinqui Medoaci minoris ramo in navigabili canali ad mare uſque feruntur una cum alio Medoaci ramo.

Præ-

Præter has aquas, plurimæ aliæ thermales occurrunt in Euganeis montibus; quippe vix centum & quinquaginta paſſus longè a Balneis S. Bartholomæi in loco, vulgo dicto, *Bagnarolo* aqua calida ſcaturit, & ſic in Cœnobio *Montis-Iſpidæ*, ut etiam non longè a Monte-ortone in loco dicto *Tramonte* in domo *Garspiæ*, ut quoque in *Taurilia*: In Arquà duobus in locis aquæ calidæ effluunt, nempe prope lacum, & poſt montem prope ſemitam quæ ducit ad Vallem S. Euſebii; aquæ calidæ etiam in loco vulgo *Fonte-frigido*, ubi olim balneum erat; atque in Valle *Calaona* apud Montem *Lozzum*, & alibi viſuntur; de quibus in ſecunda parte hujus operis ſermonem habebimus.

Aer ſaluberrimus in omnibus noſtris thermis ſpirat, quamvis aliquibus in locis, circa ipſas, aqua thermalis cum dulci miſceatur, ideoque putreſcat (*a*), quæ tunc exhalat ſpiritum alcalinum volatilem acrem, ac corroſivum (*b*), qui peſſime aerem inficit: Sed quum hæ exhalationes alcalinæ in atmoſphæra elatæ reperiant thermarum exhalationes acido-ſulphureas, tunc ſimul miſcentur, & aliquid ter-

(a) Quum aquæ calidæ Patavinæ contineant, ut videbimus *cap.* 4. ſal neutrum marino ſimile, ſi cum dulcibus aquis miſceantur, facilè putrefiunt, earumque ſal neutrum, urinoſum evadit; quare inſaluber fit aer, ſicuti Cel. Joannes Targionus Tozzettus nuper oſtendit in opere, cujus titulus eſt ſequens. *Ragionamento del Dottore Giovanni Targioni Tozzetti ſopra i Rimedj della Inſalubrità dell' aria della Valdinievole tra Piſtoja e Lucca &c. Firenze.* 1760. *Parte* 4. *Paragrafo* 57. demonſtrat rationibus, ac exemplis, quod ille aer ſic inſaluber eſt ob miſcellam aquæ ſalſæ *Tettucii* cum aqua dulci, quia inde putreſcendo hæ aquæ exhalationes peſſimas emittunt. &c.

(b) *Lanciſii opera varia &c. Venetiis*. 1739. *tom*. 1. *De noxiis paludum effluviis &c. lib*. 1. *pars*. 1. *cap*. 12. §. 11. *pag*. 147. & *ſeqq*.

tertii oritur innocuum & potius ſalubre ; quippe idem, quod in vaſe accidit, etiam in atmoſphera contingit (*a*), nec experimenta deſunt hoc probantia (*b*). Cur igitur aere tam optimo Venetiæ gaudent, quamvis a paludibus circumdatæ? præter fluxum & refluxum maris, niſi ob acidum volatile, quod aſſiduè a mari emittitur (*c*). Inſuper quod magis propoſitionem noſtram confirmat, eſt, ſulphuris fumus ſemper exiſtimatus fuit tamquam tutum atque validum noxii aeris remedium (*d*).

Deſcripta poſitione, & præſenti noſtrarum Therma-

E rum

(a) Petrus Muſchenbroekius. *Eſſai de Phyſic. chap.* 38. §. 1490. *n.* 16.

(b) Idem Muſchenbroekius experimenta affert. *l. c.* §. 1767. ut etiam Federicus Hoffmannus. *Obſervat. Phyſico-Chim. lib.* 2. *obſ.* 9. qui ſic ait. „ Supereſt „ adhuc alia, eaque valde cu- „ rioſa effervеſcentiæ ſpecies, „ quæ oritur in aere, ex fu- „ mis liquoris acidi, & alca- „ lini inter ſe concurrentibus, „ quo fit ut orificiis vitro- „ rum invicem ſibi admotis, „ nebula & albicans craſſus va- „ por exſurgat. Nam quemad- „ modum acidum cum alcali „ mixtum ingentem mutatio- „ nem ſubit ratione coloris, „ virtutis, odoris ; ita etiam „ horum vapores acidi, & al- „ calini volatiles id efficiunt, „ quum vapor ex ſpiritu pro- „ grediens nihil aliud ſit, quam „ ipſum ſal, mediante calore, „ & aere in tenuiſſimum va- „ porem converſum. Exinde „ argumentari poſſumus varii „ generis effluviis refertum eſ- „ ſe aerem, quæ ſi diſſimilis „ fuerint naturæ, occurſu in- „ vicem facto facile alterari, „ & immutari, adeo ut quæ „ naturæ animantium ſummè „ hoſtilia fuerint, mixtione, „ & confermentatione cum a- „ liis omni noxa privari que- „ ant.

(c) Lanciſius *l. c. lib.* 1. *cap.* 5. *n.* 7. *pag.* 141., & ante Lanciſium Ludovicus Teſtius *Diſinganni, ovvero ragioni fiſiche ſopra l' aria di Venezia eſſer ſalubre. Colonia.* 1694.

(d) Lanciſius *l. c. lib.* 1. *par.* 2. *cap.* 7. *n.* 6. *pag.* 183.

rum conſtitutione, mox nonnulla de antiqua illarum hiſtoria dicam.

Omnibus Patavinis Thermis antiquitus ab Euganeis, ut opinamur (*a*), græcum nomen inditum fuit, ideſt Ἄπονον, quod ſine dolore, labore, malo ſignificat, quoniam apud Græcos ἀπονία, id quod *dolore*, *&* *moleſtia caret*, & apud Græcos Medicos ἄπονα ſignificant *medicamenta*, *quæ dolorem leniunt*. Plinius tamen (*b*), & Cœlius Aurelianus (*c*) *calidas aquas Patavinas*, aut *Patavinos fontes* vocant abſque Aponi nomine; attamen videtur, quod *Aponus Fons* vocatus ſit a Silio Italico (*d*), Lucano (*e*); a Martiali tamen (*f*), atque a Svetonio (*g*) *Aponi fons*, tamquam, ut dubitat Cluverius (*h*), a proprio alicujus rei nomine, ſeu Svetonius forſan intellexiſſet Aponum amnem, qui a prædicto ſimul atque aliis fontibus calidis profluit, ac a ramo Medoaci abſorbetur. Vulgari nomine *Abano*, & corruptiori *Ebano* (*i*) appellatur.

Quæ-

(a) Vide *cap.* 1. hujus Tract. *pag.* 4.

(b) *Hiſt. Nat. lib.* 2. *cap.* 103., *&* *lib.* 31. *cap.* 6.

(c) *lib.* 2. *Morborum lentorum cap.* 1. *pag.* 260., prout corrigit Mercurialis *Variarum lectionum lib.* 1. *cap.* 13.

(d) *lib.* 12. „ Huic Pater
„ Eridanus Venetæque ex ordine gentes,
„ Atque Apono gaudens populus.

(e) *lib.* 7. „ Euganeo (ſi
„ vera fides Memorantibus) augur.
„ Colle ſedens, Aponus
„ terris ubi fumifer exit.

(f) *lib.* 6. *epigram.* 26., „ Nec
„ fontes Aponi, rudes puellis.

(g) In Vit. Tiberii.

(h) *Italia antiqua &c. Lugd. Batav.* 1624. *lib.* 1. *pag.* 153.

(i) Hoc nomine utitur Savonarola *lib.* 2. *rubr.* 1.

Quædam inſula circa Siciliam *Aponiana* dicebatur (*a*); & nomine *Aponiæ* multæ Mulieres Romanæ, & *Aponii* nomine etiam quidam Homines vocabantur, ut legi poteſt apud Ludovicum Muratorium (*b*). Demum in Syria Damaſci flumen eſt a Divo Hieronymo (*c*) *Abana* vocatum.

Nomen hujuſmodi hiſce Thermis, ut jam vidimus, ab Herculis ſociis inditum fuiſſe opinatur vulgo; verum dubium valde eſt, an Hercules huc venerit; ſed potius, ut ait Tacitus, dicendum eſt, *ſive adiit Hercules, ſeu quidquid ubique magnificum eſt, in claritatem ejus referre cenſuimus*. Pignorius (*d*) conijci poſſe putat huc veniſſe Herculem ob numiſma terra erutum ipſius Pignorii temporibus, in quo Hercules capite coronato viſitur, ita ut in altera parte idem exprimatur Hercules ſtans, clavam, tamquam percuſſurus aliquem, manu vibrans; im-

(a) Polybius *lib.* 1. *cap.* 60. *de prœlio ultimo belli punici* ἔπλευσε πρὸς τὴν, Αἴγȣσαν νῆσον τὴν πρὸ τȣ͂ Λιλυβαιȣ κειμένειν *navigavit ad Inſulam Æguſam, quæ ante Lilybæum ſita eſt*; quam Inſulam Cluverius *B. Afric. cap.* 2. putat eſſe Hirtii *Aponianam*.

(b) *Novus Theſaurus Veterum Inſcriptionum &c. Mediolani.* 1742. *Claſſis* 17. *pag. MDLXXI.* 12., *pag. MCCC.* 6., *pag. MCCIX.* 2., *p. MCCXL.* 9., *p. MCDXXXV.* 7., *p. CMXXIII* 1., *p. CMXLIX.* 3., *p. MDLXXI.* 11., *p. MCCC.*6., *p. CDLXX.* 6., *p. MCCXCVIII.* 2.

(c) *Onomaſt. Urb. & Loc. S. Scripturæ*, de quo flumine loquitur in *lib.* 4. *Regum. c.* 5. *v.* 12., cui nomen hujuſmodi datum fuiſſe creditur a Bonfrer (*in not. Onomaſtici*) ad ſignificandum *Petroſum*. Vide *Deſcription generale de l' Aſie premiere partie du monde &c. compoſé premierement par Pierre Davity, reveu, corrigé &c. par Jean Baptiſte de Recoles &c. a Pariſ.* 1660. *eſtats du Turc en Aſie. pag.* 71.

(d) *l. c. cap.* 15. *pag.* 69. *in not.*

preſſa ibidem eſt nota S.C.. Quando hoc numiſma non pertineat ad Imperatorem Cajum Caligulam, qui Herculem ſe eſſe gloriabatur (*a*), aut ad alium Romanorum Auguſtum, quippe nota illa S. C. facile ſignificabit *Senatus Conſulto*; ſcimus enim Septimio Severo (*b*) nummum cum Herculis imagine cuſum fuiſſe; & alium a Tarſenſibus Maximino Auguſto cum Hercule (*c*): Quare ſuſpicari licet hunc Herculis adventum fabuloſum eſſe, & hujus fabulæ inventum facile originem duxiſſe ab ipſis aquis calidis; quoniam Ariſtophanes (*d*) ait *Lavacra* τὰ ἥδυσα Ἡράκλεια ἐπωνυμίαν ἔχοντά ἐςι *quæcunque ſunt ſuaviſſima, Herculis habent cognomen*. Et omnes calidi fontes, qui e terra erumpunt, Herculi a Veteribus ſacri ſemper ſunt habiti, ut tradit Athæneus (*e*) τὰ θερμὰ λυτρὰ τὰ φαινόμενα ἐκ γῆς Ἡρακλέους εἶναι τὰ ἱερὰ *calidas aquas quibus lavamus, e terra ſcaturientes Herculi ſacras* exiſtimavit Antiquitas, propter calida lavacra, quibus uſum Herculem ferunt, cui boves Geryonis per Siciliam agenti ſcaturire fecit Minerva, (non vero Vulcanus, ſicuti voluit Ibicus) ut feſſas longo itinere vires in iis lotus recolligeret (*f*): Verum aliquam veritatis ſpeciem præſefert de Herculis adventu in hanc regionem, Geryonis oraculum; nam teſtatur Diodorus Siculus *lib.* IV. ſua adhuc ætate ſuperfuiſſe prope *Leontinos* in Sicilia templum, quod Geryoni dicaverat Hercules. Quidquid ſit hanc controverſiam libenter Viris eruditis dirimendam relinquimus.

Cum

(a) Dio *lib.* 59.

(b) *De Thermis Herculanis nuper in Dacia detectis Paſchalis Caryophili Diſſert. epiſt. editio ſecunda. Mantuæ.* 1739. *pag.* 77. 78.

(c) Caryophilus *l. c. pag.* 100.

(d) *Orat. in Herc. pag.* 63.

(e) *lib.* 12. *pag.* 512.

(f) *Schol. Ariſtoph. in Nub.* 1047.

Cum mos fuerit apud Gentiles Fontium origines colere, ſacroſque honores eis tribuere; ut habemus a Sexto Julio Frontino (*a*): Ideo prope has Thermas in colle

(a) *De aquæductibus Urbis Romæ Commentarius antiquæ fidei reſtitutus, atque explicatus opera & ſtudio Joannis Poleni. Patavii.* 1722. *art.* 5. *pag.* 12. „ Fontium memoria cum „ ſanctitate adhuc extat, & „ colitur: Salubritatem enim „ ægris corporibus afferre creduntur, ſicut C. Ammaranius Apollinaris meminit.„ Teſtimonia auctorum, qui de ſanctitate, & cultu fontium verba fecere omnibus (quos viderim, ait Cel. Polenus *ibid. in nota* 2.) fuſius collegit Joannes Chifletius in libello, cui titulus, *Aqua Virgo Fons Romæ &c. ex Gemma annulari*. Quo in libello hic vir ſcribit „ aquas in ipſo ortu fuiſſe adoratas, illiſque ſtatuas & ſacella erecta, ut Virgini ex „ hac Gemma liquet.„ nempe ex ea de qua agebat. Ritus vero fontes adorandi expleri poterat accendendis luminibus, ut notavit Carolus Annibal Fabrottus ſupra legem XII. *Cod. Theod. de Paganis Sacrificiis & templis* ex auctoritate S. Cyrilli I *Catech. Myſtagog. &c.* Apud Gentiles mos erat etiam qui Fontes inviſebat aliquod ſignum, aut laudes numinis ibi culti relinquere, de qua re ſic ſcriptum reliquit Plinius ſecundus *lib. epiſt.* 8. agens de Clitumno fonte.„ Nam „ ſtudebis quoque & leges, multa multorum omnibus columnis, omnibus parietibus „ inſcripta, quibus fons ille „ Deuſque celebratur.„ Rutilius Numantinus idem teſtatur de balneis ſic.

„ Hæc quoque Pieriis ſpiracula comparat antris
„ Carmine Meſſalæ nobilitatus ager;
„ Intrantemque capit diſcedentemque moratur
„ Poſtibus affixum dulce poema ſacris.

Quapropter etiam Claudianus vates Honorio Imperatori valde familiaris, qui cum ipſo Auguſto Patavii erat anno

le forſan *Montanionis* , ſub quo adhuc via ſubterranea con-

no 397, aut 399, ut colligimus ex Legibus ipſius Honorii Patavii datis; Urſatus tamen vult anno 393 (*Parte* 1. *lib.* 1. *pag.* 95). Ipſe igitur Claudianus Aponum petiit, & ſequens epigramma in ejus honorem compoſuit (*Poemata &c. Venetiis*. 1680. *pag.* 289), quod Italis carminibus translatum legitur in calce operis Portinarii.

Fons Antenoreæ vitam qui porrigis urbi :
Fataque vicinis noxia pellis aquis.
Cum tua vel mutis tribuant miracula vocem,
Cum tibi phœbeus carmina dictet honos,
Et ſit nulla manus, cujus non pollice ductæ
Teſtentur memores proſpera vota notæ:
Nonne reus muſis pariter, nymphiſque tenebor,
Si tacitus ſoli prætereare mihi ?
Indictum quid enim fas eſt a vate relinqui,
Hunc qui tot populi pervolat ora locum ?
Alto colle minor, parvis erectior arvis
Conſpicuo clivus molliter orbe tumet.
Ardentis fœcundus aquæ, quacunque cavernas
Perforat, offenſus truditur igne latex.
Spirat putre ſolum. concluſaque ſubter, anhelo
Pumice rimoſas perforat unda vias.
Humida flammarum regio, Vulcania terræ
Ubera : ſulphureæ fervida regna plagæ.
Quis ſterilem non credat humum ? fumantia vernant
Paſcua: luxuriat gramine cocta ſilex.
Et cum ſic liquido cautes fervore liqueſcant :
Contemptis audax ignibus herba viret.
Præterea grandes effoſo marmore ſulci
Saucia longinquo limite ſaxa ſecant,
Herculei (ſic fama refert) monſtratur aratri
Semita, nec caſus vomeris egit opus.

In

In medio, pelagi latè flagrantis imago
Cœrulus immenſo panditur ore lacus,
Igniti fuſus ſpacio: ſed major in altum
Intrat: & arcanæ rupis inane ſubit,
Denſus nube ſua: tactuque immitis, & hauſtu,
Sed vitreis idem lucidus uſque vadis.
Conſuluit natura ſibi: ne merſa lateret,
Admiſitque oculos, quo vetat ire calor.
Turbidus impulſu venti cum ſpargitur aer,
Glaucaque fumiferæ terga ſerenat aquæ:
Tunc omnem liquidi vallem mirabere fundi,
Tunc veteres haſtæ regia dona micant.
Quas inter nigræ tenebris obſcurus arenæ
Diſcolor abruptum flumen hiatus agit.
Apparent intus latebræ: quas gurges opacus
Implet: & abſtruſos ducit in antra ſinus.
Tum montis ſecreta patent: qui flexus in arcum
Æquora pendenti margine ſumma ligat.
Viva coronatos adſtringit ſcæna vapores
Et levis exili cortice terra natat.
Calcantumque oneri nunquam ceſſura virorum
Suſtentat trepidum fida ruina pedem.
Facta manu credas: ſic levis circuit oras
Ambitus: & tenuis, perpetuuſque riget.
Hærent ſtagna loco plenas æquantia ripas,
Præſcriptumque timent exiluiſſe modum.
Quod ſuperat, fluvius devexa rupe volutus
Egerit: & campi dorſa recurva petit.
Devehit exceptum nativo ſpira meatu:
In patulas plumbi labitur inde vias.
Nullo cum ſtrepitu, madidiſque infecta favillis
Deſpumat niveum fiſtula cana ſalem.
Multifidas diſpergit opes: artemque ſecutus
Qua juſſere manus, mobile torquet iter.
Et junctos rapido pontes ſubtermeat æſtu:
Afflatoſque vago temperat igne tholos.
Acrior interius rauci cum murmure ſaxi
Spumeus eliſo pellitur amne vapor,

Hinc

conſpicitur (*a*), templum Geryoni dicatum ab Ethnicis ex-

Hinc nigras repetunt feſſi ſudore lacunas:
Frigora queis longe blanda dedere moræ.
* * * * * * * * *
* * * * * * * *

Salve pæoniæ largitor nobilis undæ,
Dardanij ſalve gloria magna ſoli
Publica morborum requies: commune medentum
Auxilium: præſens numen: inempta ſalus.
Seu ruptis inferna ruunt incendia ripis,
Et noſtro phlegeton devius orbe calet.
Sulphuris in venas gelidus ſeu decidit amnis:
Accenſuſque fluit, quod manifeſtat odor.
Sive pares flammis undas in lance rependens,
Arbiter in fœdus mons elementa vocat.
Ne cedant ſuperata ſibi: ſed legibus æquis,
Alterius vires poſſit utrunque pati.
Quidquid erit cauſæ: quocunque emitteris ortu:
Non ſine conſilio currere certa fides.
Quis caſum meritis adſcribere talibus audet?
Quis negat auctores hæc ſtatuiſſe Deos?
Ille pater rerum qui ſæcula dividit aſtris,
Inter prima poli ſe quoque ſacra dedit.
Et fragilem noſtri miſeratus corporis uſum,
Tellurem medicas fundere juſſit aquas.
Parcarumque colos exoratura ſeveras
Flumina, nec ſævo Sirius igne nocet.
Sed quamvis Lacheſis fatalia ſtamina damnet,
Inde ſibi fato proſperiora petunt.
Quod ſi forte malus membris exuberat humor
Languida vel nimio viſcera felle rubent,
Non venas reſecant: nec vulnere vulnera ſanant:
Pocula nec triſti gramine mixta bibunt.
Amiſſum lymphis reparant impunè vigorem
Pacaturque ægro luxuriante dolor.

(a) Scardeonius *lib.* 1. *claſ.* 2. *pag*. 43.

extructum fuerit (*a*), ibique Augur morabatur, qui fuit C. Cornelius, de cujus prædicendi facultate ſic cecinit Marcus Anneus Lucanus, qui ſub Nerone floruit, atque ſub ipſo vitam amiſit ob conſpirationem contra ipſum Auguſtum (*b*).

Euganeo (ſi vera fides memorantibus) Augur
Colle ſedens: Aponus terris ubi fumifer exit,
Atque Antenorei diſpergitur unda Timavi (*c*),
Venit ſumma dies geritur res maxima, dixit,
Impia concurrunt Pompeij, & Cæſaris arma.
Seu tonitrus ac tela Jovis præſaga notavit
Æthera: ſeu totum diſcordi obſiſtere cælo
Proſpexitque polos: ſeu lumen in æthera mæſtum
Solis in obſcuro, pugnam pallore notavit,
Diſſimilem certe cunctis, quos explicat, agit
Theſſalicum natura diem: ſit cuncta perito
Augure mens hominum, cœli nova ſigna notaſſet,
Spectari e toto potuit Pharſalia mundo.

C. Svetonius Tranquillus (*d*) ſic de Geryonis oraculo ſcriptum reliquit: „ & mox cum Illyricum *Tiberius* petens, juxta Patavium adiſſet Geryonis oraculum, ſorte „ tracta, qua monebatur ut de conſultationibus in Apo-

F ni

(a) Ut etiam ad Timavi Thermas Diomedis Fanum extitiſſe aliqui affirmant. Vide Thomam Juntam *de Thermis quæ ad Timavi oſtia ſunt*. pag. 307. in opere *de Balneis &c. Venetiis apud Juntas*. 1553.

(b) *lib.* 7.

(c) Vide *cap.* 1. *pag.* 12.

(d) *De XII Cæſaribus libri* 8. *Iſaacus Caſaubonus recenſuit. &c.* 1605. *lib.* 3. *Tiberius Cæſar. pag.* 69. Svetonius, ut etiam Plutarchus floruere ſub Adriano Auguſto.

„ ni fontem talos aureos jaceret: evenit ut ſummum nu-
„ merum jacti ab eo oſtenderent: hodieque ſub aqua vi-
„ ſuntur ii tali „. Quorum unum Pignorius (*a*) vidiſſe dixit apud Ludovicum Corradinum ex ære antiquo, punctis, ut hodie fit, ſignatum, & prope Aponi fontem repertum; atque Corradinus aſſerebat unum eſſe ex illis Tiberii, atque apud Svetonium non debere legi *talos aureos*, ſed *talos æreos*; aſt de hac re quis fidem habere Corradino poteſt?

Plutarchus (*b*) *in vita Cæſaris* de illo C. Cornelii vaticinio ſic refert „ Patavii C. Cornelius augurali ſcientia
„ præditus, Livii hiſtorici conterraneus, ac familiaris: eo
„ die quum ad captanda ſediſſet auguria, primum, ut
„ Livius dicit, pugnæ tempus agnoſcens, ſtantibus dixit:
„ jam res ipſa conficitur: jam viri opus ineunt. Iterum
„ ad auſpicium reverſus, & ſigna contemplatus, more
„ lymphati exiliit vociferans; Vincis Cæſar. Ea res quum
„ vehementem aſtantibus ſtuporem incuſſiſſet: ille detra-
„ ctam capiti coronam, non ante repoſiturus adjuratus
„ eſt, quam res arti teſtimonium aſtipularetur. „ Quod ab Aulo Gellio (*c*), & a Dione (*d*) confirmatur: Sed his prætermiſſis, quæ forſan fabuloſa ſunt, haud incertum eſt, noſtras Thermas ſub Romano Imperio viguiſſe, atque a multis frequentatas fuiſſe, ſicuti colligere poſſumus ex ſequentibus inſcriptionibus diverſo tempore circa Aponum inventis.

C.

(a) *l. c. cap.* 15. *pag.* 63.

(b) *La ſeconda parte delle vite &c. tradotte da M. Lodovico Domenichi. Venezia.* 1555. *vita di Cajo Ceſare. pag.* 78.

(c) *lib.* 15. *cap.* 18. Aulus Gellius ſcripſit temporibus Marci Aurelii Auguſti.

(d) *Dione tradotto dal greco da M. Nicolò Leoniceno. Venezia.* 1533. *libro* 41. *pag.* 66.

C. ATIA. C. F. PRIMA
SIBI. ET
Q. SICINIO M/. F
VIRO SVO
V. F.
IN. FRONT. P. XX
RETRO. P XX
H. L. ET. M. H. N. S.

In cujus parte poſtica legitur

DIS PENATIBUS

Quæ inſcriptio parum diverſa eſt ab illa, quam a Scardeonio habemus (*a*): Et Pignorius (*b*) legendo ſolummodo *Dis Penatibus* credidit hanc fuiſſe ipſorum Deorum aram; quidquid ſit, hanc in vico Aponi fuiſſe memorat Scardeonius (*c*), & Gruterus (*d*), quam Urſatus (*e*) denuo edidit: Nunc eadem inſcriptio, cum alia, columnam format in porticu cujuſdam domus Marchionis de Dondis, ſeu de *Horologiis* prope hoc Archigymnaſium Patavinum.

Idem Urſatus alias duas inſcriptiones edidit in Apono in-

(a) *lib.* 1. *claſ.* 4. *pag.* 68.
(b) *l. c. cap.* 10. *pag.* 33.
(c) *ibid. pag.* 61.
(d) *fol.* 759. *n.* 4. *&* *fol.* 768. *n.* 6.
(e) *Iſtoria di Padova. lib.* 1. *pag.* 100. *Monumenta Patavina. Patavii.* 1652. *lib.* 1. *ſect.* 4. *pag.* 181.

inventas (*a*), quæ tempore F. Jacobi Salomonii (*b*) Rhodigii erant apud Camillum Comitem de Sylveſtris.

I.

Q. MAGVRIVS. Q. F. FAB.
FEROX.
LVS. EPIDIXIB. ET. CETAES I. II. III. IN
GREG. VETVRIANQVAE. ET IVNI
ORVM. A.A. DICAVIT. EVRAS VIII
ET PERTIC. VNCINOR. XII. N. CCL. LX.

Quæ inſcriptio eruditè explicatur a Luca Holſtenio in epiſtola (*c*) ad Joannem Rhodium, cujus Holſtenii interpretationem integram hìc pono; quoniam ex ipſa cognoſcitur, olim in noſtris Thermis ædificia aliquo modo illis Thermarum Romanarum ſimilia fuiſſe.

„ Ego enim Patavinam inſcriptionem exiſtimo Magu-
„ rii civis Patavini, aquis Aponi dedicatam, in quarum
„ margine repertam ſcribis. Magurius ille in xyſto ſive
„ porticu aquis imminenti de ſuo poſuerat Euras illas &
„ perticas, quas lapis commemorat, ut luſoribus gregis
„ Ve-

(a) *l. c. ſect.* 5. *pag.* 211.

(b) *Agri Patavini Inſcriptiones ſacræ & profanæ &c. quibus accedunt vulgatæ anno* 1654. *a Jacobo Philippo Tomaſino &c. Patavii.* 1696. *pag.* 161.

(c) Apud Urſatum *ibid. lib.* 1. *ſect.* 10. *pag.* 349. Eamdem inſcriptionem quoque explicavit Licetus, & Comes Carolus de Sylveſtris *Calogerà Opuſc. tom.* 6. *pag.* 421. *& ſeq.* de qua ita ſcribit Fabrettus *in Inſcriptionibus. pag.* 663. „ Ad
„ Aquas Aponas ſpectare hanc
„ Inſcriptionem Holſtenius, &
„ Reineſius, qui eam illuſtra-
„ runt, ex notis illis A.A.
„ concordi ſententia arbitrati
„ ſunt, locuſque ipſe ubi lapis
„ inventus eſt, fidem facit. „

„ Veturianæ, quæ grex etiam juniorum dicebatur, eo-
„ rumque exhibitionibus ſive exercitiis ſervirent.

„ Q. Magurium Patavinum fuiſſe oſtendit tribus Fa-
„ bia, in quam omnes Tranſpadanæ civitates relatæ fue-
„ re, cum Romana civitate donarentur. De Brixia, Ve-
„ rona, Mantua multi lapides id teſtantur apud Roſſium,
„ Panvinium, & Gruterum.

„ FEROCIS cognomen ſæpius antiqui lapides exhi-
„ hibent. Sic Annius Ferox ſenior, & junior apud Gru-
„ terum MLXXXIX. 6. ut alios taceam.

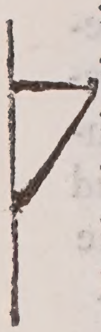
„ LVS. EPIDIXIB. ET. CETÆS I. II. III. de Luſo-
„ rum epidixibus & Zetæs, ſive diætis tribus intelligo.
„ Ideoque in voce CETÆS errorem quadrantarii, vel
„ potius ſcriptoris Patavinitatem agnoſco, qui pro Z.
„ poſuit C. forte quod vocis originem, & orthographiam
„ ignoraret. Luſorum epidixes in thermis, & xyſtis o-
„ lim exhibitas, notius eſt, quam ut indicari a me de-
„ beat, poſt Mercurialem, Fabrum & alios. Epidixes
„ autem de omnium generum ludis, & artificiis, non
„ de ſolis poetarum, & rhetorum recitationibus accipi
„ cum aliis, tum Creſollius in veterum rhetorum thea-
„ tro prolixe docet. Porticum vero illam mille pedum,
„ cujus veſtigia juxta aquas Aponi Scardeonius, & Pi-
„ gnorius extare affirmant, ædificia ſive diſtincta cubicu-
„ la, (has enim Zetas veteres dixere) quamplurima
„ habuiſſe ignorare non poteſt, qui Vitruvium legerit
„ lib. v. cap. XI. ubi de Palæſtris & Xyſtis agit.

„ GREG. VETVRIAN. Integris vocibus Gregis Ve-
„ turianæ explico. ubi illud primum moneo, Gre-
„ gem feminino genere olim dictum fuiſſe, quod Lu-
„ cretii exemplo & auctoritate firmat Nonius, apud
„ quem Buceriæque greges lib. 2. legitur, ſic quoque
„ in magno inſcriptionum opere CCCXXXVIII. 5.

„ GREX.

„ GREX. RVSSATA habetur. Veturiana autem dice-
„ batur, quod a Veturio aliquo inſtituta fuerit: hanc
„ enim Veturianam familiam Patavii fuiſſe docent la-
„ pides antiqui apud Gruterum DCCCCLVII. 10. &
„ DCCCXCV. 1. & alius, qui Vigizzotti extat DLXVIII.
„ 2. ex Scardeonio. Vicentiæ quoque Viturios fuiſſe o-
„ ſtendit lapis DCCXLVIII. 8.: Eadem grex ſive ſchola
„ Luſorum etiam juniorum appellabatur, ſive quod non
„ niſi juvenes ad eam admitterentur, ſicuti apud Grute-
„ rum LVSVS IVVENVM legitur; ſive potius quod
„ jam ante alia ſchola ſive grex luſorum fuiſſet in iiſ-
„ dem thermis inſtituta, ut apud Gruterum DCCXI. 2.
„ Tribules corporis junioris in tribu Palatina, & MCXV.
„ 8. Tribules corporis ſeniorum clientium tribus Palati-
„ næ, atque ita paſſim in notitia Imperij ſcholæ mili-
„ tum juniorum & ſeniorum leguntur.

„ A. A. Aquis Aponis intelligo, atque ita Scaliger in
„ indice magni operis inſcriptionem Patavinam apud Gru-
„ terum DCCCCXVIII. 3. Vale ad aquas, recte Aponas
„ explicat. Fontibus autem ſive aquis, præſertim medi-
„ catis, quod ſacræ haberentur, varia dedicata conſtat ex
„ antiquis monumentis . . . . .

„ EVRAS non intelligere unus Pollux docet, cui va-
„ ria curruum ferramenta explicanti libro 1. cap. 10.
„ Euræ ſunt ferramenta quibus axes curruum muniun-
„ tur, & quæ rotis atteruntur. Romæ vulgo ſprangas
„ ferreas vocant. Ego hoc loco ferramenta vel muro
„ vel trabibus ligneis infixa accipio, quæ perticas unci-
„ nis clavatas ſuſtinerent, ea ſcilicet forma, qua appinxi.

„ Perticarum autem & uncinorum uſum eum fuiſſe puto,
„ ut vel lavantium, vel potius ludo ſe ſe exercentium
„ veſtimenta ſuſtinerent. Hunc obſcuriſſimæ inſcriptionis
„ ſenſum exiſtimaverim, donec viri doctiores veriora me

„ do-

„ docuerint. Romæ. XXIV. Auguſti. CIↃIↃCLII. „
Secundus lapis, ab Urſato allatus, hic eſt (*a*).

M. COCCEIUS
M. LIB.
IANUARIVS.

Alteram inſcriptionem præbet F. Jacobus Salomonius (*b*) ſuo tempore in via Aponi repertam in lapide terræ fixo.

O. . . . . L. . . M. . . SYMPRO.
TRYP. . I I. N. . SYMPRO
NIAE ... TRYP. IIII. NA.

Ludovicus Muratorius (*c*) alias quatuor inſcriptiones affert, quarum prima jam edita a Cl. P. Angelo Callogierà, ſecunda & tertia ſunt denuo editæ a Marchione Maffæo (*d*), ultima demum a P. Callogierà.

A. A.
C. CLVENTIVS. C. F.
ROM. PROCVLVS
ATESTE AEDILIS. II. VIR. QVAESTOR
AERARII. BIS. PONTIFEX. V. S.

„ Aquis Aponi Cajus Cluentius Caij Filius Romiliæ
„ Pro-

(a) *Iſtoria di Padova. l. c. Monumenta Patavina &c. lib.* I. *ſect.* 5. *pag.* 211.

(b) *l. c.*

(c) *Novus Theſaurus Veter. Inſcript. &c. pag.* LXXXVII. *n.* 8. 9. 10. 11.

(d) *Muſeum Veronenſe &c. Veronæ.* 1749. *pag.* LXXXIX. *n.* 1. 2.

„ Proculus Ateſte ædilis Duumvir Quæſtor Ærarii bis
„ Pontifex Votum ſolvit. „

A. IVNIVS
MACRINORVM. L.
NIGELLVS
A. A. V. S. L. M.

„ Aulus Junius Macrinorum Libertus Nigellus Aquis
„ Aponi Votum ſolvit libens merito. „

M. TERENTIVS
M. L. SECVNDVS
A. A. V. S. L. M.

„ Marcus Terentius Marci Liberti Secundus Aquis
„ Aponi Votum ſolvit libens merito.

A. A.
C. TREBIVS
C. F.
FIRMVS
CVM. DONO
V. S. L. M.

„ Aquis Aponi Cajus Trebius Caij Filius cum do-
„ no Votum ſolvit libens merito. „

Sequentem Inſcriptionem (*a*) ad Aponi Aquas non pertinere ſuſpicari poteſt cum Cel. Co: Jo: Dominico de Pol-

(a) *Urſati monumenta Patavina. pag.* 277. *n.* 6., *& Tomaſini elogia tom.* II. *pag.* 331.

Polcaſtris (*a*), quia hic lapis quo loci inventus ſit, adhuc ignoramus; ideoque non cogimur ſiglas A. A. interpretari *Aquis Aponi*; nam cum Urſato legi poſſumus *Apud Agrum*, vel *Auro Argento*. Nihilominus cum Patavii hic lapis fuerit, ſuſpicari licet, prope Aponi balnea eumdem lapidem effoſſum fuiſſe (*b*); dum alii lapides cum iiſdem ſiglis A. A. V. S. L. M. circa Aponi balnea inventi fuerunt.

C. CASSIVS
SEVERVS
MISSVS EX. PR.
SPECVLATOR
A. A. V. S. L. M.

Cajus Caſſius Severus miſſus ex præcepto Speculatorum apud agrum, vel *auro argento votum ſolvit lubens merito*. (*c*)

Marchio Maffæus (*d*) ultimas ſiglas ſic interpretatur *Aquis Aponi votum ſolvit &c.*

Ex quibus inſcriptionibus magis liquet non ſolum quantum Romanorum tempore noſtræ Thermæ ædificiis, verum etiam virtute in morbis pellendis floruerint.

Hæ Aponi Thermæ per tot ſæcula frequentatæ, atque ſu-

(a) *Apologia in difeſa del Cavaliere Conte Sertorio Orſato contra le cenſure dell' Autore del muſeo Veroneſe. Padova.* 1752. *preſſo Giuſeppe Comino*. §. 2. *pag.* 40. *& ſeq.*

(b) Comes Carolus de Sylveſtris tuto aſſerit circa hæc balnea hujuſmodi lapidem repertum fuiſſe. *Opuſculi del Padre Callogierà T. 6. pag.* 424.

(c) Urſatus *l. c.* §. *6. pag.* 280. *& ſeq.*

(d) *In Muſeo Veron.* LXXXIX.

ſuperbis ædificiis ornatæ (*a*), ab Attila Hunnorum rege anno Chriſti 455 dirutæ quaſi omnino fuere, ut Urſatus opinatur (*b*), neſcio tamen, quibus documentis, hoc Urſatus affirmet; nam in Theodorici epiſtola de Attilæ ruina thermarum nihil habemus. Quidquid ſit, Theodoricus Oſtrogothorum Rex, ut ex ſequenti epiſtola apparet (*c*), Thermas Aponi refici juſſit (*d*), in qua Aloyſio architecto Patavino negotium mandatur; nam hic Rex recte exiſtimavit, ad regiam Majeſtatem pertinere, ut ædificia Thermarum Aponi vetuſtate collapſa, regiis impenſis inſtaurarentur. Epiſtola eſt ſequens.

„ THEODORICVS OSTROGOTHORVM
REX
„ ALOYSIO ARCHITECTO S.

„ Si audita veterum miracula ad laudem noſtræ cle-
„ mentiæ volumus continere (quoniam augmenta regalis
„ gloriæ ſunt, quum ſub nobis nulla decreſcunt) quo
„ ſtudio convenit reparari, quod etiam noſtris oculis fre-
„ quenter conſtat offerri? Delectat enim ſalutiferi APO-
„ NI meminiſſe potentiam, ut intelligas quo deſiderio
„ cupiamus reficere, quod de memoria noſtra neſcit exi-
re

(a) *Orſato Iſtoria di Padova. lib.* 2. *pag.* 129.

(b) *Ibid.*

(c) *Caſſiodorus-Variarum. lib.* 2. *epiſt.* 39.

(d) Anno 495, ut ſcribit Urſatus *Hiſt. di Padova. lib.* 2. *pag.* 132. & *p.* 134., & adjungit, quod idem Theodoricus viam a Patavio ad Aponum lapidibus ſternere fecit; ſed ſi hoc verum, aut falſum ſit, noſtris adhuc diebus hujus operis huc illucque in eadam via veſtigia viſuntur.

„ re cœruleum fontem vidimus in formam dolij conca-
„ vis hiatibus æſtuantem, & fornaces anhelantium aqua-
„ rum circumdato tereti labio, naturæ probabili diſpoſi-
„ tione coronatas; quæ licet, more calidarum nebuloſos
„ vapores exhalent, hanc tamen jucundam perſpicuita-
„ tem aſpectibus humanis aperiunt, ut quivis hominum
„ illam gratiam deſideret contingere, etiam quum non
„ ignoret ardere. Ore pleniſſimo, in ſphæræ ſimilitudi-
„ nem, ſupra terminos ſuos aquarum dorſa turgeſcunt,
„ unde latex tanta quiete defluit, tanta quaſi ſtabilitate
„ decurrit, ut eum non putes creſcere, niſi quia inde
„ aliquid rauco murmure ſentis exire. Veniunt aquæ per
„ algentes meatus tali fervore ſuccenſæ, ut poſt recurva
„ ſpatia, quæ artefacta ſunt longiora, in tepores ſint
„ maxime redituræ. O Magiſtri mirandum ſemper inge-
„ nium, qui naturæ furentis ardores ita ad utilitatem
„ humani corporis temperarit, ut quod in origine dare
„ poterat mortem, doctiſſime moderatum, & delectatio-
„ nem tribueret, & ſalutem. Juvat videre ſecretum, la-
„ ti rivi, unde naturaliter ſolebat extingui. Merito di-
„ cunt Philoſophi elementa ſibi mutuis complexibus illi-
„ gari, & mirabili confœderatione conjungi, quæ inter
„ ſe contraria intelliguntur varietate pugnare. Ecce ma-
„ dentem ſubſtantiam vapores producere conſtat ignitos,
„ quæ mox ut ad thermarum ædificia decora pervenerit,
„ illis a cautibus unda deſcendens, & aerea ſua qualitate
„ ſuccendit, & tactu ſit habilis, quum recepta fuerit
„ in lavacris; unde non tantum delicioſa voluptas acqui-
„ ritur, quantum blanda medicina confertur; ſcilicet ſi-
„ ne tormento cura, ſine horrore remedia, ſanitas inem-
„ pta, balnea contra diverſos dolores corporis attributa;
„ quæ ideo ΑΠΟΝΟΝ græca lingua, beneficia nomina-
„ vit antiquitas, ut cauſam tanti remedij æger cognoſce-

 „ ret,

„ ret, cum de tali nomine dubium non haberet. Sed
„ inter alia loci ipſius bona, illud quoque ſtupendum
„ eſſe didicimus, quod una fluentorum natura diverſis
„ miniſteriis videtur accomoda; nam protinus ſaxo ſuſci-
„ piente collifa inhalat primæ cellulæ ſudatoriam quali-
„ tatem, deinde in ſolium mitigata deſcendens, minaci
„ ardore depoſito ſuavi temperatione molleſcit, mox in
„ vicinum producta, cum aliqua dilatione torpuerit, mul-
„ to blandius intepeſcit, poſtremo ipſo quoque tepore de-
„ relicto, in piſcinam Neronianam frigida tantum effi-
„ citur, quantum prius ferbuiſſe ſentitur; non immerito
„ auctoris ſui participans nomen collega eſt cum viridi-
„ tate gemmarum; ut ipſo quoque vitrei elementi colo-
„ re perſpicua quaſdam trementes undas quieta commo-
„ veat; ſed ut ipſum quoque lavacrum mundius redde-
„ retur, ſtupenda quadam continentiæ diſciplina, in un-
„ dam, qua viri recreantur, ſi mulier deſcendat, incen-
„ ditur; propterea quod ipſis altera exhibitio decora col-
„ lata eſt, ſcilicet ne ardentium aquarum fœcundiſſimus
„ locus crederetur non habuiſſe, unde plurima largire-
„ tur, ſi uterque ſexus uno munere communiter utere-
„ tur; hæc perennitas aquarum intelligendi præſtat indi-
„ cium, per igneas terræ venas occultis meatibus, in-
„ fluentem interius in auras erumpere excocti fontis ir-
„ riguam puritatem; nam ſi naturæ fuiſſet illud incen-
„ dium, ſine interitu ſubſtantiæ fuiſſet amiſſum: ſed aquæ
„ materia ſenſibilis, ſicut peregrinum contraxit ignem;
„ ſic iterum nativum facile repetit algorem; præſtat &
„ aliud adjutorii genus vis illa medicabilis; nam juxta
„ caput fontis ſcintilloſi, quendam ſibi meatum provida
„ natura formavit: hinc deſuper ſella compoſita, quæ
„ humanis neceſſitatibus in abſidis ſpeciem perforatur,
„ ægros ſuſcipit interno humore defluentes; ubi dum ſeſ-

ſi

„ ſi nimio languore conſederint, vaporis illius delecta-
„ tione recreati, & laſſa viſcera reficiunt, & humores
„ noxia infuſione laxatos, vitali ariditate conſtringunt;
„ ut quaſi aliquo deſiderabili cibo refecti, valentiores
„ queant protinus inveniri. Sic medicabilis ſubſtantia ve-
„ nit a ſulphure, quod calet, a ſalſedine quod deſiccat.
„ Talia poſteris non tradere, hoc eſt graviter in lon-
„ gam ætatem peccare; quapropter antiqua illic ædificio-
„ rum ſoliditas innovetur. Ut ſive in thermis, ſive in
„ cuniculis fuerit aliquid reparandum, te debeat immi-
„ nente reconſtrui. Virgulta quoque noxia importunitate
„ naſcentia evulſis ceſpitibus auferantur; ne radicum qui-
„ dam capilli paulatim turgentes, fabricarum viſceribus
„ inſerantur, & parietes more vipereo prolem ſibi fœ-
„ cunditate contraria nutriant, unde ſe compago caſura
„ diſrumpat. Palatium quoque longa ſenectute quaſſatum,
„ reparatione aſſidua corrobora. Spatium, quod inter æ-
„ dem publicam & caput igniti fontis interjacet ſylve-
„ ſtri aſperitate depurga: rideat florenti germine facies
„ decora camporum, quæ etiam ardentis aquæ fertilita-
„ te lætatur; miroque modo dum proxime ſalem gene-
„ rat ſterilem, nutriat pariter & virores; ſed non his
„ tantum beneficiis Antenorea terra fœcunda eſt: infert
„ & alia, quæ multo grandius obſtupeſcas. Corda illa
„ (ut ita dixerim) montium in vicem ſecretarij nego-
„ cia contentioſa diſtinguunt; nam ſi quis forte pecus fu-
„ ratum pilis nativis ſolito more ſpoliare præſumpſerit,
„ undis ardentibus frequenter immerſum, neceſſe eſt, ut
„ antea decoquat, quàm emundare prævaleat. O vere
„ ſecretarium jure reverendum: quando in his aquis non
„ ſolum ſenſum, ſed etiam verum conſtat eſſe judicium;
„ & quod humana nequit altercatione diſſolvi, fontium
„ datum eſt æquitate definiri. Loquitur illic tacita natu-

ra,

„ ra, dum judicat, & ſententiam quodam modo dicit, „ quæ perfidiam negantis excludit (*a*). Sed quis iſta „ conſervare negligat, quamvis plurima tenacitate ſorde- „ ſcat? Siquidem ornat regnum, quod fuerit ſingulariter „ toto orbe nominatum, & ideo pecunia, quæ tibi da- „ ta eſt, ſi opus non poterit implere ſuſceptum, quan- „ tum adhuc expendendum eſſe credideris, miſſis nobis „ brevibus, indicabis. Quia non gravamur expendere, „ ut tanta videamur ruris amœna cuſtodire. Vale. „

Thermarum ædificia, in quæ aqua *plumbeis cuniculis* deducebatur, ex deſcriptione Theodorici regis eo loco fuiſ- ſe videntur, ubi etiam nunc balnea publica conſpiciun- tur. *Piſcina Neroniana* (*b*) haud dubie fuerit inferiori ſitu, a tergo diverſorii publici. Juxta eam facile fuiſſet & Palatium; at *ædes publica* longius hinc in campis for- ſan ſita fuit.

Poſt hunc Theodorici juſſum ſuperba ædificia conſtru- cta fuiſſe creduntur, de quibus Scardeonius ſcripſit (*c*). „ Ferunt ibi eodem tempore porticum mille pedum fuiſ- „ ſe extructum, hortis & nemoribus decoratam, vinetis, „ & topiariis, operibus exultam, columelliſque ac piru- „ lis perpulchre diſtinctam „. Quæ quidem fere omnia anno 601. Agilulphus XIV Longobardorum Rex deſtru- xit,

(a) Eumenes. *Panegyr. Con- ſtantini &c. c.* 21. ait, Con- ſtantinum ſuperba dona dediſ- ſe Templo Apollinis credito illi *Autun*, ubi opinabatur, in eis aquis calidis gentem perju- ram detegi poſſe.

(b) De qua Franciſcus Blon- del ſic ſcribit in ſuo opere *Ther- marum Aquiſgranenſium & Por- cetanarum deſcriptio &c. Aquiſ- grani.* 1671. *cap.* 2. *pag.* 26. „ Nero in Apono Piſcinam „ ſibi conſtruxit lapidibus pre- „ tioſis & gemmis ornatiſſi- „ mam. „

(c) *lib.* 1. *claſ.* 1. *pag.* 23.

xit, ut etiam oppidum prope eaſdem Thermas (*a*); quibus forſan poſtea inſtauratis a Patavinis, ejuſque Aponi oppidum ab Otthone II Imperatore reædificatum fuit; & tunc hujus loci in poſeſſionem miſſus fuit Ingelfredus de Comitibus (*b*); anno tamen 1205, ut narrat Salomonius (*c*), Patavina Reſpublica ibi Prætorem creavit; ſed Aponus anno 1236 ab Eccelino cum ſuo exercitu tranſeunte ad Montem - Silicis obſidionem denuo ferro, ignique (*d*) devaſtatus fuit. Demum ſcribit Albertinus Muſſatus (*e*), anno 1314. Patavinos ob Canis Scaligeri obſidionem Aponum flammis dediſſe, de qua re ſic loquitur idem Muſſatus. „ Aponus Colonia erat cum fontibus ca-
„ lidis, quam Rurales Civitatis impetrato ſubſidio pedi-
„ tum L præſidio, foveis, valloque cinxerant. Hæc pri-
„ mum Canis inſultum fruſtra, pauloque reſiſtens tulit,
„ nec tamen pertulit; ſed ad Canem defecit. Hanc i-
„ gne imiſſo, quò majore impetu hoſtes conterreret, in-
„ cendio conſumpſit: adverſo tamen ſubeunte caſu flam-
„ ma in Caſtrum convolans multos militum equos hau-
„ ſit incendio, quo repentino igne deſtituti, cuſtodiis,
„ qui capti erant, fere omnes evaſere.

„ Canis dum illuceſceret, militum peditumque diſtin-
„ ctas phalanges caſtris educens, majori ſeorſum acie re-
„ licta, ipſe cum militibus ferme CCC per callem Apo-
ni

(a) Scardeonius *ibid. pag.* 18. 22., & Salomonius *l. c. pag.* 160.

(b) Urſatus *lib.* 1., Salomonius *pag.* 159.

(c) *l. c. pag.* 20.

(d) Salomonius *l. c. pag.* 160., Rolandus *pag.* 32., Bonifacius *lib.* 5.

(e) *Rerum Italicarum Scriptores &c. Ludovicus Antonius Muratorius &c. tom.* 10. *pag.* 571. *Albertini Muſſati Patavini de Geſtis Italicorum poſt mortem Henrici VII Cæſaris Hiſtoria. lib.* 3. *Rub.* 7. *pag.* 598. *& ſeqq.*, Cortuſus *pag.* 25., Pignorius *lib.* 1., Corte *lib.* 10.

„ ni ad ripam fluvii tetendit ... Canis agnoſcens, ſub-
„ ducto agmine regreſſus eſt. Tunc eam oram, quæ a
„ montegutture cum Balnearum Tabernis uſque in Bac-
„ chiglionem portendit, deſertam ab Ruralibus concre-
„ mavit, ac ſecus montem Varda caſtra reduxit. „

Prope Thermas Aponi, ut dixi, urbem verſus adhuc extat antiquum Noſocomium, a nullis Scriptoribus harum Thermarum, neque ab Hiſtoricis Patavinis nominatum, quod nunc pertinet ad Noſocomium S. Franciſci hujus Civitatis. Quo tempore extructum fuerit Aponi Noſocomium cum parva Eccleſia, nullum monumentum inveni, niſi in tomo 18 Tabularii Noſocomii S. Franciſci legi, quod anno 1328, illud vocabatur *Hoſpedaleto d' Abbano o S. Maria di Montaon*, in quo tomo quoque eſt *rodulo delle terre, che pagano decima alla Chieſa di S. Maria di Montaon*. Eodemque tomo legitur *c.* 2. *dell' anno* 1516. 19. *Marzo. Indulgenze plenarie conceſſe ai Viſitatori, reparatori, e conſervatori dell' Archihoſpitale de S. Giacomo in Ungula &c. conceſſe etiam all' Hoſpedale di S. Maria de Montaon, & Chieſa come membro d' eſſo Archihoſpitale &c. con tutti li Privileggi, che ſono conceſſi ad eſſo Archihoſpitale da Papa Leon, & Paolo* 30. *Pontefici.*

Anno 1534. 28. *Feb.*

Union dell' Hoſpedale, & Chieſa di S. Maria de Montaon, con l' Archihoſpitale di S. Giacomo de Auguſta in Roma quanto alle Indulgenze &c.

In tomo pariter 18. *c.* 11. legitur

Anno 1536. 7. *Luglio.*

Conſtituzione de' Nuncij, Comiſſarij, queſtuarij, & procuratori generali fatta per il R. d. Prè Aleſſandro di Vitaliani hon. Prior di S. Franceſco di Padova, &

in

in queſta parte Rettor, & governator della Chieſa campeſtre del Pio Hoſpedal di S. Maria di Montaon appreſſo i Bagni d' Abbano incorporato col Venerando Archihoſpitale di S. Giacomo d' Auguſta de Urbe nelle perſone del R. fr. Marc' Antonio Bergamaſco baciliero dell' ordine de' Predicatori, & Z. Andrea de Breſſa Speciale a publicar le indulgenze, & remiſſion de' peccati dove ſi ritroveranno eſſere per cauſa dell' oblation, & ellemoſine ſaranno fatte da ciaſcuna perſona al detto Hoſpedale. Nod. Leonardo Taſſara Padovano.

Eodem tomo. *c.* 19.

Anno 1538. 18. *Maggio.*

Proceſſeto intitolato Hoſpedaleto d' Abbano.

Teſtamento del Rever. Sig. Aleſſandro Vitaliani q. Georgio Prior del Pio Hoſpitale di S. Franceſco, ove laſcia al detto Hoſpitale tutte, e qualunque fabriche, che detto Teſtator ha fatto fare nel luoco chiamato S. Maria di Montaon, quali tutte fabriche, inſieme con tutti li ſuppelletili di qualunque genere in detto luoco eſiſtenti laſcia per l' anima ſua, e per l' amor di Dio a detto Hoſpitale, volendo, & ordinando, che detto luoco ſempre & in perpetuo ſia retto, e governato per il S. Collegio delli Signori Dottori Giuriſti, cha governano i Beni dell' Hoſpitale a perpetuo commodo ed utilità di detto Hoſpitale. Con queſta eſpreſſa dichiarazione, che ſempre, & in perpetuo li poveri di Gesù Chriſto Mendicanti, & miſarabili perſone debbano gratis, & per amor di Gesù Chriſto eſſer alloggiati in detto loco.

Nod. d. Battiſta Talamazzo. Con conſegna fatta de' ſuppelletili di detto Hoſpodaleto a Meſ. Andrea Giuriato Munaro Cuſtode dell' Hoſpedaleto.

Hæc ſunt, quæ ad hujuſmodi Noſocomii hiſtoriam pertinent: modo tamen hoc Noſocomium nulli uſui inſeruit.

De Balneis Aponenſibus ad annum 1554, hæc refert Cel. Facciolatus (*a*). „ Cum balnea Aponenſia uſum pæ-
„ ne omnem, ſive artis inſcitia, ſive incuria jam a-
„ miſiſſent, ruiniſque ac dumis obruta quotidie magis
„ in contemptum, & oblivionem abirent, hoc an-
„ no Medicorum Collegium Profeſſores tres delegit,
„ Franciſcum Frigimelicam, Paulum Craſſum, & Od-
„ dum de Oddis, qui locum inviſerent, purgarent, re-
„ ſtituerent. Litteræ quoque Ducales acceſſere V. non.
„ oct. datæ, ut quoties triumviri iſti illuc ſe conferrent,
„ apud Cœnobitas Montis ortoni hoſpitio reciperentur,
„ ruſtici autem quatuor, aut quinque ex illa vicinitate
„ præſto eſſent, qui fodiendo operam præberent. Sed vi-
„ cit nova res, Botanicus Hortus paullo ante inſtitu-
„ tus. „ (*b*) & alibi idem Cel. vir ait, loquens de Horto Botanico. „ Tam pulchra res, ſcholiſque honori-
„ fica exitium attulit Aponenſibus thermis . . . Dolen-
„ dum profecto eſt, ſaluberrimas aquas, moleſque ad ea-
„ rum uſus adjectas, opinionis errore ita fuiſſe deſertas...
„ Attamen niſi thermæ iſtæ fuiſſent, Patavium fortaſſe
„ non eſſet, vel certe Patavium non diceretur. Si enim
„ verum quærimus, vox hæc Germanica eſt, & aqua-
„ rum locum ſignificat, litteris ejuſdem organi inter ſe
„ commutatis, & latina forma compoſitis, ut fuit in *Pa-*
„ *tavia* Norici urbe, & *Batavia* Belgii regione. Cum
„ enim Germani thermas Aponenſes ſummopere frequen-
„ tarent (*c*), nomen regioni dedere. „

Apo-

(a) *Faſti Gymnaſii Patavini &c. Patavii*. 1757. *pag.* 209. *ex Act. Cod.* 1. *p.* 158.

(b) *l. c. pag.* 208.

(c) Quorum Germanorum concurſus frequens etiam erat uſque ad annum 1588., ut patet a multis Germanorum nominibus pariete inſcriptis in Domo Thermarum Montis ægrotorum, qui 17. Aprili menſe illuc veniebant.

Aponi thermas, ut etiam alias Patavinas ſcriptis illuſtravere Medici, nempe circa annum 1350. Jacobus de Dondis, & fortaſse anno 1380 ejus filius Joannes de Dondis (*a*), atque anno 1450 Michael Savonarola, qui narrat ſuo tempore multum frequentatas eſſe Ther-

(a) Cujus præter tractatum *de fontibus calidis paduanis* editum in Collectione Juntæ de Balneis &c. in Mss. autographo apud Marchionem Gaſparum de Horologiis, leguntur XXXI. ſermones pro doctoratus honoribus alicui conferendis, ut etiam ejuſdem auctoris Sermo an. Xti 1372. *In principio lecturæ theoricæ planetarum &c. Collatio brevis in principio lecturæ primi canonis Avicennæ anno Domini 1379. Collatio Invitatoria, velut preambulum, in principio lecturæ libri Aphoris. Yppocratis anno* Xti 1360. *&c. Sermo in principio lecturæ libri &c. an.* Xti 1376. *Collatio in principio tractatus de ſphera mundi ann. Domini* 1379., *alia Collatio invitatoria. an.* 1362. *Collatio brevis invitatoria ad diſputationem Bononiæ. an.* 1368. *Sermo pro principio lecturæ medicinæ Florenciæ. ann.* 1368. *Collatio in præſentatione Magiſtri Nicolai de Sancto Vito &c. an.* 13.. *Collatio in principio lecturæ quarti libri Canonis Avicennæ.* 1378.

In omnibus hiſce Sermonibus verſus quoſdam Joannes inſtar exhordii ponebat v. g. in Sermone *in conventu petri de Sarzana in medicina, & Gabrielis de Torellis de Mantua in artibus ſimul &c. an.* 1362. ſic

Illuſtrantur bonitate, credite felicitatis
Perluſtrantur qualitate, virtuoſe probitatis
Coluſtrantur claritate, inclite famoſitatis.

In ipſo Mss. quatuor epiſtolæ D. Franciſci Petrarchæ poetæ Celeberrimi leguntur ad ipſum Joannem de Dondis ſcriptæ, quarum una anno 1370. ſcripta videtur.

mas Patavinas. (*a*) „ Forenſium copioſius numerus ex „ omnibus Italiæ ac Germaniæ partibus ad ſananda cor„ pora non mediocri cum aviditate veniunt „. fere eodem tempore Bartholomæus Montagnana aliquid de noſtris Thermis ſcriptum reliquit: Et circa annum 1554. Paſinus, & Franciſcus Frigimelica idem fecere, ut etiam anno 1556. Falloppius Mutinenſis, & poſtea alii.

Nihil aliud invenire potui ad Aponenſium thermarum hiſtoriam pertinens, niſi adjungere velimus, Aponum patriam fuiſſe Illuſtrium Virorum, ideſt Titi Livii, Caij Valerii Flacci poetæ inſignis (*b*), qui divino carmine rem omnem Argonautarum deſcripſit (*c*), Aruntii Stellæ de quibus viris ſic cecinit Martialis (*d*).

„ Cenſetur Apona Livio ſuo Tellus
„ Stellaque nec Flacco minus.

Attamen facile dubitare poſſumus cum Philippo Cluverio (*e*), an a claritate Aponi fontis totus ager Patavinus ad-

(a) *Rerum Italicarum Scriptores &c. Lud. Ant. Muratorius &c. tom.* 24. *pag.* 1135. *Michaelis Savanarolæ Commentariolus de Laudibus Patavii. anno* 1440. *compoſitus &c. lib.* 2. *pag.* 1184. *c.* de quo Savanarola loquitur Antonius Cocchius *Dei Bagni di Piſa trattato. Firenze.* 1750. *cap.* 6. *pag.* 369. *an.* 1.

(b) Qui floruit ſub Domitiano Auguſto.

(c) Tortelius apud Scordeonium. *l. c. pag.* 55.

(d) *lib.* 1. *epigr.* 27.

(e) *l. c. pag.* 153.

adpellatus ſit *Apona Tellus* (*a*); ſed aliter videtur ex Silii Italici (*b*) carminibus.

Demum Aponus patria fuit Petri vulgo dicti de *Abano* celeberrimi Philoſophi, Medici, ac Aſtronomi (*c*).

Præter Claudianum alii poetæ carminibus aliquid de Apono dixere, & inter alios Martialis (*d*).

„ Etruſci niſi thermulis laveris,
„ Illotus morieris, Oppiane.
„ Nullæ ſic tibi blandientur undæ:
„ Nec fontes Aponi rudes puellis.

Quia hæ thermales aquæ utpote ſalinæ mollem puellarum cutim aſperam & rudem faciunt, & ſulphureo calore mulieres (*e*) incendunt.

Si-

(a) Alexander Taſſonus. *La Secchia rapita poema &c. Modena.* 1744. *cant.* 8. *ſtan.* 30. *pag.*273. de T. Livio ſic cecinit.

Teolo, ond' uſcì già l' anima degna,
Ch' 'l glorioſo Livio al mondo diede.

Quæ opinio de Livii ortu in *Teolo* fuit etiam Auctoris notarum in Poemate *Dottori* c. 6. *ſt.* 74. Sed recte animadvertit Cel. Barottus in adnotationibus ad Taſſonii poema Taſſonum de patre aut matre T. Livii locutum eſſe; nam potius fides danda eſt Martiali, qui Romæ vixit prope tempora ipſius Livii.

(b) *lib.* 12. *verſ.* 217.

(c) Cujus inſignis Viri notitias collegit Cel. Comes Joannes Mazzucchellius, quæ editæ leguntur in tom. 23. *Opuſcoli publicati dal P. D. Angiolo Calogierà.*

(d) *lib.* 6. *epigr.* 26. *De etruſcis thermis*, & Mattheus Raderus in ſuis commentariis ſupra Martialem. *lib.* 6. *ep.* 42.

(e) Vide epiſtolam Regis Theodorici.

Sidonius Apollinaris, qui vixit temporibus Majorani, & Antemii Auguſti, Aponum carminibus celebravit; ut etiam Sanctus Ennodius Epiſcopus Ticinenſis (*a*), qui Aponenſes thermas petiit circa annum 500, ut ipſe in epiſtola (*b*) ſcribens ad ſuum Petrum narrat, commendans Aponi phenomena: & videtur his aquis Ennodium uſum fuiſſe ob oculorum morbum, de quo ipſe queritur (*c*). Inſuper idem Ennodius ſequentes verſus compoſuit.

„ Tollitur adclivi tellus ſubnixa tumore,
„ Leniter elato fulta ſupercilio.
„ Vorticibus nullis caput admovet illa ſuperbum.
„ Nec ſimilis preſſis vallibus ima petit.
„ Fumiger hic patulis Aponus fluit undique venis:
„ Pacificus mixtis ignis anhelat aquis.
„ Unda focos ſervat; non ſorbet flamma liquorem:
„ Infuſo crepitat fons ſacer inde rogo.
„ Ebrius hinc cunctis medicinam ſuggerit ardor,
„ Corpora deſiccans rore vaporifero.
„ Hic pyra gurgitibus, ſcintillis fluctuat humor.
„ Vivitur alternæ mortis amicitia.
„ Ne pereat, nymphis Vulcanus mergitur illis.
„ Fœdera naturæ rupit concordia pugnax.

Julius Scaliger (*d*) de Apono ita cecinit.

„ Jam

(a) Pignorius *l. c. cap.* 15. *pag.* 71. dicit Ennodium fuiſſe Epiſcopum Patavinum.

(b) *lib.* 5. *epiſt.* 8.

(c) *lib.* 6. *epiſt.* 4.

(d) Apud Pignorium *l. c. cap.* 15. *pag.* 71.

„ Jam quater auratis remeans Dea lutea bigis
„ Piſcoſos Nerei quinta colorat agros.
„ Sulphureas Acorin cum ſuſpiramus ad undas,
„ Lymphaque crudeli ſub face victa fugit.
„ Scilicet antiquo Mons ipſe incoctus ab æſtu
„ Fervidior noſtra ſe negat ire face.
„ Euganei latices, quæque arida ſaxa tenetis,
„ Quæque leves leni colle ſedetis aquæ:
„ Tuque pater princeps, qui pumice tectus obuſto
„ Clara triumphatæ nomina peſtis habes:
„ Cede meis lacrymis; lacrymæ tamen, heu tamen ipſæ
„ Debuerant peſtem vincere poſſe meam.

Magnus Decimus Auſonius, qui ſub Theodoſio Auguſto floruit, in patriæ ſuæ deſcriptione commendat Aponenſis aquæ potum (*a*).

„ Non Aponus potus, vitrea non luce Nemauſus,
„ Purior, æquoreo non plenior amne Timavus.

Petrus Bembus comparat Aponum, atque quaſi Ætnæ anteponit (*b*). Alexander Taſſonus ſic de Aponi gente jocosè cecinit (*c*):

Abano va con queſti in una ſchiera,
E quei di Montagnon ſeco conduce.
L' aria e la terra affumicata e nera
Di ſulfureo color gente produce.

Qui-

(a) Vide Pignorium *ibid.*
(b) In opuſculo *de Ætna. pag.* 132. *edit. Lugdun.*
(c) *Canto* 8. *ſtanza* 19. *pag.* 268.

Quivi l' orrendo albergo è di Megera,
Che di foco infernal tutto riluce.
Se v' era Pietro allor, co' fieri carmi
Traeva i morti regni al ſuon de l' armi.

Et Iroldus Crotta facetè & ipſe Aponum ita verſibus commendat (*a*).

77.

. . . . , ...
Abano a cui donar natura piacque
Virtù, che i capi della tigna ſcarca
Mercè dei bagni, che di buono inchioſtro
Si miſe a celebrar Claudiano noſtro.

78.

Sicchè nulla a me reſta d' avantaggio;
E dirò ſol, che a queſto bel paeſe
Vengono quanti fecero paſſaggio
Su qualche legno infauſto al mar Franceſe.
E veramente è un bel veder di Maggio
Guarirſi nel pantan con poche ſpeſe
Le doglie vecchie, i cancheri, e i malanni,
Che al povero mortal dan tanti affanni.

79.

Erba giace nell' acque e non ſi leſſa,
Benchè bollano ſempre a ricorſojo;
Sicchè l' oſte vicin pela con eſſa
I Polli e non ſarebbe più un raſojo.
. . . .

De

(d) *Poema Eroicomico L' Aſino. Venezia.* 1652. *Canto 6. pag.* 218.

De reliquis Patavinis balneis exiguè dicemus, quia pauca ab auctoribus habemus; nihilo tamen minus referemus omne id, quod apud eos invenire potuimus. Et primum de Thermis Montis-ortoni. Hic mons anno 1181 *artonus* vocabatur (*a*), ac Ungharelli tempore (*b*), ut etiam ab ipſa Charta topographica antiqua balnei Aponenſis patet (*c*), cujus nominis ſignificationem Ungharellus explicare contendit, dicens, ſic montem *artonem* vocari, quia ibi olim anguſtum balneum erat. Pignorius vero credit nomen *orthonis* datum fuiſſe a quodam homine *Orthone* appellato (*d*); ſed anno 1441 mons ro-

I tun-

(a) Ex autographo tabularii Pratalienſis.

„ M. C. LXXXI. die nono intrante ſeptembris indictione „ XIIII. Actum in Pratalia in „ ſolario Abbatis, præſentibus „ Bonifatio priori, Obizo, An- „ gelo, Marco, Tobaldo, Al- „ berico, Iraldo, Johane Spe- „ zacrucem monachis ipſius mo- „ naſterii. Gerardus de Calaone confeſſus fuit ſe accepiſſe „ ab Alberto dei gratia Pratalienſi abbate denariorum „ Veronenſium libras l. finitum pretium, ſicut inter eos „ convenit, nominative pro „ tota terra quam ipſe Gerar- „ dus habet in *Monteartone*, in „ Monteroſſo, & in Silva Pe- „ treſega. Quam autem &c. „ Teſtes rogati ſunt Bonifaci- „ nus, Martinus Berte, Gar- „ fagninus, Riſimus de Cartu- „ rio, & alii plures.

„ Equidem & ego Wiriſi- „ nus ſacri palatii notarius in- „ terfui, & rogatus ſcripſi. „

(b) *Cronica di Padova Mss. Parte* 1. *cap.* 4.

(c) Vide pag. 1. A. quam chartam accepi a Cel. Co: Franciſco Leoniſſa. Hæc charta forſan pertinet ad ſæculum XIV.

(d) *l. c. cap.* 15. *pag.* 73. in cujus rei confirmationem produxit epitaphium a Theocrito exaratum, atque ab Heineſio latine verſum.

„ Præcipit hoc *Orthon* Siculus; ne forte viator
„ Ebrius hybernæ tempore noctis eas.
„ Namque ego ſic jaceo: pro pulvere nempe paterno,
„ Externa pergere contumulatus humo.

tundus, ſeu ortonus in quodam inſtrumento Cœnobii ejuſdem loci a Philipo Thomaſino edito (*a*) dicebatur.

Mons ortonus ignobilis præteritis ſeculis erat (*b*), & ab Hiſtoricis non memoratur, niſi anno 1428. ob Deiparæ Virginis miraculum, quod a Scardeonio (*c*), Thomaſino (*d*), Paſino (*e*), Portinario (*f*) narratur, quod breviter indicabo, ut nihil prætermittam. A partu Virginis 1428, dicitur, quod Petrus Falzonius, ſeu Falchus homo ruſticus cum graviſſimis ulceribus cruciaretur, & uteretur balneis ad radicem hujus montis poſitis, illi, dum orabat, Virgo Maria apparuit, quæ eum morbo liberavit, imperans tamen, ſub aquis tabella inventa ſuæ glorioſæ imaginis, curaret, ut ibi templum extructum eſſet. Homo ulceribus liberatus, ac tabella reperta, miraculum palam fecit, quo, a Petro Donato Veneto tunc Patavii Epiſcopo, approbato, oratorium ædificatum fuit. Duæ inſcriptiones in eadem Eccleſia Montis ortoni leguntur hoc comprobantes (*g*).

„ Hujus B. V. Imago anno Chriſti 1428 a Petro Ful-
„ cho inventa, primo in quodam Orat. collocata eſt,
„ inde in inſigni templo anno 1535. Quod nunc viſi-
„ tur, Petro Donato Epiſcopo Pat. & Communi Paduæ
„ aſſentientibus, ædificato, translata fuit. „

Et in parvo Sacello B. V.

Hic

(a) *Hiſtoria della B. Vergine di Monte Ortone &c. Padova*. 1644. *cap*. 1. *pag*. 3.

(b) Contrarium tamen Valliſnerius ſentit ob veſtigia antiqua balneorum ibi reperta.

(c) *lib*. 2. *claſ*. 5. *pag*. 106.

(d) *l.c. cap*.3. *pag*.10. *& ſeqq*.

(e) *lib. de Thermis Patavinis &c. pag*. 200. *De Balneis omnia quæ exſtant &c. apud Juntas. Venetiis*. 1553.

(f) *lib*. 1. *cap*. 11. *pag*. 77.

(g) Quæ a Salamonio *l. c. pag*. 172. etiam producuntur, & a Thomaſino *l. c.*

„ Hic Petrus a Domina monitus Imaginem hanc de „ balneo extraxit, & ab ipſa ſanitatem integram acce- „ pit. „

Ex quarum prima inſcriptione intelligimus anno 1535 Templum, & forſan Cœnobium pro Eremitanis conditum fuiſſe, & ſic ille locus antea ſylveſtris, & fere a nullis frequentatus, impoſterum cultus fuit, atque ægri bibere cœperunt illam aquam, in qua, ut fama eſt, inventa fuit B. V. tabella, quæ aqua Virginis nomen accepit.

Sed quum diversè miraculum hujuſmodi narretur a multis ſcriptoribus, unicuique illud credere verum aut falſum licebit.

Injucundum vero non exiſtimo, ſi afferam verſus quoſdam Ludovici Paſini Medici Patavini, qui circa annum 1530 vixit; qui ut poeta, de Ortone quaſi Gigante quodam cum Diis pugnante, a Jove, interfecto, atque huic monti ſubjecto luſit (*a*): In his carminibus ex illius fulmine icti, vulnere, ſudore, atque excrementis immiſſum proximis aquis calorem, ſalſedinem, ac vim ſulphuris & bituminis fabuloſè oſtendit.

„ Fuderat anguipedes imania monſtra gigantes
„ Jupiter, & Cœlo meditatus vincla Typhœus
„ Conditus Inarimes æterna mole gemebat.
„ Impoſitam Enceladus membris fumantibus Ætnam
„ Vix perferre gemens poterat: ſemuſta Veſævi
„ Saxa ſuper victum male Porphyriona premebant
„ Luctantem, flammaſque atro ſæpe ore vomentem.
„ Jam rigido Mavors tranſegerat enſe Pelorum,
„ Et te ſæve Mimas, & te procere Damaſtor.

I 2 „ Ver-

(a) *l. c. pag. 199. & ſeqq.*

„ Verterat in faciem ſaxi Tritonia Virgo
„ Ægide protenſa, longas Pallanta trahentem
„ Serpentum ſpiras, & diis infanda minantem.
„ Cætera phlegræis projecta cadavera campis
„ Aethera turpabant putri graveolentia tabo.
„ Unus tot cæſis ſuperabat fratribus ORTHON,
„ ORTHON, ſupremo quem nixu irata crearat
„ Terra parens, unum cunctis opponere divis
„ Auſa (nefas) unique arces promittere Olympi:
„ Tantum animo robur, tantaſque immanibus illa
„ Addiderat vires membris. hic unus ab arce
„ Rhœtorum alpina, celſique a vertice Baldi,
„ Inque deos, inque aſtra ferox convitia jactans,
„ Tentabat montes imponere montibus altos,
„ Et ſtructis arces gradibus conſcendere cœli:
„ Quum procul inſtructam videt adventare deorum
„ Hinc aciem atque hinc, ſeque peti tot ab hoſtibus unum
„ Ergo ut erat manibus centum præſignis, & acri
„ Corpore, centenas nunc intorquebat in hoſtem
„ Ingentes montis partes, nunc impete facto
„ Proturbabat agens aciem, vultuque protervo
„ Et voce horriſona divos terrebat. ibi illi
„ Aut ſubito verſis ſe ſe occuluere figuris,
„ Aut latere, & celeri freti pede terga dedere.
„ Certatim trepidis tribuunt ſua quiſque coloni
„ Hoſpita tecta deis: nuſquam illis lecta voluntas,
„ Non hilares vultus, non largæ copia menſæ
„ Defuit. hæc hominum pietas bene cognita divis,
„ Grandia percepit meritorum prœmia: nanque
„ Flava Ceres illis meſſes, ſua vina Lyæus,
„ Pacales oleas Pallas, armenta gregeſque
„ Magna Pales, pauperque tulit ſua dona Priapus.
„ Durat adhuc conceſſus honos, & dona deorum

Cer-

„ Certa manent, ridetque ſuo bona copia cornu.
„ At Mars, non dirum aſpectum, non brachia centum,
„ Non fremitum infandum metuens petit enſe furentem
„ Cominus, & getico tentat dum rumpere ferro
„ Semiferi vaſtum latus, intolerabile vulnus
„ Accipit, & magnis implet clamoribus æthra.
„ Audiit incertis torrens Liquetia ripis,
„ Atque Atheſis metuens imo ſe condidit alveo,
„ Et retro preſſis celer Abdua ſubſtitit undis:
„ Horrueruntque alpes, & nubifer Apenninus.
„ Jupiter & ſævo turbatus vulnere nati,
„ Et trepido divum diſcurſu: quem prius hoſtem
„ Spernebat, metuens pariter cœloque ſibique
„ Victorem trifido transfixit fulminis ictu.
„ Illum indignantem & vaſto fumum ore vomentem
„ Turbine corripuit ſubito, ventiſque rotatum
„ Protinus Euganeis moribundum extendit in agris.
„ At Tellus (neque enim illa ſui non gnara doloris
„ Eſſe poteſt) ſcindi ſubito, atque dehiſcere terram
„ Antra jubet flentem natum: qua mille columnæ
„ Atria nigra deæ magni Jovis invia telis
„ Hinc illinc pariter ſubeunt: qua flumina fontes
„ Cuncta ſuos magnam ſubterlabentia terram
„ Agnoſcunt: ibi mœſta parens ſtipata caterva
„ Natarum, quas illa Erebo commiſta crearat,
„ Ut ſtetit, implevit mœſtis ululatibus antra:
„ Incuſanſque Jovem, dixit quæcunque jubebat
„ Inſanus dolor: hinc illi phlegetontides undæ
„ Reſpondent, illinc reſonant Acherontia ſaxa,
„ Et qui nigrantes voluit Cocytus arenas.
„ Dumque aliquid ſupereſt animæ, revocare ſorores
„ Non ceſſant, revocant nymphæ clamore ſecundo.
„ Verum ubi jam exangues vita indignata ſub umbras

„ Fu-

„ Fugit, inextincti vivebant ſulphuris ignes,
„ Paſcebantque atros immenſi corporis artus,
„ Et fervens omni ſudor de parte fluebat.
„ Prima parens ſacros extinguere fontibus ignes
„ Nititur: hanc natæ una omnes, famulæque ſecutæ
„ Vix tandem gelidis vicerunt ſulphura lymphis.
„ Quæ miros illinc ſubito traxere calores,
„ Sulphureaſque ſimul vires, uſumque medelæ:
„ At ſalibus fontes ſudor vitiavit amaris,
„ Inque nigrum ventris fœda excrementa bitumen
„ Mutata, affectis præbent medicamina nervis.
„ Fumiferum fervens Aponus caput extulit arvis
„ Primus, vicini poſt quem longo ordine fontes
„ Calefacti, ſuperas venere in luminis oras.
„ Tum fletum ſatis ingenti texere ſepulchro
„ Rupe ſub aeria, quæ nunc ORTHONIS ab illo
„ Dicitur, & ſervat poſt tot quoque ſæcula nomen.

In Thermis S. Petri Montanionis, ſeu *Montagnonis* ſcribit Scardeonius (*a*) „ latiſſima balnea, vivis lapidi- „ bus a Thedorico Rege cicumdata fuere, quæ adhuc „ extare videntur „. Sed de his balneis in epiſtola ejuſdem Regis ne verbum quidem reperitur; unde opus iſtud poſterioribus temporibus tribuendum eſt, cujus veſtigia vix nunc apparent non ſolum ob Barbarorum devaſtationem, ut probabile videtur, at maxime a noſtrorum incuria.

Hic e terra eruta fuit ſequens inſcriptio a Valliſnerio allata (*b*):

VEL-

(a) *lib.* 1. *claſ.* 1. *pag.* 21., & Portinarius *lib.* 2. *cap.* 4. *pag.* 54. *cap.* 11. *pag.* 76.

(b) *Opere Fiſico-Mediche &c. Venezia.* 1733. *tom.* 2. *Raccolta di varie oſſervazioni &c. pag.* 437.

VELLEIA P. F
CHRESTE
F. V. S. L. M.

Cujus ultimæ ſiglæ ſic interpretantur a Valliſnerio
Fontibus Votum ſolvit Lubens Merito.

Et quamvis Legum Doctor Antonius Motus Patavinus hoc modo legeret

Velleia Publii Filia Chreſte fecit Vovens Sibi Locum Monumenti: nihilominus Comes Sylveſter Rhodiginus Valliſnerii interpretationem utpote meliorem comprobavit.

Cui Montanioni Cluverius credit (*a*) convenire Claudiani carmina.

„ Alto colle minor, parvis erectior arvis,
„ Conſpicuo clivus molliter orbe tumet.

At unuſquiſque qui Aponum, & Montanionem inviſerit, hoc falſum eſſe agnoſcet.

Inſuper videtur ibi fuiſſe templum, ſeu oraculum Geryonis, tum ob inſcriptionem Galliani Fontanæ, tum etiam ob cavernam ſub ipſo monte excavatam, atque latericio fornice exornatam, ad quam nunc ingreſſus prohibetur ab aquis calidis ibi emanantibus, quam cavernam aliqui inviſentes multa peculiaria narrabant, quæ ſilentio prætereo; & forſan ego eam ingreſſus, ſi arte potero, alibi deſcribam (*b*).

In

(a) *l. c. pag.* 151.

(b) *Valliſnieri opere fiſico-mediche &c. tom.* 2. *Raccolta d' oſſervazioni &c. pag.* 440. Epiſtola eſt Antonii Meneghellii Archipresbyteris Eccleſiæ Montiſanionis, qui hanc cavernam deſcribit.

In Monteanione oppidum erat, quod anno 1238 a Fulcho ejuſdem domino datum fuit Eccelino (*a*), qui a fundamentis illud dirruit.

Eccleſia D. Petro ibi ſacrata eſt, noſtris temporibus reſtaurata, quæ olim credebatur fuiſſe Geryonis templum, de quo ſic Salomonius ſcribit (*b*):

„ Templum Divo Petro Apoſtolo a Galliano, ſeu Gu-
„ lielmo Fontana uno ex Conſulibus Regentibus Rem-
„ publicam (*c*), quando jam ædificatum fuerat Rivaltum,
„ extructum eo in loco, ubi a gentilibus Fanum Geryo-
„ ni erectum erat: extat ſequens epitaphium in antiquo
„ lapide exciſum. „

G. F. PP. T. G. S. C.
D. PETRO AER. PAT. IMP. CONSE
CRAVIT. A. II. R. INTER.

Hoc eſt „ Gallianus Fontana Pater Patriæ Templum
„ Geryonis Senatus Conſulto. D. Petro Ærarii Patavi-
„ ni impenſa conſecravit anno ſecundo Regni interre-
gni. „ an hujuſmodi interpretatio ſincera ſit, nec ne? judicium Eruditis Viris relinquo.

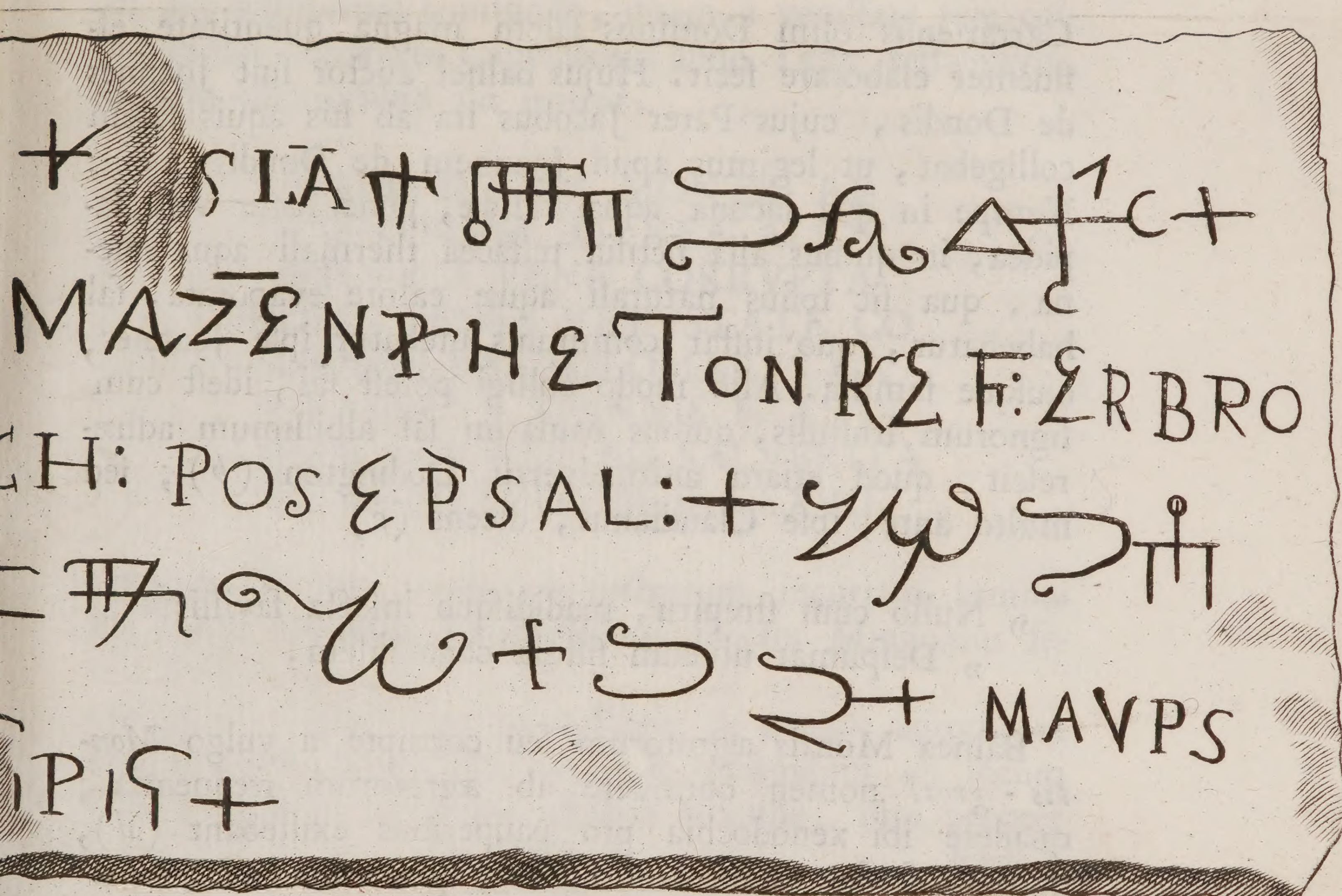
Superioribus annis prope Eccleſiam S. Petri e terra eruta fuit Lamina plumbea, in qua hujuſmodi Characteres ſunt, quorum explicationem ab Eruditis Viris exoptamus. Plumbeam hanc laminam in ſuo Muſeo Cl. Comes Franciſcus Leoniſſa poſſidet, Vir doctrina, morumque ſuavitate eximius, quem ſummo ſemper amore colo.

Bal-

(a) *Salomonius l. c. pag.* 171.

(b) *Ibid.*

(c) Gallianus Fontana Conſul erat anno 421, ut habetur ex lib. Tabularii in Charta pergamena c. 154. in *Cancellaria Communis Paduæ*.



Balnea Montis anionis ſeu *Montagnonis* olim multum frequentata fuere, atque ſuperbis ædificiis ornata, quia adhuc circa eadem fere continuo e terra marmorum fragmenta fabrefacta effodiuntur, & veſtigia ædificiorum uſque adhuc cernuntur, & demum multa vaſa cineraria non longe a balneis ſæpe reperiuntur.

Balneum Domus novæ nomen accepit a Domo ibi ædificata tempore Michaelis Savonarolæ (*a*), in qua

(a) *De balneis Domus novæ. Rubr.* 3. *pag.* 17. *G. cap.* 1. *pag.* 37. *E.* in opere *de Balneis &c. Venetiis apud Juntas*.

Carrarienſis olim Dominus ſalem magna quantitate effluenter elaborare fecit. Hujus balnei auctor fuit Joannes de Dondis, cujus Pater Jacobus ita ab his aquis ſalem colligebat, ut legimus apud Joannem de Dondis (*a*): Nempe in ipſa lacuna aquæ calidæ, ponebantur vaſa lapidea, in quibus alia fictilia teſtacea thermali aqua plena, qua ſic ipſius naturali aquæ calore evaporata, ſal habebatur, quo inſtar communis utebatur ipſe Joannes, ejuſque familia. Alio modo colligi poteſt ſal, ideſt cum lignorum fruſtulis, quibus paulatim ſal albiſſimum adhæreſcit, quod etiam animadvertit Dodington (*b*); ſed multo ante, ipſe Claudianus, dicens (*c*)

„ Nullo cum ſtrepitu, madidiſque infecta favillis
„ Deſpumat niveum fiſtula cana ſalem.

Balnea Montis ægrotorum ſeu corruptè a vulgo *Montis - groti* nomen obtinuere ab ægrotorum frequentia; quadere ibi xenodochia pro pauperibus exiſtebant (*d*), quorum forſan unum erat domus, quæ nunc unica remanet

(a) *De Balneis omnia &c. Venetiis apud Juntas. Joannis de Dondis Patavini De Fontibus calidis agri Patavini conſideratio ad Magiſtrum Jacobum Vicentinum. cap.* 8. *pag.* 106. Sed Ungharellus *l. c. parte* 1. *cap.* 4. ait primum ſal conficiendum in his thermis fuiſſe Ingeſchum de Engeſchis a Foſſa Clodia Patavii morantem.

(b) *The philoſophical Tranſactions &c. and collections To the end of the Year* 1700 *Abridg' dand Diſpos d' under General Heades. vol.* 2. *London.* 1722. *n.* 83. *pag.* 4067. *cap.* 2. §. 40. *pag.* 344. Vide etiam de hac re *Journal encyclopedique par une ſocietè de gens de lettres tom.* 5. *premiere partie. a Liege. pour le* 1. *Juillet.* 1757. *pag.* 23.

(c) *l. c.*

(d) Ungharellus *l. c. parte.* 1. *cap.* 4.

Quo-

net pro ægrotorum commodo, quam a vetuſtate fere collapſam Bartholomæus Capivacceus anno 1577 reſtauravit, quod in inſcriptione ibi legitur.

HAEC DIVINA MONTIS AE
GROTORVM BALNEA ALIOR.
INCVRIA PENE CORRVPTA
HASQ. AEDES VETVSTATE CO
LAPSAS BARTOLOMAEVS CA
PIVACCEVS IOANNIS F. ANTI
QVAE FORMAE AC SALVBRITA
TI RESTITVIT. M. D. LXXVII.

Quam domum nuper ob noſtrorum incuriam temporis injuriis relictam diligentiſſimus Doctor Mingonius fere reædificavit.

Quamvis apud antiquos auctores de montis ægrotorum hiſtoria nihil inveniatur, attamen credendum eſt locum hunc antiquitus magnifica ædificia habuiſſe, tum propter frag-

Quorum unum Iſaacus de Dondis q. *Jacomi*, frater Joannis, in teſtamento an. 1383. 2. Sextili conſtrui jubet. Teſtamentum eſt apud Marchiones de Horologiis, in quo legitur.

„ Pro reparatione Eccleſiæ „ S. Eliſæi de Montegroto libras quinquaginta . . . . „ Item reliquit quod de bonis „ ſuis rædificetur una domus „ ſuper quibuſdam muraleis „ acquiſitis per ipſum Teſtatorem ab hæredibus olim „ Domini Empererii de Maliciis poſitos in Montegroto „ ſuper balneum Communis; „ in qua domo ſint, & eſſe „ debeant ſex lectimati de tella; omnibus aſcendentibus „ ad ſummam librarum mille „ parvorum, & minus in determinatione, & arbitrio hæredum ſuorum infraſcriptorum ad ſervitium & com„ modum pauperum, & miſerabilium perſonarum. „

fragmenta expolita marmoris *parii*, *ſerpentini*, *Lunenſis* &c., quæ plurima e terra effodiuntur, ut etiam ob magna parietum veſtigia, pavimenta ſignina, balnea multa, quæ fere quotidie huc illucque ſub terra cernuntur, ut etiam monetas Romanas, quæ tamen ita a thermarum ſalibus corroſæ ſunt, ut in his nihil legi poſſit. Præter hæc etiam maximum antiquum balneum extat, quod ſtratum atque circumdatum erat magnificè amplis & perpolitis lapidibus propinquorum montium, cujus longitudo eſt 168 pedum pariſienſium, latitudo 46, & profunditas 4 pedum: In medio autem ejuſdem balnei exiſtebant duarum columnarum partes lapidis montium Euganeorum rectis ſtriis ornatæ, quæ an tectum balnei integræ ſuffulcirent, an lapideas tabulas? ego judicare nequeo: Hoc tamen certum eſt, in uno antiquo Aponi balneo ſupra ipſum collem, adhuc conſpici in medio parvam columnam, ſupra quam tabula lapidea quadratæ figuræ erat, quæ nunc in ipſius balnei fundo cernitur: uſus harum tabularum multiplex eſſe poterat pro balneantium commodo. Sed paucis abhinc annis, quod non fecerant Barbarorum incurſiones, noſtri fecere; nam magnificum hoc balneum deſtruxerunt, atque ejus lapides ob vile lucrum vendidere.

Haud procul ab antedicta domo ſupereſt turris pars, quæ vulgo creditur, olim ſacram turrem fuiſſe parrochialis Eccleſiæ, quæ ad Montanionem translata fuit, quæ tamen ex allato ſuperius Iſaaci de Dondis teſtamento, S. Eliſæo dicata erat, ut etiam patet ab antiquo Mss., quod vidi apud Archipresbyterem S. Petri montisanionis (*a*).

Ther-

(a) *In autentico Cataſt. membrano feudorum Epatū paduani Sub bona memoria D. Ildebrandino Ep̄o paduan. ſignato*

Thermæ S. Bartholomæi ita appellantur ab antiquiſſima Eccleſia eidem Sancto dicata olim a Leoniis civibus Patavinis (*b*), nunc tamen de jure Marchionum Objciorum.

S. Helenæ Balnea (*c*) *mons ſtufæ* anno 1156, aut *mons ſtupæ* (*d*) a *ſtufa* ſeu laconico vocata ſunt; ſed nunc nihil nobis aliud innoteſcit de his Balneis ex antiqua hiſtoria; niſi quod anno 1320 *Mons ſtupæ* uti feudum conceſſum fuit Nicolao, & Ubertino de Carraria a Federico II. Imperatore, quod in amplo lapide poſito ad meridiem in ejuſdem montis baſe legitur.

„ Federicus D. G. Romanorum Rex Imp. Auguſtus „ Univerſis Sac. Rom. Imper. fidelibus præſentes litteras „ inſpecturis, gratiam ſuam, & omne bonum toties re„ giæ celſitudinis . . . . . itaque Nob. Viri Nicolai de „ Carraria, natique Nob. Viri Ubertini de Carraria no„ ſtri, & Imperii fidelis dilecti, grataque nobis & impe„ rio . . . . exhibere potuerit obſequia, & ut in devo-

to a R̄. 80. Conceſſio tenoris ſubſequentis manu Ottolini de caſſellis. 9. dn̄i nicolini notarij ſt̄i ep̄i &c.

In Chriſti nomine amen anno ejuſdem natſ. Millīo trecenteſimo trigeſimo tertio Indictione prima dien ven̄ ſexto m̄s Auguſti Paduæ in ep̄ali palatio, In ſala magna ſuperiori p̄s vēn viris. D. Joanne gratioſo canonico ſenen̄ Dn̄o Nicolao &c. conceſſerit omnibus modis quibus melius petivit dicte Eccleſiæ S. Petri & Heliſei de Montagnone & Montegroto & canonicis dictæ Eccleſiæ tunc præſentibus & futuris ſeu D. Vitaliano de Baſiliis tunc ibi præſenti Syndico dictæ plebis predicta poſtulanti & recipienti ſindicario nōt clericorum ſeu Canonicorum dictæ Eccleſiæ Omnes prædictas decimas plebatus dictæ Eccleſiæ & quarteſia parochianorum ſuorum &c.

(b) *Scardeonius lib.* 1. *claſ.* 1. *pag.* 22.

(c) In Mss. anni 1156.

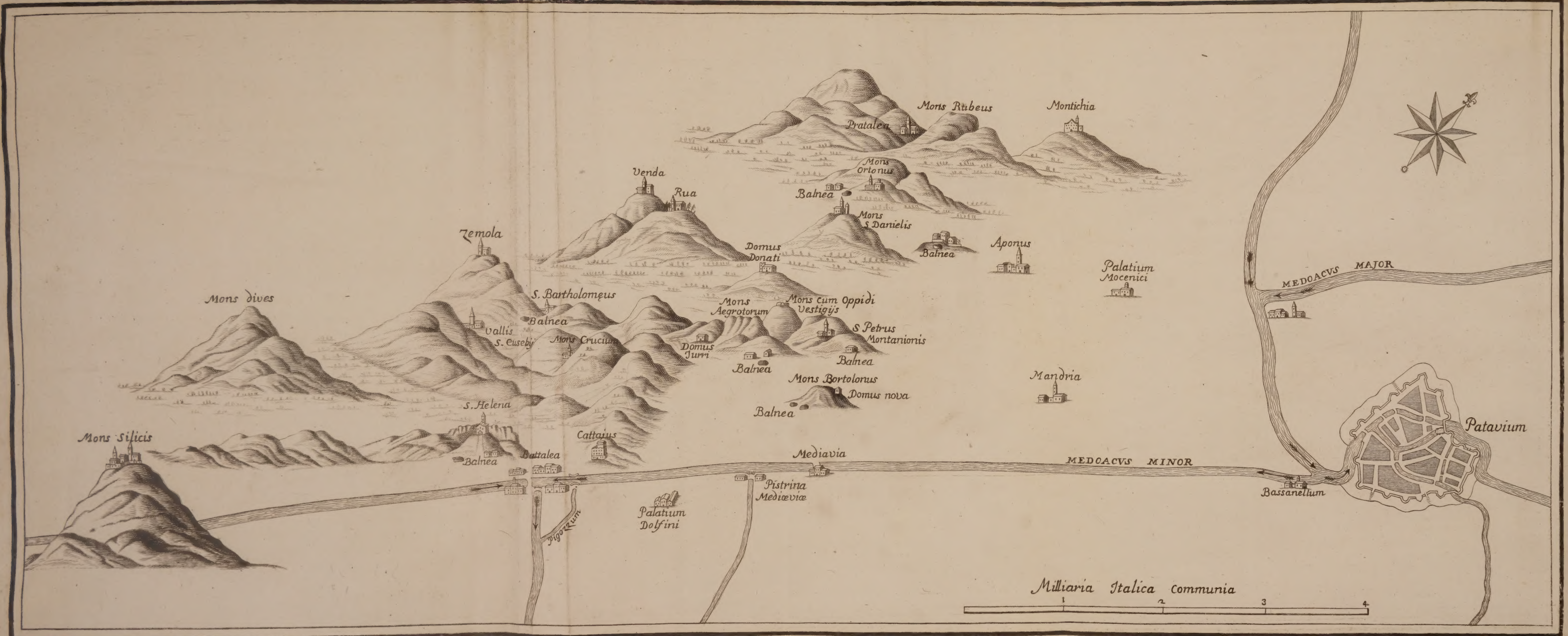
(d) Ungharellus *l. c.* & lapis Federici Imperatoris.

„ votiſſimi, & fidelitatis zelum erga nos, & Sac. Impe-
„ rium ferventius attendatur, ipſum de diſtrictu, & omni
„ jure, & juriſdictione notis, & imperio in terris ſuis,
„ & aliorum de domo ſua pertinentibus, & de Monte
„ Stupæ, qui balneum S. Elenæ dicitur, cum omnibus
„ ſuis pertinentiis, recepto ab ipſo fidelitatis homagii ſa-
„ cramento, ex ſpetiali gratia, & benignitate regia in-
„ feudamus, dantes ſibi ſuper eo præſentes noſtri Rega-
„ lis ſigilli munimine roboratas. Datum in Demburgh
„ IV. Kal. Mart. anno D. MCCCX. Regni noſtri VI...

In alia inſcriptione ſuper Sacelli S. Elenæ oſtio circa an. MDXCVI. legimus hæc verba „ Sacellum hoc con-
„ ſtruendum mandavit Aloyſius Sylvaticus Archidiaco-
„ nus. „ & anno 1611. Jo. Baptiſta J. C. & eques, Franciſcus, & Benedictus Philoſ. & Med. Profeſſor Sylvatici ab injuria temporum vendicarunt idem ſacellum. Anno autem 1648, quomodo apparet ab alia inſcriptione in Palatio ſuper cubiculi oſtio, Benedictus Sylvaticus eques, & ſuperordinarius Profeſſor in ampliorem, commodiorem formam Palatium, quod adhuc extat ſupra hunc montem S. Helenæ, redegit, atque objacentem collis planiciem directa area explicuit, & hinc inde deductis rivis, placide alluentis fluminis commercio aditum aperuit. Ad Fontem vero, ubi Balnea, ſub Sacra Imagine Beatæ M. Virginis, eſt, FONS SALUTIS, & infra legitur „ Fons hic Cœleſtis invocatus, terrenis dedit vir-
„ tutem, & fortitudinem, dimiſſam vocem reaſſumpſi ego
„ Joſeph Bellinus Atteſtinus J. U. D. anno D. 1651
„ ætat. ſuæ 49. & in memo. poſui. „

De balneis Sanctæ Helenæ hoc reliquum eſt unum, ut dicamus; nempe anno 1692. Comites Bartholomæus, & Benedictus fratres Sylvatici Domum balneorum, ſeu infirmorum reſtaurarunt, ut legitur in inſcriptione ſuper oſtio ipſius Domus.

CA-



Leonardus Barrai Delineavit

Carolus Calcinoto Sculpsit

CAPUT III.

De Hiſtoria naturali Thermarum Patavinarum.

MUlta & diverſa dicere debeo in præſentia rerum, de horum fontium origine, de illorum calore, de tophorum generatione, de plantis, inſectis in his genitis & morantibus, nec non de omnibus, quæ in ipſis continentur, quæ ſubſident, & quæ obſervantur abſque chymica analyſi.

Et primum paucis immoror in quæſtione originis fontium, utpote quia quamcunque ſententiam amplectamur, ipſa ſuis objectionibus minime caret: Attamen quid aliqui Scriptores ſentiant breviter referam (*a*).

Car-

(a) Legi poſſunt ſequentes auctores, qui de hac re, aut aliquid dicunt, aut ex profeſſo agunt. Plato in *Dialogo* cui titulus *Phædon.*, Epicurus in epiſtola ad Pitoclum relata a Diogene Laertio, Plinius *hiſt. nat. lib.* 2. *cap.* 62., Lucius Annæus Seneca *Natural. quæſt. lib.* 3. *cap.* 5., Jacobus W. Drobzenzk in tractatu *de nova philoſophia ſpectans fontes*. Ferrariæ. 1657., Franciſcus Valleſius in libro *de ſacra Philoſophia*. cap. 63., P. Gaſpar Scotus in *Anatomia Phyſico-Hydroſtatica fontium, & fluminum*, Libertus Fromondus *lib.* 5. *Meteorologicor. cap.* 2. *art.* 1., P. Nicolaus Cabæus *lib.* 1. *Meteor. text.* 62. *quæſt.* 1., Nicolaus Papin in libro *de originibus Fontium*, Du-Hamel in ſua *Phyſica. Par.* 2. *cap.* 3. *de meteor.*, Nicolaus Ghezzi *dell' origine delle Fontane*. Venetiis. 1741.

Carteſii (*a*), ac Fallopii (*b*) ſententia, quæ Ramazzino (*c*) placuit, eſt, maris aquam in terræ cryptis tamquam in clibano a ſubterraneo calore guttatim diſtillari, ac inde fontibus aquæ dulcis ortum præbere. *Van* Helmontius (*d*), Julius Scaliger (*e*), P. Kircherus (*f*), Jacobus Rohaultus (*g*), Andreas Baccius (*h*), *De la Hire* (*i*) defendere conantur a mari fontes, & flumina originem accipere; & Cl. Joh. Ludovicus Leuchſenringus (*k*) originem fontium perennium ad Henkelii & Kühnii, aliorumque mentem explicat, & ex mare deducit. Hi omnes ex mare Fontes, ac Flumina oriri contendunt, quod Ariſtotelem (*l*), Jovianum Pontanum (*m*), Joannem Baptiſtam Labat (*n*), ut etiam Nieuvventytum (*o*), &

(a) *De principiis Philoſophiæ &c. Amſtel.* 1644.

(b) *Opera omnia &c. Venetiis.* 1606. *tom.* 1. *tract.* 7. *de thermalibus aquis. cap.* 3. *pag.* 253.

(c) *De fontium Mutinenſium admiranda ſcaturigine tractatus Phyſico-Hydroſtaticus. Mutinæ.* 1691. *cap.* 5. *pag.* 53.

(d) *In ſupplemento de Spadanis Fontibus. Paradox.* 1.

(e) *Exerc.* 46. *in Cardanum.*

(f) *Itinerar. Eſtatic. cap.* 1.

(g) *Phyſica* &c. editio 4. Londini. 1718. *pars* 3. *cap.* 10. *pag.* 416.

(h) *Libri ſeptem. opus in quo agitur de univerſa aquarum natura &c.* Romæ. 1622. lib. 1. pag. 6. n. 10.

(i) *Hiſtoire de l' Academie Roy. des Scien. &c. an.* 1703. *Paris.* 1720. *pag.* 1. *mém. pag.* 56.

(k) *Diſſert. Chemico-Medica inauguralis de Fonte medicato Niderbronnenſi &c. Argentorati* 1753. *pag.* 15.

(l) lib. 1. cap. 13. *Meteorologiæ.*

(m) *lib. meteor. tom.* 4. *opp. pag.* 3142. *& ſeq.*

(n) *Voyage en Guinée, dans les îles voiſenes, & a Cayenne tom.* 3. *pag.* 25. 36. 43.

(o) *L' exiſtence de Dieu demontrée par les merveilles de la nature en trois parties &c. a Paris.* 1725. *conſiderat.* 20.

& Jo: Albertum Fabricium (*a*), affirmare conſtat. Alii vero auctores, & Græci etiam (*b*) originem fontium pluviis tribuerunt, ſicuti etiam Gaſpar Bartholinus Thomæ filius (*c*), Perrhaultus (*d*), & Mariottus (*e*): Verum Sidelaus (*f*) ab hac ſententia diſſentire videtur, quia obſervavit plus aquæ ad mare per Angliæ flumina ire, quàm a pluvia aqua habeatur; at forſan auctor non animdvertit montium nives, atque in alpibus frequentes vapores, qui paulatim pluviam efficiunt (*g*).

Hìc denique aliorum opinionibus prætermiſſis indicare debemus, quod Antonius Valliſnerius ſummis laboribus ſuper montibus, fontium ac fluminum originem a pluviis ac nivibus ſolutis confirmavit (*h*), ut unuſquiſque vide-

L re

(a) *Theologie de l' eau, ou eſſai ſur la bonté, la ſageſſe & la Puiſſance de Dieu manifeſtées &c. Traduit de l' Allemand. à l' Haye*. 1741. *lib.* 2. *chap.* 3. *pag.* 153. & *ſeqq.*

(b) apud Ariſtotelem *l. c.*

(c) *Diſſert. de Fontium, fluviorumque origine ex pluviis. Haſniæ*. 1689.

(d) *Hiſtoire de l' Acad. Roy. des Scien. &c. tom.* 2. *an.* 1693. *à Paris* 1733. *pag.* 164.

(e) *Oeuvres de M. Mariotte diviſées en deux tomes. Leide*. 1717. *tom.* 2. *Second. diſcours de l'origine des Fontaines. pag.*333.

(f) *Hiſtoire de l' Acad. Roy. des Scien. &c. tom.* 2. *an.* 1693. *pag.* 164.

(g) Ed. Halleyus *Reputatio circulationis aqueorum maris vaporum, & cauſæ fontium.* in Act. Erud. Lipſiæ an. 1692. M. Julii. pag. 308. 310.

(h) *Opere Fiſico-Mediche del K. Antonio Valliſnieri &c. Venezia*. 1733. in fol. maj. *tom.* 3. *Lezione accademica della origine delle Fontane &c. pag.* 5. *uſque ad pag.* 34. huic lectioni *ibid.* ſequitur *Della vera ed unica origine delle Fontane Lettera Fiſico-Meccanica del Dottor Caſton-Giuſeppe Giorgi Fiorentino. pag.* 35. uſque ad *pag.* 63. *Lettere due di Domenico Corradi d' Auſtria pag.* 64 uſque ad *pag.* 71. qui Valliſnerii ſententiam multis obſervationibus

re poteſt, qui montes attentè examinabit (*i*). Ego quoque peragrando Mutinenſes, Bononienſes, Lunenſes, ac Hetruſcos montes Valliſnerii obſervationes renovare potui, aliaſque inſtituere, quas ſi modo ſingilatim deſcribere voluiſſem, nimis a re diſcederem, & eo magis, quia illas deſcripſi in meo *Itinere Hiſtorico-naturali*, quod typis quamprimum committam. Silentio tamen ſequentem haud prætermitto obſervationem. Quintili menſe hujus anni inter alia me contuli ad perſcrutandam profundam atque longiſſimam cryptam, quæ extat in Lunenſibus montibus procul a Maſſa Carrariæ ſex millia paſſuum, & vulgo *Os Bignonis* appellatur: In illam ingreſſus ſum, & per ipſam inceſſi ultra ipſius longitudinis medietatem, quæ oblique fertur, & fortaſſe plus quàm millia paſſuum longitudinis terminum habet in fontem perennem; qui in torrentem *Frigidum* (*k*) vocatum

bus, atque rationibus comprobant: & Dominicus Vandellius Patruus meus eamdem ſententiam contra oppoſitores confirmavit. *Lettera ſopra alcune oppoſizioni fatte al libro dell' origine de' fonti, e fiumi del Cav. Antonio Valliſnieri.* in tom. 14. *Della Raccolta Calogeriana.*

(i) Anfractus atque aquarum communicationes ſub terra Vide apud Baccium *l. c. lib.* 1. *pag.* 6. *n.* 40., Aloyſium Ferdinandum Marſilium *Hiſtoire Phyſique de la mer. Amſterdam* 1725. *livre.* 1., *Derham Phyſico-Théologie liv.* 3. *ch.* 2., *Philoſophical Tranſaction n.* 360. *a corious deſcription of the ſtracta of the Coal-mines of Mendip in Sommerſethiri by-John* &c. atque apud alios.

(k) In cujus alveo ego inveni *Tineam aquaticam*, quæ ſe ſe induit minimis lapillis variè coloratis mirabili artificio muſivi forma conjunctis, de qua *tinea*, ſic Cel. Eques Carolus Linnæus mihi ſcribit martio menſe hujus anni „ Tinea illa lapillis veſtita, forte veterum Microcoſmus ſit, „ quod nunquam vidi. „

tum defluit: Hic accidit, dum venti auſtrales ſpirant, & nives in montibus magna copia liquefiunt, quod per propriam ſupradicti Fontis viam tanta aquarum quantitas tranſire nequeat, ideoque iter ſuſcipit per hanc cryptam ſurſum aſcendendo, ut ex ipſa duobus ac pluribus diebus impetu ac murmure exeat, atque erumpat ſecum arenas lapideſque ferens. Ex quo facile conijcere poſſumus Fontes perennes eſſe non ſolum propter caveas & cryptas aqua ex pluviis, & nivibus repletas, verum etiam ob canalium anguſtiam, qui non nunquam inter laterales cryptas, & cuniculos ſuis gaudent diverticulis pro majori aquarum incremento.

Qua de re cum Vallifnerio (*a*) credimus aquas thermales S. Helenæ & reliquas montium Euganeorum oriri a montibus altioribus quàm illi ſint, quà eæ exiliunt, & fortaſſe a *Monte-Divite* (*b*), aut Monte *Venda*: Quæ aquæ calidæ quibuſdam ductibus hìc & illic e terra exeunt, atque ſub terra per planiciem S. Helenæ, S. Bartholomæi, Montis ægrotorum, montis-Anionis, Montis-Ortoni, Aponi perenniter excurrunt; nam ſi iis in locis per ſeptem aut decem pedes, ſecundum planiciei inæqualitatem, terra effodiatur, illico thermalis aqua ſaliens effluit. Et cum hujuſmodi aquæ altiſſimis ex locis oriantur, per æquilibrii leges (*c*) (quas natura ipſa partim nobis oſtendit in Monte S. Helenæ, & colle Apo-

L 2 ni.)

(a) *l. c. tom.* 3. *pag.* 9. *n.* 36. *& pag.* 27. 28. *n.* 36.

(b) Sicuti dubitat Cl. Angelus Sclavetus *De aquis Montis-ſilicis epiſtola*.

(c) Ut putavit Caſſinus apud Purchotium *par.* 2. *cap.* 4. *de origine fontium & fluminum*. *Du-Hamel* in ſua *Phyſica pars* 2. *cap.* 3. *de meteor.*, & Guilielmus *Derham* lib. 3. cap. 4. in *demonſtratione eſſentiæ & attrib. Dei*.

ni.) aſcendere poſſunt tubis & fiſtulis pro embrocationibus, injectionibus quantum opus eſt: Itaque neque antliis, nec aliis inſtrumentis ad attollendas aquas indigemus, quod non contingit in Piſanis thermis, in quibus aqua exantlatur pro ſtillicidiis.

Quomodo aquæ noſtræ thermales ſalibus ac reliquis mineralibus imbuantur, decernere difficile eſt, quia quid Natura agat in terræ viſceribus, nobis latet, & nihil niſi hypotheſes excogitare poſſumus (*a*): Quoniam quis nobis aſſeverabit, aut præſtabit, quod ſal non gignatur in aquis potius, quàm ipſæ ab aliis locis illud diſſolvant? Et fœcundiſſimæ ſalis gemmæ mineræ (*b*) non

(a) Quomodo aquæ minerales ac thermales ſalibus &c. ſaturentur Vide Joannem Rudolphum Glauberum *Furni novi philoſophici, ſive deſcriptio artis deſtillatoriæ novæ* &c. Amſtelodami. 1651. *pars* 3. *de Balneis. pag.* 41. *&* *ſeq.*. Ariſtoles dixit in libro *de ſenſu & ſenſibilibus*. „ *aqua ſe imbuit mineralibus ſuper quæ tranſit*. „ & Galenus *lib.* 1. *de ſimpl. medicina*, credit aquam tranſeuntem ſuper ſulphur illo ſaturari. Vide etiam Pontanum in *lib.* de *Meteor.*, Plinium *nat. hiſt. lib.* 31. *cap.* 4., Libavium *lib.* 6. *cap.* 1., *du Clos hiſtoire de l'Acad. Roy. des Scien. à Paris* 1733. *tom.* 1. *an.* 1667. *pag.* 27. *&* *ſeq.* *Mém. de l'Acad. Roy. &c. a Paris tom.* 4. 1731. *pag.* 41., Joannem Gratianum *Thermarum Patavinarum examen &c. Patavii* 1701. *cap.* 3. *pag.* 37.

(b) Mineræ ſalis gemmæ diverſis in locis ſunt: Vide *Relation du voyage d'Eſpagne &c. Biblioth. univ. Juillet* 1691. *tom.* 21. *pag.* 52., Geographiam Varenii *lib.* 1. *cap.* 2. *ſect.* 1., Michaelem Mercatum *Metallotheca &c. arm.* 2. *pag.* 28., Federicum Hoffmannum *Opuſcula Phyſica*. *Mém. de Trév. May.* 1726. *pag.* 837.

non oriantur ab aqua (*a*), quæ univerſale vehiculum ſpiritus acidos ſecum vehendo, atque diverſas terræ ſpecies ſolvendo ſales quamplurimos, ne dicam omnes, efficere nequeat? Vereor tamen hìc aquæ tribuere generationem omnium rerum cum Mailleto (*b*); quamvis multum aquæ debeamus; & fortaſſe eadem aqua eſt, quæ calorem, ac ignem ſubterraneum excitat, tranſiens ſuper mineras ferri, aut arenæ ferrariæ, (qua Euganei montes valdè abundant) cum ſulphure (*c*), vel ſuper py-

(a) C. G. Schoberus *Hamburgiſches Magazin &c. Hamburg.* 1756. *vol.* 6. *par.* 2. *n.* 1. *pag.* 115. adſerit tutis obſervationibus ſalium fodinas, ſeu ſal illud non ab initio eadem ſub forma in illis locis adfuiſſe, quia in hujuſmodi fodinis reperiuntur ligna, lapidoſa corpora, quæ ad fluviorum ſæpius littora inveniuntur, & aliquando cochleæ, aliaque corpora marina.

(b) *Talliamed, ou entreintiens d' un Philoſophe Indien avec un Miſſionnaire François ſur la diminution de la mer, la formation de la Terre, & l' origine de l' Homme &c. mis en ordre ſur les mémoires de feu Mr. de Maillet. par J. A. G.*** *Amſterdam.* 1748. 2. *tomes.*

(c) *M. Lemery hiſtoire de l' Acad. Roy. des Sciences an.* 1724. *Paris* 1726. *pag.* 48. *an.* 1700. *pag.* 51. *edit.* 2., *Ibid., M. du Fay, ſur la chaleur des eaux de Bourbonne. pag.* 47-49. idem affirmat. *Mr. Pitton de Tournefort, Relation d' un voyage du Levant &c. à Paris* 1717. *tom.* 1. *Lettre* 4. *pag.* 155. ait, in inſula *Milo* prope *S. Joannem de ferro* mineram ferri eſſe, in qua ignis perpetuus adeſt; inde etiam experimentum affert ſimile illi Lemery &c., Boerhaave *Elementa Chemiæ. Venetiis* 1749. *tom.* 1. *pars altera de artis theoria exp. pag.* 191. & *in tom.* 2. *pars* 3. *in Foſſilia proceſ.* 170. *pag.* 248., Joſeph Duccinus *Trattato dei Bagni di Lucca.* 1711. *cap.* 9. *pag.* 99., & Cel. Joſeph Benvenutus *del ſale delle acque termali di Lucca. Lucca* 1758. *Lettera al Sig. D. Paolo Agoſtini pag.* 91.

pyrites ſulphureo-martiales (*a*), ideoque & ipſæ calorem aquæ tribuere poſſunt, una cum acido vitriolico, ſeu

(a) Martinus Liſter *novæ ac curioſæ exercitationes, & deſcriptiones thermarum ac fontium medicatorum Angliæ. edit. ultima. Londini* 1686. *cap.* 9. ubi primus cauſam caloris thermarum ex pyritis idea deducit. Bergerus *In commentatione de thermis Carolinis, qua omnium origo fontium calidorum, itemque acidorum ex pyrite oſtenditur. Guelferbyti.* 1709. *cap.* 6. *pag.* 63. 72. *& ſeqq.* Idem in diſſertatione *de Carolinis Boiemæ fontibus. Vitembergæ* 1708. §. 2., Ipſe *Bericht vom Carlsbade. Dreſdæ* 1709. ex æſtuantis pyritæ haliribus ſulphure ferroque gravidis, fervent. Seippius *in libello Uom Pyronontiſchen Brunnen. m.* 79. Confer. *Journal. de Sçavant de l' Angl.* 1703. *tom.*2., & Renatum Charles *Queſtio an Thermæ Borbonenſes &c. Beſançon.* 1721.

Experimenta vero circa pyritarum accenſionem vide apud Jo. Federicum Henkelium in libro *Pyritologia oder Kiess-hiſtoire. Leipzig.* 1725. *pag.* 62. 69., Bergerum *lib.* c. pag. 69., Gottlob Carolum Springsfeld *Iter medicum ad Thermas Aquiſgranenſes & fontes Spadanos &c. Lipſiæ* 1748. §. 16. pag. 40., Cel. Benvenutum *l. c.*. Inſuper ad rem facit; quod intermittens Vulcanus Montis Gibii prope fontes Naphtæ Mutinæ, qui vulgo *Salſa* appellatur, dum exardeſcit, ac lapides ejicit, ſimul magnam quantitatem pyritarum ſulphureo-martialium evomit.

Mr. du Clos l. c. credit aquas thermales calorem accipere a vaporibus ortis in mineralium fermentatione. Matthias Tilingius a diverſa fermentatione *Diſquiſitio phyſico-medica de fermentatione. Bremas* 1674., ut etiam Teophilus Grifonus *Oſſervazioni intorno alle acque del Bagno di Vignone. Siena* 1705. *pag.* 43. *cap.*2., Edmondus Meara apud Etmullerum *tom.* 3. *pag.* 232., ac Paracelſus in ſuo tractatu peculiari de *Baln. natural. cap.* 2. *pag.* 223.

Ab inteſtina aquarum efferveſcentia, ſeu motu Vide Jacobum Rohaultum *Phyſica* editio 4. *Londini* 1718. *part.* 3. *cap.* 10. §. 11. *pag.* 419., *Mr. Lasône Obſervations phyſiques ſur les eaux Thermales de Vichy* pri-

ſeu ſulphureo, atque phlogiſto, ſeu oleo quodam minerali, quæ res ſub vaporis forma exhalando, ſi terram ſeleniticam reperiant, concreſcunt in verum ſulphur cryſtallizatum. Quod ſi ab alia cauſa excogitamus ignis ſubterranei (*b*) aut caloris ortum atque pabulum; ſufficiens

primier partie. Hiſtoire des eaux pag. 115. *Hiſt. de l'Acad. Roy. des Scien. an.* 1753. *Paris* 1757., cum jam antea *Mr. Charas* a vitriolo, ſulphure, ſeu ipſorum ſpiritibus, & ſale calorem thermarum excogitavit. *Hiſt. de l'Acad. Roy. des Scien. an.* 1692. *Paris* 1733. *tom.* 2. *pag.* 152., Commentarium ejus extat in *tom.* 10. ejuſdem *Acad. pag.* 183.

Hic reſpondere poſſum Cl. Auctoribus *Excerpti totius Italicæ*, *necnon Helveticæ Literaturæ pro anno* 1759. *tom.* 2. *Bernæ*. qui in excerpto mearum diſſertationum pag. 61. ſcripſere, *quod conciliare non poſſumus cum iis, quæ Cl. Auctor in limine diſſertationis dixerat: calorem nimirum harum aquarum thermalium non ex fermentatione contentorum ſalium & mineralium proficiſci, quod ſal neuter in omnibus aquis thermalibus obſervaretur; profecto propriis conſtitit experimentis*. Reſpondere, inquam, poſſum Cl. Auctoribus, quod ego *cap.* 1. *pag.* 8. dixi „ nempe „ aquas thermales calefieri non „ a fermentatione contentorum „ ſalium & mineralium; nam „ ſal neuter in omnibus aquis „ thermalibus neceſſario obſer„ varetur „ ſi hujuſmodi ſententia de aquarum calore univerſaliter acciperetur; ſciunt enim Cl. Auctores multas thermales aquas reperiri, quæ duntaxat ſal alcalinum continent, præter illas Galliæ, Carolinas, Bollenſes &c. in Italia aliæ obſervantur v.g. aqua thermalis Porrectæ in Bononienſibus montibus &c. De Porrectæ Thermis, a me jam obſervatis, Cel. Ferdinandus Baſſus nunc ſcribit.

(b) Hæc opinio probata fuit ab Empedocle apud Senecam *quæſt. natural. lib.* 3. *cap.* 4., ab Apulejo in libello *de Mundo ad Alexandrum*, quem Apulejus Theophraſto, alii (ut Budæus) Philoni adſcribunt; a Marco Manilio in ſua *Aſtronomia*, Pontano in lib. *meteor. de font. calid*, P. Atanaſio Kirchero in *Mundo ſubterraneo lib.* 5. *ſect.* 2., Jo. Langio *lib.* 2. *ad epiſt.*

ficiens videbimus hoc non ſolum aquis calorem tribuere, ve-

*epiſt.*52.. *De Balneis omnia quæ extant &c. apud Juntas Venetiis*. Michaele Savonarola *lib.* 2. *cap.* 1. *pag.* 10. *D.* , *Ibid.* Joanne de Dondis *pag.* 100. C., *Ibid.* Bartholomæo a Clivolo *De Balneorum natural. viribus lib.* 2. *cap.* 2. *pag.* 270. F, a Conrado Geſnero *excerpt. & obſervat. de Thermis lib.* 1. *pag.* 290. B. , a Gabriele Falloppio *l. c. de thermalibus aquis cap.* 5. *pag.* 262. & *cap.* 6. *pag.* 265. *cap.* 7. *pag.* 266. , a Joanne Euſebio Nierembergo Madritenſi ex Societate Jeſu *Hiſtoria naturæ*. *Antuerpiæ* 1635. *lib.* 1. *cap.* 56. *pag.* 407. *de balneis Albamiæ* , a Franciſco Blondel *Thermarum Aquiſgranenſium & Porcetanarum deſcriptio*. *Aquisgrani* 1671. *cap.* 4. *pag.* 57. , Giorgio a Turre Patavino *Junonis & Neſtis vires in humanæ ſalutis obſequium traductæ diſſert.*, *in qua aeris & aquæ natura conſideratur*. *Patavii* 1668. *cap.* 11. *pag.* 69. & *cap.* 12. *pag.* 74., Federico Hoffmanno *Diſſert.* 11. *cap.* 1. *pag.* 162., & a Nicolao *le Roy* Baccalaureo Medico *Philoſophus mechanico-chymicus?* proponebat Pariſiis idem *le Roy* an. 1721. *ſect.* 1. *cap.* 2. *pag.* 56.

Qui vero diffusè videre cupiunt aliorum auctorum opiniones de hac re videant Marcum Tullium in tribus libris de *Natura Deorum*. *M. Tullii Ciceronis de philoſophia volumen ſecundum* . *Venetiis* 1552. ubi Zenonis , Cleantis , & Crhyſippi ſententias : Inſuper legendum eſt quid ſentiant Termophilus, Mileus , Lucretius, Vitruvius lib. 8. de *Archiect. cap.* 2., Plinius *hiſt. natural. lib.* 31. *cap.* 15. , Andreas Baccius *l. c. lib.* 1. *cap.* 19. *pag.* 28., *cap.* 20. *pag.* 29. *&c.*, P. Albertus Teutonicus in ſuis naturalibus libris *lib.* 2. *meteor. tract.* 3., & in libro de *propriet. element.* , Bernardus Varenius *Geographia generalis &c. Cantabrigiæ* 1712. *cap.* 17. *de aquis miner. propoſ.* 7. *pag.* 196., *Brelmal* in libello cujus titul. *Hydro-analyſe des minerales chaudes & froides d' Aix-la-Chapelle pag.* 26. , Joannes Fantonus *de Thermis Valderianis diſſert. duæ*. *Genevæ* 1725. *diſſert.* 2. *pag.* 77. & *ſeqq.*, & Cl. Joſeph-Maria Verliccus *in* 4. *epiſtola pag.* 447. 449. & *ſeqq.* in calce operis, cujus titul. *L' infermo iſtruito dal Dottore Gian-Andrea d' Aloiſio nel vero ſalutevole uſo de' Rimedj minerali dell' Iſola d' Iſchia &c. Napoli* 1757.

verum etiam ipſis ſpiritum vitriolicum, & oleum minerale, ſeu *phlogiſton* communicare; quæ aquis intimè unita, & e terra exeuntia in aerem partim evaneſcunt, niſi idonea obſtacula reperiant, ut ſe coagulent, atque ſub forma veri ſulphuris appareant; ſicuti contingit in ductibus tectis, ac cavitatibus tophi ſelenitici Aponitani, atque ſupra foramina vapores ſulphureos exhalantia Sulphurariæ Puteolorum, ſi eis ſuperponantur lapides, aut tegulæ, ita ut obſtent, ne omnes ſulphurei vapores evaneſcant, qui ſic partim in verum ſulphur condenſantur.

Ignem hunc ſubterraneum certè negare nequimus (*a*) ob multos montes ignivomos, ſeu Vulcanos diverſis in regionibus (*b*) adhuc exardeſcentes, ut ſileam multos alios in noſtra Italia extinctos, inter quos dignus eſt admiratione ille extinctus in Senenſibus montibus *Redicofanus* vocatus, ubi adhuc crater conſpicitur, ſuper quem olim oppidum erectum erat, nunc vero ejus veſtigia duntaxat

M ap-

(a) *Sur les Feux ſouterrains, les Tramblement de terre &c. expliqué chimiquement; pag.* 51. *mém. par Mr. Lemery* pag. 101. *Hiſtoire de l'Acad. Roy. des Scien.* an. 1700., Boerhaave *elementa chemiæ tom.* 1. *pars altera de artis theoria. pag.* 239.. *Mr. de Buffon Hiſtoire naturele générale & particulière avec la deſcription du Cabinet du Roy. tome premier. a la Haye.* 1750. *Preuves de la Theorie de la terre. article XVI. des Volcans & des tremblemens de terre. pag.* 183. *uſque ad pag.* 195.

(b) Ut videri poteſt in *Journal des Sçavans du* 26. *Decemb.* 1667. *extrait du Journal d' Angl.* ubi numerantur multi Vulcani; & apud Jacobum Gimmam *Della Storia naturale delle gemme, delle pietre, e di tutti i minerali; ovvero della Fiſica ſotterranea. Napoli.* 1730. *tom.* 2. *lib.* 6. *cap.* 8. *pag.*529. §. 7., apud Baccium *l. c. lib.* 1. *cap.* 18. *pag.* 31., & *lib.* 4. *cap.* 5. *pag.* 157. *n.*40, & *Buffon l. c.*, & apud alios.

apparent: Fere ad dimidiam partem, & præcipue ad radices hujus montis prope viam Romanam multi pumices rubri ſeparati, & etiam conjuncti cum *lava* (*a*) ferruginea, in qua parva cryſtalla montana, reperiuntur; maxima tamen quantitate, ac volumine majori ſunt prope montem, minores vero pumices etiam in propinquis montibus S. Caſcianum verſus, atque frequentius in ipſa via Romana Senas verſus inveniuntur.

Circa Aponum quoque olim Vulcanum fuiſſe aſſerunt Baccius (*b*), & P. Kirkerus (*c*); quidquid ſit, quum aliqui Hetruſci quemdam lapidem *Cos* a me appellatum cum *mica* nigra (*d*), ab ipſis *peperinum* vocatum, ſuſpicentur eſſe Vulcani ejectionem; etiam nobis ex lapide Euganeorum montium, qui tamen compactior eſt, atque durior, ſed multa *mica* nigra repletus, nobis inquam, hoc ſuſpicari liceret, etiam ob alias rationes, (præcipue ob vitrum foſſile.) quas modo relinquimus (*e*).

Duæ

(a) Vulgo, quæ fuit fluvius liquentis ignitæque materiæ. *Neapolitanæ Scientiarum Academiæ de Veſuvii conflagratione, quæ menſe Majo anno* 1737. *accidit commentarius. Neapoli.* 1738. *cap.* 2. *pag.* 33.

(b) *l. c. lib.* 4. *cap.* 5. *pag.* 157. *n.* 40. *cap.* 7. *pag.* 170. *n.* 20.

(c) *Mundus ſubterraneus in XII libros digeſtus. Amſteloda-mi* 1668. *tom.* 1. *lib.* 4. *ſect.* 1. *pag.* 177.

(d) *Micam* nigram reperiri quoque circa mineram Salbergi ait Joannes Gotschalk Walerius *Mineralogie &c. Paris* 1753. *tom.* 1. *eſpece* 126. 5. *pag.* 243.

(e) De *Peperino* lapide paucis abhinc diebus epiſtolam accepi a Cel. Baldaſſario, qui diligenter obſervavit fruſtula illa nigra ſplendentia in *Peperino* lapide non eſſe vitrea, ut Michelius credidit, verum eſſe ſpathi fruſtula: quæ obſervatio ſuſpicari non prohibet, eumdem lapidem eſſe antiqui Vulcani ejectionem, maxime cum non multum a

Mon-

Duæ ſententiæ breviter a me allatæ probabiliores videntur, quàm aliæ; nihilominus objectionibus ipſæ non carent; unde ſi in earum ſolutionibus tempus terere vellem, nihil juvaret, quia hypotheſibus indiget materia, a quibus ego libenter abſtineo.

Aquæ igitur quomodocunque calefactæ, ſpirituque vitriolico imbutæ, ſolvunt aliquid ferri (*a*), terræ, ſalis, ſeu ipſum ſal generant, ut ſileam reliquos vapores, ac ſubſtantias, quæ in terræ viſceribus miſcentur aquis, adhuc nobis ignotæ (*b*); & hæc omnia arcte, & fere in æquilibrio aquis immixta ſunt a ſpiritu vitriolico; ut numquam ſubſideant, niſi hic ſpiritus cum peculiari terra calcaria conjungatur, unde fit ſal ſeleniticum.

M 2 Apo-

Monte *S. Floræ*, ubi hic lapis reperitur, diſtet exſtinctus Vulcanus *Redicoſanus* vocatus. Lapis vero Euganeorum montium a me appellatus *Cos. cap.* 1. *pag.* 4., qui ſimilia fruſtula nigra ſpathola continet, pariter a Vulcano originem forſan duxit, cujus Vulcani exiſtentia in Euganeis montibus, præter vitrum foſſile, quoque apparet a quodam lapide nigro ſpongioſo, quem vidi in monte ſupra *Cattajum* prope *Crucium montem*. Comparavi lapidem *Peperinum*, & Euganeorum montium cum quibuſdam Veſuvii Neapolis ejectionibus, & obſervavi ex his aliquas ſimiles eſſe omnino lapidi *Peperino*, & lapidi Euganeorum Montium; ita ut mihi videtur colorem nigrum ſpathi, aut *micæ*, & lapidis concretionem ab igne oriri, qui materiam lapidis in vitrum non commutavit, niſi aliquantulum ad lapidis conſiſtentiam tribuendam.

An Orbis terrarum antiquitus ab innumeris Vulcanis inverſus ſit, ſicuti putant Gulielmus Godofredus *Leibnitz*, & Lazarus *Moro*, aut a cometa, ut ait D. de *Buffon*? decernere difficile eſt.

(*a*) Euganei montes ferro valde abundant, quod *Arenam ferrariam* cum Wallerio vocamus. *Mineralogie tom.* 1. *gen.* 46. *eſp.* 260. 1. *pag.* 473., & ab aliquibus tamquam purum ferrum hæc habetur.

(*b*) Vide *Mr. du Cloſ. l. c. pag.* 27. *&* *ſeqq.*

Aponenſes aquæ, ut alibi indicavi (*a*), verum ſulphur ſublimant, quomodo accidit in balneo Cæſariano Thermarum Aquiſgranenſium, de quo ſic ſcribit Franciſcus *Blondel* (*b*) „ Refert hæc aqua modis omnibus naturam „ ſulphuris: hujus dat flores omnibus titulis medicina- „ les: hos in putei collo & teſtudine ſcaturiginis in co- „ pia per aquas ſublimatos & in glebas accretos, ſem- „ per reperire & colligere eſt: eidem ſulphurei flores „ præſertim a commixtione recentis aquæ, & veteris e- „ tiam quandoque ab impreſſione frigidioris aeris, in „ fundum alveorum decidunt, & præcipitantur „ quod a Cl. Carolo *Springsfeld* doctè confirmatur (*c*): Ut ſileam Ther-

(a) *Diſſertationes tres de Aponi Thermis &c. Patavii* 1758. *diſſert.* 1. *cap.* 2. *pag.* 21. *& ſeqq.*

(b) *l. c. cap.* 5. *de balneis urbanis. pag.* 70.

(c) *l. c. pag.* 20. §. 11., & *Cel. Macquer. Elemens de Chymie pratique &c. à Paris* 1751. *tom.* 1. *par.* 1. *Chap.* 1. *procedé* 2. *pag.* 10. ait „ *On trouve une grande quantité de ſoufre naturel en beacoup d' endroits. Les volcans en ſont remplis: on en ramaſſe au pied de ces montagnes. Pluſieurs ſources d' eaux minérales en fourniſſent auſſi: on en trouve de ſublimé aux voûtes de certaines fontaines, entre autres à une fontaine minérale d' Aix - la - Chapelle.*

Et Johannes Jacobus Scheuchzerus *Itinera per Helvetiæ alpinas regiones. Lugd. Batav.* 1723. *tom.* 3. *Iter alpinum* 6. *pag.* 452. *& ſeqq.* ſcribit „ Balneum Alvonovanum quando- „ quidem ſulphure copioſo ſca- „ tet, quod ſub filamentorum „ formâ fonti innatat, & ca- „ nali æque ac rebus quibuſ- „ vis obviis, ut graminibus, „ lapidibus, adhæreſcit. „

Thermas S. Philippi, Rapolani, Petrivoli (*a*), aquam acidulam S. Albini prope Montem Politianum in Senarum ditione, quæ ſulphur deponunt; ut etiam Lacunæ Volaterrarum, balnea *Hircheberg* (*b*); & forſan ſulphur, quod effoditur ab illa minera *Scandiani* ſeptem millia paſſuum longe a Rhegio Lepidi, jam exactè a Vallisnerio deſcripta (*c*), ab aqua ibi conficitur; nam ſulphur topho ſeu tiburtino lapidi, aut gypſo adhæret (*d*); & inſuper Vallisnerius obſervavit ſulphur ſolummodo reperiri inter rimas gypſi, aut tophi ubi aqua emanat, alibi enim ſulphur non eſt (*e*); quæ aqua ſulphureum odorem tenet (*f*); & aliquando inter tophi cavernulas cryſtallizatum ſulphur habetur (*g*).

Quo modo autem noſtris aquis ſulphur miſceatur, hìc videndum eſt: Franciſcus *Baile* (*h*) ait, duobus modis ſulphur in aqua ſolvi, primo cum ſulphur antea ab igne ſolu-

(a) *Lettera de' Bagni di Petriuolo del Dottor Flaminio Pinelli. Roma.* 1716. *pag.* 47.

(b) *Wallerii mineralogie tom.* 2. *hydrologie. gen.* 11. *eſp.* 38. 3. Et ſic ſcribit Joann. Andr. Cramerus „ Sulphur nativum „ per aquas etiam præſertim „ ſic dictas medicatas advehi„ tur, & parietibus fontium „ ſe ſe applicat, varias ima„ gines, imprimis ariſtarum „ tritici complicatarum, for„ mans. „ *Elementa artis docimaſticæ &c. pars* 1. *Lugd. b.* 1744. *pag.* 240. §. 356.

(c) *Giornale de' Letterati d' Italia tom.* 30. *anno* 1718. *Venezia.* 1718. *artic.* 9. *pag.* 263. *uſque ad pag.* 283.

(d) Sæpe gypſum ab aquis gignitur, ſicuti demonſtravit Cel. Baldaſſarius *Delle acque minerali di Chianciano Relazione. Siena.* 1756. *parte* 1. *pag.* 49. *uſque ad pag.* 55.

(e) *Giornale. l. c. pag.* 267.

(f) *Giornale. l. c. pag.* 271. *Lettera del Sig. Ippolito Spallanzani.*

(g) In eadem epiſtola *pag.* 274.

(h) *Phyſica. par.* 1. *lib.* 3. *ſect.* 2. *de aqua.*

ſolutum ſit, & tunc ſub vaporis forma aquæ unitur; ſecundo ope alkali (*a*) fixi, aut volatilis, & ſic ſulphur in aqua ſolubile eſt, & in aere cito diffluit; quod tunc a Chymicis hepar ſulphuris vocatur: Sed fortaſſe magis probabile videtur ſic contingere; nempe intra terram ab igne ſubterraneo, aut a pyritibus principia ſulphuris conſtituentia aquas adipiſci, ideſt acidum vitriolicum, & phlogiſton, quæ cum aquam non reperiant, huc illucque accreſcunt & ſublimantur in veros ſulphuris flores, aut ſi peculiari terra uniantur, cryſtallizatum ſulphur præbent, quale eſt illud inter rimas montis Veſuvii a Wallerio (*b*) appellatum *Sulphur vivum capillare*, ut etiam *Sulphur nativum purum aut apyrum naturaliter cryſtallizatum* a Cl. Joanne Targionio Tozzetto (*c*) repertum non procul a Lacunis Volaterrarum.

Cl. *Springsfeld* (*d*) aliquantiſper ad noſtram propoſitionem accedit, dicens ab ipſis pyritibus terra conditis, atque ferventibus ſulphureos vapores extolli, atque aquis uniri, qui verum ſulphur continent (*e*); ſed leges ac or-

(a) Nicolaus Lemery *Corſo di Chimica. Venezia.* 1732. *tom.* 1. *cap.* 20. *Rifleſſioni. pag.* 357., Boerhaave *Elementa Chemiæ. tom.* 2. *operat. chemicar. pars.* 3. *in Foſſil. proceſ.* 152. *pag.* 235., Macquer. *tom.* 1. *proc.* 7. *pag.* 43.

(b) *Mineralogie. tom.* 1. §. 105. *eſpece.* 213. *pag.* 376.

(c) *Relazioni d' alcuni viaggi fatti in diverſe parti della Toſcana per oſſervare le produzioni naturali, e gli antichi monumenti di eſſa. Firenze.* 1751. *tom.* 2. *pag.* 442.

(d) *l. c. pag.* 21.

(e) Nicolaus Lemery *Corſo di Chimica. tom.* 1. *cap.* 7. *pag.* 114. ſic explicat ſulphuris miſcelam in aquis. Cum aquæ tranſeant per inflammatas illas terras ex ſulphure & ferro, calefactæ ſunt, atque ſulphur rarefactum ipſis immixtum eſt; ſed cum ad

ordines omnes, quibus Natura utitur in Chemicis ſuis operationibus ſimplicioribus certè quàm noſtris, quis audacter ſcire ſe jactabit? quot olea, ſpiritus acidos nobis miniſtrat id, quod *Naturam* vocamus, quamvis nobis ratio lateat! Inveni prope fontes Naphtæ (*f*) Montis Gibii, qui Apenninum verſus duodecim millia paſſuum Mutina diſtant, mineram Lithanthracis fiſſilis bituminoſi, a quo cum extrahatur deſtillationis ope, primo phlegma, ſpiritus ſulphureus acidiſſimus, oleum tenue fere naphtæ ſimile, & dein oleum craſſius petroleo ſimile, quod ſub alio præcipitatur, ſal acidum ſimile illi ſuccini, atque terra nigra, quæ in retorta remanet; aliquis ſtatim dicet aut ab hac minera ſcaturigines naphtæ oriri, aut naphtam cum limo ſeu marna ipſum lithanthracem produxiſſe (*g*). Et ſi quis videbit acidum vitriolicum nativum, quod guttatim extillat in quadam caverna (*h*) pro-

ad Balneorum locum pervenerint aquæ, & parumper quieverint, ſulphur, quod pingue erat, ac intimius ipſis miſceri nequiverat, ſejungitur, atque ad latera labri, ſeu balneorum adhæret. Quid vero ſentiat de ſulphure aquarum thermalium Cel. Baldaſſarius, Vide ejus librum, cujus titulus eſt *Delle acque minerali di Chiancia-no Relazione. parte* 2. *pag.* 149. *&* *ſeqq.*, qui in epiſtola ad me data Januario menſe hujus anni, aſſerit, in aquis ſulphur deponentibus, numquam experimentis indicia ſulphuris ſoluti obſervare potuiſſe.

(f) Sic petroleum Mutinenſe vocat Wallerius *Mineralogie*, *tom.* 1. *gen.* 36. *eſp.* 201. *pag.* 352. *obſ.* 1.

(g) Wallerius *Mineralogie*. *tom.* 1. *gen.* 36. *pag.* 361. *&* *ſeqq.* *obſ.* 4.

(h) Locus hic a Viterbio fere trigintaduo millia paſſuum diſtat: In agro circa *Lateram* multæ ſulphureæ aquæ ſcaturiunt, atque in monticulo quodam prope ipſas parvum antrum eſt, in quo guttatim inter

prope oppidum *Lateræ* longe ab Aquis Taurinis circiter octo millia paſſuum; ſtatim excogitabit ab ignibus ſubterraneis vitrioli fodinas, aut pyrites vitriolicas ſolventibus, atque quaſi deſtillantibus provenire. hæc meræ ſunt conjecturæ, ut etiam illæ de ſulphure a nobis allatæ, quas tamen ad veritatem magis accedentes, amplecti debemus, quia ad has res perfecte cognoſcendas mens noſtra adhuc non pervenit. Modo e diverticulo redeamus in viam.

Quomodocunque igitur ſulphur noſtris aquis immixtum ſit, atque ſolutum, certum eſt eis ineſſe principia ſulphur conſtituentia; quia Aponi aquæ argentum colore atro-cœruleo inficiunt, ipſumque ſulphur deponunt, atque ſublimant non ſolum in ductibus tectis, verum etiam inter cavitates tophi ſelenitici Aponitani. Sulphur hoc concreſcit iis in locis cryſtallizatum, quod non faciunt multæ aliæ aquæ ſulphureæ: Noſtri ſulphuris cryſtalla parva

ter ſaxa acidum vitriolicum, ſeu ſulphureum emanat, quod a Colonis colligitur vaſis figulinis, intus vitro incruſtatis, quæ ibi relinquunt, ubi guttulas decidentes obſervant: antrum hoc niſi hyberno tempore, aut flante Borea ingrediuntur; quoniam aliis temporibus præcipuè æſtate, antrum hoc eſt tamquam Mephiits. Acidum hujuſmodi, quamvis aquæ immixtum ſit, ſuam naturam blande vitriolicam non ſolum ſapore, verum etiam chymicis experimentis oſtendit; & melius eſt, quàm ſpiritus vitriolicus dulcis, qui a pharmacopolis paratur; qua de re Cl. Annibal Baſtianus Naturæ obſervator diligentiſſimus Cortonæ Medicus Primarius optimo ſucceſſu eo utitur.

Theophilus Grifonus *Oſſervazioni intorno alle acque del Bagno di Vignone. Siena. 1705. cap. 1. pag. 13.* loquitur de alio ſpiritu vitriolico naturali, qui a *Selvena* parvo oppido Senas transfertur, a qua urbe hoc oppidum XLVI. millia paſſuum diſtat.

parva ſunt, & tamquam exigui obeliſci, ſeu priſmata acuminata ſubtiliſſima, quæ cryſtalla diverſimode inter ſe connectuntur; attamen perſæpe cruſtas trium aut quinque linearum craſſitie efficiunt, lapidibus aut *poris aqueis* adhærentes qua in parte cruſtarum ſuperficies fere levis eſt, altera vero ſcabroſa a cryſtallis ſulphuris paulatim ibi concreſcentibus. Sæpe hæ ſulphureæ cruſtæ, quæ facile in pulverem rediguntur, in aqua decidunt, dum nimis graves evaſerint (*a*).

Ultimo prætermittendum non eſt, quod ſulphur hujusmodi ut cryſtallizatum habeatur in vaſis ligneis ſeu lapideis, ſupra foramina collis Aponi vapores ſulphureos emittentia, poſitis, indiget moderato calore; nam in ductibus aut tophis non ubi aqua calidiſſima eſt, ſed ubi paulo remiſſior, & in vaſis non in eorum principio, aut ſummitate, ſed ad medium eorum ſulphur adhæret.

Quid dixerit de hoc ſulphure Falloppius (*b*), jam in mea diſſertatione (*c*) retuli: Gratianus tamen (*d*) probat, ac rationes affert, cur in Patavinis fontibus calidis ſulphuris flores non appareant, & hinc inde non accreſcant. Angelus Portinarius (*e*) ait, terra effoſſa circa collem Aponi, repertum fuiſſe verum ſulphur: & *De Seine* (*f*) in ſuo recenti Italiæ itinere, dixit, apud Aponi fontem eſſe mineram ſulphuris, ac ſalis.

N No-

(a) An arte parari poſſit ſulphur cryſtallizatum? nondum legi apud chymicos auctores.

(b) *Tom.* I. *de thermalibus aquis. tract.* 7. *cap.*17. *pag.* 314.

(c) *Diſſert.* I. *cap.* 2. *pag.*22.

(d) *Thermarum Patavin. examen. cap.* 6. *pag.* 92.

(e) *Della Felicità di Padova. lib.* 2. *cap.* 4. *pag.* 54.

(f) *Liv.* I. *chap.* 5. Vide *Le grand dictionaire géographique & critique par M. Bruzen la Martiniere &c. Veniſe.* 1737. *tom.* I. *pag.* 6.

Noſtris aquis etiam ferrum ineſt, quippe ab illis Aponenſibus ſublimatur, ſeu cum aqueis vaporibus extollitur, atque deponitur in ductuum fornicibus ſub forma nitidæ ac levigatæ lamellæ, quæ a fornice abraſa illico magnete attrahitur: ſeu particulæ illæ ferri leviſſimæ redactæ quaſi inſtar vaporis aquei, dum aqua calorem ammittit, paulatim peculiari attractione ſibi invicem uniuntur, atque præcipitantur in fundo ductuum Aponenſium, quia graviores fiunt ob hujuſmodi unionem, & tunc in ſedimentis ductuum ferrum reperitur (*a*): Sed quod admirabile mihi videtur; eſt illius lamellæ ferri concretio, cui ſimilis ſublimatio, neſcio, an arte parari poſſit? (*b*)

Forſan hujuſmodi ferrum aquis miſcetur quaſi ſub vaporis forma in illa ſulphuris ac ferri pyritarum effervefcentia, quam diximus, poſſe oriri ab aquis ſuper eas fluentibus? probabile videtur: aut ſit in aquis ſolutum ferrum a ſpiritu vitriolico? hoc pariter credibile eſt in omnibus aquis thermalibus Patavinis, quæ ochram deponunt, & maxime aqua S. Petri Montis anionis, & S. Helenæ; nam ſcimus ferrum ab aliquo acido ſolutum, ſi acidum, aut alkali, ſeu terræ alkalinæ a ferro auferantur, ferrum jam ante ſolutum, remanſurum eſſe ſub forma ochræ ſeu pulveris flavo-rubri, quia tunc ea phlogiſti quantitate caret, a qua formam metallicam ferrum obtinet: Sed Aponenſibus aquis ob illas ferri lamellas aliquid amplius ineſt præter hujuſmodi martis diſſolutionem: Ecce quid ſentit Cl. Normandus (*c*) de hac re

les

(a) Vide meam *diſſert. de Aponi Thermis. cap.* 2. *pag.* 25.

(b) Ferri ſublimatio fit ſale ammoniaco. Boeraahve *Elementa Chemiæ. tom.* 2. *pars* 3. *in foſſilia. proceſ.* 169. *pag.* 247. *& ſeqq.*

(c) *Analyſe des eaux de Jouhe proche là Ville de Dole en Franche-Comté a Dole.* 1740. *chap.* 1. *pag.* 36. *& ſeqq.*

les eaux minerales en generale, du moins pluſieurs, & en particulier les nôtres continent quelques fragmens de la partie fixe du fer, ſoit qu' elles s' en chargent en paſſant par des mines de ce metail & en les diſſolvant, ſoit qu' elles ſoient entrainées, & elevées par les parties volatiles.

Nunc hæſitationes noſtras datum ſit breviter dicere de generatione illius lamellæ in ductibus Aponi; at prius aliquid præmittere oportet.

Obſervavi in cretaceis collibus Senarum, ac Mutinæ diverſas lineas, ſeu parva ſtrata terræ martialis vel ochræ flavæ ipſos colles fere perpendiculariter multis in locis interſecantia, ac plurimas figuras matheſis efficientia: quæ ſtrata certè originem ducunt poſt collium coagmentationem, ut unuſquiſque Telluris theoriæ peritus agnoſcet: igitur excogitare poſſumus, dum creta illa collium adhuc cœnoſa eſſet, multas martiales particulas unà ſe conjunxiſſe vi peculiari eis indita, unde illa ſtrata confecta ſunt. Forſan eadem lege antiquitus in montibus plurimæ aliæ metallorum mineræ ſe produxerunt? In ferro quidem proprietas ſe invicem attrahendi, atque concreſcendi ſeorſum a corporibus eterogeneis plane intelligitur; quod obſervatur in Ætitibus, vulgo *Aquilinis* diverſarum ſpecierum (*a*), & præſertim in illis Ægypti, quæ præ aliis ferro abundant, & cavitatibus pluribus ſunt diſtinctæ; verum etiam in pleriſque pyritibus, atque lapidibus martialibus lucidè agnoſcitur; de qua re

N 2 pro-

(a) Vide ſpecies apud Walerium *Mineralogie. tom* 2. *gen.* 60. *eſp.* 457. *pag.* 137. & *ſeqq.*, & apud Cel. Equitem Carolum Linnæum *Syſtema naturæ. Lugd. Batav.* 1756. *claſ.* 3. *foſſilia concreta: ordo* 1. §. 35. *Aetites. pag.* 197.

prolixe & eleganter Cel. & naturæ inveſtigator famigeratiſſimus Joſeph Baldaſſarius (*a*), P. Profeſſor Hiſtoriæ Naturalis in alma Senarum Univerſitate, demonſtravit: Quibus rebus cognitis explicari poſſet, noſtras ferri lamellas, ſeu concretiones oriri ab illa vi attrahente ferri, unde ſeorſum longo tamen tempore, hujuſmodi ferri lamellæ producuntur a minimis, ac leviſſimis ferri principiis, quæ aquei vapores ſecum extulerunt. Hæc eſt ratio, quæ mihi magis ad veritatem accedere videtur.

Quod attinet ad tophi generationem in aquis Aponi, & S. Helenæ (nam parum tophi aquæ Montis ægrotorum, & Virginis, & fere nihil reliquæ producunt) hìc conſiderandum eſt. An ipſa aqua in terram ac lapidem vertatur? ſicut putaverunt Robertus Boyle (*b*), Nevvtonius (*c*), Hookius (*d*), Nieuvventitus (*e*), Ellerus (*f*), *Heusbau* (*g*), Wallerius (*h*), & nuper Cl. D. Claudius Fro-

(a) *Delle acque minerali di Chianciano. Parte* 1. *pag.* 65. uſque ad *pag.* 74.

(b) *Chymiſta ſcepticus, vel dubia & Paradoxa Chymico-Phyſica &c. Coloniæ Allobrogum.* 1680. *De producibilitate chymicorum principiorum. pars.* 4. *De producibilitate terræ. pag.* 87.

(c) In *libro de Optica. pag.* 319.

(d) apud *Nieuvventitum. ibid.*

(e) L' *exiſtences de Dieu démontrée par les merveilles de la nature, en trois parties. &c. à Paris.* 1725. *liv.* 2. *chap.* 4. *pag.* 275.

(f) *Diſſertation ſur les elemens. Mém. de l' Acad. Roy. de Berlin. an.* 1746.

(g) Apud *M. Denis* in ſuo *Diario Litteratorum. Amſtelodami. edit. an.* 1673. *Confer.* 5.

(h) *Mineralogie. tom.* 2. *premier diviſion. gen.* 53. §. 137. *eſp.* 306. *obſerv. pag.* 6. ait *ſur tout ſi l' on fait attention que l' eau eſt elle-même compoſée d' une terre ſubtile, on n' eſt réellement qu' une terre, & fluide, comme le preuve aſſez ſon changement en glace par le gélée.*

Fromondus Monachus Camaldulenſis P. Profeſſor in Cel. Piſarum Univerſitate (*a*): phœnomenon maximum eſt, quod experientiis nititur, a quibus decipi facile poſſumus, dum aqua etſi *pluvialis* aliquid terræ ſemper continet, quæ iteratis exhalationibus, aut deſtillationibus in vaſorum fundo concreta remanet (*b*); qua de re ut nullis obnoxia eſſet difficultatibus ſententia de aquæ Metamorphoſi in terram, exactis, ac diligentibus obſervationibus indigeret, quibus uſque adhuc caremus.

Attamen a nullis in dubium revocatur aquam eſſe vehiculum multorum corporum, (ne dicam omnium) quibus ea in terræ viſceribus imbuitur, atque ſaturatur, & facilius diverſis terræ ſpeciebus, quæ in ipſa aqua tam æqualiter ſolutæ ac immixtæ ſunt ab acido, aut vitrioli-

co

(a) *Della fluidità dei corpi trattato &c. Livorno*. 1754. *articolo* 10. §. 119. *pag.* 170. *uſque ad pag.* 173. *&* §. 122. *pag.* 174. 181. ait; *Non ſarà dunque coſa rara, nè ſtrana, che l' acqua ſia una materia pietroſa tenuta diſciolta in una fleſſibile forma di fluido ſemplicemente elaſtico da un particolare ſuo fluido ſolvente*. Vide etiam *La Notomia dell' acqua oſſervazioni e ſperienze di un non volgare Filoſofo, pubblicate da Dioniſio Sancaſſani Magati da Scandiano. Padova*. 1715. *pag.* 34. 39. *& ſeqq.*

(b) Sed Cel. Linnæus in *Syſt. nat. ord.* 1. *concreta*. 32. *Tophus*. *nu.* 1. *pag.* 193. Tophum illum a frequenti aquæ coctione ortum in ahenis, ſic nominat *Tophus calcis cinereus adnatus, aquæ impuræ*. unde agnoſcitur tophum hujuſmodi ab aqua impura oriri, non jam ab aquæ metamorphoſi. Cl. I. F. Lieberothius dicit aquam continere lapidum materiam, de qua fuſe loquitur. *Hamburgiſches Magazin, oder Geſammelete Schriften zum Unterricht und Vergnügen aus der Naturforſchung und den angenehmen Wiſſenſchaften überhaupt &c Leipzig*. 1750. *tom.* 5. *par.* 4. *n.* 5. *pag.* 413.

co aut ſulphureo, ita ut clara, atque pellucida aqua remaneat ; & quouſque ille ſpiritus acidus non coeat cum aliis rebus, aut non evaneſcat, ſedimentum aqua non relinquit; quia idem ſpiritus acidus ſales, ac reliqua corpora retinet in æquilibrio, ac ſubtiliſſima diviſione in aquis tam mineralibus quam thermalibus; ſed ut dilucidè hoc agnoſcatur, ecce experimentum. Si aquæ communi, aut medicatæ oleum tartari per deliquium affundatur, illico aqua dealbatur, ac nubecula alba in ipſa conſpicitur, quæ paulatim vaſis fundum petit ſub terræ forma; at ſi eidem aquæ albatæ acidum vitriolicum, aut ſulphureum infundatur, ſtatim aqua clareſcit ac limpida fit, ut quoque pellucidior, quàm ante olei tartari miſcelam. Demum aqua minerali aut thermali exhalata, ſi ejus ſedimentum rurſus in aqua communi deſtillata ſolvatur, aqua turbida evadit, quæ tamen clareſcit, atque priſtinam pelluciditatem adipiſcitur poſt acidi aut vitriolici, aut ſulphurei infuſionem, dummodo quantitas proportionata ſit (*a*).

Cur in primo caſu ab oleo tartari alba aqua fiat? ſuſpicamur hoc accidere propter abſorptionem acidi in aqua jam exiſtentis ab alkali iſto ; quod ſi acidum vitriolicum aut ſulphureum aquæ adjiciatur, hoc vim alkalinam olei tartari vincendo, pelluciditatem aquæ reſtituit : In ſecundo caſu dici poſſet, acidum aut exhalaviſſe, aut cum aliqua peculiari terra coiviſſe, & ſic ſal ſeleniticum efficiſſe, ita ut in nova diſſolutione ſuum munus obire nequeat, unde acidum adjungere oportet

ad

(a) Animadvertendum tamen eſt, ſi in aquæ exhalatæ ſedimento ſal ſeleniticum, aut terra ſelenitica exiſtat, hæc diſſolutionem non ferre, imo ad vaſis fundum præcipitari.

ad pellucidam aquam obtinendam. Ex allatis experimentis deducitur, quod quacunque de cauſſa acidum hujuſmodi æqualiter ſolutas ac in æquilibrio aquæ terras non retineat, & aqua thermalis, mineralis, aut communis (quæ vim petrificandi habeat) reſes fuerit, cuticula terrea ad ejus ſuperficiem efficitur (*a*), quæ pedetentim augetur, & obdureſcit, atque *porum aqueum*, ſeu *tophum* gignit, ſub quo ſæpe membranoſa planta moratur (*b*). Fluens vero Aponenſis aqua prope ſcaturigines tophum ſeleniticum album deponit, qui cryſtallis ſalis ſelenitici totus conſtat, quare differt a topho mineralis aquæ *Sanctæ* Clanciani, & thermalis *ab Aqua* Piſarum, qui duntaxat ſeorſum aliquot ſelenites habet. Inſuper ab aquis Aponi, & S. Helenæ tophus calcarius efficitur, dum illæ paullulum minus caleant (*c*), qui fere inſtar marmoris expolitur. Tophus hic compactus eſt, atque multis ſtratis coacervatus, diverſaſque idiomorphas figuras caſu recipit; ſæpe enim ſpongioſus eſt, atque intus piſolithes globoſos tunicatos (*d*) maxima quantitate tenet, aliquo modo

(a) quæ a *Kundmann* appellatur *Calx nativa aquis ſupernatans, vel mixta. Flos calcis.* & ab Hoffmanno *Cremor Thermis ſupernatans.*

(b) De qua agam in meo *Itinere Hiſtorico-Naturali* ubi de Thermis Vignonis Senarum.

(c) Sed cum nimis tepidæ ſint, nullum tophum gignunt, ſicut faciunt etiam aquæ thermales Vignonis, *ab Aqua*, & plurimæ aliæ: Sed ſecundum Cl. Auctores Commentariorum *de rebus in ſcientia naturali & medicina geſtis. Lipſiæ.* 1758. *tom.* 7. in excerpto meæ diſſertationis *de Aponi thermis*, hæ aquæ majorem tophi quantitatem producere deberent frigidæ, quàm calidæ.

(d) Vide Cel. Linnæum *Syſtem. nat.* 32. *num.* 2. *pag.* 193., & Wallerium *Mineralogie. tom.* 2. *l. c. eſp.* 309. 4. *Piſolithes pag.* 9. Atque in Muſeo Bo-

do ſimiles (quamvis noſtri minores ſint) illis thermarum S. Philippi Senarum, quarum Piſolithes comparantur iis Tiburtinis, vulgo *Confetti di Tivoli*.

In aquis Aponenſibus omnia injecta citò perpulchrè ab hujuſmodi topho teguntur; ita ut ibi habeamus quaſi mineram ad Muſea Hiſtoriæ Naturalis ornanda; quippe teſtacea maris, oſſa animalium, arborumque folia ſic topho exactè cooperiuntur, ut petrificationum matrices, vulgo, obtinere poſſimus, ab aliquibus plurimi æſtimatas: præterea poſtypa ſeu imagines media parte eminentes aquæ Aponenſes conficiunt, dum typos ſeu formas earumdem vitri, plumbi, æris, in eas injiciamus; nam a typis alterius ſubſtantiæ integræ imagines extrahi nequeunt.

De facultate petrificante Thermarum Aponi locutus eſt Michael Mercatus (*a*), & Wormius (*b*), Henricus de Hee-

Bononienſis Scientiarum Inſtituti piſolithes ſimiles his Aponenſibus, vocantur *Stalactites in globulos magnitudine diſtinctos cruſtatim concretos ex aquis Liptovienſibus Hungaricis. D. Guettard. Hiſtoire de l'Acad. Roy. des Scien. an.* 1754. *Paris*. 1759. *Mèmoire ſur les ſtalactites. pag.* 19. explicat piſolithis concretionem.

(a) *Metallotheca. Romæ*. 1717. *armarium* 9. *lapides* ἰδιόμορφοι *loculo* 16. *pag.* 253.

(b) *Muſeum Wormianum. Lugd.* 1655. „ Ex Thermis „ Aponenſibus in Italia ſtalactitem duriuſculum, variis diſtinctum coloribus habeo, „ maxima ex parte cinereum, „ ſed venas habentem intermiſtas rubicundas, virides & „ candidas, quæ de minerali„ bus huic aquæ, ex quà pro„ dit, miſtis teſtari videntur... „ Splendentes quandoque huic „ inſeruntur cryſtalli, duritiem „ maſſam reliquam ſuperantes. „ Aliud genus hujus lapidis „ ibidem quoque reperitur, „ quod *Tubulatum* vocare lu„ bet, quod in formam tubu„ lorum minimorum concre„ ſcat. Tubuli autem hi non „ omnes ejuſdem ſunt generis: „ quidam enim læves, quidam „ aſpe-

Heere (*a*) ſic ſcripſit. *Seneque liu. 3. des queſt. nat. Il y a des Fontaines dit il, qui tournent en pierres. l' en ay veu un ſemblable au terroire de Padoüe & ètoit remarquèe devant moy par Jean Heurnius au liv. premier de ſa methode, oú il dit avoir veu le tetin d'une femme du tout petrisèe, pour avoir ètè apres ſa mort jettèe dans cète Fontaine*, quod nimis mirabile videtur.

Collis ipſe ubi aquæ Aponitanæ ſcaturiunt, totus conſtat lapide calcario quaſi calcinato intrinſecus a calore continuo aquarum, ac cavernulis frequenter effoſſo, qui ſimilis omnino eſt topho calcario earumdem aquarum; unde conjicere, ſeu ſuſpicari poſſumus, olim in planitiem aquas Aponi exiiſſe, & paulatim collem coagmentaviſſe: fere idem quoque accidit aquis S. Helenæ, quæ parum ſupra earum ſcaturiginem verſus occaſum produxerunt ſtratum tophi circiter quinque pedes pariſienſes craſſum. Quod nil mirum eſt; quia in Hetruria vidimus montes ab aquis communibus, mineralibus, & thermalibus efformatos (*b*), conſtare quodam lapide tophaceo, *Tiburtino*

O vo-

„ aſperi ſunt; quidam coloris „ nivei, quidam cinerei, con„ creti vero omnes videntur „ ſuper paleas & ſtramina, ſi„ quidem eorum ductus majo„ res non ſunt quam ut ſtra„ mentum admittant, & ſunt „ in quibus paleæ & ſtramina „ adhuc inveniuntur. „

(a) *Les Fontaines de Spa. a Liege.* 1680. *chap.* 2. *pag.* 7.

(b) *Mèmoires ſur la ſtructure interieure de la terre par M. Elie Bertrand. Zuric.* 1752. *prem. mem. pag.* 22. §. 8. ſic Cel. Auctor hoc affirmat, *Près de ces amas de Tuf, on voit, pour l' ordinaire, des Ruiſſeaux ou de ſources, qui incruſtent, de même, le corps, qui s' y trouvent .. Hamburgiſchès Magazin. vol. 6.* 1750. *n.* 5. *pag.* 441. *oſſ. par M. C. G. Schober ſur le Coûches de Tuf* apud Occitaniam in Turringia, quod Cel. *Bertrand* obſervavit *a Montcherand, Agiez près d' orbe dans les carrières.*

vocato ob illius ſimilitudinem, quem aquæ Tiburis in agro Romano producunt. Montes ſeu colles hujuſmodi lapidis obſervavimus prope thermas *ab Aqua* in collibus Piſarum, prope illas Vignonis, Rapolani, Montis-alceti, ut ſileam ſtrata gypſi ab aqua acidula Clanciani in Senenſibus montibus coacervata, ſicut clare demonſtravit Cel. Baldaſſarius (*a*).

Tophus calcarius Aponi quatuor, aut quinque annorum ſpatio ita ligneum canalem, per quem aqua fluit ad molendini rotam vertendam, ac rotam ipſam tegit, ut oporteat illum ferris exſcalpere, qui præter ligneam impreſſionem ab una parte, quà ligno adhæret, conſtat modo decem, modo pluribus ſtratis coloris obſcuro-cinerei, quorum craſſities vix ad duas lineas ſe extendit.

Quo modo autem tophus generetur? explicare non tam facile puto. D. *Le Monnier* (*b*) ait, ut acidum aquæ potuerit tranſitu aliquem lapidem ſolvere, & ſicut hoc acidum cito in aerem evaneſcit, aqua depoſuerit lapideum ſedimentum; ſed Cel. Joannes-Baptiſta Paſſerus (*c*) naturæ ſcrutator ſolertiſſimus ſic opinatur, *Le ſtalagmie ſi formano per via d' uno ſpogliamento, che nel ſuo letto fa l' acqua corrente di quelle particole tartaroſe, che altro non ſono, che un ſale pietroſo, che volentieri ſopra del ſuo ſimile ſi congela*. Et Cel. D. *Guet-*

(a) *Delle acque minerali di Chianciano Relazione par.* 1. *pag.* 263. uſque ad *pag.* 283.

(b) *Suite des mèmoires de l' Acad. Roy. des Scien. an.* 1740. *Paris* 1744. *Obſervations ſur les Sources minèrales de l' Auvergne. pag. CLXXVII.*

(c) *Nuova Raccolta d' Opuſcoli Scientifici &c. del P. Calogierà. Venezia.* 1755. *tom.* 1. *Dell' Iſtoria de' foſſili del Peſareſe. Differt.* 3. *nella quale ſi tratta la Litogonìa.* §. 4. *pag.* 306. *& ſeqq.*

Guettard (*a*) aliter de Stalagmitis geneſi loquitur; dicit enim aquam eſſe *menſtruum* univerſale expanſum per Naturam; aqua vero imbuitur ab eo, quo integra corpora conſtabant ante ſolutionem. Cum multa aquæ quantitas corpora in diſſolutione retineat, & hæc unio ſæpe deſtruatur (quia aqua nova corpora diſſolvit cum quibus majorem analogiam habet.) aqua tunc prima corpora deponit. Si autem corpus ſupra quod aqua actionem inivit, ſiccum ſit, ideſt paucam aquam in propria compoſitione admittat, corpore deſtructo, parum hoc in ſolvente ſuſpenſum remanet, unde paulatim decidit, ſi *menſtruum* motum ammittat: & ſæpe cum eadem diſſolutio parum intima ſit, ſedimentum fit, quum aqua guttatim decidit.

De tophi generatione alibi locutus ſum, nihilo tamen minus in præſentia aliquid adjungere mihi liceat. Jam vidimus, quod luculenter impoſterum videbimus, ſal ſeleniticum in aquis fieri ab acido cum peculiari terra, idque ſal ſi ſeorſum concreſcat, habemus tophos albos quaſi translucidos tamquam ſubtilibus, priſmaticis, rectiſque columnis coagmentatos, quæ columnæ ſunt ipſa ſalis ſelenitici cryſtalla: ſuperficies tamen hujus tophi ſeu *pori*

 aquei

(a) *l. c. pag.* 19.

Hiſtoire de l'Acad. Roy. des Scien. an. 1747. *à Paris*. 1752. *Mr. Sauvages. Continuatio commentarii, qui continet obſevationes lithologicas. pag.* 711. Eruditè loquitur de tophorum aquarum geneſi; atque ait, tophos partim generari ex limo, partim ex ſucco lapideo ſelenitico: Sed Cl. Rudolphus Auguſtus Vogelius in libro cui titulus *De incruſtato agri Gottingenſis commentatio phyſico-chemica. Gottingæ.* 1756. *pag.* 13. credit aquam mutari in lapidem vel anteaquam illa deciderit, & ſic ſtrias in cameris pendentes format; vel cum ejus guttæ jam deciderint, vel & utroque modo.

aquei paullulum aſſimilatur illi a Mercato (*a*) *Fungo Galſiro* vocato: Conſtans ita eſt hujus tophi ſtructura, ut cum Cel. Paſſero (*b*), qui tophorum elegantem formam ſpectans, tophos quoſdam lapideas plantas credit (*c*); tophum hujuſmodi plantam vocaremus, niſi ſalium ſeleniticorum aggregationem in ipſo cognoviſſemus, a quibus ſalibus fortaſſe multorum tophorum generatio repetenda eſt.

Obſervavi in quibuſdam antiquis ductibus ſubterraneis, vulgo *Bagno di Mario* (*d*) appellatis, prope Bononiam, ubi lente aqua excurrit, ad ipſius ſuperficiem lamellas albiſſimas, in quibus lucidè apparent ſalis ſelenitici cryſtalla (*e*); quapropter prætermiſſis aliis exemplis, dicere

(a) Michaelis Mercati *Metallotheca*. *pag.* 257.

(b) *l. c.* §. 18. *pag.* 358. uſque *ad pag.* 361. & *in tom.* 5. *Nuova Raccolta d' Opuſcoli &c. del P. Callogierà*. *Diſſert.* 4. §. 17. *pag.* 78.

(c) D. *Guettard Mèm. cit. part.* 2. *pag.* 60. & *ſeq.* explicat concretionem calcarii ſtalagmitis diverſæ formæ, ſtructuræ ramoſæ, plantarum inſtar, & cauſam repetit a lapide jam in aqua ſoluto, qui muſcoſas plantas, aut aliarum plantarum radices obducit, ita ut, conſumpta planta, ſimplex ſtalactites ramoſus inſtar plantæ remanet.

(d) De quo Balneo aliquid ſcribunt Hiſtorici Bononienſes; ad quod forſan pertinet Romana inſcriptio, quæ nunc exſtat Bononiæ in Palatio Nob. Viri Albergati; de qua inſcriptione agit Joannes Capponius in diſſertatione edita in *Proſe de' Gelati*, edita quoque in libro *Malvaſiæ*, cujus titulus *Marmora Felſinea*. *Bononiæ*. 1690.

Ductus ſubterraneos fere ſimiles illis *Balnei Marii* vidi ſub antiqua urbe Cluſii in Hetruria, qui vulgo ibi *Laberinto* vocantur.

(e) Attamen aliquis ſtalactites ab aliis ſalibus ſuam geneſim repetit v. g. *Stalactites albus ſalinus*, qui ſub antiquis fornicibus, ubi aqua penetrat, concreſcit, atque generatur a ſale calcis.

re poſſumus plurimos tophos, ne dicam omnes, a ſale ſelenitico oriri; quod ſi in eorum concretione terra ipſis miſceatur, tophi calcarii diverſis etiam coloribus propter terræ qualitates, efficiuntur, in quibus tamen nudis, aut armatis oculis ſal hujuſmodi conſpicitur. Prætereunda ſunt exempla aquarum tam communium, quàm mineralium, & thermalium, quæ tophos diverſæ ſpeciei gignunt (*a*); nam oporteret alabaſtra etiam conſiderare, quæ & ipſa a ſale ſelenitico variæ ſpeciei a noſtro ortum repetunt; quamvis putet aliquis ab aqua (ſecum vehente principia hujus ſalis) nec alabaſtra, nec *poros aqueos* &c. oriri; creditur enim cavernas ubi ſtallactites reperiuntur, ab aqua non madefieri, ideoque ſtalactites vegetare inſtar plantæ. Modo objectiones omnes contra hanc opinionem in medium proferre nequeo, quia nimis digrediar a tractatu Thermarum; attamen

(a) Ut in Hetruria aquæ thermales S. Caſciani, S. Philippi, Rapolani, Vignonis, Petriuoli, Roncolani, aqua acidula Clanciani, ac thermalis ab *Aqua*, acidula Aſciani, & thermalis Piſarum, demum aquæ thermales Lucenſes, ut ſileam multas alias a me obſervatas. De plurimis aliis aquis tophos efficientibus, Vide apud Fabrettum *num.* 10. *&* *num.* 69., Nardinum *lib.* 8. *cap.* 4., Mercatum in ſua *Metallotheca*. *pag.* 252. *&* *ſeqq.* ubi agit de lapidibus terræ ſimilibus, Marchionem Marcum a Fratta Montalbanum *Delle acque Minerali del Regno d' Ungaria Relazione. Venetia*. 1687. *pag.* 17., Andream Baccium *de Thermis &c. lib.* 1. *cap.* 15. *pag.* 27. *&* *ſeqq. n.* 5. 10. 20., *extrait du Journal d' Angleterre. Journal des Sçavans, du premier Juillet*. 1675. *Des eaux mineral. d' Ungarie; Biblioth. univ. &* *hiſtor. Juin.* 1688. *pag.* 465. *tom.* 9., *extrait du Journal d' Allemagne, Journal des Sçavans du* 7. *Février* 1684., Bacconum de Verulamio in *Sylva*, Joannem Laurentium Maſſæum

tamen dicam in caveis ſeu cryptis montium a' me viſis, inter quas eſt illa anguſtiſſima non longe a balneo *ab Aqua* in Piſarum collibus, me obſervaſſe non ſolum fornicem, ſed latera, ac fundum hujuſmodi cavernæ incruſtatum ſtalagmitibus, ſeu *poris aqueis* ſtillatitiis madefactis, quorum illi fornicis in apice molles & friabiles erant, a quo gutta aquea paulatim decidebat (*a*) in ſolo, ubi rectus ſtalagmitis conus ab ipſa aqua producebatur, qui ſuo apice recta linea ſuperiori ſtalagmiti reſpondebat, & ſic de reliquis dicendum. Qui vero aliquas cavernas omnino exſiccatas cum *poris aqueis* viderit, pro certo affirmare nequit olim illas aqua non fuiſſe ſcatentes; obſervamus enim ſæpe fontes antiquos mutare cuniculos.

Nunc de lapidum vegetatione (*b*) ſermo inſtituendus eſ-

fæum *Scala di Filoſofia. grad.* 20. *cap.* 4., Petrum Meſſiam *Selva part.* 2. *cap.* 28., Andream Tiraquellum in adnotationibus ad Alexandrum de Alexandris *lib.* 5. *cap.* 9., Maginum in *Geographia Ptolomæi*, Varehnium *Geograph. lib.* 1. *cap.* 17. *prop.* 13., P. *Ouvoglie Deſcrizione del Cile. lib.* 3. *cap.* 11., *Mr. Hanry de Heere Les Fontaines de Spa. cap.* 2. *pag.* 8.

(a) Quod etiam Cl. Dominicus *Schiavo* obſervavit in aliis cavernis *Deſcrizione di varie produzioni naturali della Sicilia. pag.* 60. *tom.* 2. *Nuova Raccolta d'Opuſcoli &c. del P. Callogierà.* Idem affirmat D. *Daubenton, mémoire ſur l'albaſtre pag.* 245. *Hiſtoire de l'Acad. Roy. des Scien. an.* 1754. *Paris* 1759.

(b) De lapidum vegetatione ſcripſere Imperatus *Dell' Iſtoria naturale libri* 28. *Napoli* 1590. *lib.* 20. *cap.* 2. *pag.* 586., Georgius Baglivus *Opera omnia. Lugduni* 1704. *diſſert.* 5. *de vegetatione lapidum pag.* 475. *uſque ad pag.* 501., *Mr. Pitton de Tournefort Relation d'un voyage du Levant. Paris* 1717. *Lettre* 2. *pag.* 67. *tom.* 1. eodemque *tom. Lett.* 5. *pag.* 187. 190. *uſque*

eſſet, ſed alibi hoc prolixe faciam. Modo dicendum de reliquis noſtrarum Thermarum ſedimentis.

Aquæ Aponenſes in ductibus deponunt arenam cum ferro & mica flava ſeu *animochryſo*. Inſuper ſæpe cernuntur cavitates lapideæ collis Aponi plumbei coloris, qui aeri expoſitus cito evaneſcit; & inter rimas ejuſdem collis aliquando terra alba, quæ ſic ab aqua madefacta eſt, ut primo intuitu lacti parum condenſati comparari poſſit, & exſiccata omnes *Lactis Lunæ* qualitates habet. In canaliculis aquæ Aponenſis quædam materia glutinoſo-mucoſa pinguis cinerei coloris viſitur ſimilis illi aliquo modo Thermarum Badenſium, quam Auctor anonymus (*a*) a terra gypſea oriri aſſerit, cum recremento illo

uſque ad pag. 195. Cl. Joannes Baptiſta Paſſerus *diſſert.* 3. *Dell' Iſtoria de' Foſſili del Peſareſe*. §. 18. *pag.* 358. *uſque ad pag.* 364. in *tom.* 1. *Nuova Raccolta d' Opuſculi del P. Callogierà*; & in *tom.* 5. ejuſdem opuſculorum collectionis, Cl. Paſſeri *Diſſert.* 4. §. 17. *pag.* 77. *uſque ad pag.* 81. *&c.*

Sed Cl. Martinus *Kaehler* in *Diſſert.* cujus titulus *Cryſtallorum generatio*. (*Caroli Linnæi Amœnitates Academicæ. Holmiæ, & Lipſiæ* 1749.) *pag.* 460. §. 3. breviter confutat Tournefortii obſervationem de lapidum vegetatione.

R. P. Fr. Joſeph Torrubia *Aparato para la hiſtoria natural eſpañola. tomo primero. contiene muchas diſſertaciones phyſicas, eſpecialmente ſobre el Diluvio. Madrid.* 1754. §. 22. *pag.* 118. *uſque ad pag.* 132. contra lapidum vegetationem erudite diſſerit.

Et Cel. *Argenville pag.* 136. *& ſeqq.* hanc opinionem de lapidum vegetatione refutat, & per ſolam juxtapoſitionem foſſilia creſcere demonſtrat. *L'Hiſtoire naturelle eclaircie dans une de ſes parties principales l' oryctologie &c. par. Mr. * * des Societés royales des Sciences de Londres & de Montpellier à Paris.* 1755.

(a) *Abhandlung von dem mineralyſchen Gehalt und mediciniſchen*

illo caſeoſo pinguique butyri, quod aquæ ope & coctionis a butyro recenti abluitur, & ſub cryſtallorum forma præcipitatur: Gypſeam namque terram, partem albuminoſam ovorum, & materiam caſeoſam pinguem convenientiam inter ſe habere, & ejuſdem eſſe proſapiæ ab Auctore ipſo adfirmatur; neſcio tamen qua ratione.

Materia quidem hæc glutinoſo-mucoſa pinguis paullulum diſſimilis videtur illi, quæ eſt in aquis mineralibus *de Barege* a Cl. *Secondat* obſervatæ (*a*).

Sal neutrum ſimile ſali marino in lateribus fontium & rivorum non longe a ſcatebris concreſcit, fere eodem modo ac fit ſal Thermarum Lucenſium, quod ſi illud ſal

chen Gebrauch des im Marggraſthum Baden-Baden gelagenen warmen Bades, und der Mineralbäder überaupt &c. Strasburg, 1756. *cap.* 2.

(a) *Obſervations de Phyſique & d'hiſtoire naturelle ſur les eaux minérales de Dax, de Bagneres, & de Barege &c. à Paris.* 1750. *Mem. ſur les eaux Mineral. de Barege. pag.* 65. *& ſeqq.* de qua ſic ſcribit. *Les canaux par leſquels les eaux minèrales arrivent aux-bains, ſont enduits d'une ſubſtance blanche qui paroît mucilagineuſe, on l'apelle le limon des eaux. On en trouve auſſi aux parois de l'aquéduc qui reçoit les eaux qui ſortent des bains. Des habiles gens l'eſtiment comme tréſ-réſolutive, & trés-émolliente. Je mis ce que je pus en remaſſer entre deux feuilles de papier afin de le laiſſer sècher lentment. Le lendemain cette ſubſtance rèduite à un très-petit volume avoit acquis une conſiſtance de ſuif; elle en avoit le gout & l'odeur, ſe fondoit de même à la chaleur, & tombant ſur un charbon embrasè s'enflammoit & nourriſſoit le feu &c. une quantitè aſſez conſidèrable que j'en avois rapportèe, s'eſt rèduite a une pellicule extremement mince, qui a perdu la proprieté de s'enflammer, ſeulement lorſqu'on la jette ſur le feu, elle répand une odeur ſenſible de graiſſe brûlee &c.*

ſal cito colligatur, omnes ſalis proprietates (*a*) retinet; verum ſi diù ibi relinquatur a nimio aquarum calore ac ſolis radiis acidum ipſius extrahitur, & ſola inſipida albaque terra remanet, quæ ſenſim in lapidem vertitur. In aliis tamen Patavinis Thermis ſal ſupra ſaxa concreſcit exigua quantitate: Omnes vero terram flaveſcentem ochræ ſimilem in ſedimentis relinquunt; ſed præcipuè aqua S. Petri Montis-anionis, & S. Helenæ; nam pauca in Apono, aliiſque thermis hujuſmodi terra obſervatur: Quæ aqua thermalis S. Petri, ac illæ S. Helenæ, Montis ægrotorum, & Montis ortoni, S. Bartholomæi cum ſcaturiant aut confluant in argilloſas terras, peculiaria luta ad diverſos morbos pellendos efficaciſſima efficiunt.

Priuſquam de animalibus ac plantis noſtrarum Thermarum agam, oportet earum gradus caloris peculiares indicare, quos diverſis tempeſtatibus diligenter obſervavi Reaumuriano Thermometro cum mercurio (*b*) diviſo in 80 gradus, ad quos aqua fervens mercurium aſcendere facit.

P Aponi

(a) In mea diſſert. *de Aponi Thermis*. *Cap.* 2. *pag.* 28. Sal vero admirabile Glauberi ab ignis calore, aut vicinæ ferventis aquæ liquefit, ſpumeſcit, ſed acidum tam facile non ammittit: Unde Cl. Auctores *Comment. Lipſienſium. l. c.* aliter de ſale harum Thermarum excogitare poſſunt.

(b) Animadvertendum eſt adhibitis thermometris parum exactis graduum caloris varietatem obſervari.

Aponi aqua calida	gr.	63	
Aponi aqua tepida		25	$\frac{1}{4}$
Aqua Montis ortoni		49	$\frac{1}{2}$
- Virginis		18	
- S. Petri Montis anionis		55	$\frac{1}{5}$
- M. Ægrotorum		53	$\frac{1}{2}$
- S. Bartholomæi		39	$\frac{1}{3}$
- S. Helenæ .		51	$\frac{1}{3}$

In hiſce Thermis, ut alibi fuſe ſcripſi (*a*), præter *inteſtina aquatica*, *Scarabæi amphibii*, *vermes culicum*, *ſquillæ parvæ marinæ Rondeletii*, inſectum aquaticum *Noctuam* vocatum, quæ inſecta, ubi aqua gradus vigintinovem caloris habet, morantur; ut etiam præter *Larvam Muſcæ Chamæleontis*, parvam Cantharidem nigram aquaticam *Moufeti*, & *Liſteri*, (cujus ſpecies fere in omnibus Hetruriæ Thermis innatat, quæ ibi vulgo *pulex aquatica* vocatur, & non valde diſſimilis eſt iis, quas in Lucen-

(a) Diſs. *de Aponi Thermis*. *cap.* 4. *pag.* 51.

cenſibus (*a*), ac Plebis a Foſciana Caraphoniæ Thermis reperi.) Præter, inquam, hæc inſecta, ubi aquæ calor aſcendere cogit mercurium uſque ad gradus triginta & octo, maxima quantitate, non ſolum vivit, verum etiam propagatur ſpecies parvorum buccinorum (*b*), quam ſuſpicor noſtris Thermis peculiarem eſſe, quia viſis multis buccinorum ſpeciebus tum maris, tum aquæ communis (*c*), nihil ſimile reperire potui, de qua ſpecie cum aliis animalibus a me deſcriptis (*d*) ita Cel. Eques Carolus Linnæus, in epiſtola tranſacto anno ad me data, ſcribit „ Perplacuere omnia, imprimis meo palato ſapiebant *Holothuria tab.* 2. *fig.* 12. *&* *tab.* 3., nec non „ *uva marina tab.* 2. *f.* 1. 2., *&* *Cochlea tab.* 2. *f.* 1. 2. „ mihi plane ignota animalia, qui tamen ultra 4000 „ noveram, & in Syſtemate naturæ enumeravi.„ Species

Tab. III. fig. 1. a. b. c. d. e.

P 2 vero

(a) *In Actis Philoſoph. menſis Julii* 1669. Obſervationes *de Balnei Laticibus. pag.* 820. Joſeph *Glanvill* in epiſtola ad editorem miſſa data *Balnei* Junii. 16. 1669. ſic ſcribit. „ In Balneo Crucis ductores Muſcam „ quamdam nigram, abſconditis alis præditam, inſtar ejus, quam *Vaccam Matronalem* vocant, ſed nonnihil „ majorem, notarunt, eam ad „ vivum in aqua pungere; & „ nonnumquam mordere affirmant; ſub aqua vivit, nec „ umquam, reperitur, niſi tempeſtate admodum calida. „

(b) Diſs. *de Aponi thermis. cap.* 4. *pag.* 51. *uſque ad pag.* 58. *Tab.* 2. *f.* 1. 2.

(c) Speciem hanc Buccinorum comparavi cum illis Lacuum Commachi, Sebini, Benaci, ut etiam cum aliis a Langio, ac ab aliis auctoribus deſcriptis; atque ad hoc, maris tam Adriatici, quam Tyrrheni littora peragravi, & nonniſi parva buccina a nullis deſcripta reperi; ſed nihil noſtris buccinis ſimile vidi.

(d) *Diſſert.* 2. *de nonnullis Inſectis terreſtribus & Zoophytis marinis. pag.* 67. *uſque ad pag.* 97.

vero alia buccinorum vivit in Thermis Vetulanienſibus ſeu *Caldanæ* ad Senarum regionem maritimam, ubi aquæ calor eſt graduum octoginta & octo cum thermometro Ferentheitiano (*a*): Ubi vero in noſtris Thermis aquæ

(a) Quid Antiqui de vermibus aquarum Aponenſium dixerint, Vide Joannem de Dondis *l. c. cap.* 1. *pag.* 95., Bernardinum Scardeonium *l. c. lib.* 1. *claſ.* 1. *pag.* 21., Baccium *l. c. lib.* 6. *cap.* 24. *pag.* 230., Portinarium *l. c. lib.* 2. *cap.* 4. *pag.* 54.

In multis aliis aquis calidis animalia vivunt, nempe ubi calor vehemens non ſit. Plinius *Hiſt. nat. Pariſiis.* 1723. *tom.* 1. *lib.* 2. §. 106. *pag.* 120. *n.* 11. ait „ ad Vetulonios in „ Etruria non procul a mari piſ„ ſces „ Busbequius αὐτύπτγης *epiſt.* 1. *pag.* 10. inquit „ Illud „ quoque dum eram Budæ in „ Hungaria videre juvit, fon„ tem, qui eſt extra portam, „ qua iter eſt Conſtantinopo„ lim in ſummo maris ferven„ tem, in cujus tamen fundo „ natantes deſpicias piſces: quos „ inde niſi coctos eximi poſſe „ non putes. „ quod etiam confirmatur in *Bibliotheca univ. & hiſtor. Jun.* 1688. *tom.* 9. *pag.* 465., & a Vernhero Tranſylvano *de rebus Pannoniæ*, qui addit; ſi hi piſces in aquam frigidam immergantur, illico moriuntur. Gregorius Agricola *De natura eorum quæ effluunt ex terra lib.* 1. *pag.* 280. F. in *Collect. Juntæ de Balneis.* ſcribit „ Piſces degunt in calidis „ ſulphuratis in Pannonia in„ feriori ad Budam, & in alu„ minoſis ad Julium Carni„ cum. „ Turra de Caſtello *Præcepta aquæ balnei de Porrecta in Collect. Juntæ de Balneis. cap.* 2. *pag.* 46. ait „ piſciculi „ quaſi rubei in ea manent. „ nempe in aqua thermali Porrectæ in Bononienſibus montibus, quos tamen ego videre nequivi, ut neque Incolæ unquam illos vidiſſe mihi dixerunt.

Prope *Magnum Balneum* S. Caſciani in quodam parvo balneo, cujus aqua mercurium Ther. Reaum. a gradibus 12. „ quibus in atmoſphera erat, uſque ad gradus 25. aſcendere fecit, inveni vermiculum longum circiter quinque lineas, vix

aquæ tepidæ multum evaſere, continent ranas ac piſces: In Lacu *Arquà*, qui aquam calidam ſalſam recipit, piſces marini ſæpe capiuntur. Baccius (*b*) dicit in piſcinis ſalſis Tranſylvaniæ piſces ſalſos ſapidiſſimos eſſe, qui tamen ſi in dulces aquas mittantur, paulo poſt intereunt.

Plantæ peculiares, quæ circa noſtras Thermas, & in ipſis gignuntur, nunc breviter numerandæ ſunt.

Prope earum fontes aliquæ plantæ oriuntur maris littoris propriæ v. g.

Schœnus culmo tereti ramoſo, capitulis terminalibus, involucro triphyllo breviſſimo rigido patente. Linn. Spe. Plant. 42. n. 2.

Cenchrus panicula ſpicata, glumis muricatis, ſetis ciliaribus. Guett. Stamp. 2. p. 188., Dalib. paris. 305., Sauv. monſp. 40.

Gramen loliaceum, radice repente, maritimum. Tournef. Inſt. R. H. 516.

Samolus. Linn. Hort. Cliff. 51. Hort. Upſ. 42., ſeu *Anagallis aquatica, rotundo folio non crenato.* Bauh. pin. 252.

Arenaria foliis linearibus longitudine intermediorum. Linn. ſpec. plant. 423. n. 6. Hort. Cliff. 173.

Son-

vix mediam craſſum, rubei coloris, a decem annulis diviſum, quorum unuſquiſque quatuor aut quinque minimis pilis albidis ornatus erat; hic vermiculus in motu velox eſt, atque ſe ſe contorquendo flectendoque movetur: In eodem balneo multæ cryſalides forſan *Libellarum*, atque in parietum foraminibus fluviatiles cancri morantur: In canali autem in quem omnium balneorum aquæ tepefactæ influunt, ſapidæ anguillæ, *giozzi*, *barzi*, cancri vivunt.

(b) *l. c. lib.* 5. *cap.* 4. *pag.* 236. *n.* 10.

Sonchus anguſtifolius, maritimus. C. B. pin. 124. prodr. 61., Zannich. 251. n. 4.

Juncus culmo ſubnudo tereti mucronato, panicula termi-nali, involucro diphyllo ſpinoſo. Linn. ſpec. plant. 325. n. 1.

Aſter foliis lanceolatis glabris, ramis inæquatis, flori-bus corymboſis. Royen prodr. 168.

Atriplex folio haſtato, ſeu deltoide. Moriſon. Hiſt. Oxon. 1. 607.

Salicornia articulis apice craſſioribus obtuſis. Miller Dict. n. 1., Linn. Mat. med. 8., ſeu *Salicornia annua*. Sauv. monſp. 7.

Hæc *Salicornia* duntaxat prope fontem thermalem *Do-mus novæ* oritur, quam plantam Joannes Henricus *Pott* (*a*) ait, non ſolum ad mare, verum etiam ad Lacus ſalinos oriri; & Samuel *Slotz* (*b*) obſervavit maximam quantitatem *Salicorniæ*, ſeu *Kali geniculati* prope Sali-nas Tranſylvaniæ; & Gunterus Chriſtophorus Schelame-rus (*c*) narrat apud Halam Saxoniæ in valle quò quæ-dam ſalſæ aquæ confluunt, oriri ſequentes plantas

Aſter maritimus tripolium dictus Raij. Hiſt. 270.

Salicornia ſeu *Kali geniculatum*.

Glaux maritimus.

Et Cel. Joannes Targionus Tozzettus (*d*) vidit apud Bal-

(a) *Obſervationum & ani-madverſionum chymicarum circa ſal commune, acidum ſalis vino-ſum, & Wiſmuthum verſantium collectio prima. Berolini*. 1739. *De ſale communi. pag*. 2.

(b) *Acad. Nat. Curios. Ephem. Cent*. 1. & 2. *obſervat*. 132. *pag*. 266.

(c) *Act. Acad. Nat. Curioſ. an*. 1687. *obſervat*. 3.

(d) *Relazioni d' alcuni Viag-gi fatti in diverſe parti della Toſcana &c. Firenze*. 1751. *tom*. 3. *pag*. 326. *Bagni di Monte Catino nel Piſtoieſe*.

Balnea Montis Catini in Piſtorienſi ditione has maritimas plantas.

Salicornia geniculata ſempervirens. Tournef. Inſt. R.H. 51.

Salicornia geniculata annua. ejuſd. Ibid.

Aſter maritimus folio tereti craſſo tridentato. Tour. Inſt. R. H. 483.

Alſine maritima ſive *Spergula marina major perennis*. Mich. H. Flor. pag. 5. & 109. n. 10.

Aſter maritimus paluſtris cœruleus ſalicis folio. Tour. Inſt. R. H. 481.

Reliquas plantas, quæ naſcuntur non ſolum circa has Thermas; verum etiam in Euganeis montibus, in ſecunda parte hujus tractatus recenſebo; & utinam habere poſſem *Floram Patavinam* a Michelio incœptam, quæ mihi magni levaminis eſſet (*a*).

Plinius (*b*) jam dixit „ Patavinis aquis calidis herbæ „ virentes innaſcuntur. „ Falloppius (*c*) idem aſſerit; aſt Vallisnerius (*d*) putat herbas in aquis valde tepidis ac cum pluvialibus immixtis ſolum oriri: attamen ego in aquis Thermalibus S. Petri, & *Domus novæ* ubi earum calor eſt graduum quinquaginta cum Reaumurii Thermometro vidi *Conſervam albam* (*e*), quæ iſtiuſmodi colorem accepit a vehementi illo calore; nam ipſa conſerva ubi aquæ calor ad ſolos quadraginta gradus pervenit, ſubcinerea eſt. Inſuper ſuſpicor filamenta illa alba, quæ innatant in ductibus Aponi, ubi calor eſt graduum *Tab. I. fig.* 5. *fig.* 2.

duum

(a) Quam *Floram* unà cum aliis Mss. ejuſdem auctoris poſſidet Cel. Joannes Targionus Tozzettus.

(b) *Hiſt. nat. tom.* 1. *lib.* 2. §. 106. *pag.* 120. *n.* 11.

(c) *l. c. cap.* 17. *pag.* 312.

(d) *Opere Fiſico-Mediche. Venezia.* 1733. *Breve relazione di quanto ha oſſervato nelle Terme Padovane il Sig. Antonio Valliſnieri. pag.* 433.

(e) In mea diſſert. *de Aponi Thermis. cap.* 3. *pag.* 43. *tab.* 1. *f.* 5.

duum quadraginta (*a*), eſſe confervæ ſpeciem, quæ paulatim a tophacea materia incruſtatur, atque ſub forma *fig.* 1. *tophi vermiculati* (*b*) coagmentatur.

In aquis calidis Aponi graduum triginta & octo cum *fig.* 3. eodem Thermometro, eſt, *Conferva Aponitana folio triquetro fere algæ marinæ ſimilis* (*c*), & *Conferva ramoſa* *fig.* 4. *Aponitana in fibra longiſſima capillari veſiculis donata* (*d*).

In thermalibus aquis Montis ægrotorum, ubi earum *fig.* 6. calor eſt graduum triginta quinque, oritur *Conferva* *fig.* 7. 8. *capillacea ſimplex* (*e*), & *Conferva capillacea ramoſa ab herbacea membrana oriens* (*f*); præter has confervas alia planta a me nuper obſervata fuit in fundo fontis calidi Montis ægrotorum, ubi calor eſt graduum 49 $\frac{1}{3}$ cum thermometro Reaumuriano, ut etiam in quodam Aponi fonte; quæ planta a me vocatur *Ul-* *Tab. II.* *va thermalis valvuloſa, erecta ſimplex, capitulo ſubrotundo*, cujus ecce brevem deſcriptionem: In fontis fundo viget hæc membranoſa planta *a.* modo viridis, modo ſubcrocei coloris, copioſis veſiculis *b. b.* tum intrinſecus tum

(a) *Ibid. cap.* 2. *pag.* 16. *tab.* 1. *f.* 1.

(b) *Ibid.*

(c) *l. c. cap.* 3. *pag.* 41. *tab.* 1. *f.* 3.

(d) *l. c. pag.* 42. *f.* 4.

(e) *Ibid. pag.* 44. *f.* 6. Michelius obſervavit hanc confervam in ipſis aquis calidis *Montiſgrotti*, & eam poſuit inter *byſſos*, & ſic a Michelio vocatur. *Byſſus paluſtris ſubobſcura, filamentis non ramoſis brevibus. Michel. gen. n.* 14. *pag.* 211. *tab.* 89. *fig.* 10.

(f) *Ibid. f.* 7. 8.

tum extrinſecus referta, aere, & aqua plenis (*a*). Interſtitia autem fibroſa *i. i. i.* laberintyforma elevantur, multaſque curioſas cellulas efficiunt, quæ tamen clauduntur tenui membrana viridi; ita ut hæc planta vix tres lineas craſſitie æquet. Eadem planta æſtate & autumno pullulat plurimos caules erectos *g. g.*, quorum unus v.g. creſcit ad tres quatuorve pollices, qui caulis modo levis eſt *g.*, modo quamplurimis veſiculis prominentibus refertus *d.*, ejus color plerumque korrideſcens, & aliquando ſubflavus. In caulis apice ſubrotunda veſicula, ſeu capitulum *b. b.* viſitur aqua repletum, & ſtriis viridibus *c. c.* ſæpe ornatum; & ſæpe capitulum parvum & convolutum eſt *i. i. i.* Caulis modo ſimplici, modo duplici aut multiplici baſi *e. e. e.* inſtar fornicis gaudet; & ſæpe duo, treſve caules, quamvis inter ſe diſtent, connectuntur mediis ramis *f.* inſtar clavicularum ejuſdem ſubſtantiæ ac caulis. Ex ſeptem membranis gelatinoſis, & fibroſis caulis efficitur, quarum extima virideſcens, reli-

(a) Quæ aliquo modo ſimilis apparet *Fuco thermali ſubſtantia veſiculari, ſuperficie reticulari* a Cl. de *Secondat* obſervato in aquis thermalibus *de Dax*, quæ tamen planta non pullulat ut noſtra; ſed potius eadem videtur ac illa a me deſcripta in meo *Itinere Hiſt. nat.*, & reperta in Thermis *ab Aqua* Piſarum. *De Secondat Obſervations de phyſiques &c. Relation de la Fontaine de Dax. pag.* 12. *uſque ad pag.* 16., Cl. *Hill*, referente ipſo De *Secondat l. c.*, prope aquas Bathenſes in Anglia eamdem plantam obſervavit.

Cl. *Springsfeld* ſimilem plantam circa ſcaturiginem thermarum Carolinarum vidit, quam appellat *Tremellam thermalem gelatinoſam, reticulatam, ſubſtantia veſiculoſa*, quæ non ſolum ad ſcaturigines, verum etiam omnibus partibus, quas vapor calidus tangit, accreſcit; treſque ſpecies, ſeu varietates ipſe *Springsfeld* deſcribit. *Hiſtoire de l'Acad. Roy. des Scien. & bel. let. an.* 1752. *à Berlin.* 1754. *pag.* 100. 104.

quæ ſex pallentis ſunt coloris, inter quas veſiculæ aqua repletæ peculiariter prope baſim ac capitulum conſpiciuntur; ultima denique interna membrana ſubtilior eſt: Omnes vero membranæ ab innumeris parvis glandulis coloris rufo-viridis ab unaquaque parte teguntur: Membranæ iſtæ cylindrum efficiunt in medio cavum, diametro trium linearum; cavitas autem hæc dividitur ab integris valvulis ex intimis membranis formatis, diſtantiam inter ſe habentibus quatuor linearum, quæ valvulæ ſunt circiter decem, aut undecim, ſecundum *Ulvæ* magnitudinem: Uſus harum valvularum fortaſſe erit ad continendum aerem, & ad ſuſtinendam aquam veſicæ ſeu capituli, ut *Ulva* erecta maneat in aqua continuo a multis ſcatebris agitata. In hac planta nullius fructificationis indicium umquam obſervare potui. Planta hujuſmodi ad *Tremellæ* genus pertineret ſecundum Dillenium (*a*), ad quod genus certe attinet *Tremella* illa inter calidas collis Aponenſis cavitates oriens, jam a me alibi indicata (*b*). Inſuper alias membranoſas plantas Aponi vidi, quæ e fontium fundo evulſæ aquis parum calidis innatant, atque rubeſcentem colorem adipiſcuntur. In balneo S. Helenæ, ubi aqua caloris gradibus 47 exilit, membranoſa planta oritur viridis coloris, duobus membranis efformata, quarum extima aliquantum carnoſa, inferior ſubtilior, ac glandulis, foveiſque repleta. In Fonte S. Bartholomæi lapidibus adhærens planta fere gelatinoſa oritur, ubi gradus caloris ſunt 39 $\frac{1}{7}$, veſiculis multis aere plenis referta, ejuſque color pulcherrime viridis eſt. In alveo Aponenſium fontium, ubi prædicta *Ulva* ori-

(a) *Hiſtoria muſcorum &c. Dillenii. Oxonii.* 1741. *genus.* 3.

(b) Diſs. *de Aponi Thermis. cap.* 3. *pag.* 46.

oritur, quoque ſequens planta viſitur *a*, quæ *Byſſus hemiſ-* *Tab.*
phœricus thermalis a me vocatur : Ejus color eſt viri- *III.*
deſcens, ſubſtantia exterior villoſa *b.* cum foraminibus *c.* *fig. 2.*
c., intima mucilaginoſa, aliquanto fibroſa, veſiculis multis referta aere, & aqua plenis.

In colle Aponi ubi aquæ calidæ extra rivulos deſcendunt, ſequens *Byſſus coriaceus thermalis niger* creſcit *a. a.*, *fig. 3.*
qui modo a pollice uſque ad pedes duos circiter augetur, ejus craſſities vix ad tres, quatuorve lineas pervenit. Color nigreſcens, ſubſtantia tenax capillacea, cujus filamenta *b. b.* ſubtiliſſima vario nexu intexta ſunt, ita ut ſubſtantiam quaſi coriaceam efficiant. Numquam vidi in hiſce plantis fructificationis indicium.

Reliquum eſt, ut omnes qualitates noſtrarum aquarum breviter exponamus; & primum illas aquæ Aponi, & præſertim tepidæ inventæ a Parente meo Hieronymo Vandellio in hoc Archigymnaſio Publico Primario Chirurgiæ Profeſſore, & Sereniſſimi Mutinæ &c. Ducis Conſiliario, & Archiatro : Aqua hæc tepida, limpida eſt cœlo ſereno, pluvia imminente turbatur valde, multaſque ejicit ſcobes & fruſtula diverſa carbones referentia (*a*). Vapores ſulphurei noſtrarum Thermarum dum faci-

(a) Quod ſint alii fontes, qui cœlo nubilo, aut pluvia imminente turbentur. Vide meam Diſſertationem *de Aponi Thermis cap.* 1. *pag.* 5. *& ſeqq.*, & *Analiſi di alcune acque medicinali del Modoneſe. Padova* 1760. *cap.* 3. *delle acque Termali della Pieve di Foſſiana. pag.* 62., ut etiam F. Leandrum Albertum *Deſcrizione di tutta l'Italia. Venezia.* 1577. *pag.* 55. ubi de Volaterrarum Lacunis agit, quod a Cel. Targiono Tozzetto confirmatur *Relazioni d'alcuni viaggi fatti per la*

facilius in aerem evehuntur, eo ſerenior & ſiccior ſine nubibus tempeſtas, cujus rei rationem refert Boerhaavius (*a*).

Calidæ aquæ Patavinæ lintea nullo colore inficiunt (*b*); attamen facile ferrum (*c*), ac lapides (*d*) corrodunt.

Eædem aquæ diù calorem a fontibus hauſtæ ſervant; nam Patavium delatæ, calidæ nimis perſeverant, quemadmodum etiam earum luta.

Per annos hæ aquæ in vitreis vaſis bene clauſis ſervatæ, ſemper limpidæ remanent, nullumque ſedimentum, ne-

la Toſcana. Firenze. 1751. *tom.* 2. *pag.* 424. 446.; Vide quoque Philippum Baſtianum *De' Bagni di S. Caſciano. Monteſiaſcone* 1733. *cap.* 14. *oſſerv.* 8. *pag.* 78. qui ait, aquas S. Caſciani vapore valde elaſtico tempeſtatis mutationes indicare.

(a) *Elementa Chemiæ. tom.* 1. *pars altera de artis theoria. pag.* 235.

(b) Ut faciunt LucenſesThermæ, quæ linteis maculas rubeſcentes communicant; ſed quod peculiare eſt, Thermæ *ab Aqua* Piſarum lintea paucis diebus omnino flava efficiunt; & quædam aqua Alpium Mutinenſium in *Monte-Florino* in pago, vulgo, *Vitriola* dicto, ſcaturit clara ac inſipida, quæ lintea nigredine inficit; eodem modo ac in Inſula *Paros* Fons ſic tingit, uti aſſerit Bartholomæus a Clivolo *De Balneorum naturalibus viribus*. in *Col-lect. Juntæ de Balneis cap.* 36. *pag.* 265. *F.*

(c) Aquæ Zepuſii in Comitatu Littoviæ S. Joannis ferrum rodunt. *Delle acque minerali del Regno d' Ungaria relatione del Marcheſe Marco Della Fratta Montalbano. Venezia.* 1687. *pag.* 15., Joſeph *Glanvill l. c.* dicit Balneum *Crucis* argentum corrodere. Thermales aquæ S. Caſciani Senarum emolliunt, atque derodunt ſtannum.

(d) Jacobus Rohaultus *Phyſica. pars* 3. *cap.* 10. §. 9. *pag.* 418. ait, fontes ſalſos Burgundiæ idem facere.

neque in ſuperficie pelliculam terream (*a*) efficiunt, quare conſervant adhuc virtutes medicas, quamvis remiſſiores ob *ſpiritus æthereo-elaſtici* diminutionem. Narrat Ludovicus Paſinus Medicus Patavinus (*b*) „ Illuſtriſſimus „ Dux Alphonſus Eſtenſis, ſemper in palatiis ſuis vaſa „ lignea plena aquarum Aponenſium habebat, de quibus „ quocumque tempore bibebat.„

Thermæ Patavinæ, præcipuè illæ Aponi, Montis ægrotorum, & S. Helenæ tanta aquarum copia abundant, ut unaquæque plures Molendini rotas vertere continenter poſſent.

Color omnium noſtrarum aquarum limpidus & cryſtallinus eſt; unde dum balnea ſint aquis repleta, corpora etſi exilia in balnei ſtrato magis clarè viſuntur, quàm extra aquam, atque monetæ argenteæ, hominesque in eiſdem aquis candidiores apparent (*c*): ſed ſi noſtræ aquæ diù in balneis, aut lacunis ſint, in earum ſuperficie ex ſubtiliſſima terra oritur pellicula, quæ craſſior ac gravior effecta aut lateribus adhæreſcit, aut fundum petit: In aliquibus autem locis ſæpe aquarum ſuperficies tegitur ab unctuoſa & inſtar iridis colorata pellicula.

Odor omnium Thermarum Patavinarum eſt ſulphureus, ac aliquid volatilis & penetrantis indicat; aſt aqua Apo-

(a) Unde ſi ratio vera eſſet Cl. Auctorum *Comment. Lipſienſium l. c.* nempe „ defectu caloris tophum formari.„ aquæ hæ in vitreis vaſis frigefactæ, per duos annos (quas ſic limpidas adſervo) topho confertiſſimæ eſſe deberent.

(b) In *Collect. Juntæ de Balneis. Liber de Thermis Patavinis. cap.* 52. *pag.* 198. *C.*

(c) Andreas Baccius *l. c. lib.* 6. *cap.* 19. *pag.* 330. *n.* 20. dicit, Aponi aquas cinereas eſſe; & recens auctor, qui Patavinas Thermas non obſervavit, idem judicat, quod falſum eſt.

Aponenſis reliquas antecellit halitu ſulphureo: omnes tamen frigefactæ ipſum halitum ſulphureum amittunt, ac nonniſi agitatæ in phiala illum aliquantum adipiſcuntur; & ſi hæ aquæ in phiala per menſem relinquantur ubi antea vinum fuerit, aquæ odorem inſtar hepatis ſulphuris acquirunt.

Sapor earum eſt ſalſo-ſulphureus, ita ut lacteus videatur; & aqua Virginis ſuo ſapore accedit ad illum aquæ Thermalis Piſarum, & Porrectæ.

Nihil uncti habent (niſi reſides fuerint); imo balneantium cuti quamdam auſteritatem inducunt.

Gravitatem harum aquarum vario modo examinavi, eaſque cum gravitate aquæ pluviæ, & fontis deſtillati comparavi. Et priuſquam experimenta inſtituerim, ſingulas aquas ad æqualem caloris gradum redegi. Solidum, quod in aqua pluviali grana 937, in ſtilatitia 930 amittit, perdit in aqua calida Aponi 950, & in aqua Aponi tepida 952, in illa Virginis 951, Montis ortoni 948 $\frac{1}{2}$, S. Petri 948, in aqua Montis ægrotorum 949, S. Bartholomæi 948 $\frac{1}{2}$, S. Helenæ 951. Hydrometrum in aqua ſtilatitia, & pluviali ad octo, in omnibus aquis Thermalibus Patavinis, quaſi æqualiter ad ſeptem lineas deſcendit (*a*).

CA-

(a) Animadvertendum eſt cum *D. Geoffroy le cadet. Hiſtoire de l'Acad. Roy. des Scien. &c. an.* 1724. *à Paris.* 1726. *Sur les Eaux de Paſſy pag.* 50. *& pag.* 193. *mém. Une même eau minérale ne peſe pas toûjours ègalement. Ce n'eſt pas parce que les différens degrés de la chaleur de l'air augmentent ou diminuent ſon volume, & par conſéquent ſa peſanteur apparente, cela lui ſeroit commun avec toute autre liqueur: c'eſt qu'effectivement elle peut être tantôt plus, tantôt moins chargée de ſon minéral, ce qui dépendra de quelques circoſtances accidentelles aiſées à comprendre.*

CAPUT IV.

Analyſis Chemica Thermarum Patavinarum.

QUamvis ego chemicam analyſim inſtituerim ſuper multis aquis mineralibus, ac thermalibus diverſarum regionum; attamen fateor illam dificillimam eſſe, atque erroribus ſæpe obnoxiam, quia non ſemper æque bene ſalium ſpecies, acida, olea mineralia &c. in aquis diſtinguere poſſumus; quare omni diligentia aquæ medicatæ ſunt examinandæ, neque in his fantaſia ſales peculiares creare debemus, quum nobis experimenta tuta deſint. Ideoque in præſenti analyſi omni induſtria, & experimentis tentavi, quid aquæ Thermales Patavinæ continerent; quippe methodos diverſas ſeparandi ſales ab aqua non omiſi, tum aquam thermalem hyberno tempore congelando, quia ſic ad glaciei centrum propulſi ſales remanent; tum ipſos ſales cum ſpiritu vini præcipitando, aut thermales aquas ſolis radiis, aut ſub umbra, aut igne exalando, aut eas deſtillando, a quibus operationibus ſemper eamdem ſalium qualitatem, & ſæpe quantitatem obtinui; quamvis hæc experimenta variis temporibus inſtituiſſem. Infuſiones præterea diverſorum liquorum haud prætermiſi, nec non reliquos proceſſus ſuper ſedimentis & ſuper tophis harum aquarum Thermalium.

Et primum exordium ſumam a vi elaſtica harum aquarum, conſiderando naturam elaſticam, ſeu *ſpiritum æ-*

thereo-elaſticum (*a*), qui in aquis mineralibus, ac thermalibus ineſt, ipſiſque majores virtutes medicas tribuit (*b*): Quid autem ſit hujuſmodi *ſpiritus æthereo-elaſticus*, & an differat a *natura elaſtica* aquarum medicatarum, ſicut doctè animadvertit Cel. Jacobus Beccarius Prof. Chemiæ in alma Bononienſi Univerſitate (*c*), & an ſpiritus hic idem ſit ac ſulphureus, ſeu vitriolicus noſtrarum aquarum, definire non audeo. Petrus Antonius *Marteau* (*d*) ſpiritum hunc, tamquam aerem conſiderat, & Cl. *Venel* (*e*) eum, *aerem ſuperabundantem* nominat, atque aquam hoc *aere* imbutam *aeream* appellat, & demonſtrat iſtiuſmodi *aerem* nullo pacto diverſum ab atmoſpherico eſſe (*f*). Scimus in aqua aerem elaſticum morari (*g*), qui ab aqua eductus majoris voluminis eſt ipſa aqua (*h*), & tamquam materia fulminans hic conſideratur a Mariotto (*i*), quæ certe

(a) Sic vocatur a Wallerio *Mineralogie. tom. 2. Hydrologie. chap. 2. pag.* 204. *E.*

(b) Vide Fed. Hoffmannum *Diſſert.* 28. *pag.* 416. *& ſeqq.* §. 7. 8. *&c. ed. Veneta.* 1735.

(c) *De Bononienſi Scient. & Art. Inſtituto & Acad. Comment. tom.* 3. *Bononiæ.* 1755. *De medicatis Recobarii aquis.* §. 62. *pag.* 393.

(d) *Sect.* 4. *pag.* 36. *Analyſe des eaux de Forges. Paris.* 1756.

(e) *Examen aquarum Selteranarum ſectio prior. pag.* 56.

(f) *Ibid.* ſectio poſterior *pag.* 80. *Memoires de mathematique & de phyſique préſentés a l'Acad. roy. des Scien. par divers Savans &c. tome ſecond. à Paris* 1755.

(g) Boerhaave *Elementa Chemiæ. Venetiis.* 1749. *tom.* 1. *pars altera de artis theoria. exp.* 10. *pag.* 260. *& ſeqq.*

(h) *Lezioni di Fiſica ſperimentale del Sig. Abate Nollet. Trad. dal Franz. Venezia.* 1747. *tom.* 3. *ſezione prima dell' aria.* 17. *eſp. pag.* 222.

(i) *Oeuvres diviſées en deux tomes &c. à Leide.* 1717. *tom.* 1. *Traité du mouvement des eaux* 1. *partie* 1. *Diſcours. pag.* 330. 331.

certe in aquis medicatis multo majori copia ac vi ineſt, quàm in aqua ſimplici ob vapores minerales.

Aquæ calidæ Patavinæ præter hujuſmodi *ſpiritum æthereo-elaſticum*, etiam alium ſpiritum penetrantiorem ſulphurei odoris (*a*) poſſident, quem ad fontes odoratu unuſquiſque cognoſcit: *ſpiritus* vero *æthereo-elaſticus* ſequentibus experimentis demonſtratur.

Ad fontes, medietatem vitreæ phialæ oblongæ in anguſtum collum deſinentis aqua Aponi replevi, atque inde phialam, pollice ad os appoſito, vehementer agitavi; tunc ſpumeſcere, atque niti contra digitum cœpit, digitoque ablato cum murmure ſpumans aqua fere ad pedes duos pariſienſes e phiala exiit atque proſilivit. Agitatio iterata fuit pari quaſi ſucceſſu; ſed tertia vice exiit paulo minus, & quarta nihil; attamen in quiete eadem aqua relicta poſt exiguum tempus iterum quamdam vim elaſticam adipiſcitur; aut ſi acetum deſtillatum eidem aquæ miſceatur, idem accidit. Inſuper in machina Pneumatica Aponenſis aqüa bullulis turgeſcit ac ſpumeſcit plus quàm liquores nonnulli ſpirituoſi; atque quum recenter ex fonte hauriatur aqua, hujus ſpiritus indicium eſt in vaſe vitreo bullularum copioſior aſcenſio (*b*); imo phialæ vitreæ hiſce aquis repletæ, ſi illico perfectè obturentur, facilè confringuntur, quod magis probat hujus *naturæ elaſticæ*, ſeu *ſpiritus æthereo-elaſtici* exiſtentiam, qui in omnibus aquis calidis Patavinis fere æqualis eſt; at

R in

(a) Qui certe differt a *ſpiritu* illo *elaſtico*.

(b) Bullulæ aereæ ſtatim evaneſcunt, & aqua limpida remanet, ſi illam S. PetriMontis-anionis excipias, quæ aliquando colorem albeſcentem in agitatione adipiſcitur; ſed in quiete ſuam limpitudinem rurſus acquirit.

in aqua Virginis Montis-ortoni magis actuoſus videtur, ut ſileam odorem ſubtilem & acrem in aquæ concuſſione ope phialæ benè clauſæ, aliaque experimenta id demonſtrantia. Aquæ Patavinæ poſt viginti dies Bononiam translatæ adhuc partem hujus *naturæ elaſticæ* retinuerunt, ac ammiſſum odorem ſulphureum concuſſione aliquantum recuperabant.

Modo ad ea tentamina progrediamur, quæ variarum rerum permixtione cum aquis tum calentibus, tum refrigeratis, atque tranſvectis, poſtremo cum earum ſedimentis inſtituimus: Et cum in omnibus noſtris aquis thermalibus infuſionis diverſorum liquorum effectus iidem ſint; ideo de Aponi aqua duntaxat hìc agam, & ſic de aliis intelligendum, ne inutiliter experimentorum narrationem repetam.

Itaque claram ac pellucidam gallarum tincturam guttatim in aqua Aponi ad fontem cum infudiſſem aqua aliquantum turbida evaſit (*a*), & poſt aliquot horarum ſpatium velamen quoddam fere iridis coloris ſupernatantis olei adinſtar in aquæ ſuperficie conſpiciebatur; aſt nihil

(a) Sed cum ferrum tenuiter diſſolutum in aquis ſit, difficilè hac methodo agnoſcitur, aut longo tempore aquæ debili colore inficiuntur, ut in noſtris accidit, quod *Geoffroy le cadet* obſervavit *Sur les eaux de Paſſy Mém. pag.* 195. *dans l' Hiſtoire de l' Acad. Roy. an.* 1724. *Paris.* 1726.

Vide *Oſſervazioni ſulle acque minerali ferruginoſe* Cel. Alexandri Monroi *Saggi ed oſſervazioni di medicina della Società d' Edimburgo. Trad. Ital. tom.* 3. *Venezia.* 1753. *pag.* 47. *&* *ſeqq.*, qui auctor docet accuratam methodum agnoſcendi quantitatem martis in quacunque aqua.

hil ad vaſis fundum præcipitavit (*a*). Affuſione olei tartari per deliquium omnes noſtræ aquæ calidæ lacteum colorem adipiſcuntur, & ſedimen album efficiunt. Saccharum Saturni aquis Patavinis ſuperaffuſum, in iiſdem lacteum colorem cum præcipitato terreo albo produxit (*b*).

Cum immitterem aquis noſtris ſpiritum ſalis ammoniaci, aquæ albeſcentes evaſere (*c*), & Syrupi violacei colorem aliquantulum in viridem commutaverunt (*d*).

Argentum, jam cum ſpiritu nitri ſolutum, guttatim Patavinis aquis immixtum ſe præcipitavit ſub forma albi coaguli, ſeu calcis argenti, atque inde aquæ claræ & pellucidæ evaſerunt; hæc vero calx argenti, ſeu coagulum album, *decantatis* aquis, colorem fuſco-cœruleum obtinuit (*e*).

Lacteſcens aqua & præcipitatum flavum exoriebatur, cum eiſdem aquis mercurium, cum nitri ſpiritu ſolutum, inſtilla-

R 2

(a) Feder. Hoffmannus *Diſſert. de Fonte Martiato Lauchſtadienſi*. §. 4. ait „ Denique „ gallarum ſolutionem infudi, „ quæ tincturam ſuſcepit ex „ atro brunum; nihil tamen „ ad ima dejectum, luculento „ indicio, hoſpitari in aquæ „ ſinu principium martiale. „

(b) Fed. Hoffmannus *Diſſertationes Phyſico-medico-chymicæ. Venetiis*. 1735. *diſſert.* 10. *de methodo examinandi aquas ſalubres*. §. 25. *pag.* 161. dicit. „ Communiſſimæ ſunt calcariæ, quæ non ſunt optimæ notæ, abbundantiſſimæ „ hæ ſunt in thermis, ſalinis „ quoque lubentiſſime ſe ſe aſ„ ſociant. Cognoſcitur hæc ter„ ra commodiſſime ex lacteo „ colore ab affuſo oleo tartari „ per deliquium, vel immiſſa „ ſolutione ſacchari ſaturni. „

(c) Terram calcariam in aquis hoc demonſtrat.

(d) Wallerius *Mineralogie*. *tom.* 2. *Hydrologie*. *chap.* 2. §. 8. *n.* 14. *pag.* 212. hunc colorem ſæpe indicat ſal neutrum.

(e) An a ſulphuris principiis hoc accidit?

ſtillabam (*a*), & cum ſupra ipſum præcipitatum jam calcinatum aquam calidam infundebam, aqua flaveſcebat, quod indicat in aquis calidis Patavinis ſpiritum vitriolicum ineſſe, quia mercurium hæ præcipitant ſub forma *Turbith* mineralis. Pars vero ejuſdem præcipitati, quæ poſt calcinationem remanet coloris fuſco-flavi, demonſtrat in aquis eſſe terram calcariam (*b*).

Si cum heliotropii tinctura permiſceantur aquæ noſtræ vix e fontibus hauſtæ rubellum colorem inſtar vini Rhenani acquirunt; ſed poſt aliquot horas eædem aquæ frigefactæ vix heliotropii colorem mutant, quod ipſum vitriolicum acidum oſtendit.

Vas argenteum in fonte calido Aponi immiſſum poſt pauca minuta totum acquiſivit colorem atro-cœruleum. Reliquæ aquæ argentum non inficiunt, niſi earum luta, & præſertim lutum S. Bartholomæi magis quàm alia.

A Borace Veneto, aqua calcis, vitriolo martis, mercurio ſublimato nulla colorum varietas in noſtris aquis exor-

(a) Hujus præcipitati color flavus indicat exiſtentiam in aquis ſpiritus vitriolici, quia præcipitatum hujuſmodi *Turbith* minerali ſimile eſt, quod cum ſpiritu vitriolico obtinetur, ut credit *Mr. Salaignac. Eaux minérales de Bagnéres analyſe de ſources de Salut, & d' Artiguelongue &c. Paris.* 1752. *chap.* 1. *de l'eau de Salut. pag.* 25. *ſecond expé:* Et *Mr. Rothe. Introduction a la chymie accompagnée de deux Traitez, l'un ſur le ſel des métaux, & l'autre ſur le ſouphre anodyne du Vitriol. Traduit de l' Allemand. Paris.* 1741. *pag.* 210. idem ſentit: attamen color flavus a mercurio ſuſceptus indicat eſſe in aqua alkali fixum, ſicuti ſcribunt aliqui Chymici.

(b) De diverſis coloribus præcipitati mercurii Vide *Lemery Sur les couleurs des précipités de mercure. pag.* 32. *& pag.* 259. *Hiſtoire de l' Acad. Roy. des Scien. an.* 1714. *Paris.* 1717.

exorta eſt. Solutio vero aluminis albas effecit aquas thermales.

Spiritus nitri, vitrioli, ſalis marini nullam effervefcentiam cum noſtris aquis fecere, niſi motum illum a Phyſicis *anguillarem* vocatum, quem ſpiritus acidi etiam in ſtillatitia aqua producunt.

Charta cœruleo colore tincta ab aquis Patavinis conſperſa neque diverſimode colorata fuit.

Aqua fontis Aponi, ut aliæ noſtræ, mixta ſanguini humano vix a vena detracto caloris ſanguinis in quantitate decimæ partis ipſius ſanguinis, coagulum inhibuit, ſanguinemque rubrum, vividumque haud craſſum redidit.

Prætermitto nonnulla experimenta methodo Cel. *Pringle* (*a*) inſtituta ad cognoſcendam noſtrarum aquarum vim anti-ſepticam ratione habita ad alias aquas, ſales, ſpiritus, herbas; ne diutius protraham ſermonem meum, de his jam in ſecunda parte agam; modo igitur ſatis ſit ſcire, quod aquæ calidæ Patavinæ magisanti-ſepticæ ſunt, quàm ſal marinum, ſal gemma, tartarus vitriolatus, tartarus ſolubilis &c.

Priuſquam ad interiorem analyſim aquarum deveniam, opus eſt ipſarum naturalia ſedimenta in canalibus, ductibus examinare, quæ ſunt primo arena cum ferro & mica flava (*b*) ab aquis Aponi ibi relicta, a qua arena in crucibulo fuſa cum borace & nitro ferrum habui, quod ab acidis mineralibus ſolvebatur, atque a magnete attrahe-

(a) *Obſervations ſur les maladies des armées dans les camps & dans les Garniſons, avec un Traité ſur les ſubſtances ſeptiques, & Anti-ſeptiques, Lû a la Societé Royal Par Mr. Pringle. Traduit de l'Anglois. à Paris.* 1755. *tom.* 2. *pag.* 155.

(b) Vide *cap.* 3. *pag.* 111.

hebatur. Præter martem in ſuo naturali ſtatu aquis immixtum, ipſe quoque ſolutus eis ineſt, quia earum terra flava, ſeu ochra clare demonſtrat ab acido vitriolico omnino ferrum ſolutum in eiſdem aquis exiſtere; quod etiam ex gallarum tinctura conjicimus, quamvis ob maximam martis diſſolutionem illa non multum turbetur. Aliqui tamen ſuſpicari poſſent ferrum in aquis oriri ab earum componentibus, atque in ductibus paulatim ferrum concreſcere; quippe cum ſulphure communi, aut alia materia phlogiſtica, ſale vitriolico, ac terra ferrum generari credit *Geoffroy* (*a*); ſed *Lemery* Filius (*b*) contra pro bat, ferrum duntaxat conſtare ex materia oleoſa intime cum terra immixta, ferrumque in plantarum cineribus (*c*) non a calcinatione ortum eſſe, ſicut credit *Geoffroy* (*d*); ſed verè antea in plantis extitiſſe.

Sulphur cryſtallizatum & ſublimatum ab aquis Aponenſibus omnes veri ſulphuris qualitates poſſidet; ſed in aqua thermali rurſus immiſſo, dum aqua ſuper ignem ebulliat, ejus cryſtalla ſolvuntur, & aqua flaveſcit emittens acrem ſulphuris odorem, qui odor, quamvis mitiſſimus, diù quoque remanet aqua frigefacta, quæ pedetentim flavum colorem amittit, atque fere omnes ſulphuris particulæ fundum petunt, & in aqua relinquunt aliquid odoris, & ſaporis ſulphurei.

Tophus ſeleniticus conſtare agnoſcitur ex ſale ſeleniti-co,

(a) *Hiſtoire de l' Acad. Roy. des Scien. an.* 1705. *avec les mém. &c. à Paris* 1730. *Sur la generation du fer. pag.* 64. *pag.* 362.

(b) *Hiſtoire de l' Acad. Roy. des Scien. an.* 1706. *Paris*. 1731. *Sur la nature du fer. pag.* 32. *& ſeqq. pag.* 119.

(c) *Hiſt. de l' Acad. Roy. an.* 1707. *Sur la nature du fer pag.* 43.

(d) *l. c.*

co, quod ſal coaleſcit ex aciditate vitriolica, & alcalina terra, ut inferius patebit.

Tophus calcarius calcinatus adhuc calidus, ſi ei aqua ſuperaffundatur, illico inſtar aquæ thermalis Aponi odorem ſulphureum exhalat; & ſi eidem topho pulverizato immiſceatur ſalis tartari diſſolutio, & dein ſpiritus vitrioli; pulvis colorem flaveſcentem adipiſcitur, qui pulvis ſuper ignitum ferrum præbet cœruleam flammam, ac ſulphureum odorem, indicium ſulphuris, aut ejuſdem principia latitare in tophis calcariis noſtrarum aquarum. Ab eodem topho calcario calcinato rubeſcentis coloris extrahitur quantitate aliqua ſal lixiviale ac deterſivum (*a*). Ab hoc topho ſuper ferri ardentis laminam immiſſo attrahitur magnete ferrum; aſt facilius ac majori quantitate hoc habetur, ſi oleum lini ei permiſceatur, & in crucibulo igni admoveatur, quia ſic minimæ ferri particulæ dato volumine uniuntur, quo magnetis vim ſentiunt, ſicuti in creta accidit (*b*). Inſuper martis exiſtentiam in tophis calcariis Aponi & S. Helenæ probatur tum ob rubeſcentem quemdam colorem, quo tophi calcinati inficiuntur; quia lapides calcarii, & arenoſi vi ignis rubei evadunt, dum eis ferrum adſit; tum quoque poſt tophorum calcinationem, qua omne oleoſum expellitur, ſpiritu vitrioli addito, non tantum terra tophi, ſed & particulæ martiales ſolvuntur, quæ poſtmodum, inſtillato lixivio ſalis alkali cum ſanguine calcinati, præci-

(a) Quod etiam in concretionibus Thermarum *Vichy Mr. Joli* obſervavit. *Hiſtoire de l'Acad. Roy. des Sciences*, *an.* 1683. *tom.* 1. *pag.* 372. *à Paris.* 1733.

(b) *Sur la nature du fer. pag.* 61. *Hiſt. de l'Acad. Roy. des Scien. an.* 1708. *à Paris*, 1730.

cipitatum cœruleſcens vel cœruleum exhibuerunt; tum clare tophorum ferrum obſervatur hoc modo: Uncias quatuor tophi pulverizati mixtas æqualibus quantitatibus tartari, ac nitri pulverizati in candefactum crucibulum æris furno poſui; poſt hujus materiei fuſionem, e crucibulo eam extractam & rurſus pulverizatam & cum tartaro & nitro mixtam in crucibulum immiſi; dein a materia hac frigefacta & in pollinem redacta iteratis lotionibus aliquid martis a magnete attracti obtinui.

Ex noſtrorum tophorum calcariorum deſtillatione obtinetur liquor, qui violarum ſyrupo viridem colorem tribuit, argenti ſolutionem præcipitat ſub albo colore, & æris diſolutioni ſpiritu nitri factæ concedit colorem ſubobſcurum aquæ maris: ex quibus deducitur in hiſce tophis ſpiritum ſalis eſſe, & ſal alkali terreſtre.

Terra illa luteo-rubri coloris ſeu ochracei ab aquis calidis Patavinis, & præcipuè ab aqua S. Petri Montis-anionis, & S. Helenæ depoſita; & ipſa ferrum manifeſtè continet, quod non ſolum ob ſuum colorem, verum etiam ſequentibus experimentis dignoſcitur. Terra hæc cum ſtillatitia aqua immixta, ignique admota aquæ colorem luteum communicavit, dein decoctionem gallarum affudi, a qua miſcella prius ſanguineus color & eleganter pellucidus, poſtea in obſcuram nigredinem mutatus eſt, fere eodem modo atque a vitriolo martis in aqua ſoluto poſt gallarum infuſionem idem contingit; quod in terra hac Thermarum aliquid ferri ineſſe demonſtrat; de qua terra lutea S. Petri Montis-anionis ſic loquitur Joannes Bavinus (*a*) „ Terra lutea ut in Balneo S. Petri commi-

„ ſce-

(a) *De Thermis aquiſque medicatis Europæ præcipuis. Montisbelgardi.* 1600. *Hiſtoria Fontis Bollenſis. lib.* 1. *cap.* 13. *pag.* 40.

„ ſcetur, quæ ochram æmulatur. „ Et etiam tempore Georgii a Turre terram flavam, ſeu ochram aquæ S. Petri in ſedimentis relinquebant; excretio enim hujus terræ recens non eſt, ut aliquis putat; ait ille. „ Erumpunt in amœno colle aquæ fervidæ D. Petri, quæ copioſo ſale, & ſucco terreo, qui ochram colore æmulatur (*a*); „ ſed hæc terra ochra eſt, atque ferrum tenet, quippe in crucibulo calcinata magnetis ope particulæ martis, etſi paucæ, obtinentur, quia niſi ochræ principium inflammabile addatur, non trahitur ochra a magnete, magnes enim perfectum ferrum, non vero ejus conſtituentes partes appetit.

Ochræ originem in aquis Henkelius (*b*) repetit a pyritarum decompoſitione, & Cramerus ex reſoluta ferri minera (*c*), quod etiam a vitriolo martis habetur; nam ſi hoc in aqua diſſolvatur, materiam luteam ac terream deponit; & quamvis hæc diſſolutio ſæpe filtretur, nihilo tamen minus eamdem ſubſtantiam flavam præcipitat, donec vitriolum prorſus deſtructum ſit; quæ lutea materia, eſt eadem ferri terra, a Chymicis ochra vocata,

Demum ut nullum ſuperſit dubium de ferro in ochra noſtrarum aquarum, ecce aliud periculum: Hanc ochram calcinatam & poſt diverſas lotiones bene exſiccatam miſcui cum floribus ſalis ammoniaci ſicciſſimis in æquali pondere, quæ omnia in vitreo mortario perbenè contrivi, & in pollinem redegi; deinde pulvis in cucurbita vitrea

S poſi-

(a) *Junonis & Neſtis vires &c. Patavii. 1668. cap. 16. pag. 99.*

(b) *Introduction a la Mineralogie &c. avec une deſcription abregées des operations de métallurgie. tom. 1. à Paris. 1756. chap. 6. §. 6. pag. 152.*

(c) *Elementa artis docimaſticæ. pars. 1. Lugd. b. 1744. pag. 259. §. 398.*

poſitus ſupra quam alambicum latum cum roſtro non valde anguſto, tum in arenæ furno cucurbita relicta cum graduato igne; prius acer vapor prodiit, qui in liquorem alcalinum volatilem condenſatur; poſtremo vapores in alambico condenſati, atque ſiccati præbent martis flores, ſeu entem martis.

In canaliculis Aponi materia coloris cinerei, glutinoſa ſeu mucilaginoſa, & fere unctuoſa reperitur (*a*), quæ dum exſiccata non ſit, facile ſolvitur, ignique parumper accenditur; aſt bene exſiccata in igne duntaxat graveolentem odorem inſtar uſtæ pinguedinis ſpirat (*b*).

Quid dicemus de lutis noſtrarum Thermarum? Si nos nimium celebrare vellemus has Thermas, & a veritatis amore non obſtringeremur, cum multis aliis Scriptoribus decerneremus, luta hujuſmodi aquarum peculiaria, earumque ſedimen eſſe; aſt veritatem inquirere debemus, ideoque, ut ſupra indicavi, luta hæc noſtra coagmentata ſunt a terra communi vallium Euganearum, quæ ab aquis thermalibus in quibuſdam caveis madefacta & ſoluta (*c*) imbuitur aliqua ſalis parte, ac vitriolico ſpiritu, majori, aut minori quantitate ſecundum diverſas thermarum aquas, & terræ qualitatem. Ubi vero noſtræ aquæ, ut in Apo-

(a) Materiam quaſi ſimilem mucilaginoſam *Boulduc* in Thermis *de Bourbon-l' Archambaut* invenit, & credit efformari ab implicatione ſalium, bitumi-nis, terræ, cum pauca aqua, quæ aliquid pelluciditatis ei concedit. *Sur les eaux minéra-les chaudes de Bourbon-l' Ar-chambaut. mém. pag.* 258. *Hiſt. de l' Acad. Roy. des Scien. an.* 1729. *à Paris.* 1731.

(b) *Vide cap.* 3. *pag.* 111. *& ſeqq.*

(c) Requiritur ad lutorum majorem præſtantiam, ut fontibus ſubter ſalientibus terreſtris maſſa æqualiter calefiat, quin imo ebulliat, primoſque halitus ſubtiliores emergentium aquarum recipiat, præter craſſamenta, quæ ibidem reſideant.

Apono, caveas, aut Lacunas cum fundo argilloſo, aut cretaceo non reperiant, ſed ſaxeo (*a*), lutis carent.

Fere autem impoſſibile eſt determinare terræ ſpecies, ſpiritum, oleum, quæ ab ipſis lutis in deſtillatione extrahuntur; nam luta conſtant terra vallium Euganearum, *marna* ſeu marga, argilla, ſabulo, & humo; quare quis in tanta rerum miſcella decernere poterit ſpecificas quantitates, & qualitates cujuſque generis terræ, ſpiritus, oleorum, quæ ab hac miſcella deſtillationis ope hauriuntur? maxime quia cum in lutis adſit ſal communi ſimile; hujus ſpiritus conjunctus cum illo peculiari margæ humi &c. eſt; unde agnoſcere nequimus, ſpiritum margæ & humi ſeorſum. Quidquid ſit, ſi aliquis cupiat ſcire quantum phlegmatis, ſpiritus, & quantum olei ab his lutis in deſtillatione extrahatur, in ſequenti proceſſu videbit.

Accepi luta (quæ cum acidis fermentant) Montis ortoni, S. Petri Montis-anionis, Montis ægrotorum, S. Bartholomæi, & S. Helenæ, quorum ſingulorum quatuor libras in globulos multos redegi, atque ſub umbra exſiccavi; poſtea paratis quinque *vitreis retortis*, in quarum ſingulis quatuor libras luti impoſui, ita ut duas partes tertias ventres *retortarum* continerent: Excipula applicui ſatis capacia, & communi glutine conjunxi. Ex arena inſtitui deſtillationem gradu ignis, aquæ ebullientis paulo majori: exiit phlegma lutei coloris, & odoris olei tartari.

S 2 Reci-

(a) In Thermis Valderianis, in Cuneenſi Pedemontii Provincia, luta deſunt, quia animadvertit Joannes Fantonus, earum ſcaturiginem & defluxum in ſaxeo cliuo eſſe, ubi terrena & apta fingendo luto materies deficit. *De Thermis Valderianis Diſſertationes duæ. Genevæ.* 1725. *Diſſ.* I. *pag.* 8

Recipiente iterum applicato, ignem auxi, & tunc oleum acre odoriſque olei tartari accepi; dein aucto quàm validiſſime igne oleum craſſum in recipiente obſervavi coloris magis fuſci quàm primum, ſaporis ac odoris ut oleum tartari. Quantitas autem phlegmatis, & oleorum circiter in quocunque luto hæc eſt.

	phelgma	ol.ſubt.	ol. craſ.
Luti Montis-ortoni —— lib. IV.	dr. 8	ſcr. 20	gr. 60
- S. Petri Montis-anionis —	dr. 10	ſcr. 28	gr. 6
- Montis ægrotorum ——	dr. 10	ſcr. 30	ſcr. 1
- S. Helenæ ——	dr. 8	ſcr. 12	ſcr. $1\frac{1}{2}$
- S. Bartholomæi ——	dr. 15	unc. 3	unc. 1

Hæc tamen eadem principia Urbanus *Hiærne* (*a*), & Cel. Ellerus (*b*) ab humo, ſeu terra communi obtinuerunt, penes quos auctores qualitates hujus phlegmatis, & oleorum videndæ ſunt, ne inutiliter hæc repetam. Ex quibus rebus agnoſcens deſtillationem mihi nihil certi de lutorum contentis præbere, uſus ſum lotionibus, filtrationibus, ac *decantatione*; quibus ab unoquoque luto extraxi ſal neutrum marino ſimile, micam flavam, ar-

gil-

(a) *Tentamina chemycorum in reg. Laboratorio Holmienſi peractorum. tom. 2. cum annotationibus Joh. Gotſchalck Wallerii. Stockolmiæ.* 1753. *pag.* 64.

(b) *Hiſtoire de l' Acad. Roy. des Scien. & bel. let. an.* 1749. *à Berlin.* 1751. *pag.* 11.

gillam, & *marnam* ſeu margam, humum (*a*), arenam, & ferrum; omnia tamen proportione diverſa in unoquoque luto, de quibus fuſe in ſecunda parte hujus tractatus, ubi de argillis, margis, ſeu *marnis* Euganeorum montium.

Sequuntur ea, quæ ad evaporationem, & deſtillationem pertinent. Ex quocunque fonte aquarum thermalium libras ſeptem accepi, quas in ſeptem vitrea vaſa ore amplo immiſi, atque paratis quatuor æris furnis cum mariæ balneo, ignis gradu, qui ebullientis aquæ paulo minor erat; vaſa in eis furnis aptavi, ſuper quæ illico pannum coccinei coloris applicui, quod aliquid ſui coloris amiſit, indicio acidi vitriolici ab aquis exhalati (*b*). Poſt aliquod tempus omnes aquæ turbidæ factæ ſunt, & ad

(a) Si aliquis terrarum qualitates, ac earum analyſim ſcire cuperet, & præcipuè argillæ, margæ, & humi, quarum proprietates tranſcribere nolui, Videat *Mr. Pott Lithogéognoſie ou examen chymique des pierres & des terres. à Paris.* 1753., *Philoſoph. Burg. tom.* 5. *pag.* 369. ubi refertur analyſis terrarum ab *Acad. Reg. Scient.* facta; Chriſtianum *Gottlob Ludwig Hiſtoria naturalis terrarum, ſeu terræ ex regiis auguſtorum cimæliis, Dreſdæ conditis. Lipſiæ.* 1749., Reaumurium *de terræ natura &c. Mém. de l' Acad. Roy. des Scien. an.* 1720. *pag.* 349., Wallerium *Mineralogie. tom.* 1. *claſs.* 1. §. 5. *Terræ. pag.* 7. *uſq. ad pag.* 52., Cel. Equitem Carolum Linnæum *Syſtema Naturæ. Lugd. Batav.* 1756. *claſ.* 3. *Foſſilia. ord.* 3. *terræ. pag.* 208. *uſque ad pag.* 214., Boerhaavium *Elementa Chemiæ tom.* 1. *Venetiis.* 1749. *Pars altera de artis theoria. pag.* 316. *Terra*, Stephano-Franciſcum *Geoffroy Tractatus de materia medica. tom.* 1. *Venetiis* 1742. *pars.* 1. *de foſſil. ſect.* 2. *de terris. pag.* 36. *uſque ad pag.* 42.

(b) Si exhalentur noſtræ aquæ poſt menſem a fontibus hauſtæ, primo evaporationis tempore ſulphureus odor adhuc percipitur.

ad earum ſuperficiem pulveris inſtar quædam corpuſcula alba apparent, quæ dein furfuraceam figuram recipiunt, & demum hæc corpuſcula ſimul unita albam pelliculam producunt omnes aquarum ſuperficies cooperientem (*a*).

Dum vero partes hujus pelliculæ invicem ſecernuntur, & ſubſident, ſedimen efficitur: & cum evaporatio progreditur corpuſcula illa furfuracea tam in ſuperficie aquarum, quàm in ſedimento commutantur in cryſtalla filamentorum figuræ, quæ exſiccata pellucida & ſplendentia ſunt, & ſal ſeleniticum eſſe cognoſcitur. Cryſtalla hæc continuo oriebantur, donec aquæ thermales ad quadrageſimam circiter partem earum ponderis pervenerunt, & tunc ſal neutrum ſali communi ſimile apparere incipit, quod continuo in cryſtalla concreſcit, donec aquæ exhalatæ ſint; at cum ſal cryſtalla ſua efformare deſinat, aqua mater, ſeu lixivium citrini coloris, ſaporis ſalſi & acris cum amaritudine, ſimile lixivio ſalis marini, remanet: Quæ aqua mater exſiccata etiam ipſa præbet ſal neutrum ſimile communi, quod aeris humiditatem facile attrahit (*b*). Si humidum adhuc ſedimen e vaſis hauriatur, colorem citrinum habet (*c*); attamen ſi nimis in igne, ut exſiccetur, relinquamus, album eſt. Sedimenti ſapor eſt ſalſo-amarus ob lixivium, ſeu aquam matrem, quæ ſali amaritudinem quamdam tribuit. Quantitas, ſeu pondus ſedimentorum ab octo aquis exhalatis relictorum, eſt ſequens

Ex-

(a) Quod in multis aquis thermalibus, & mineralibus obſervavi.

(b) Exhalationem harum aquarum protraxi uſque ad octo dies, quia leni calore uſus fui, quem paulatim imminui, dum parum aquæ in vaſis vidi.

(c) Quem colorem ei tribuit aqua mater.

Aquæ calidæ Aponi lib. VII.	dr. 4	-	gr. 6
- Tepidæ Aponi ——	dr. 3	-	gr. 17
- Montis-ortoni ——	dr. 2	-	gr. 17
- Virginis ——	dr. 2	ſcr. 2	gr. 5
- S. Petri Montis-anionis	dr. 3	ſcr. 1	gr. 3
- M. Ægrotorum ——	dr. 3	-	gr. 14
- S. Bartholomæi ——	dr. 2	ſcr. 2	
- S. Helenæ . ——	dr. 4	-	gr. 15

Ex deſtillatione noſtrarum aquarum in eadem quantitate, fere idem ſedimentorum pondus habui. Adnotandum tamen eſt, quod quantitas determinata ſedimentorum aquarum Patavinarum aliquando diſcrepat, ſicut accidit aliis aquis medicatis (*a*); aſt plerumque in noſtris ea-

(a) Mr. *Geoffroy le cadet. Hiſtoire de l' Acad. Roy. des Scien. an.* 1724. *à Paris.* 1726. ait, reiterando exhalationem earumdem aquarum in iiſdem circumſtantiis, aliquando magnam varietatem in ſedimenti pondere reperiri. & *M. Henry de Heere Les Fontaines de Spa. à Liege.* 1680. *ch.* 2. *pag.* 10. dicit *en divers tems, l' on apperçoit divers mineraux en une même Fontaine.*

eadem ſedimentorum quantitas reperitur, quemadmodum, diverſis tempeſtatibus experimenta iterando, inveni.

Aquæ Patavinæ deſtillatæ acidum vitriolium demonſtrant, quia heliotropii tincturam in rubeum colorem mutant. Imo ad inveniendum in aquarum deſtillatione vitriolum volatile, aut vaporem ſulphureum, recepi id, quod moderato calore a clibano exivit in proprio recipiente, & obſervavi ex odore & ſapore ſulphureum vaporem in ea prima aqua eſſe. Inſuper clibani capitulo fruſtulum panni rubri ſuſpendi, quod ibi quouſque deſtillatio abſoluta fuit, reliqui, & vidi pannum mutaviſſe colorem. Aquæ ipſæ deſtillatæ, & cucurbitæ empireumaticum odorem aut pinguedinis uſtæ emittunt, quod aliquid mineralis olei in aquis noſtris exiſtere declarat (*a*).

Glaciatis noſtris aquis, in earum medio aquam ſalibus onuſtam reperi, quæ ſolaribus radiis exhalata, ſedimen, aliis ſimile ignis ope evaporatis aut deſtillatis, dedit: ac eoſdem ſales in aquis præcipitatos cum vini ſpiritu obſervavi (*b*).

Nunc ad ſedimentorum examen veniamus. Aqua ſtillatitia ſolui ſedimenta, deinde hanc aquam ter per emporeticam chartam trajeci, poſtea quod ſupra chartam remanſit rurſus cum aqua ſtillatitia immiſcui, qua agitata, eam paulatim defæcavi; lotionem iteravi, quo uſque ſal ſeleniticum parum ſubſedit: ac eaſdem operatio-
nes

(a) Ut confirmat *Mr. Boulduc* Filius *Sur les eaux de Paſſy*. *pag.* 30. *pag.* 320. *Hiſt. de l'Acad. Roy. des Scien. an.* 1726. *à Paris*. 1728.

(b) Hìc adnotandum. Si aquæ aut ſub umbra, aut ſolis radiis exhalentur, ſæpe circa interna vaſorum latera ſtriæ virides conſpiciuntur, quæ peculiaris plantæ genus eſt a Michelio obſervatum.

nes ſuper omnia ſedimenta noſtrarum aquarum inſtitui.

Prima vaſa, in quibus ſal ſolutum ab aqua erat, leni igne evaporavi, uſque dum pellicula liquoris ſuperficiem obtexit, quibus vaſis etiam ſpiritum vini infudi ad perfectiora cryſtalla obtinenda, quæ ut melius examinare poſſem, guttas aliquot hujus liquoris ſalini ſuper expolitum vitrum projeci. Alia autem vaſa ſal ſeleniticum, terram cum ſtillatitia aqua continentia ad integram ſiccitatem exſiccavi. Proximo die ſal in primis vaſis ſub cryſtallorum forma circa vaſorum latera apparuit, & in eorum fundo aquam matrem ſeu lixivium reperi, a quo ut ſal aeris humiditati non ita facile obnoxium habere poſſem, ovi albumen ei immiſcui, ac lento igne lixivio ſeu aqua matre exſiccata, ſal remanſit ſimile primo abſque amaritudine.

Diligenter ſalis cryſtalla examinavi, & vidi omnia ejus cryſtalla cubica eſſe, attamen parva, quæ ob eorum pelluciditatem, lucis radii, cava eſſe, monſtrant; quia in quacunque poſitione cubus ſit, pars illa, quæ in cubi viſione baſim facit, ita lucis radios ad cubi ſuperficiem reflectit, ut alium parvum cubum intra illum oſtendat; & quatuor lineæ a quatuor angulis cubi diſcedunt, & in quatuor angulos ſuperficiei cubi finem habent, quæ & ipſæ, nihil aliud ſunt, quam lineæ rectæ in cubi angulis ad ſuperficiem ipſius ob radiorum refractionem ſic viſæ; quod etiam in ſale marino optimè defæcato & in cryſtallis concreto viſitur; figura cryſtallorum ſalis marini a Cel. Nolleto allata idem clare indicat (*a*); & ipſe

T Cl.

(a) *Lezioni di Fiſica ſperimentale*, *Venezia*. 1746. *tom.* 1. *ſez.* 2. *eſp.* 2. *pag.* 34. & *ſeqq. tav.* 3. *fig.* 8.

Cl. Plumerius (*a*) hujuſmodi ſalis cryſtalla invenit in aquis mineralibus *Moffat*, & ait ſalis communis cryſtalla vidiſſe valde ſimilia cryſtallis ſalis aquarum *Moffat* (*b*), quæ ad noſtra accedunt figura.

In præſenti tabula pondus ſalis neutrius cubici marino ſimilis, ſalis ſelenitici, & terræ in aquis calidis Patavinis, eſt.

	Sal cub.	Sal ſelenit.	Terra
Aquæ calidæ Aponi —	dr. 3	ſcr. 2 -	ſcr. 1 gr. 15
- tepidæ Aponi ——	dr. 2 $\frac{1}{2}$	ſcr. 1 -	ſcr. 1 gr, 17
- Montis-ortoni ——	dr. 1 $\frac{1}{2}$	ſcr. 1 gr. 4	ſcr. 1 gr. 3
- Virginis ———	dr. 2	ſcr. 1 -	ſcr. 1 gr. 5
- S. Petri Montis-a-nionis ———	dr. 2 ſcr. 1 $\frac{1}{2}$	ſcr. 1 gr. 8	ſcr. 1 gr. 5
- Montis ægrotorum	dr. 2 ſcr. 1	ſcr. 1 gr. 5	ſcr. 1 gr. 9
- S. Bartholomæi —	dr. 2	ſcr. 1 -	ſcr. 1
- S. Helenæ. ——	dr. 2 ſcr. 2 gr. 6	dr. $\frac{1}{2}$ gr. 4	ſcr. 2

Ani-

(a) *Eſperienze ſopra le acque minerali di Moffat*. tom. 1. pag. 88. *Saggi ed oſſervazioni di Medicina della Società d'Edimburgo. Venezia*. 1751.

(b) Conſiderandum eſt cum Hom-

Animadvertendum eſt, ſi ſedimenti pondus diſcrepet, ut jam diximus, facilius hoc accidere ſali (*a*): nam ob iteratas lotiones, & ignem multæ ſalinæ, ac terreæ particulæ deperduntur.

Ut certior decernere poſſem de natura ſalis noſtrarum Thermarum, ſequentia experimenta inſtitui.

Comparavi ſal Thermarum cum ſale communi; ideo in quatuor unciis ſtillatitiæ aquæ unciam unam ſalis Thermarum, & ſic in aliis quatuor unciis ejuſdem aquæ unciam unam ſalis marini diſſolvi, deinde obſervavi eoſdem effectus utramque ſalium ſolutionem producere; quippe argentum, jam antea cum nitri ſpiritu ſolutum, ſub forma albi coaguli ab utraque ſalium ſolutione præcipitatum fuit. Mercurius eodem modo, ac argentum, diviſus, utramque ſolutionem lacteam effecit, & album præcipitatum dedit. Spiritus ſalis ammoniaci, & oleum tartari per deliquium hiſce aquis aliquam albedinem tribuerunt. Vitriolum, & heliotropium nullam coloris mutationem induxerunt, ſal tamen ſaturni ſe præcipitavit. Sal Ther-

T 2 ma-

Hombergio *Hiſtoire de l' Acad. Roy. des Scien. an.* 1695. *pag.* 236. *VI. qui a fait voir la différence de cryſtallization, ou de congellation du ſel commun dans un tems extrémement froid plus moderé; une du mois de Septembre s'eſt trouvée tranſparente, & en une maſſe unie au fond du vaiſſeau· l' autre du mois de Février avoit ſur ſa ſuperficie des roſes exagones: elle étoit plus blanche que la premiére, & ſe diſſout dans un tems aſſez modéré, au-lieu qu' il faut à la premiére un tems fort chaud*. quod etiam contingere poteſt noſtro ſali, quod, ut videbimus, omnes ſalis communis qualitates poſſidet.

(a) Cel. Benvenutus idem obſervat in ſalis quantitate Lucenſium Thermarum. *De Lucenſium Thermarum ſale tractatus Lucæ*. 1758. *pag.* 5., cujus rei rationem etiam adfert.

marum in igne crepitat (*a*). Inſuper gravitatem ſpecificam inter ſal Thermarum & ſal commune adnotavi eamdem eſſe ; Et quod mihi magis confirmavit ſal noſtrum ſimile eſſe ſali communi, eſt, quod vitrioli, aut ſpiritus vitriolici ope, & ſalis thermarum ſal admirabile Glauberi efficitur eodem modo ac cum ſale communi.

Drachmas tres noſtri ſalis in vaſe ferreo ad ignem poſui, & cum vas ignitum fuit ſal decrepitavit, & aliquid vaporis exhalavit abſque fuſione & flamma, atque ejus pondus imminutum eſt Scr. 1. & gr. 3., a quibus experimentis patet, ſal hoc diſſimile eſſe nitro, ſali admirabili Glauberi, ſali ammoniaco &c.

Demum ut certior eſſem de natura ſalis Thermarum ; ſal ab ipſis circa rivorum latera depoſitum a corporibus eterogeneis, filtrationis ope, depuravi, exſiccavi, & decrepitavi, & vitream *retortam* ad medietatem eo replevi, atque igne vehementer appoſito, tamen nonniſi exigua acidi quantitas in recipientem deſcendit, & ſal duntaxat ad ſuperficiem uſtum erat, reliquum ſuam naturam retinebat, & in dura maſſa conſiſtebat ; quare diſrupta *retorta* ſal idem immiſcui cum talco albo (*b*), & ſic repetita deſtillatione habui ſpiritum ſalis album, quem rectificavi, & reperi eum omnes qualitates ſpiritus ſalis communis habere; nam argentum prius ſolutum ab acido nitroſo, in noſtro ſpiritu præcipitatur ad fundum in forma pulveris albi, aut potius albi coaguli, quod lenio-

(a) Sal, quod ab aqua muriatica extrahitur, etſi purum, attamen minus crepitat, quàm ſal marinum.

(b) Federicus Hoffmannus docet, qua ratione ſpiritus ſalis marini cum oleo vitrioli extrahatur. *Obſervationum Phyſico-chymicarum ſelectiorum libri* 3. *Venetiis*. 1740. *lib.* 2. *obſ.* 12. *pag.* 81. §. 3.

niori igne fluit, coloremque fuſcum accipit, malleo cedit, & cudi ſe patitur, unde nomen *Lunæ corneæ* recepit ab antiquis Chymicis, quod contingit etiam in ſalis noſtri ſolutione, ut dixi. Eodem modo ac ſpiritus ſalis communis noſter ſpiritus præcipitat mercurium jam aqua forti diſſolutum ſolvit cuprum magis quàm ſpiritus nitri; ferrum diſſolvit cum aliqua effervefcentia; vitri ſuperficiem non diù ſatis cocti arrodit præ aliis acidis; ſtannum in flores redactum flavo colore ſolvit; & denique ſi miſceatur cum tartari ſale, vel alio alkali ſale, regeneratur idem ſal, & reliqua indicia charateriſtica poſſidet, ut ſal commune, de quibus ſalis communis proprietatibus vide Federicum Hoffmannum (*a*), Turnefortium (*b*), Nicolaum *Lemery* (*c*), *Henckel* (*d*), Joannem Henricum *Pott* (*e*), *Brandt* (*f*), Andream *Thue* (*g*), & alios.

Ba-

(a) *Obſervat. phyſico-chymic. lib. 2. obſ. 16. animadverſiones phyſico-chymicæ de ſale communi. pag. 89. & ſeqq.*

(b) *Traité de la matiere medicale ou l' Hiſtoire & l' uſage des medicamens, & leur analyſe chymique &c. ouvrage poſthume mis ou jour par Mr. Beſnier. à Paris. 1717. tom. 1. Introduction à la matiere medicale. pag.* XXX.

(c) *Corſo di Chimica. Venezia. 1732. tom. 1. cap. 15. pag. 286. Del ſale commune.*

(d) *Introduction a la mineralogie. tom. 2. ſection 4. du ſel marin. pag. 49.*

(e) *Obſervationum & animad. Chymicarum præcipue circa ſal commune, acidum ſalis vinoſum, & Wiſmuthum collectio prima. Berolini. 1739. De ſale communi. Mr. du Clos Hiſtoire de l' Acad. Roy. des Scien. an. 1667. à Paris. 1733. pag. 24. & an. 1670. & 1671. pag. 41. mém. pag. 44. uſque ad pag. 46., Boulduc* Filius *Hiſt. de l' Acad. Roy. des Scien. an. 1726. à Paris. 1728. Sur les eaux de Paſſy. pag. 317., Macquer Elemens de chymie-pratique tom. 1. pag. 70. cap. 3. de l' Acid. marin.*

(f)

Baſis ſeu terra alcalina ſalis Thermarum ſimilis omnino eſt illi ſalis communis (*a*), quia ſi cum ea miſceatur vitrioli oleum, ſal admirabile Glauberi efficitur. Ex dictis igitur unuſquiſque videt ſal Thermarum Patavinarum ſimile omnino eſſe ſali communi, quod etiam in Thermis Piſanis, aqua Tettucii in Hetruria, & in *Salſis* Nirani, Montis-Gibii in Mutinenſi ditione obſervavi (*b*). In Gallia frequentiores ſunt Thermæ hujuſmodi ſale communi imbutæ.

Jacobus, & Joannes de Dondis (*c*), Gratianus (*d*) jam

(f) G. *Brandt experimenta quædam ad acidum ſalis communis Kongl. Svenſka Vetenſkaps Academiens Handl ingar, foer Aor* 1753. *Vol.* 14. *Med. Kongl. Academiens Tilſtaend. Tryckte i Stockbolm. Trimeſtre* 4. *pag.* 295.

(g) *Salis communis deſcriptio phyſica & examen chymicum. pag.* 29. Prodromi, cujus titulus *Prodromus prævertens continuata Acta medica Hafnienſia. Hafniæ.* 1753.

Ut ſileam Becherum, Sthalium, *Cohauſen*, *Hiærne*, *Velling*, aliosque Chymicos.

(a) Henricus *Pott l. c. de ſale communi. pag.* 3. ſtatuit baſim ſalis communis non eſſe ſal alcalinum, ſed terram alcalinam peculiarem, cujus compoſitionem ſeu mixtionem ait, quâ natura ad generandum hoc ſal utitur, vel uſa eſt, nondum innotuit, quo id perfecte imitari poſſemus.

De hac re vide *Mr. du Hamel Hiſt. de l'Acad. Roy. des Scien. an.* 1736. *à Paris.* 1739. *Sur la baſe du ſel marin. pag.* 65. *uſque ad pag.* 215.

(b) *Analiſi d'alcune acque medicinali del Modoneſe di Domenico Vandelli. Padova.* 1760. *cap.* 4. *pag.* 105.

(c) Jacobus de Dondis in tractatu *de cauſa ſalſedinis aquarum* in Collectione Juntæ *de Balneis. Venetiis.* 1553. *cap.* 4. *pag.* 109. *F.*, qui eliciebat ſal ex Thermis Patavinis, quo ſale utebatur, ſic ipſe ſcribit. „Ego enim cum tota familia „mea pluſquam tribus annis „uſi non alio ſale, & in qua„libet operatione ſalis, ſani „ſumus dei gratia conſervati.„

Jo-

jam cognoverunt ſal commune eſſe in noſtris aquis; ſed experientiis ſatis hoc non probaverunt. Ego tamen alibi aliter ſenſi; ſed modo experimentis fultus errorem meum patefacere non vereor; nam ait Sapiens *Cujuſvis eſt errare; nullius niſi inſipientis in errore perſeverare*.

In aquis calidis Patâvinis ſal admirabile Glauberi reperiri, nondum conſtat, quantumvis in aquis medicatis ſale communi imbutis nonnumquam inveniatur; attamen nullis experientiis, nec autopſia detegere potui hujuſmodi ſal in noſtris aquis: Nam ſal admirabile Glauberi præcipitat mercurium jam ſolutum ſpiritu nitri in flavum Turpethum (*a*); Heliotropii tincturam rubram producit; in igne non crepitat, imo citius funditur; ejus ſapor eſt potius amarus, quam ſalſus, quæ in ſale aquæ ſubamaræ Mutinæ obſervavi (*b*). Verum a multis Chymicis hujus admirabilis ſalis determinata figura non deſcribitur; a Boerhaavio (*c*), *Henkel* (d) nihil certi eruitur: *Boulduc* filius (*e*) ait ſæpe ſal admirabile concreſcere in columnas quadratas ad extremitates inciſas cum pluribus faciebus inſtar elaborati adamantis: *Macquer* (*f*) dicit hu-

Joannes filius Jacobi idem ſentit *in ead. Col. Juntæ. De fontibus calidis agri Patavini conſideratio. cap.* 8. *pag.* 107. *A.*

(d) *Thermarum Patavinarum examen. Patavii.* 1701. *cap. 6. pag.* 95.

(a) *Pott l. c.* diſſert. *de ſale communi. pag.* 4.

(b) *Analiſi d' alcune acque medicinali del Modoneſe. cap.* I. *pag.* 13.

(c) *Elem. Chemiæ. tom.* 2. *pars* 3. *in foſſilia proceſ.* 145. *ſal mirabilis Glauberi. pag.* 228.

(*d*) *Introduction a la mineralogie. tom.* I. *pag.* 26. & *tom.* 2. *pag.* 58. *ſeqq. pag.* 95. 97. 108.

(e) *Hiſtoire de l' Acad. Roy. des Scien. an.* 1726. *à Paris* 1728. *Eſſai d' Analyſe en generale des nouvelles eaux minerales de Paſſy. pag.* 306.

(f) *Elemens de Chymie theorique &c. tom.* 3. *à Paris.* 1751. *chap.* 4. *pag.* 44.

hujus ſalis cryſtalla eſſe corpora oblonga ſex faciebus ; & Wallerius (*a*) animadvertit, cum deſtillatio, aut ſublimatio abſoluta omnino non fuerit, ſal admirabile cryſtallis cubicis & parallepipedis coagmentari : quidquid ſit cum ſal Glauberianum purum tam foſſile, quàm artefactum habeamus, nunquam ex cryſtallis cubicis conſtat ; imo unumquodque ejus cryſtallorum eſt inſtar parvæ columnæ planæ quatuor ſuperficiebus, & longum lineam $1\frac{1}{2}$, & craſſum perſæpe $\frac{1}{6}$ lineæ, ac in utraque extremitate quinque aut ſex faciebus expolitum quaſi ut elaboratus adamas : quam cryſtalli figuram non ſolum in ſale aquæ ſubamaræ Mutinenſis, verum etiam in puro ſale admirabili Glauberi artefacto vidi. Quare extra dubium eſt, ſal noſtrarum Thermarum nullam analogiam habere cum ſale Glauberi, quia illud Thermarum, ut vidimus, in cryſtalla cubica concreſcit, præter alias differentias eſſentiales, jam ſuperius allatas ; quibus adjungere poſſumus, ſal noſtrum ſi cum carbonibus fundatur, ejus ſolutionem cum aceto non efferveſcere, & ſulphur non præcipitare, contra vero ſali admirabili Glauberi accidit. Quæ cum ita ſint, profecto confiteri oportet, ſal Thermarum Patavinarum ſali communi omnino ſimile eſſe, cujus cubi dum parvi ſint cum Wallerio (*b*) illud vocare poſſumus *Sal fontanum minoribus cubis*.

Quo perſpecto, conſentaneum eſt commemorare ſal ſeleniticum a me in multis aquis obſervatum. Interea ſciendum eſt, hoc ſal in aquarum exhalatione aut igne, ſolis radiis, ſeu ſub umbra oriri, quia in aquis ſolutum reaple

(a) *Mineralogie tom. 2. gen. 3. préparations ſalines. eſp. 14. pag. 191. 3.*

(b) *Mineralogie. tom. 1. gen. 30. eſp. 188. 2. pag. 317.*

pſe non exiſtit; ſed efformatur ab earum acido vitriolico cum quadam terra alcalina, ſicut Cel. Baldaſſarius (*a*) putat, qui in epiſtola mihi elapſo menſe tradita id validis rationibus affirmat. Figura ſeu cryſtallum noſtri ſalis ſelenitici, quod pellucidum eſt, ſi nudo oculo conſpiciatur, efformatum eſſe videtur ex lamella rectanguli figuræ, cujus longitudo eſt unius lineæ & $\frac{1}{2}$, latitudo $\frac{1}{3}$, craſſities lineæ vix $\frac{1}{5}$; ſed microſcopio diligenter ſalis cryſtallum examinavi, & hoc conſtare vidi ſex faciebus per longitudinem, atque ad extremitates quatuor faciebus, quarum majores omnium ſunt illæ, quæ ſuperficiem ſuperiorem ac inferiorem cryſtalli conſtituunt; idcirco ejus figura decaedra eſt, ſicut verus Selenites (*b*). Hujus ſalis figura, quantum ego ſcio, a nullis rectè examinata fuit: *Geoffroy* minor (*c*) ſal hoc tamquam ſpeciem peculiaris gypſi credit, quæ ſpecies, ait ipſe, eſt etiam productio neceſſaria a decompoſitione omnium mineralium, quæ vitriolum continent; & Cl. Joannes Harduinus (*d*) id multis obſervationibus aſſerit: quod probat acidum vitriolicum ad concretionem hujuſmodi ſalis ſelenitici inſervire, ſicut infra magis patebit. Sal ſeleniticum ſuper ignem ſolam ſuam pelluciditatem amittit; quare neque crepitat, neque fluit, neque aliquid exhalat: de quo ſale ſic ſcribit *Macquer* (*e*) *l' acide vitriolique*

V *com-*

(a) *Relazione delle acque di Chianciano. parte. 2. pag.* 153.

(b) Cel. Linnæi *Syſtem. Nat. Claſ. 2. ord. 1. ſalia. 12. Selenites. pag.* 166.

(c) *Hiſt. de l' Acad. Roy. des Scien. an. 1724. à Paris. 1726. Sur les eaux de Paſſy. pag. 193. pag. 208. Pl. 13. fig.* 12.

(d) *Due lettere ſopra varie oſſervazioni naturali. Venezia. 1759. Lett. 1. pag. 23. & ſeqq.*

(e) *Elemens de Chymie. tom. 2. chap. 4. pag.* 32.

combiné avec certaines terres forme une eſpece de ſel neutre qu' on a nommé Sélénitte, qui ſe cryſtaliſe diverſement ſuivant l' eſpèce de terre. Il y a une infinité d' eaux de ſources qui tiennent de la Sélénitte en diſſolution. Mais lorsqu' une fois cette Sélénitte eſt cryſtalisée, il eſt tréſ-difficil de la rediſſoudre dans l' eau. Il faut pour cela une quantité d' eau tréſ-conſidérable, encore eſt-il néceſſaire qu' elle ſoit bovillante; car à meſure qu' elle ſe refroidit, la plus grande partie de la Sélénitte diſſoute redevient ſolide, & ſe précipite en forme de poudre au fond de la liqueur.

Sal ſeleniticum certe eſt ſal medium; nam ſal medium mutari poteſt, ſecundum operationes ſeorſum in ſuis componentibus, & unum ex ejus principiis ſupra aliud corpus transferri poteſt, & ſic tuto ejus principia agnoſcuntur.

Si ſal hujuſmodi ad ignem rubeſcat ſimul cum carbonum pulvere, aut alia materia phlogiſtica, tunc efficitur ſulphuris hepar, cujus odor illico apparet; quod idem accidit methodo Sthaliana, ſi illud fundatur cum tartari ſale affundendo dein corpus aliquod phlogiſton.

Si cum ſale tartari ſal ſeleniticum fundatur, atque inde hæc miſcella, jam in aqua communi calida, ſoluta per chartam trajiciatur, ut ſuper eam terra remaneat; aqua autem ſic trajecta blande evaporata, atque ad cryſtallizationem expoſita ſit; tartarum vitriolatum producit figuræ octaedræ, durum, amarum, & reliquis ſuis peculiaribus qualitatibus. Quibus ex omnibus intelligitur in ſale ſelenitico vitriolicum acidum eſſe; ejuſque baſis eſt terra alcalina, quia cum acidis efferveſcit. Quare liquido conſtat ſal ſeleniticum eſſe verum ſal; quamvis aliqui contra ſentiant, quia eis indiſſolubile videatur; quibus reſpondere poſſumus Sthalium, & *Kunckel* ſales agnoviſ-

ſe

ſe difficile ſolubiles in aqua, attamen illi hos veros ſales crediderunt, quia eorum compoſitionem agnoſcebant. Demum ſal ſeleniticum quamvis indiſſolubile videatur, nihilo ſecius blando, & aſſiduo calore, & multa aqua cryſtalla ipſa diſſolvuntur, & cum in hanc ſolutionem ſal tartari per deliquium injiciatur, multa terr a ſubſidet.

Sedimen reliquum ſalibus exutum immiſſi cum pauxillo ſebi in crucibulum operculo clauſum, lutatum, & ſic mediocri igne per horam uſtulatum fuit: Tum frigefacto lateque ſupra chartam expanſo magnetem applicui, a quo aliquot ferri particulæ attractæ fuere: Sed martis quantitatem in ſingulis noſtris aquis conſtituere, non ita facile exiſtimo; attamen in aqua S. Petri, & S. Helenæ copioſior, quam in reliquis viſitur.

Modo advertendum in dicta terræ calcinatione fumum elevari, ſed ab ejus colore, ac odore, abſque flamma tuto ſulphureus dici non poteſt; probabile enim eſt, quod poſt tot iteratas lotiones, ac exhalationes, ſi aliquid ſulphurei in ſedimentis erat, vi ignis exhalatum ſit. Nec, etſi hæc indicia deſint, ſulphur abeſſe omnino dicere debemus, ut Cl. Alexander Thompſonus (*a*) ait, neque ſemper ſulphur, ejuſque præparationes ſuper ignitum ferrum accenduntur, flammamque emittunt; quia ſæpe lac ſulphuris, & ſulphur ipſum in ferro ignito ſuper accenſis carbonibus non accenditur, imo in cinerem ſolummodo vertitur. De ſulphure alibi verba faciemus. Reliquum eſt, ut breviter de terra a ſedimentis noſtrarum thermarum extracta loquamur.

(a) *Ricerche ſopra i minerali nella compoſizione delle acque minerali di Montroſo. pag. 86. & ſeqq. in tom. 3. Saggi ed oſſervazioni di Medicina della Società d' Edimburgo. Venezia.* 1753.

Terra omnium Thermarum Patavinarum alcalina eſt, quia cum acidis effervefcit, in aqua & facilius in vino diſſolvitur ſeu diffunditur, friabilis ac levis eſt, nullum odorem & ſaporem habet, ſi perfecte a ſale communi expoliata ſit, igne non concreſcit, neque dureſcit; ideoque omnibus ſuis notis ſimilis videtur terræ ab aqua ſubamara Mutinenſi (*a*), ac a multis aliis aquis medicatis a me extractæ, & a Cel. Benvenuto (*b*) in Lucenſibus Thermis repertæ, quæ marga ſeu *agaricum minerale* vocatur ab ipſo, auctoritate Stephani - Franciſci *Geoffroy* (*c*), *Cartheuſer* (*d*), *Lemery* (*e*), Cæſii (*f*), atque Etmulleri (*g*); ſed potius cum Henrico *Pott* (*h*), & Wallerio (*i*) ad *agaricum minerale* ſeu *lac Lunæ* duntaxat referri poſſe credam; quamvis valde diſſentiant inter ſe Lithologi de hac terræ ſpecie; Cel: *Pott* (*k*) ad argillæ genus refert *Lac Lunæ*, alii ad margam (*l*); at Cel. Lin-

(a) *Analiſi d' alcune acque medicinali del Modoneſe*. *cap*. 1. *pag*. 33.

(b) *De Lucenſium Thermarum ſale Tractatus*. *Lucæ*. 1758. *pag*. 7. *& ſeqq*., qui tractatus denuo editus fuit in *Excerpto totius Italicæ nec non Helveticæ Literaturæ pro anno* 1759. *tom*. 2. *pars* 2. *opuſc*. *artic*. 2. *pag*. 176.

(c) *De materia medica*. *tom*. 1. *Venetiis*. 1742. *pars* 1. *ſect*. 2. *art*. 3 *cap*. 2. *pag*. 39. *& ſeqq*.

(d) *Fundamenta materiæ medicæ*. *Venetiis*. 1755. *ſect*. 2. §. 2. *pag*. 48. *& ſeqq*.

(e) *Dizionario delle Droghe*. *Venezia*. 1751. *pag*. 213. *Marga*.

(f) *De mineralibus*. *lib*. 2. *cap*. 2. *ſect*. 1.

(g) *Opera omnia*. *Venetiis*. 1712. *tom*. 3. *Collegii Schroederiani Mineralogia*. *cap*. 2. §. 5. *Marga*. *pag*. 227.

(h) *Continuation de la Lithogéognoſie pyrotechnique*. *à Paris*. 1753. *pag*. 58.

(i) *Mineralogie*. *tom*. 1. *Gen*. 2. *eſp*. 11. §. 4. *pag*. 23. a quo vocatur *Creta friabiliſſima*, *leviſſima*, *non cohærens &c*.

(k) *l*. *c*.

(l) *Buttner Rudera Diluvii*. *pag*. 141., *Henckel Pyritologie*. *pag*. 581.

Linnæus ait, margam eſſe terram induratam, aqua non humectandam (*a*); ego tamen ab hac quæſtione libenter abſtinèo, ne prolixior fiam.

Luculenter ex dictis patet aquas Thermales Patavinas continere *ſpiritum æthereo - elaſticum*, acidum vitriolicum, ſal neutrum ſimile ſali communi, terram quamdam alcalinam, cum qua acidum vitriolicum conjungitur, atque exinde fit ſal ſeleniticum, oleum minerale, terram naturæ *agarici mineralis*, ſeu *Lactis Lunæ*, unà cum particulis martis, de qua martis exiſtentia in noſtris thermis Patavinis, ſic Federicus Hoffmannus ſcribit (*b*) „ Hi omne quicquid ab iis ſalubre expectari poteſt, debent martiali, quo valent, ingredienti, cujus teſtes „ ſunt & ſapor paullulum adſtringens & ochreum illud, „ quod mox circa ſcaturiginem copiosè deponunt: ex horum numero ſunt aquæ Freyenvvaldenſes, Bebranæ, „ Scleuſingenſes, Lauchſtadienſes: quin & Hallenſes noſtræ ad hanc claſſem ſunt referendæ, ut celebres Italiæ aquæ, quales ſunt Tettuccianæ, *Aponitanæ*, Piſanæ, Caltherianæ in agro Veronenſi profluventes, quæ „ omnes ferreæ ſive martiales ſunt, & quod præſtant in „ medendo, partim blanda adſtrictione toni nimium relaxati, partim etiam diluendo, eluendo, & evehendo „ craſſos & ſalſos humores efficiant. &c. „ quibus fontibus nos plures adjungere poſſumus circa Mutinæ urbem (*c*), ac

(a) *Syſt. nat. Terræ. ord.* 3. *pag.* 208. 46.

(b) *Diſſertationes Phyſico-medico-chymicæ. Venetiis.* 1735. *Diſſert.* 28. *De acidularum & thermarum ratione ingredientium.* §. 4. *pag.* 414. & *ſeqq.*

(c) *Analiſi d' alcune acque medicinali del Modoneſe. cap.* 1. *pag.* 14. & *ſeqq. cap.* 2. *pag.* 42.

ac in ejus collibus profilientes, qui ſimpliciter martiales ſunt, & maximam quantitatem ochræ deponunt.

An ſulphur in noſtris aquis reapſe ſolutum ſit, modo inquirere debemus: Odor ſulphureus earum, argenti mutatio coloris, atque veri ſulphuris ſublimatio, aliquo modo ſulphuris ſolutionem in eis probarent; aſt ut verum fatear, experimenta ad hoc demonſtrandum tam in ipſis aquis, quàm in earum ſedimentis inſtituta, ambigua ſunt.

Nihilo tamen minus perſcrutandum eſt, num in his aquis ſulphur, num ſulphuris principia contineantur. Quum in aquis his noſtris habeamus acidum vitriolicum, & oleum minerale, quod in aquarum deſtillatione cognoſcitur ab odore, ut etiam in lixivio ſeu in aqua matre, quæ cum oleoſa ſit, ideoque phlogiſtica, cum acido ſpiritu immixta ſulphur generari poteſt, quod Turnefortius (*a*) de illa ſalis marini loquens, noſtræ ſimili, aſſerit; & porro Sthalius (*b*) paſſim in ſcriptis ſuis monſtravit in terra ſalis marini phlogiſton latitare; inſuper pellicula illa unctuoſa colorata inſtar iridis, quæ in noſtris morantibus aquis concreſcit, & ſupernatat, ut etiam materia illa *glutinoſo-mucoſa pinguis* (*c*), clare indicant in noſtris aquis phlogiſton eſſe: quare cum unuſquiſque ſciat ſulphur ex acido vitriolico, & materia phlogiſtica fieri, quæ aquis noſtris non deſunt; ſtatim liquido apparet aquas calidas Patavinas ſulphuris componentia poſſidere, quamvis disjuncta ſint; & quum

(a) *Relation d' un Voyage du Levant. à Paris. 1717. Lett. 4. pag. 156.*

(b) Apud Fed: Hoffmannum *Obſervationum Phyſico-chymicarum. Venetiis. 1740. lib. 3. obſ. 9. circa ſulphur vulgare. pag. 246.*

(c) *cap. 3. pag. 111.*

quum per tophos, ductus, aut alium convenientem locum aquæ tranſeant, vaporibus principia ipſa ſulphuris exhalant, quæ condenſantur, & appropriata terra reperta, in cryſtalla concreſcunt, præcipue ubi terra ſelenitica, aut ſalſeleniticum ſit (*a*).

Cæterum ſilentio haud prætermittam, quid Antiqui & Recentiores de contentis aquarum calidarum agri Patavini excogitabant. Plinius (*b*) ſic loquitur de Patavinis Thermis „ Nec decolor æris, argentive (ut multi „ exiſtimavere) medicaminum argumentum eſt, quando „ nihil eorum in Patavinis fontibus, ne odoris quidem „ differentia aliqua deprehenditur. „ Miror! thermas Patavinas Plinii tempore ſulphureo odore expertes fuiſſe; magis tamen miror in commentario ad Plinium (*c*), Patrem Joannem Harduinum ſic de Patavinis calidis fontibus dicere. „ Quorum aqua, cum vis ei medica inſit, „ nihil a vulgari, vel odore, vel colore differt. „ Gregorius Agricola (*d*) ait „ in Apono fonte inter Patavinos „ longe celeberrimo, alumen, ſal, ſulphur eſſe. „ Joannes de Dondis (*e*) gypſum, & ſal aquis hiſce tribuit; Michael Savanarola (*f*) ait „ Balnea Paduana compoſita

(a) Cel. Targionus Tozzettus ubi ſulphur concretum, etiam ſeleniticas lamellas reperit. *Relaz. viag. tom.* 2. *pag.* 387., Vide etiam Valliſnerium *l. c.* de ſulphuris minera *Scandiani*.

(b) *Hiſtoriæ naturalis libri XXXVI.*, *quos interpretatione & notis illuſtravit Joannes Harduinus e Soc. Jeſ. tomi tres in fol. Pariſiis.* 1723. *tom.* 2. *lib.* 31. §. 32. *pag.* 557. *n.* 10.

(c) *l. c. not.* 7.

(d) *De natura eorum quæ effluunt ex terra. lib.* 1.

(e) *l. c.*

(f) *Commentariolus de laudibus Patavii anno* 1440. *compoſitus. lib.* 2. *pag.* 1184. *in Tom.* 24. *Rer. Italic. Muratorii.*

„ ſunt alumine, cinere, ſale, ſulphure, ferroque. „ Bartholomæus Montagnana (*a*) ſulphur, & calcem, Ludovicus Paſinus (*b*) ſulphur, calcem, & cinerem, Menghus Blanchellus Faventinus (*c*) ſal vel nitrum, alumen, & cinerem, Franciſcus Frizimelica (*d*) ſulphur, alumen, nitrum, calcem, & cinerem, Gabriel Fallopius (*e*) ſal, calcarium lapidem, & ſulphuris vaporem, Andreas Baccius (*f*) ſulphur, ſal, alumen, nitrum, cinerem & calcem noſtris aquis dederunt; Georgius a Turre (*g*), Gregorius Morellus (*h*), P. Kircherus (*i*) fere idem cogitaverunt: Joannes Gratianus ſulphur, ſal commune, ac terram albam (*k*) recte judicavit in noſtris Thermis; Vallisnerius (*l*) id confirmat, & Cl. Comes Nicolaus

(*a*) *De aſpectu & minera, virtutibus, & operationibus balneorum in comitatu Patavino repertorum. Tractatus primus cap.* 1. *pag.* 37. C. *In collect. Juntæ de Balneis.*

(b) *Liber, in quo de Thermis Patavinis, ac quibuſdam aliis Italiæ Balneis tractatur. pag.*199. D. *De Balneis quæ in agro Patavino ſunt. In collect. Juntæ de Balneis.*

(c) *De balneis tractatus.* 2. *tract. De ſeptem balneis Patavinis. pag.* 70. F. *& ſeqq. in Collect. Juntæ &c.*

(d) *De balneis metallicis artificio parandis liber poſthumus. Norimbergæ.* 1679. *cap.* 7. *pag.* 26. *& ſeqq.*

(e) *Opera omnia. Venetiis.* 1606. *tom.* 1. *Tractatus ſeptimus. cap.* 17. *pag.* 314.

(f) *De Thermis lib.* 6. *cap.* 19. *pag.* 330. *n.* 20.

(g) *Junonis & Neſtis vires &c. Patavii.* 1668. *cap.* 16. *pag.* 98.

(h) *De aquis medicatis Agri Patavini, & de cauſis qualitatum, quæ eis inſunt, Compendiolum. Patavii.* 1567.

(i) *Mundus ſubterraneus. Amſtelodami.* 1668. *lib.* 5. *ſect.* 3. *De Italiæ fontibus thermiſque. pag.* 264.

(k) *Thermarum Patavinarum examen. cap.* 6. *pag.* 90. 95. *pag.* 109.

(l) *Opere Fiſico-mediche. Venezia.* 1733. *fol. tom.* 2. *Raccolta di varie oſſervazioni ſpettanti all' Iſtoria medica e naturale. pag.* 435.

laus Scanagatus (*a*) pertenuem ſpiritum, ſal neutrum, & ſulphur concedit iiſdem aquis: Nec defuit qui ſine ratione & abſque neceſſariis Chemicis experimentis excogitavit noſtras aquas continere ſal admirabile Glauberi, ſed ex dictis ſatis unuſquiſque in Chemia verſatus videt, nihil hujuſce ſalis reperiri in Thermis Patavinis.

Alii Scriptores egerunt aliquid de noſtris Thermis, inter quos uſque adhuc videre nequivi, quamvis multis adhibitis diligentiis, ideſt Antonium de Gradis (*b*), Joannem Carnarium Gandenſem (*c*), neque Laurentium Pignorium (*d*).

X CA

(a) *De Alexandro Knips Maccoppe, ac de duobus remediis ab eo maxime illuſtratis, mercurio & Aponenſibus Thermis. Patavii.* 1745. §. 19. *pag.* 52.

(b) *De Balneis Patavinis.*

(c) *De Thermis Patavinis carmen, & de Podagræ laudibus libellus. Patavii. apud Johannem Baptiſtam Amicum.* 1553. 8.

(d) *Aponum ad Franciſcum Barbarinum Cardinalem. Patavii.* 1623. 4.

CAPUT V.

De Thermarum Patavinarum virtute.

VIrtutes mineralium aquarum non ſolum ad ſpiritus, ad ſales, ad ferrum, ad terras, & ad alia contenta referendæ ſunt, verum etiam ad aquam ipſam ut aquam communem: Nam ſola communis aqua plurimos morbos curat, & expellit; ideoque a multis & graviſſimis auctoribus tamquam medicina univerſalis conſideratur (*a*): Sed plerique aquarum medicatarum Scriptores ſæpe tribuunt quaſdam facultates iis, quæ propriæ quoque ſunt aquæ communi tum frigidæ (*b*), tum ca-

(a) *Federici Hoffmanni Diſſertationes Phyſico-medicæ. Venetiis.* 1735. *pag.* 400. *Diſſert.*27. *De aqua Medicina univerſali.*

(b) *Traité des vertus médicinales de l'eau commune. Par Mr. Smith Trad. de l'Anglois.*

Le Grand Febrifuge, ou diſcours qui fait voir que l'eau commune eſt le meilleur reméde pour les fiévres. par Mr. Jean Hancocke. Trad. de l'Anglois.

Problema medicum An aqua ſit preſervativum peſtis tempore? Pariſiis propoſita anno 1721. *ſub Geoffroy.*

Methode pour traiter les maladies avec l'eau à la Glace. Par Mr. le R. P. Bernard-Marie de Caſtrogiaenne Capucin de Malthe. quæ indicata opuſcula collecta fuere cum aliis, ac Parſiis in duobus *tom.* 8. edita *an.* 1730. hoc titulo *Les vertus médicinales de l'eau commune.*

Ragionamento intorno alla nuova medicina dell' acqua opera di Nicolò Creſcenzio. Napoli. 1727.

Michaelis-Angeli Blondi *De partibus ictu ſectis citiſſime ſanandis, & medicamento Aquæ nuper invento. Venetiis.* 1542. præter alios Auctores, ut *Wainwright*, Joannem *Floyer*, *Baynard* in opere cujus titulus ψυχρολυσια *&c.*

calidæ, unde opus eſſet ſejungere effectus proprios aquæ communis ab illis aquæ medicatæ, qui certe majores ſunt, quia aqua medicata virtutes ipſius aquæ communis, ac illas poſſidet, quæ ſuis mineralibus inſunt. Hìc prius de aqua communi loquendum eſſet; ſed cum de ipſa tot extent tractatus, hoc prætermittimus, & ad noſtras Thermas duntaxat ſermonem convertimus.

Cum noſtræ aquæ thermales contineant *ſpiritum æthereo - elaſticum*, acidum vitriolicum, oleum minerale, ſal neutrum ſali communi ſimile, terram alcalinam naturæ *agarici mineralis*, & aliquid martis; illico earum medicæ virtutes aliquo modo agnoſcuntur. *Spiritu* enim *æthereo - elaſtico* aquæ permeant etiam minima capillaria vaſcula facilius, vaſa contracta diſtendunt, & impulſionis ac irritationis momentum reliqua aquarum mineralia ab ipſo ſpiritu accipiunt; quare hæ aquæ epotæ citius per ſeceſſum aut urinas, aut per ſudorem e corpore exeunt; atque in balneorum uſu promptè per ſpiracula abſorbentium vaſorum maſſam ſanguinis ingrediuntur. Acidum vero vitriolicum quamvis in multa aqua diſſolutum, attamen ſufficit non ſolum ad ſolidorum oſcillationem promovendam, ea leniter irritando, ita ut ſanguinis & ceterorum humorum circuitus promoveatur, illorumque derivationes, ſecretiones, ac excretiones confeſtim juxta naturæ ordinem ſequantur; verum etiam unà cum ſale ad aperienda obſtructa vaſcula, & ad humorum ſtaſes reſolvendas. Sal neutrum ſua vi purgante, deterſiva, *Irritabilitatem* (*a*) inteſtinorum augendo multos lymphaticos

X 2 hu-

(a) Quæ *irritabilitas* a Cel. Hallero multis experimentis demonſtrata fuit, quorum ego multa eodem ſucceſſu iteravi.

Hac

humores e corpore educit, & ſic efficaciſſime mitiorum purgantium munus præſtat; & cum naturam eorum ſalium obtineat, quæ humani corporis humoribus conſociantur; vaſa facillime penetrat, atque in illis contentos humores præ nimia denſitate cohærentes incidit, ac ſolida irritando reſolvit, atque vi antiſeptica humores a corruptione defendit. Sal ipſum ſimul cum aliis harum aquarum mineralibus ſæpe renum & veſicæ calculos (dum nimis ſolidi non ſint) defringit, & per urinas educit.

Oleum vero minerale balſamica ſua facultate ſolida corroborat, interniſque ulceribus multum prodeſt, & aliquo modo fortaſſe vim nimis irritantem acidi, & ſalis temperat. Terra illa alcalina ſolidorum imbecillitatem corrigit; quamvis in hujuſmodi terra roborandi vim neget Cl. Balthaſar *Ludevvig Tralles* (*b*): ipſa terra abſorbet, & demulcet humorum acrimoniam tam interne

(*a*),

Hac *Irritabilitate* aliquorum morborum cauſæ, medicamentorum vires & effectus in humano corpore explicantur. Vid. *Memoires ſur la nature Senſible & Irritable des parties du corps animal; par Mr. Alb. de Haller. tome premier. a Lauſanne.* 1756. Etiam ego de *Senſibilitate*, & aliquid de *Irritabilitate* ſcripſi ſuperioribus annis, nempe *Epiſtola de Senſibilitate Pericranii, Perioſtii, medullæ, duræ Meningis, Corneæ & tendinum. Patavii.* 1756., *& Epiſtola ſecunda & tertia de Senſitivitate Halleriana. Patavii.* 1758. *& nuper Apologia*, quæ huic tractatui adjecta eſt. Sed ego veritatem experimentis quæro, & non invehor in Cl. Viros, neque *violens* adverſarius ſum, neque de ipſorum probitate umquam locutus ſum, ſicuti Cel. Hallerus, ejuſque Sectatores me redarguere ſatagunt; aſt alibi prolixe de hac re loquar, interim Vide ejuſdem Halleri *op. cit. tom.* 4. Luſanæ ed. an. 1759.

(b) *Das Kayſer-Carlsbad in Boëhmen in einer oder entworfen nebeſt einer oder Abbandlwng. Breslau.* 1756. *pag.* 117.

(*a*), quàm externe. Inſuper ferrum ſolida magis corroborat, ſecretiones omnes adjuvat, lentos & viſcidos humores ſolvit (*b*).

Igitur unuſquiſque videt Thermas Patavinas generaliter eſſe purgantes, deterſivas, deobſtruentes, corroborantes & antiſepticas, & ob earum terram aliquid abſorbentis poſſidere. Præter hæc, earum vapor ſulphureus per nares & aſperam arteriam inſpiratus, ſua balſamica facultate, relaxata ſolida erigit, viſcidoſque humores attenuat præcipue in naribus, faucibus, & pulmonibus.

Qua-

(a) Aliqui ſentiunt, terrea remedia niſi in primis viis agere; aſt Hombergius in *Diſſert. de modo agendi terreorum*, & Floridus de Plumbis *Diſſert. hiſtorico-medica de ſaluberrimo Nuceriæ in Umbria erumpenti latice. Venetiis*. 1745. experimentis contrarium probant.

(b) *H. Gourraigne Diſſert. de ferri uſu & abuſu in Medicina. Monſpelii*. 1736. *§. III. pag.* 13., *M. Lemery* Filius *Sur l' uſage du fer en Médicine pag.* 25. *Hiſtoire de l' Acad. Roy. des Scien. an.* 1713. *à Paris*. 1739., qui cognovit Martem agere omni ſua ſubſtantia in humano corpore, & maxime abſorbentem eſſe, quod idem aſſerit *Geoffroy* ſenex in ead. *Hiſt. de l' Acad.* ejuſdem anni *pag.* 168. *Sur le Vitriol & le fer*. I. H. Zannichelli *de Ferro. Venetiis*. 1719. D: *Quincy* in ſua *Pharmacopœa officinali & extemporanea. par.* 2. *ſect.* 15., ait ferri actionem pendere a ſoliditate, & ſpecifica gravitate illius particularum: hæ enim quum metallicæ ſint, ideoque graves, cum ſanguine commiſtæ, cumque eo in gyrum actæ, vim habent ſuperandi obſtacula, ideoque reſerandi vias, ſi quæ ſint obſtructæ. Vide etiam Jo. Chriſtianum Stockium *Diſſert. de præſtantia martis in morbis chronicis, Reſp. Frid. Erb. Loeber. Jenæ*. 4. 1751., & *Edward Wrigth Diſſert. de ferri hiſtoria naturali, præparatis & uſu medico. Edimburgi*. 1753.

Qua ratione autem explicari poſſunt effectus diverſi horum fontium, qui eadem continent? hoc deducere nequimus niſi a varia quantitate acidi, ſalis, olei, terræ, martis, ſpiritus *æthereo - elaſtici*, & a caloris gradibus diverſis, ita ut in una aqua magis v. g. ſal agat quàm in alia, & ſic vice verſa in aliis: Prætermiſſis autem rationibus, medica praxis ipſorum fontium in morborum curatione tot annis clare oſtendit varietatem quamdam effectuum in omnibus calidis Patavinis aquis eſſe, quam varietatem probabile a majori, aut minori illarum vi agente in humano corpore pendere mihi videtur.

His habitis de rationibus & modis, quibus ea, quæ intra noſtras thermales aquas continentur, agere poſſunt. Modo dicendum eſt de virtutibus cujuslibet aquæ, experientia Clariorum Virorum per multos annos comprobatis: Inter quos enumerandi ſunt Joannes de Dondis, Savonarola, Falloppius, Ludovicus Paſinus, Georgius a Turre, Gratianus, Alexander Macoppe, Celeberrimus Morgagnius & alii Cl. P. Profeſſores, ut Cl. Placentinus, Scopulus, & Parens meus, qui per triginta annos in quamplurimis curandis morbis Patavinas Thermas utiles admodum & ſalubres expertus eſt; & ego ipſe diverſos chronicos morbos pulſos vidi ope harum aquarum; quod ſi omnes peculiares curationes, hiſtoriaſque morborum numerare velim, plures centurias exarare deberem; quare niſi paucas, ac majoris momenti infra breviter indicabo.

Veruntamen nunc de virtutibus fontium Aponenſium loquendum eſt, quæ certe conveniunt etiam reliquis calidis Patavinis fontibus, etſi in gradu aut majori, aut minori. Aqua Aponi intus aſſumpta fortiter purgat abſque virium detrimento & debilitate, ideoque egregiam confert opem in morbo regio, quum ejus cauſa non ſit cal-

cu-

culus cyſtis-felleæ ; urinam provocat, & ſæpe tranſpirationem & ſudorem promovet, viſcerum tonum roborat, fibraſque relaxatas erigit & reſtituit, ut etiam meſaraicas glandulas a craſſa lympha infarctas deobſtruit; unde convenientiſſima eſt quibuſdam hyſtericis, hypocondriacis, lienoſis, aut atra bile vexatis, melancholicis, aut ob inappetentiam ac depravatum guſtum macie confectis, cum eorum digeſtionis viſcera nondum organice vitiata ſint; & iis gaſtrica febre laborantibus, qui inutiliter febrifugis uſi ſint. Maxime omnium aqua Aponi confert hydropi, & generoſum effectum præſtat, cum hydrops non ſit illius ſpeciei, quæ a Menghino (*a*) inſanabilis obſervata fuit: Plurimum valet ad urinæ incontinentiam, ſi ejus cauſa ſit ſolidorum debilitas: Immodicam corporis molem coercet: in aliquibus ſtomachi doloribus juvat, quod in ſe metipſo expertus eſt Ludovicus Paſinus (*b*) Patavinus, qui ſic ſcribit. „ anno 1528
„ dum eſſem Piſauri phyſicus Illuſtriſs. Urbini Ducis,
„ correptus fui intenſiſſimo dolore ſtomachi: a quo diæ-
„ ta tenuiſſima, medicinis, pilulis, olei potu, fomentis,
„ aut ſtupefacientibus, minime potui liberari: ſorte da-
„ tum quod Illuſtriſſima Eleonora Urbini Ducifſa in re-
„ ceſſu a Patavina civitate portari juſſit duos cados li-
„ gneos aquarum Aponenſium pro quadam Domina Pi-
„ ſaurenſi de Ardiciis, quæ aqua erat in camera mea.

„ ego

(a) *De Bononienſi Scient. Inſtit. tom. 4. experimenta de largo & diuturno tartari uſu ad hydropiſim ſummopere utili. pag.* 283.

(b) *Liber in quo de Thermis Patavinis. In opere Juntæ de Balneis. pag.* 197. *E.*

„ ego autem ſentiens dolorem & alia ſymptomata per-
„ ſeverare, deſperans fere de ſalute, quia ſolentia juva-
„ re non juvabant, inde præſagium non bonum trahe-
„ bam, decrevi de aquis thermarum noſtrarum, quas in
„ cubiculo habebam, bibere, de quibus per tres dies bi-
„ bi uſque ad duodecim cyathos, illicoque liber fui,
„ nec quidquam paſſus ſum. „

Aponenſis aqua in calculoſa renum affectione optimum effectum præſtat, a qua, idem Paſinus (*a*) narrat, Nobilem Patavinum liberatum eſſe: „ locupletiſſimus teſtis „ Speronus Speronius utriuſque linguæ cognitione præ„ ſtantiſſimus: qui ex potu aquarum Aponenſium ex „ toto liber remanſit a calculoſa paſſione. „ Probatur valde utilis potus ac balneum hujus aquæ ad arthriticos dolores, qui a lympha nimis craſſa ac tenaci oriantur; quippe hæc fluidior ab aqua Aponi fit ob moleculas ſpirituoſas, ſalino - martiales, & vaſa laxa ſuo acido corrugando ſtaſim lymphaticorum humorum in iis locis impedit, atque lentum lymphæ motum accelerat: Inſuper eadem vaſa corrugando ulcera ferruminat, quæ difficilè conſolidantur ob copioſam humiditatem, qua illa ſcatent: Clyſteres hujus aquæ ſæpe colicos cruciatus, cum febris abſit, aliaque inteſtinorum tormina debellant; de qua re ita ſcribit Cl. Comes Nicolaus Scanagatus (*b*), dum virtutes thermarum Aponi, & Virginis enarrat a ſuo præceptore Alexandro Maccoppe, nec non a ſe metipſo obſervatas: „ Vidi alios ſtomachi, „ meſenterii alios, plures inteſtinorum, laxioris præſer„ tim, quod Græci *colon* appellant, torminibus, a cauſ-

„ ſa

(a) *l. c. pag.* 198. *D.*

(b) *De Alexandro* Knips *Maccoppe &c. commentariolum . Patavii.* 1745. *pag.* 50. §. 18.

„ ſa diverſi generis pendentibus, peſſime habitos, febri „ tamen vacuos, harum thermarum ope ita recreari, „ ut multo rarius, & mitius vexarentur. Adoleſcentu- „ lum vero Luſitanum, quem in menſes ſingulos coli- „ ca torquebat, verminoſa ideo a Magiſtro appellata, „ quod teretes, latoſque lumbricos ex ore modo, mo- „ do a parte inferiore redderet, mercurialibus, oleoſis, „ pinguibus, amaris aliiſque remediis, quæ Anthelmin- „ thica noſtri vocant, fruſtra adhibitis, hujuſmodi aqua- „ rum uſu ſin minus liberatum omnino, non niſi tamen „ ſemel in anno tentatum vidi. „ Aqua Aponenſis in dyſenteria prodeſt: In pulmonum rheumaticis defluxibus, aſthmate, cujus cauſa non ſit obſtruens impedimentum aut convellens, pulmones & cor vitiis careant, ab hac aqua maximum præſidium expectandum eſt. Tabes incipiens, quæ Phthiſis ex flacciditate pulmonum ab Hippocrate dicitur, quamvis tuſſis, ſputum viſcidum, aut dilutius & ſalſius ac febris hectica adſit, ut etiam hœmophtiſis, ſi a lacte æger aliquid levaminis ſentiat, Alexandro Maccoppe (a), Joſepho Jordano olim Patavini Noſocomii medico, Parente meo, aliiſque obſervantibus, aqua Aponi, & præcipue illa Virginis curatur. Potus ipſius Aponenſis aquæ & peculiariter illius tepidæ perutilis eſt pulmonum ulceribus in eorum ſuperiori parte exiſtentibus. Suppreſſa menſtrua promovet potus & balneum hujus aquæ; a fluore albo mulieres liberantur, & a reliquis præternaturalibus vaginæ, uteri humiditatibus, quæ conceptionem perſæpe impediunt, per uſum potus, balnei, injectionis, aut ipſius aquæ vaporum, de

(a) *l. c. pag.* 47. *&* *ſeqq.* §. 17.

quo effectu ſic ait Savonarola (*a*) „ Nam diebus Cer-
„ miſoni noſtri , cujus conſilio mulier Veneta hac diſ-
„ poſitione infecta , cum ad balnea hæc proficiſceretur ,
„ quæ duodecim annis concipere non potuit , hujus bal-
„ nei uſu (loquitur de Aponenſi balneo) , divina inter-
„ veniente gratia concepit. „ Cl. Nicolaus Scanagatus (*b*)
enarare pergit. quibus in morbis optimo eventu noſtris Thermis Alexander Maccoppe utebatur , nempe in recurrentibus articulorum morbis , alvi dejectionibus epidemicis , vel ut ajunt , a toto , modo cum ſanguinis eruptione , „ modo puris , modo alius teterrimi ſucci
„ lævitatem inteſtinorum , cæteraque fuſi ventris incom-
„ moda , niſi febris , vel aliquid aliud obſtitiſſet „ &
ab iis, qui frequenter ſanguinem vomebant, aſcitem arcuit aut aqua Aponenſi , aut Virginis. Aliquando balneum , & vaporoſum Laconicum valde profuit lue celtica laborantibus.

Sub ſtillicidii forma ad multos morbos aqua Aponenſis confert; quia præter vires aquæ abſorptæ per cutis poros ; illa quoque percuſſio aquæ ab alto decidentis, vel horizontaliter aut aliis modis impetu per fiſtulas ejectæ maximè præſtat , quia ſic lentos ac viſcidos humores diſſolvit ſolida contrahendo , & eorum circulationem promovet non ſolum in corporis illa parte, in quam aqua decidit , verum etiam in interioribus corporis humani locis ob partium corporis humani admirabilem conſenſum ; quod Hippocrates animadvertit dicens , *Conſenſus unus conſentientia omnia* , quæ res explicari poteſt ob mutuam partium corporis *irritabilitatem* . Stillicidium igi-

(a) *De Balneis &c. lib. 2. Juntæ de Balneis &c. cap. 1. pag. 17. E. In opere*

(b) *l. c. pag.* 53. §. 19.

igitur, vulgo *Duccia*, in recenti alicujus membri paralyſi confert, ſi craſſa lympha ejus cauſſa ſit; in capitis doloribus, in multis oculorum vitiis, v. g. in amavroſi, in cataractæ principio, & in aurium morbis, ut tinnitu, ſurditate proveniente a lymphæ ſtaſi in ejuſdem auris parvis vaſculis, glandulis, aut in harum cavitatibus; ipſum blandum ſtillicidium in ipſa aure convenit, ſi a nimia humiditate tympanum nimis laxatum ſit, idcirco ab hac cauſſa ſurditas originem habeat; ad quas morbi ſpecies præter ſtillicidium in capite, ejuſque lotionem, balneum quoque conducit, quia ſic copioſi ſudores provocantur, & materia fluxiones antecedens & cum ipſis conjuncta educitur. In œdematoſis tumoribus, in ani fiſtulis, urethræ vitiis, ulceribus faucium, vaginæ, crurum, & aliarum partium, eo magis juvat ſtillicidium, aut injectio ſi eodem tempore balneum adhibeatur.

Balneum ipſius aquæ in curatione jam dictorum morborum maxime adjuvat. Quo modo autem balneum in humano corpore agat, multa dicenda eſſent; attamen pauca ſolum attingam. Balneum humectando, diluendo, & ſua caliditate & ſalibus omnem corporis pæripheriam mundificat, unde omnes cutis poros deobſtruit, ac fibras nimis rigidas laxando perſpirationem promovet (*a*), ac per inhalantes cutis poros (*b*) aqua tranſit in

Y 2

(a) Quamvis calida balnea in principio corporis pondus augeant; aſt inde maxime perſpirare faciunt, ita ut *Keill* horæ ſpatio mediam libram humoris tranſpirari credat; & Martinus *a Buxton* excogitavit ſolummodo horæ ſpatio quinque uncias humoris, horæ autem & $\frac{1}{2}$ octo aut duodecim uncias corpore exire poſt balnei calidi uſum. *Phil. Tranſ. n.* 407. *pag.* 27.

(b)

in venas, & humoribus redeuntibus ad cor, admiſcetur, & vi ſua medicata, ſua gravitate (*a*), ac calore naturali in fluidis & in ſolidis agit; quapropter balneum confert in ankiloſi, reliquiſque diſtentis, ac induratis membris; in omnibus cutaneis morbis v. g. in pſora, impitigine, herpete, ſcabie juvat, quia ſuo calore emollit cutis illa tubercula ac puſtulas; terra autem ſua alcalina humorum acrimoniam abſorbet & demulcet; acido vitriolico, quod infarctum eſt, reſolvit, marte-

(b) Georgius Erhardus Hambergerus in ſua *phyſiologia medica ſ. de actionibus corporis humani ſani doctrina, principiis phyſicis a ſe editis, itemque mathematicis atque anotomicis ſuperſtructa. Jenæ.* 1751. *pag.* 282. ſcribit „ Reſorptionis per vaſa „ cutanea duplex tantum po- „ teſt eſſe cauſa, vel vis ex- „ terna premens, vel penetran- „ tis particulæ adhæſio. „ cujus utraque in balneis habetur: etſi Martinus *Liſter* dicat „ nec „ aquæ ab exterioribus per no- „ ſtram cutem ad interiora „ protrudi poſſunt. „ *Differt. de humoribus. Amſtelodami.* 1711. *cap.* 34. *pag.* 351. Vide *James Dizionario univerſale &c. tom.* 3. *Venezia.* 1753. *lett. BAL. pag.* 584. qui rationes affert quo modo aqua cutis poros ingrediatur. De vaſis bibulis ecce quid ſcribit Cel. Antonius de *Haen* Conſiliarius aulicus, & in Cel. Vindobonenſi Univerſitate Med. Pract. Profeſſor P., in libro *Theſes ſiſtentes Febrium diviſiones, de miliaribus, ac petechiis &c. diſſert. Vindobonæ.* 1760. §. 4. *de febre miliari. pag.* 60. „ Nonne *Keilius* demonſtravit „ juvenem ſanum, ſed jejunio „ ac labore confectum, ſpatio „ unius noctis 18. uncias po- „ ris imbibiſſe ſuis? Hydropi- „ corum utique exempla nos „ docuere paucos intra dies „ 100. Libras hominum im- „ bibi poris. „

(a) De pondere ſeu gravitate aquæ in balneo ſupra humana corpora Vide Ebraimum *Chambers lett. BAG. pag.* 9. *tom.* 2. *Dizionario univerſale. &c. Venezia.* 1748. *& James l. c. pag.* 581.

teque, oleoque minerali ipſa ſolida corroborat, ne denuo hujuſmodi morbi gignantur; & quod præcipuum eſt, aqua medicata ſanguinem ingreſſa corrigit humorum præternaturales qualitates, ac ſudore eas expellit (*a*).

Laconici vaporoſi uſus ad multos morbos curandos conducit, peculiariter ad rheumaticos ac arthriticos dolores, ad anaſarcam, nimiamque corporis pinguedinem imminuendam; prodeſt etiam iis qui poſt inunctiones mercuriales doloribus adhuc vagis per artus vexantur; demum in omnibus eis morbis ubi craſſa, viſcida & iners lympha in cauſa ſit. Quod ab Aponenſibus aquis deponitur, & ipſum nobis efficaciſſima remedia miniſtrat.

Sal neutrum communi ſimile, quod circa rivos ſubſidet, eoſdem optimos effectus tribuit, ut alia ſalia media; nam uncia una hujus ſalis per os aſſumpta ſex aut ſepties purgat ventrem ſine torminibus, & virium proſtratione, ut ſæpe expertus ſum, quo ſale, ſi oporteat, magis purgantes efficere poſſumus ipſas aquas thermales, ſi in earum unaquaque libra ſcrupuli tres, aut quatuor ſolvantur.

Sulphur Aponi in ductibus, & ſeleniticis tophis concretum, quanti faciendum ſit, diſcere debemus ab Aquisgranenſibus, a quibus ſulphuris libra earum therma-

(a) Qua ratione balnea agant in humano corpore videndus eſt *tractatus de ſanguinis miſſione*. *pag.* 102. Laurentii Bellini, & legenda eſt elegantiſſima oratio Cl. Joannis-Caroli Barſanti *De Balneis oratio inauguralis ad Academiam Piſanam*. *Piſis*. 1759. in qua Cl. Auctor ait, balnea in humana corpora agere ſuis præſertim viribus immechanicis, quæ in diverſis Balnei materiis, veluti calorificis, frigorificis, mineralibus &c. inhærentes, vividæ fiunt, & actuoſæ per ejuſdem balnei fluiditatem.

marum (*a*) pretio trium, quatuor, quinque, vulgo dictorum *thalerorum* imperialium venditur, pro ut plus vel minus ejuſmodi ſulphuris haberi poteſt; & ab Anglis, qui præ cæteris nationibus Aquisgranenſes ad thermas frequentius veniunt, magno pretio ſulphur hujuſmodi emitur, & in Britanniam tranſportatur: ubi in aſthmate, aliiſque morbis pectoris mane & veſpere ad unciam ſemis pani, butyro illito, inſpergitur, & comeditur; quibus facultatibus quoque noſtrum ſulphur (*b*) Aponi gaudet.

Terra illa, quæ inter cavitates ſaxi collis Aponi reperitur, in iis morbis convenit, ubi alia abſorbentia indicantur.

Tophus calcarius calcinatus in detergendis, & ad cicatricem perducendis ulceribus ob ſal lixiviale, & terræ vim abſorbentem, valde prodeſt.

Antequam ad ulteriora progrediamur, juvat hoc loco animadvertere Aponenſem aquam, quæ licet tophos efficiat, per os aſſumptam calculos non gignere (*c*), ut aliqui putant; imo corrigere ſubſtantiam ex qua calculi producuntur: hæc fluida ſui facultate, & medicatis principiis diluit & ſolvit viſcidos, & craſſos humores, terreas particulas & ſales fixos fundit, & nihil ſui ſubſidere

finit;

(a) Cl. *Gottlob* Caroli *Springsfeld Iter medicum ad Thermas Aquiſgranenſes* . &c. §. 11. pag. 23.

(b) De ſulphuris viribus in morbis pectoris vide Matthiam Untzerum *de Sulphure tractatus medico-chymicus* . *Hallæ-Saxonum*. 1620. 3. *uſus medicus*. pag. 26.

(c) Gabriel Falloppius *tom.* 1. *tract.* 7. *de Thermal. aquis*. *cap.* 8. *pag.* 273. ait,, aqua ,, habens ſuccum lapideum ſa- ,, lubris eſt, & utilis homi- ,, nibus contra nonnullos. ,,

ſinit; imo citius cum ſuis medicinalibus principiis e corpore exit.

Hæ ſunt vires medicinales aquæ Aponenſis, quæ fere reliquis Patavinis aquis conveniunt, quæ duntaxat inter ſe differunt ratione quantitatis, & proportionis contentorum; idcirco in una v. g. magis agit ſal neutrum & ſulphur, quàm reliqua contenta, ut in Aponenſi aqua: in alia magis *ſpiritus æthereo-elaſticus*, ſulphur, unà cum parva ſalis neutrius quantitate, ut Aqua Virginis; & in illa S. Petri Montis-anionis, & S. Helenæ ferrum, & ita aliquid ferri in aqua Montis ægrotorum. Aqua Aponi, ut ſuperius, magna gaudet facultate reſolvendi detergendi, & exſiccandi. Aqua Virginis Montis-ortoni & ipſa vi pollet, reſolvendi & incidendi. Illæ S. Petri, S. Helenæ, Montis ægrotorum præter vim reſolvendi facultate corroborandi donatæ ſunt.

Omnes hæ noſtræ thermales aquæ pro morborum varietate in potu adhiberi poſſunt maxime aqua Aponi, ut ſuperius dixi, & aqua Montis ægrotorum. In uſu tamen frequentiori eſt aqua Virginis, quam ad plures libras quolibet mane bibere licet, minori tamen quantitate ut plurimum aquæ aliorum fontium bibendæ ſunt.

Falloppius loquens de aqua Virginis Montis-ortoni (*a*) ſic ſcribit „ De aqua illa B. Virginis, de qua, qui
„ ante nos de balneis meminere, nullam fecere mentio-
„ nem, & ut ingenue fatear, qui illius aquæ uſum in-
„ venerunt, primi fuere Excel. D. Franciſcus Frizimelica,
„ & Excel. D. Aloyſius Bellocatus Profeſſor in Patavino
„ Gymnaſio. Hi duo medici priores omnibus cœperunt
„ aqua illa Virginis uti, & ego poſtea ſæpius ſum uſus, re-

(a) *l. c. cap.* 18. *pag.* 317. *& ſeqq.*

„ reperique eaſdem, quas ipſi dixerunt, habere vires. „ Aqua Virginis in potu tantum eſt in uſu, eamque „ exhibemus feliciter admodum iis, qui patiantur guttam „ rubeam (*a*), vel roſaceam vocatam; vidiſtis ſæpe ho- „ mines, qui habent faciem rubicundam, & verrucis qui- „ buſdam rubentibus repletam, ita ut facies verrucoſa „ tota appareat, hæc igitur eſt illa affectio, de qua lo- „ quimur, quæque fugatur ex potu aquæ Virginis, ſi „ duobus annis in potum ſumatur. In gonorrhæam e- „ tiam ob fervorem renum ſolemus hanc aquam exhi- „ bere, ſed non ita certum effectum reddit. „

Thermopotatio aquæ Virginis, qua copioſius uti licet, ſicut indicatum eſt, magni emolumenti eſt in curandis morbis, & facile fertur; ſiquidem ejus ſapor potius gratus eſt quàm nauſeoſus, hæc in ſtomacho non gravitat, imo cito tranſit; ita ut graciliori habitu homines eam ferant, atque iis digeſtionem adjuvat: Aqua Virginis majori quantitate vaſa ingreſſa, diluit, & incidit magis quod craſſum eſt in humoribus, ſtaſes humorum reſolvit, omnibus ſecretionibus juvamen adfert; ſolida vero laxa corroborando, ſyſtolis, & diaſtolis motum adjuvando, facit, ut humorum circulatio in omnibus corporis partibus libere ſuccedat, ſpiritus animales torpidos ſuſcitat, atque omnes functiones adjuvat; quippe viſcera abluendo e corpore eliminat indigeſtos humores liberum naturalium functionum uſum impedientes: quibus effectibus plurimos chronicos morbos hujuſmodi aqua curat; & ſi addas vim balſamicam ſui olei mineralis, tunc apparet Virginis aquam convenire in iis morbis, qui balſamicis indigent, ut in pul-

(a) Idem afferit Frater Felix Paſſera Bergomenſis *Il nuovo teſoro degl' arcani Farmacologici. Venezia. 1688. Delle acque minerali lib. 2. diſtinzione 5. pag. 220.*

pulmonum, renum, ureterum, & veſicæ ulceribus, quod multis obſervationibus confirmare poſſem. De qua re ſic Gratianus (*a*) loquitur„ renum vitiis, gonorrhœam ſimplicem ocius ſanari, pleraque alia renum, ureterum, „ & veſicæ vitia, mictumque præſertim cruentum tolli „ adeo certum experientia fecit, ut probatione nequaquam indigeat. „

Potus ejuſdem aquæ in quibuſdam hydropis ſpeciebus valde juvat, ut etiam in hemiplegia, iiſdemque, ut diximus, morbis, in quibus Aponenſis aqua, confert.

Stillicidium, & balneum Montis-ortoni ipſis morbis convenit, ubi illud Aponi, verum minori activitate; unde hoc duntaxat adhibetur, quum blande reſolvendum aut corroborandum ſit. Aqua vero S. Petri, & S. Helenæ ob multum martem, alias thermas antecellit ſolida corroborando, ac craſſa fluida incidendo; igitur prodeſt in œdematoſis tumoribus, anKiloſis, in artuum paralyſi, reliquiſque morbis, ubi ſolida ſint nimis laxa, & fluida craſſa aut ſtabulantia, quia efficacius agit quàm aliæ noſtræ Thermæ, ſi excipias aquam Montis ægrotorum, quæ viribus multum accedit ad illam S. Petri. Thermæ vero S. Bartholomæi vix differunt medicinali facultate ab aqua Montis ægrotorum.

Luta diverſa noſtrarum thermarum tot ſæculis utilia confirmata ſunt a Medicis ad multos morbos: Sed ab eorum principiis deſtillatione habitis explicare nequimus omnes eorundem medicas facultates; quia, ut ſupra vidimus, idem ab iis extrahitur, quod ab humo, ſeu terra communi obtinuit Urbanus *Hiærne*: Lotionibus tamen variis aliquid ſalis neutrius ſimile illi Thermarum,

(a) *Thermarum Patavinarum examen. cap. 7. pag.* 142.

aliquid ferri habuimus, quibus ſi addas principia deſtillationis ope extracta, calorem ipſorum lutorum, aquam thermalem ipſis unitam, & hæc proportione diverſa in lutis exiſtentia, aliquo modo concipere poſſumus ipſorum vires in humano corpore: Nam luta eo calore fibras nimis rigidas laxant, perſpirationem promovent, & cum parte oleoſa abundent, v. g. in luto S. Bartholomæi, magis ſolida emolliunt; ſi ferro, ut in luto S. Petri, S. Helenæ, & Montis ægrotorum, ea corroborant; deinde quod aqueum eſt ab inhalantibus cutis poris abſorptum unà cum ſale, & marte craſſos humores incidit, qui partim aucta perſpiratione exeunt e corpore, & partim libere cum reliquis humoribus in circulationem vehuntur. Luta quæ ſolida erigunt, & corroborant, novas liquidorum ſtaſes impediunt. Igitur profunt Luta ad partes induratas emolliendas, ad exſiccandas, diſcutiendas, ſolvendaſque contumaces in aliquo membro impactas materias, nec non in nonnullis ſcyroſis tumoribus; ad amovendos infixos alicui parti dolores, denique ad articulationes roborandas, ad firmanda ligamenta, & ad membra contracta extendenda. Petrus Foreſtus ait, ad paralyſim horum balneorum lutum conducere, idque a ſe cum Patavii eſſet, & viſu probatum fuiſſe teſtatur; ſed aliquando eadem luta nihil aut parum proſunt in hoc morbo, ſi paralyſis annua, aut ſi nimis intenſa, aut nimis univerſalis ſit.

Lutum S. Bartholomæi in emolliendis induratis partibus maximè valet; unde Baccius (*a*), & Jo: Bavinus,

(a) *Oper. cit. lib.* 2. *cap.* 16. *pag.* 78. *n.* 30.

nus (*a*) dicunt, lutum illud S. Bartholomæi in Patavinis, eſſe in toto orbe percelebre. Luta autem S. Petri, S. Helenæ, & Montis ægrotorum magis reſoluunt lentos & viſcidos humores, ſolidaque firmant: Illud Montis-ortoni emollit, & digerit minori tamen vi, quàm illud S. Bartholomæi (*b*).

Ochra, ſeu terra illa flava ſubſidens magna quantitate in thermis S. Petri valde præſtat extrinſecus in ulceribus, & intrinſecus ſæpe ſanguinis expuitiones ſiſtit.

Ut amplius facultates medicæ noſtrarum thermarum pateant, ex multis obſervationibus Parentis mei aliquas peculiares ſelegi, quas hìc breviter ſubjicio, ut etiam alias a Cl. Mingonio habitas.

OBSERVATIO I.

Claudicatio & dolor ob femoris contuſionem.

ANTE nonnullos annos Vir Nobilis Hieronymus *Paſta* Patricius Venetus a currenti curru in terram impetu projectus fuit, ex quo ingentem contuſionem dexteri femoris ad majorem trochanterem contraxit; quæ de luxatione femoris dubitare fecit; nam per decem menſes dolore cum tumore percuſſæ partis, & claudica-

 tione

(a) *De thermis aquiſque medicatis Europæ præcipuis. Montisbelgardi.* 1600. *lib.* 1. *cap.* 13. *pag.* 136.

(b) Luta Patavina etiam commendantur a Cel. Comite Franciſco Roncallo *De aquis Brixianis examen chymico-medicum. Brixiæ.* 1724. *De Flumine Mela. pag.* 142.

tione laboravit. Multa incaſſum magis convenientia adhibita fuere artis medicæ præſidia. Tandem uſu luti S. Bartholomæi, & S. Helenæ unà cum balneo thermalis aquæ S. Helenæ reſoluta fuit humorum ſtaſis, quæ tumorem, dolorem, & motus læſionem articuli femoris efficiebat. His præſidiis mirabili effectu integrè & citò ad priſtinam & firmam valetudinem nobilis Vir pervenit.

O B S. II.

Dolor iſchiadicus

MINIME Patavinos Cives latere poteſt mirabilis eventus Luti Sancti Bartholomæi in Cl. hujus Univerſitatis P. Profeſſore Donulo, qui diù laboraverit iſchiadico dolore, per quem fere immobilis redditus fuit, ut magna cum difficultate mediis duobus ſcipionibus vix gradatim ſe movere potuerit. Cum hoc gravi ac deſperato morbo ad Thermas S. Bartholomæi ductus eſt: Ibi medio illius Fontis luto per hebdomadas adhibito, ablegatis, antea neceſſariis, ſcipionibus, priſtinum incedendi uſum acquiſivit, cum aliqua, ſed levi claudicatione.

O B S. III. IV.

Ankiloſis cubiti, & manus propter vulnus.

POST Italicum bellum anni 1734. duo Cohortum Duces ad Thermas Sanctæ Helenæ ſe contulere, ut ab his ſalutaria beneficia ſuſciperent. Unus ex illis ob vul-

nus

nus cum humero fracto a ſclopi ictu prope cubiti juncturam, ankiloſi in ipſa cubiti articulatione afficiebatur. Alter quoque manus ankiloſim patiebatur propter ulnam & radium cum vulnere fractum non longe a carpo. Uterque ope benefici Luti S. Bartholomæi, & S. Helenæ libertatem movendi articulum in omnes partes aſſecutus fuit. Iſti bis in die per duas hebdomadas uſi ſunt luto emolliente S. Bartholomæi, & per totidem dies illo S. Helenæ, eodemque tempore in uſu fuere balnea aquæ thermalis S. Helenæ, & linimenta cum mucilagine radicum altheæ, & cum oleo lumbricorum terreſtrium confecta.

O B S. V.

Pedis ankiloſis, crure imbecilli, tumido, duro ob ipſius cruris fracturam.

VIR Nobilis Petrus Tronus Patricius Venetus paucis abhinc annis in Medoaci via ſubverſo curru cecidit magno cum impetu in terram, & a caſu fracta tibia, & fibula dexteri cruris ingentem contuſionem ſupra oſſa fracta a currus rota recepit. Accitus Parens meus ad conſulendum Nobili ægro, invenit illius oſſa fracta, inverſo pede, non longe a malleolis extra vulnus cum hæmorrhagia expoſita eſſe. Protinus omni diligentia atque induſtria cum debita fracti artus extenſione a miniſtris facta, extrema fracta in ſuam ſedem compulit, & ad naturalem formam reſtituit informe crus. Debita & convenienti methodo hæc compoſita fractura curata fuit; aſt ob ingentem contuſionem facta ſuppuratione ei acceſſit abſceſſus, cujus ſinus inter tibiam, & fibulam per

transſ-

tranſverſos digitos amplius octo aſcendebat. Nihilo tamen minus morbus tam gravis & tam complicatus vinčturis & medicamentis traumaticis, & catagmaticis ſexaginta dierum curſu ad perfectam conſolidationem & cicatricem pervenit: Attamen ab hoc gravi morbo crus imbecille, tumidum, durum, cum forti pedis ankiloſi remanſit. Quam ob rem Nobilis Æger Thermas Montis ægrotorum petiit; & ibi ſupra affectum crus adpoſitum fuit lutum emolliens S. Bartholomæi per ſex, aut octo dies: Deinde per dies amplius quindecim convenienti methodo adhibitum fuit lutum reſolvens Montis ægrotorum unà cum balneis ipſius thermalis aquæ. His præſidiis, a Thermis, receptis, ſoluta ankiloſi, & reſolutis ſtabulantibus in crure humoribus Nobilis Æger priſtinam valetudinem adeptus fuit.

O B S. V I.

Fluor albus.

NOBILIS mulier ob laborioſum partum, per tres annos affecta fuit a moleſto & contumaci albo fluore, per quem licet florida gauderet ætate, infirma tamen & ſterilis reddita fuit. Hinc ut morbo fortioribus præſidiis occurreretur, afflictam Mulierem Parens meus direxit ad Thermas Montis ægrotorum; & ejuſdem conſilio per tres hebdomodas ſummo mane mulier ſumpſit potiones duarum librarum aquæ Montis ægrotorum cùm tribus unciis lactis vaccini; quo tempore mane, & veſpere balneo tepido ejuſdem aquæ utebatur cum convenienti tubo, ut balnei aqua libere ingredi poſſet per vaginam ad uterum. Mediis his balneis, & potionibus Mulier incolumis reddita fuit, & uterum protinus geſſit.

OBS.

O B S. VII.

Fluor albus, & inveterata vaginæ procidentia.

POTIONBUS aquæ Virginis ad libras quatuor, aut quinque cum guttis nonnullis tincturæ Martis Othonis Tachenii, & balneis aquæ thermalis Montis-anionis ad optimam valitudinem Parens meus reſtituit Mulierem quadraginta annorum, quæ & fluore albo, & inveterata vaginæ procidentia angebatur.

O B S. VIII.

Cachexia cum anaſarcæ principio.

NOBILIS Mulier annorum triginta quinque temperamenti pituitoſo - ſanguinei ob adverſam valetudinem laboravit diù fluore albo cum nimia in catameniis ſanguinis effuſione. Multa & diverſa ad compeſcendum & curandum hunc morbum præſcripta fuere medicamenta; ſed omnia fruſtra, ſiquidem in cachexiam incidit, imo pedum & crurum œdemate cum urinæ imminutione, ad anaſarcam tranſire properabat. Quum tam gravis & periculoſus factus eſſet morbus, ad Aponi thermas confugit ægra. Ibi præmiſſis drachmis duabus magneſiæ albæ cum drachma una tartari ſolubilis ſupra quas bibit libras duas aquæ Virginis Montis-ortoni; ma-

ne

ne ſequentium dierum per quatuor hebdomadas ſumpſit libras tres prædictæ aquæ Virginis cum decem guttis tincturæ martis Othonis Tachenij : Quolibet die per integram horam immerſa jacebat in balneo aquæ tepidæ Fontis Aponi, & veſpere injectiones ejuſdem aquæ ſiphone quotidie factæ fuere. His peractis, mirabili eventu, convaluit.

OBS. IX.

Phthiſis.

ADOLESCENS Scholaſticus temperamenti bilioſo-melancolici ab intenſo ſtudiorum labore, & ab erratis in ſex rebus non naturalibus, facta fluidorum dyſcraſia cœpit vexari a frequenti & contumaci tuſſi, quam ſputa cruenta, hinc purulenta, cum lenta febre ſecuta fuere. Aucto morbo, judicatum fuit infirmum adoleſcentem pulmonum ulcere laborare, & jam ad ſecundum phthiſeos gradum perveniſſe: Quum inutilia fuiſſent multa & diverſa convenientia remedia, illi ab Empirico exhibita fuit aqua Thermalis Aponi accepta a Fonte tepido, & a ferventi, de qua libras duas & tres perpotavit mane per triginta dies. Præſidio harum Aponenſium aquarum abſterſum, exſiccatum & conſolidatum fuit pulmonum ulcus, & extincta febre, nutritio ſecuta eſt, & cum nutritione optima valetudo.

OBS.

O B S. X.

Sanguinis ſputum cum febre, & ſpirandi difficultate ob thoracis contuſionem.

SUPERIORI anno Servus a cubiculo Viri Nobilis Petri Gradonici Patricii Veneti ſublimiori loco cubiculi in pavimentum marmoreum cecidit, contra quod fortiter percuſſit partem ſuperiorem, & lateralem thoracis: Ex quo ingentem in percuſſa thoracis parte contraxit contuſionem cum copioſo ſanguinis ſputo. Poſt duos a caſu menſes, quum irrita fuiſſent omnia præſidia & Chirurgica, & Pharmaceutica, Nobilis illius Dominus charitatis ſemper & pietatis plenus illum Patavium miſit, ut Parens meus ei medicam opem præſtaret: Inviſit itaque, & ſæpe ac ſæpius obſervavit ægrum, qui febre, ſpirandi difficultate maxime noctu, & tuſſi cum ſubnigri ſanguinis ſputo angebatur: Perpenſis omnibus morbi differentiis, præſcripſit ei uncias duas mannæ electæ ſolutæ in aqua Virginis Montis-ortoni; ſupra quam æger poſt unam vel alteram horam ſumpſit libras duas dictæ aquæ Virginis. Sequentibus diebus ſummo mane per quatuor hebdomadas, bibebat libras tres ejuſdem aquæ cum guttis decem aut duodecim olei ætherei terebinthinæ in primo aquæ cyatho. Ab his aquæ Virginis potionibus prodigii inſtar ab omni pectoris affectione penitus ſolutus fuit, & adhuc optima valetudine fruitur.

OBS. XI.

Anaſarca.

ANNO 1758. R. P. Petrus Maria Camulus ex ordine Minoris Obſervantiæ Sancti Franciſci, annorum quinquaginta circiter, temperamenti bilioſo-ſanguinei, & laudabilis corporis habitus, ob violenta animi pathemata incidit in affectionem hypochondriacam, & in aſthmaticam convulſionem, quæ per intervalla illum afflixit; dein in continuam Orthopnœam abiit, quam conſtipatis urinæ viis anaſarca ſecuta fuit. Multa & diverſa medicamenta & magis convenientia pro curatione hujus morbi adhibita fuere, ſed abſque effectu. Tandem exulceratis tibiis ab acribus ſeris, diverſis in locis, copia lymphæ jugiter exire cœpit, quæ ſalino ſuo acore ingentes & urentes dolores in omnibus exulceratis partibus excitavit. Cum hæc lymphatici humoris egeſtio per exulcerata crura ſine conferentia fuerit; potiones aquæ Virginis Montis-ortoni ad libras tres, & quatuor cum oleo æthereo terebinthinæ Parens meus præſcripſit. Aſt vix aſſumpta potione, fere tota epota aqua per exulceratas crurum vias exibat, & hoc quolibet mane per diverſos dies contigit. Aucta deinde potionis aquæ Virginis quantitate uſque ad libras octo, tunc major hujus thermalis aquæ copia urinæ vias aperuit, ut non ſolum per has urinæ vias exiverit epota aqua, verum etiam lymphaticus morboſus humor, & tanta quantitate exivit, ut paucorum dierum curſu omnibus peccantibus humoribus egeſtis ad priſtinam valetudinem, contra nonnullorum expectationem, redactus fuerit.

O B S. XII.

Febris celtica cum ozæna & artuum doloribus adhuc poſt mercurii uſum.

MULIER triginta annorum temperamenti lymphatico-ſanguinei, laudabilis corporis habitus lue celtica laborabat cum ozæna & artuum dolore. Poſt iteratum uſum mercurii, aliorumque remediorum incidit in lentam febrem cum vigiliis, cum apepſia, & nutritionis defectu. Tempore Caniculæ ſe Patavium contulit, conſilio etiam Celeberrimi Morgagnii, & ei potiones aquæ Virginis ad libras duas, treſque Pater meus præſcripſit: Potiones hujus parvæ quantitatis aquæ principio exhibitæ cum unciis duabus mannæ electæ alvum blande duxerunt; hinc fluxu exiere per urinæ vias, excitando univerſalem corporis madorem, & per epicraſim purgando. Ab his felicibus aquæ egeſtionibus Mulier ſomnum, appetitum, & nutrimentum ſuſcepit; & ſenſim ſenſimque artuum dolores unà cum febre evanuere, & mediis ablutionibus aquæ tepidi Fontis Aponi abſterſa & munda reddita ozæna fuit; & uſu ipſius aquæ omnes exulceratæ partes ad conſolidationem pervenere.

O B S. XIII.

Phthiſis.

MAGNUS & generoſus Mercator annorum quadraginta circiter, temperamenti pituitoſo-ſanguinei, laudabilis corporis habitus ob errata in ſex rebus nonnaturali-

bus, & maxime in animi pathematibus, & in aſſidua mentis defatigatione incidit in adverſam valetudinem; ob quam diù inordinatis & copioſis hæmorrhoidum, & nocturni ſudoris excretionibus obnoxius fuit, nec non frequentibus diarrhœis, quibus acceſſere moleſta & frequens ſicca tuſſis, & cruenta ſputa cum pulſu frequentiori, & nutritionis jactura. Hæc omnia incrementum ſuſcepere, & dum deteriora minarentur, Patavium devenit. Hìc poſt convenientem analepticorum medicamentorum uſum Pater meus præſcripſit aquam Virginis Montis-ortoni cum lacte, de qua libras tres cum paucis lactis unciis quolibet mane ſumebat. Uſus hujus aquæ thermalis pedetentim retardavit diarrhœam, inordinatas hæmorrhoides, & morboſos ſudores curavit: Ex quo evanuit tuſſis, & ſanguinis ſputum; & demum nutrimentum, robur corporis, & vividus faciei color redierunt.

O B S. XIV. XV. XVI.

Hæmorrhagiæ.

SUPERIORI anno mirabilem effectum aquæ Virginis vidi pro ſiſtendo ſanguine in tribus Religioſis, qui hæmorrhagiis laborabant. Primus e *Capucinorum* ordine Mutina Patavium venit ad bibendam Virginis aquam. Erat hic hæmophtoicus, & præter ſanguinis copiam, quem violenta tuſſi expuebat, continua capitis gravedine cum cephalæa cruciabatur. A potionibus aquæ Virginis ad libras quatuor mane in ſingulos dies, perque viginti dies liberatus fuit a capitis gravedine, a cephalæa, nec amplius ſanguinem expuit.

Secundus pariter *Capucinorum* ordinis erat, tempera-

men-

menti bilioſo-ſanguinei, habitus corporis gracilis, & nondum attigerat trigeſimum annum, laborabat hæmorrhagia pectoris, quæ ſæpe illi contingebat. Convenienti methodo ſumpſit potiones aquæ Virginis ad tres libras cum lacte per quatuor hebdomadas, & ſanus evaſit.

Tertius Sacerdos ſecularis angebatur dyſuria cum ſanguineo mictu, poſt phlebotomiam, & uſum conſervæ Caſſiæ Donzelli tranſivit ad Montem-ortonem, ut ibi biberet aquam Virginis, quæ ſumpta fuit per viginti dies quantitate ſex librarum, & a graviſſimo morbo convaluit.

O B S. XVII.

Rheumatiſmus inveteratus.

R: P. PAULUS *Amizza* Minoris obſervantiæ Sancti Franciſci Spalato Aponum delatus fuit pro amiſſa adipiſcenda valetudine. Laborabat ille jam diù graviſſimis articulorum, muſculorumque rheumaticis doloribus, qui immobilem illum reddiderunt. Sumpſit potiones aquæ Virginis per tres hebdomadas, eodemque tempore ſupra affecta & dolentia membra appoſitum fuit Montis ortoni lutum, cujus iterato uſu unà cum balneis ejuſdem aquæ, & laconici auxilio, liber evaſit a doloribus cum motuum omnium libertate, & integre convaluit.

OBS. XVIII. XIX. XX.

Hydrocele, Hydrocephalon, & Amavroſis.

Usu aquæ Aponi nonnullos aquoſos tumores, nec non puerorum hydroceles, & infantium hydrocephalos perfecte & brevi temporis curriculo Parens meus ſanavit; ut Filium primogenitum Domini Marchionis Eſtenſis Silvatici, & nuper Filium mercatoris Saloni. Lutis, balneis, ſtillicidiis, hypocauſtis harum Thermarum contumaciſſimos phlegmaticos, & œdematoſos tumores reſolutione exſiccavit. Permultas quoque paralyſes ob hemiplegias productas lutis, balneis, ſtillicidiis in omnibus his Thermis feliciter curavit. Principia oculorum ſuffuſionis, myopiæ, ac amavroſis medio ſtillicidio, & balneo aquæ fontis Aponi, & Montis ægrotorum, unà cum potionibus aquæ Virginis ſoluta & ſanata vidit: Quod etiam ſuperiori anno feliciter evenit in D. Franciſco *Planck* Boemo. Vir iſte annorum quadraginta circiter, temperamenti ſanguineo-bilioſi propter gravem oculorum morbum Tergeſto Patavium ſe contulit, ut hic opem a Chirurgia ſuſciperet; nam excogitatum fuit eum cataracta laborare; aſt perpenſis omnibus affecti oculi differentiis facile agnitum eſt illius morbum non eſſe cataractam, ſed myopiam conjunctam cum amavroſis principio, morbum, ut plurimum, incurabilem: Nihilo tamen minus illum ad Thermas Montis ægrotorum Parens meus miſit, & rogavit Cl. D. Doctorem Mingonium, qui Thermis illis præeſt, ut ipſe ſequenti methodo ægrum curaret. Primis diebus ducenda eſt alvus

medicamento; hinc ſummo mane per viginti & plus dies bibendæ ſunt libræ quatuor aut quinque aquæ Virginis Montis-ortoni cum ſpiritu ſalis dulcis, aut cum oleo æthereo terebenthinæ; eodem tempore convenientibus matutinis horis utendum eſt ſtillicidio ſupra oculum, ſupracilium, frontem, & verticem cum aqua thermali Montis ægrotorum: Veſpere reiterandum eſt ſtillicidium, aut ſtillicidii loco fovenda eſt tota pars affecta chamæmeli decoctione: Ad medietatem hujus curæ incidenda eſt vena jugularis, & detrahendæ ſunt octo, aut decem ſanguinis unciæ. Poſt uſum aquæ Virginis commendavit ut diù quolibet mane ſumeret æger pilulas duas treſve ex gummi ammoniaco cum millepedum pulvere ſimul cum tribus aut quatuor granis ſalis volatilis viperæ confectas, ſuprabibendo cyathum decoctionis ligni ſaſſafras.

Hæc omnia peracta fuere a Cl. Mingonio, & ſenſibiliter mediis his præſidiis immobili pupillæ liber motus dilatationis & conſtrictionis redditus fuit, necnon retinæ, aut nervo optico naturales ſuæ reſtitutæ fuerunt functiones, & ſic æger videndi faclutatem adeptus fuit.

Sequentes obſervationes conſcripſit ipſe Cl. Mingonius.

O B S. XXI.

Atrophia & ſemiparalyſis in crure ex Vulnere.

**NOBILIS & generoſus Legatus Comes Nicolaus *Melz Colloredo* Goritienſis, jam quadragenarius, temperamento ſic ſatis robuſto, rigidaque textura, in acerrima illa pugna, quæ fuit inter Exercitus Augu-

ſtiſſi-

ſtiſſimæ Reginæ Hungariæ, & Regis Boruſſiæ die 18. Junii anni 1756. (ut ajunt) ſclopeti ictus fuit in crure dextero ad latus externum paulo infra genu. Pila tormenti ex interiori parte exiens oſſa intacta reliquit. A Chirurgis variè tractatus cum in lecto per menſes decubuiſſet, morbuſque jam fere ad cicatricem perveniſſe crederetur, ut e lecto pauliſper ſurgeret præſcriptum eſt. Quò primum crus leniter in terram defixit atroci de repente oborto cruris dolore in animi defectionem incidit, cujus doloris cauſſam Chirurgi in ipſo vulnere attentius perſcrutantes oblongum ſinum ad maleolum uſque externum invenerunt. Imperata totius ſinus ſectione, & medella juxtà artis præcepta inſtituta, poſt plures tandem menſes vulnus ad cicatricem perductum. Sanato vulnere, non ideo ſanatum crus; ſed brevius ad ſex circiter tranſverſos digitos, licet nulla unquam in oſſibus læſio apparuiſſet, ad motus ineptum erat omnino: præterea totius cruris notabilis emaciatio, & rigiditas, ita ut in aſſidua contractione permanens, cum totis viribus diſtendi conaretur, ſummi ſolum digiti in terram defigerentur. Variis incaſſum tentatis auxiliis, ad Thermas Auſtriacas (*Baden* vulgo nuncupatas) ſe tranſtulit, quas ad duos integros menſes expertus, cum nihil omnino profeciſſet, Patavinæ Thermæ propoſitæ ſunt, quæ cum contrarias ſubirent nonnullorum Clariſſimorum alioquin Medicorum opiniones, hæſit animo Vir Nobilis quamnam potius ex contrariis ſequeretur: aliqui enim multum damni, alii multum juvaminis ex hiſce Thermis ſecuturum promittebant. Vicit iſtorum opinio; at multum temporis in eventilandis Medicorum controverſiis inſumpſit, nec ad Fontes noſtros niſi ad finem Auguſti anni 1758 potuit accedere. Ritè igitur prius præparato corpore, cum ſcalas ſubire non ſine maxima difficultate poſſet, quantum-

vis

vis machinis, & ſervis ab utroque latere ſuſtentaretur, lutum Sancti Bartholomæi per horam in cubiculo apponi juſſi. Ea hora vehementiſſime ſudabat, idcirco juſculum quotidie adminiſtratum, deinde in vaſe ligneo aqua Montis Ægrotorum pleno crus totum per dimidium horæ immerſum, qua immerſione copioſus quoque manabat ſudor, tum dein lecto detentus donec & ceſſaret ſudor, & color faciei valde ruber ad naturalem redactus circulantium humorum impetum ſedatum ſignificaret. His quotidie peractis, aptoque cæterarum rerum regimine die ſexta ſenſibilis levaminis indicia apparuerunt, quæ in dies manifeſtiora perfectam curationem promittere videbantur. Sed cum ad medium Septembris perventum, declinante Autumno, pluvia, & frigida enata tempeſtate, nihil amplius hiſce remediis inſiſtendum ſuaſi; plus enim damni in tali aeris conſtitutione, quàm commodi ſecuturum, & quidquid ægritudinis ſupereſſet in proximam æſtatem curandum transferret. Ut in omnibus, ita in hoc religioſe obediens fuit. Diſceſſit ergo ſed crure fere perfectè nutrito, & longiori ita facto, ut ad æquandam alterius longitudinem tantillum adhuc deeſſet. Calcaneum in terram cum aliquo tamen difficultatis ſenſu poterat deſfigere, ſoluſque & leniter deambulare, & ſcalas aſcendere, ac per ipſas deſcendere non ſervis, nec machinis, ſed ſolius baculi adjumento ſuffultus. Elatiorem calceum ad tollendam claudicationem ſibi procurandum per hyemem ſtatuerat; at ne id faceret, auctor fui; in diuturna enim contractione ſi tendines permanſiſſent, rigidiores facti non amplius perfecte diſtendi poſſent. Domum reverſus meliora omnia in ipſo hyeme expertus, anceps hærebat ſæpe ſtrenuus Vir num rurſus ad Thermas rediturus eſſet, cum perfecte valere tum ſibi, tum ſuis amicis videretur: Rediit tamen ad initium Auguſti ſubſequentis

anni, & per duas integras hebdomadas ipſiſſimam anterioris anni curationem inſtitui, hoc tantum diſcrimine, quod præcedenti anno ob ſummas deſcendendi per ſcalas difficultates pediluviis tantum utebatur ex aqua Montis ægrotorum, poſtero vero anno quotidie ſolus, & totus, cum viribus polleret, in balneum deſcendebat. Sumpſit præterea ſingulis diebus aquam Montis-ortoni in moderata tamen doſi, quæ mirum in modum urinas, & alvum ciebat. Ex quibus multo plus roboris adeptus perfecte ſanus diſceſſit. Anno rurſus inſequenti, quoniam per hyemem aliquantulam cruris rigiditatem quandoque expertus erat, & tunc maxime cum a longo tempore ſedens immotum crus detinuerat, ſimillime proximi anni curationi ſe ſubjecit, qua totum curationis opus perfici viſum eſt. *

O B S. XXII.

Rheumatiſmus inveteratus.

** MARCUS *Tripovich* Dalmata ex infantia variis rheumaticis doloribus in artubus maxime affligebatur, qui creſcente ætate & in maritimis itineribus adeo increverant, ut decimum ſeptimum agens ætatis annum neque ſic ſatis deambulare, neque manibus quidpiam ſatis firmiter apprehendere poſſet. Temperamento erat alioquin robuſto, & ultra ætatem prægrandi ſtatura. Dolores per intervalla recurrebant, quotidie tamen affligebatur, & quandoque cum extremorum tumore, & tremore, colore cutis nihil mutato. Die 14. Julii anni 1758. ad me miſſus, ut, ſi mihi videretur, Montis ægrotorum balnea, & lutum in ipſo experirer. Præmiſſo Ca-

thar-

thartico primis ſex diebus, bis in die in balneum immittebatur ad cervicem uſque: incredibilis manabat ſudor, cum ſatis eſſet in reliquis robuſtus, ideo balnei calor quotidie intendebatur. Septima die mercurialibus pilulis purgatum corpus, idque ſemel in hebdomada repetere non dubitavi, qua die tamen purgabatur, ab aliis remediis prorſus ſe abſtinebat. Die octava præſcripſi, ut lutum S. Bartholomæi artubus modo, modo dorſo, & lumbis applicaretur; quoniam vero illius luti calor etiam in proprio fonte valde tenuis eſt, juſſi ut lutum ipſum in vaſe probe clauſo immergeretur ad ſex horas in fonte Montis ægrotorum, ſic enim hujus fontis calorem adipiſcebatur. Poſtquam per horam lutum ſuſtinuerat & jam bene ſudaverat, ſudans adhuc in balneum deſcendebat, unde exiens ſe ſe in lecto per horam ſudore perſeverante, detinebat. Hac methodo uſque ad diem duodecimam uſus non ſolum nihil proficere videbatur; ſed doloribus & ſæpius & atrocius recurrentibus, recuperandæ valetudinis omni ſpe ſublata, abjiſſet æger, niſi admonuiſſem ipſum ſymptomatum augmentum in horum remediorum uſu proximæ ſanationis frequenter indicium eſſe. In propoſito igitur confirmatus, luto Montis ægrotorum uti cœpit eodem prorſus modo, quo utebatur luto S. Bartholomæi, ex quo ſenſim melius ita ſe habuit, ut 28. curationis die bene & perfecte valeret in omnibus; potuit enim ea die ſex millia paſſuum continuato greſſu perficere, ſoluſque equum ſaltu aſcendere ſine laſſitudinis ſenſu. Poſtremis quatuor diebus lutum S. Petri Montis-anionis præcedenti ſubſtitui, utpotè quo maxime corroborari, & adſtringi partes exiſtimantur. His peractis ſanum & robuſtum dimiſi. *

OBS. XXIII.

Paralyſis in manu.

** RUSTICUS quidam Rhodiginus, nomine Antonius *Furin*, quadraginta annos natus, aduſta rigidaque fibra, nulla quod ipſe ſciverit prægreſſa externa cauſſa ante duos annos paulatim paralyticus fieri in manu dextera cœpit. Ex ipſo ortu adeo increverat morbus, ut intra duos menſes inſenſibilis omnino & immobilis redderetur manus: progreſſu temporis non ſolum frigida, ſed & ſummopere emaciata erat, digitique omnes ita in pugnum erant inflexi, atque, ut ita dicam exſiccati ut non mediocri vi opus eſſet ſi pauxillum extendi conarentur. Ad medium Auguſti anni 1758. ad Thermas Montis ægrotorum ſe tranſtulit, eleemosynam & miſericordiam implorans, impotens manu nullo modo valens ſibi victum procurare. Suſcepi hominem, atque omnem operam animumque converti, ut ſi quid in hiſce affectibus ex Patavinis Thermis ſperandum eſſet, miſerrimus iſte experiretur. Leniſſime prius purgato corpore, convenientibus alimentis nutriebatur, cum eſſet jam a longa inedia emaciatus æger. Quotidie mane decoctum ex ſalvia, & roremarino in aqua minerali ipſius Fontis propinatum additis guttis aliquot ſpiritus Cornu Cervi ſuccinati, quo epoto poſt horam juſculum ſumebat cum ovi vitello, deinde ad jugulum uſque in balneum detinebatur ad horam: Statim a balneo totum brachium in lutum S: Bartholomæi immitebat ad aliam horam. Primis diebus non adeo ſudabat, licet balnei, & luti calor non eſſet exiguus. Elapſis quinque diebus, quibus ſemel

tan-

tantum, bis quotidie luto & balneo uti cœpit; copioſus tum ſudor apparuit. Hac methodo uſque ad decimum quintum diem perventum, nullo alio futuræ ſanationis argumento, niſi quod mollior eſſet manus, mollioresque digiti. Tunc lutum Montis ægrotorum priori ſubſtituendum præſcripſi ad dies itidem quindecim. Quò primùm lutum hoc apponi cœpit, quidam obſcurus licet motus in digitorum extremis articulis apparuit, qui quotidie ſenſibiliter increſcendo, vel maxime apparebat ab ipſo ſtatim luti appoſitu, vel ad finem balnei. Manus non amplius frigida adeo nutriebatur, ut ad naturalem nutritionem breviter perduci poſſe ſpem exhiberet. In horum remediorum uſu vix quadrageſimus advenit dies, ut omnia ad naturalem ſtatum redacta, integram ſanationem demonſtrarent manifeſtiſſime; niſi quod debilitas aliqua reſtaret adhuc in parte affecta, ad quam tollendam lutum S. Petri Montis-anionis præſcripſi bis in die per hebdomadam, non neglecto tamen balneorum uſu, quibus omnibus adeo ſanus evaſit, ac ſi nullo umquam morbo in manu laboraſſet. Inſequenti anno me ſalutatum venit: Interrogatus num quid novi per hyemem in manu animadvertiſſet, ſe perfecte ſemper valuiſſe, & valere reſpondit. Multa fuere in hoc morbo adminiſtrata, & ſicut omnibus tribuenda eſt curationis laus, ita cui potius ex ſingulis adſcribenda ſit? non facile determinaverim. Vis balnei, & luti mineralis eximia in hiſce affectibus ſi cui cognita eſt, mihi certe pluribus obſervationibus eſt perſpectiſſima; at methodus utendi, ordo, doſis, caloris gradus, non ne tribuere multum poſſunt ad ipſorum remediorum vires alterandas? Salviæ, & Roriſmarini theiforme decoctum quàm utiliter in nervorum affectionibus uſurpatur; at hoc ipſum decoctum quanto efficacius redditur, ſi ex ipſa minerali aqua Montis ægro-

torum

torum paretur, cum conſtet purgantia omnia in ipſa diſſoluta copioſius & frequentius alvum ſubducere, ita ut ſi in ea aqua diſſolvantur, multo minori doſi propinanda ſint, niſi enormem catharſim ſubſequi velimus: Optima demum nutritio ex exquiſitis, & valde nutrientibus alimentis in corpore inedia & pravis cibis male tractato quantum valuerit in hac curatione, iis facile innoteſcet, qui nerveas affectiones ex recta, vel prava chylificatione provenientes rite perpenderint. * *

O B S. XXIV.

Hæmorrhoides cæcæ.

** ANTONIUS *Biſcazza* Nobilis Rhodiginus conſiſtentis ætatis, ſanguineo temperamento præditus, acutis morbis non raro correptus, vino, ſpirituoſiſque liquoribus minimè indulgens, temperatus in omnibus, niſi quod ſalitis carnibus, & aromatibus conditis, vel fumo induratis plus, quàm par eſſet, uteretur, hæmorrhoidum doloribus paulatim obnoxius factus eſt. Per quinquennium adeò increvit morbus; ut mortem libentius, quàm atrociſſimum morbum ſuſtuliſſet. Hæmorrhoides tam internæ, quàm externæ ita intumuerant, ut poſtremis potiſſimum temporibus ne ſpecillum quidem in anum immittere poſſent Chirurgi; idcirco quotieſcumque fluebat alvus (licet quotidie uncia floris caſſiæ lubrica ſervaretur) per ſex, vel octo horas, & aliquando ad dies in lecto ſe detinere cogebatur acerbiſſimis vexatus doloribus: Vitæ tam miſerrimæ exitum ſibi ſæpius, ut ajebat, furibundus procuraſſet, niſi eximia ejus pietas anxium cruciatibus animum ſuſtinuiſſet. Toto morbi

de-

decurſu exactiſſimam vivendi rationem ſecutus eſt. Vino abſtinebat prorſus, cibi erant temperati, & ad digeſtionem faciles, moderatus motus, moderata omnia. Singulis ferè menſibus binas ſanguinis miſſiones ſuſtinuit, & remedia quod attinet, ea omnia in uſum revocavit, quæ a peritis Medicis proponebantur. At morbus non ſolum remiſſionis nihil, ſed plurimum incrementi ſenſim capiebat. Patavium tandem deſperatus ferè pervenit, ut Præclariſſimi Viri, & Celeberrimi Chirurgiæ Publici Profeſſoris Hieronymi Vandellii conſilio uteretur. Attentè perpenſis omnibus, examinata quoad potuit dolenti parte, latentis fiſtulæ ſe obtulerat ſuſpicio, at interrogato ægro an unquam puris guttulæ ex ano apparuiſſent, eodemque reſpondente obſervatas fuiſſe nunquam, præſentis fiſtulæ evanuit timor, quamvis futuræ non deeſſet argumentum. Quapropter in eo Vir Clariſſimus auctor fuit, ut æger domum redditus, præmiſſis generoſioribus venæ ſectionibus, quotidiè mane uncia floris caſſiæ uteretur, nè indureſcentes feces majora in egrediendo tormenta excitarent; uteretur præterea refrigerantibus & humectantibus decoctionibus & emulſionibus, a clyſteribus abſtineret, externiſque hæmorrhoidibus aliquando frigidiſſimam aquam, quandoque verò glaciem apponeret, quæ omnia niſi votis reſpondiſſent ad Montis ægrotorum Balnea ſe transferret, ibique præter immerſiones etiam illius mineralis aquæ potum experiretur. Prioribus adhibitis in Patria remediis nihil omninò profecit. Pervenit ergo ad ſupradictos Fontes circa finem Auguſti anni 1760., morbo, & itinere vexatus valde, neque ea die ſedere unquam potuit. Poſtridie libram unam calidæ aquæ Montis ægrotorum potandam exhibui, efficaciorem redditam infuſione unius unciæ ſalis ex eadem aqua extracti: Hæc poſt horas ſeptem mediocriter bis ſubduxit ventrem: Dolores hæmor-

rhoi-

rhoidales acerbi excitati ſunt in dejectionibus, non tamen tanti ut Nobilis æger lecto detineri cogeretur. Quinque horis circiter a prandio in balneum deſcendit ſatis calidum, ibique multum ſudabat, poſtea lecto decumbebat, donec ceſſaret ſudor. Veſpere, & nocte ſupra dolentem partem ſpongiam detinebat eadem minerali aqua, ſed frigida imbibitam. Inſequentibus diebus bis balneo utebatur per horam. Quotidie mane doſis potandæ mineralis calidæ aquæ una libra augebatur uſque ad octavum diem, ex quo quotidie una pariter libra imminuebatur. Aqua iſta primis diebus alvus ſervabatur laxa, cæteris ſic ſatis, cum major ejus copia urinæ vias teneret. Vel primis ipſis diebus multum levaminis animadvertit æger; at die tertia cum quaſdam veluti puris guttulas in induſio obſervaſſet, affligebatur valde fiſtulæ ſuſpicione, quæ quidem ſenſim evanuit, cum continuo imminui morbum ſentiret, nullaſque exinde maculas conſpexiſſet. Quarta die binas ſanguinis libras detrahi juſſi, ex quibus, cum eſſet jam a longo tempore aſſuetus, ne minimum quidem debilitatis ſenſum animadvertit. Poſt duas tandem hebdomadas perfecte ſanus diſceſſit. Domum reverſus ea ipſa minerali aqua aliquando uſus eſt ad præſervationem tantum, non ad curationem, ex quo enim convaluit, nullum uſque ad hoc tempus, ut ex ipſo ſcio, prægreſſi morbi inſultum perſenſit. *

CA-

CAPUT VI.

Methodus pro uſu Thermarum Patavinarum.

IN uſu Thermarum agri Patavini pro curandis morbis, non ſolum eligenda ſunt præſidia magis convenientia ad abſolvendas proprias morborum indicationes; verum etiam juſta & convenienti methodo adhibenda ſunt; nam ob methodi defectum inutiles nonnumquam, & aliquando etiam nocentes tam ſalubres Thermæ redduntur. Qua de re neceſſarium duxi de methodo ipſa in præſentia rerum verba facere.

Locus idoneus in uſu harum aquarum certe eſt ad ipſarum ſcaturigines; attamen cum aqua Aponi, ut obſervavi, diù ſuum calorem ſervet, ita ut Patavium tranſlata adhuc 46. gradus caloris retineat cum Thermometro Reaumuriano, Venetias item, & Vicetiam adhuc calida vehatur; ſuas vires alibi quoque retinere poteſt, quouſque ſuum naturalem calorem non omnino amiſerit; frigefacta vero odorem ſulphuris, & multum *ſpiritus æthereo-elaſtici*, ſeu *aeris ſuperabundantis* deperdit, illiuſve vires ſegniores evadunt; quippe *ſpiritus* ille *æthereo-elaſticus* activiores reddit aquas medicinales.

Si hæ calidæ aquæ longè a fonte translatæ & frigefactæ ſint; & ſi eis cum igne calefactis uti aliquis vellet pro balneo, aut potu, ſcire oportet, hoc modo fere omnem *ſpiritum æthereo-elaſticum* amittere; ideoque vir-

tus iſtiuſmodi balnei, aut potus minus efficax remanet.

Potus quidem earumdem aquarum, & maxime aquæ Virginis inſtitui quoque poteſt in longinquis Regionibus, ſi unicuique cyatho hujus aquæ aliquot guttæ ſpiritus ſalis dulcis, aut vitrioli, aut aceti deſtillati addantur, quia ſic in aqua *ſpiritus - æthereo elaſticus* ſegnior extollitur; quare aqua hoc modo epota fere eoſdem effectus producit, ac ad ipſius ſcaturiginem. Hæc Virginis aqua calida aut tepida pro potu ſumpta eo melior & utilior eſt, quàm frigida, quia facilius venas penetrat, & per canales ſolida corporis conſtituentes excurrit.

Luta apponi poſſunt etiam longè a Thermis, ut Patavii, & ultra; cum optimè clauſa & induſtria delata per diverſas horas naturalem ſuum calorem ſervent; aſt cum præter lutorum uſum valde proſint balnea, aut ſtillicidia, ideo melius eſt prope ipſos Patavinos Fontes illis uti.

Anni tempus favens, & magis propitium pro uſu noſtrarum Thermarum, erit calida tempeſtas, in qua aer ſerenus, ut plurimum, & ſiccus eſt, quæ habetur ſæpe ac ſæpius a fine menſis Maij uſque ad medium Octobrem; ſed ut animadvertit Benedictus Sylvaticus (*a*). „ Neque negotium faceſſit anni tempus frigidum, dum „ urget affectus. Poteſt enim aer arte temperari, ſi cu- „ biculo concluſus degat patiens, qua lege, menſe et- „ iam Januario aquas B. Virginis exhibuimus. „ Et Andreas Baccius (*b*) hæc quoque dicit, quod ſuo tempore Florentini Medici hyeme etiam convaleſcentibus ſuis e longo morbo, vel etiam febriculoſis vel ſegnibus præſcribebant pur-

(a) *Cent.* 3. *conſul.* 68.

(b) *Op. cit. lib.* 3. *cap.* 2. *pag.* 101. *n.* 50.

purgationes aquis thermalibus maxime aquæ Tettucii. Unde omnibus anni tempeſtatibus noſtras aquas ægri adhibere poſſunt non ſolum in potu, verum etiam in balneo, ſi in cubiculis tepefactis ægri morentur, & a rigidiore aere ſe defendant. Ad rem facit hiſtoria notatu digna a Gregorio Morello (*a*) deſumpta. Retulit Chirurgus quemdam ruſticum menſe Decembri tum paupertate, tum ingenti frigore cum ſe videret circumſeptum, fame potius, quàm frigore emori ſibi in animum induxiſſe. Quamobrem in Aponenſe balneum ægrotorum ingreſſum, in eo die, noctuque ad menſem Julium remanſiſſe. Cum autem vellet e balneo exire, maximis doloribus excruciabatur, ita ut ſe mori clamaret: dormiebat in balneo, bibebat ex ea aqua, panem in ea madefactum comedebat. Tandem menſe Julio, cum maximi æſtus extarent, cum cœpiſſet paulatim exulcerari, demum evaſit omnino, & ſanus remanſit. De quodam alio etiam retulit, qui per quatuor menſes pariter in eodem balneo commoratus eſt. Hæc ille. Quæ vera, an falſa ſint? ipſe viderit.

Horæ autem magis convenientes & idoneæ pro aquarum potu, pro balneis, ſtillicidiis, lutis, & laconicis, ſunt matutinæ, vix poſt Solis ortum, ut temporis ſpatium remaneat pro prandio, ſomno, & quieti; nam operatio noſtrarum aquarum tribus aut quatuor horis perſæpe abſolvitur. Poſt ſomnum, aut poſtmeridianam quietem, confecta integra ciborum digeſtione, iterare licet uſum harum Thermarum in iis, quibus urget neceſſitas propter antiquos, & contumaces morbos: Veſpere tamen temperatè, & minori doſi adhibendæ ſunt quàm mane.

Cc 2 Quod

(a) *De aquis medicatis agri Patavini. Patavii.* 1568.

Quod attinet ad moram in balneo. Cum ejus gradus caloris ſæpe ſint 27., aut 30. ſecundum Reaumurianum Thermometrum, æger per horæ ſpatium in eo morari poteſt; ſed quidam ægri nimis debiles neque tot caloris gradus, neque tam longam ferunt moram; unde ingrediantur balneum ad 24. gradus calidum, atque per ſemihoram in ipſo duntaxat maneant. Stillicidia, injectiones, & illutamenta per horam continuare ſufficit. Laconicum autem vaporoſum cum nimis calidum ſit, oportet ejus calorem temperare a gradibus 30. uſque ad 34. Ther: Reaum:, & ſic ægri eo uti fere per horæ ſpatium queunt; & ubi nimis calidum, minus morandum eſt. Potus tamen aquarum, ne vomitus accidat, uſque ad unam vel alteram horam protrahi convenit, ut paulatim & partitis vicibus tota illa aquæ quantitas ſumatur a Medico præſcripta.

In his Thermarum præſidiis pro morborum diverſitate plus aut minus inſiſtendum; quare in morbis, qui haud difficile ſanari poſſunt, per ſexdecim aut viginti dies: In morbis vero antiquis, refractariis, & contumacibus aliquando quadraginta, aut ſexaginta dies; in his nonnumquam opus eſt ad noſtras Thermas redire per duas aut tres vices, cum morborum levamen appareat.

Balneum non eadem in omnibus methodo adhibendum eſt; nam in quibuſdam membrum duntaxat immergendum; modo pediluvia, aut ſemicupium inſtituendum; modo immergendum eſt corpus uſque ad umbilicum, aut ad ſcrobiculum cordis; modo uſque ad mentum; modo præter totius corporis immerſionem, caput ipſum abluendum, & fovendum media ſpongia.

Aqua in ſtillicidio non ſemper guttatim, aut imbris forma affectam partem percutere debet; ſed plerumque per tubum copia, & impetu, aut per tres quatuorve tu-

bos

bos deſcendendo ab altitudine trium aut quatuor pedum fortiter infirma membra concutere debet.

Injectiones thermalis aquæ convenienti tubo, aut ſiphone faciendæ ſunt, majori, aut minori aquæ quantitate pro partium diverſitate, pro qualitate morbi, & ſymptomatum, & pro ætate, temperamento, & viribus ægrotantis.

Luta vero ſupra totam affectam partem ſæpe ac ſæpius ultra pollicis craſſitiem apponenda ſunt.

Salis harum Thermarum drachmæ ſex aut decem ſatis abundè & blandè alvum ducunt. Sulphur Aponi ad curandam imbecillitatem, & nonnullos pectoris morbos a ſcrupulo uno ad drachmam ſemis cum recenti butyro vaccino præſcribendum eſt. Terra illa Aponi *Lacti Lunæ* ſimili, eadem doſi, qua aliis terreis abſorbentibus, utatur. Tophi fontis Aponi, & S. Helenæ calcinati in ſubtiliſſimum pulverem redacti ad detergenda, & exſiccanda ulcera ſuperponendi ea quantitate, quæ convenit pro tegenda ulcerum ſuperficie.

Qui harum Thermarum balneis, aut lutis, aut ſtillicidiis, aut hypocauſtis utuntur, ſæpe magno cum emolumento aquam Virginis Montis-ortoni eodem tempore bibere poſſunt, ut citius, & facilius morbi expellantur. Quo tempore nonnumquam in contumacioribus morbis veſpere maximè ſumendæ ſunt pilulæ ex gummi ammoniaco cum Millepedum pulvere, & ſale volatili Viperæ, aut cornu Cervi, aut ſuccini confectæ, ſuperbibendo cyathum decoctionis ligni ſaſſafras, aut guajaci, aut ſarſæ Parillæ, aut alia remedia aperitiva, deobſtruentia, reſolventia, ac diſcutientia.

Quantitatem aquæ, quam unuſquiſque bibere debeat, tam facile decernere haud poſſumus; nam quantitas deſumenda eſt a morbi qualitate, ab ægri temperamento,

ab

ab ætate, a viribus. Hic omittimus regulas quaſdam generales, quæ apud antiquos aquarum Scriptores leguntur: Siquidem ſatis erit, aquæ quantitatem gradatim quolibet die augere, donec illam ſtomachus ſine labore & nauſea ferat, & vis ſyſtaltica cordis æquè benè ſufficiat ad aquam movendam, & expellendam per naturalia corporis emiſſaria. Apud nos tamen ſequens regula in præbendis his Thermalibus aquis invaluit: Prima die qui bibunt has aquas ut plurimum aſſumere ſolent duas aut tres aquæ libras, cujus quantitas quolibet mane augetur uſque ad ſeptem, aut octo & ultra etiam; & per tot dies ſumenda eſt thermalis potio, quouſque abſumpta ſit quantitas centum viginti circiter librarum aquæ.

In morbis autem capitis, oculorum, pectoris, in nonnullis chronicis affectionibus, & in iis, qui hæmorrhagiis obnoxii ſunt, tres, aut quatuor ſolum aquæ libras præſcribimus, & hoc, ne aqua quantitate in infirma ſolida impetum faciat, & ut mixta cum ſanguine reiteratis circuitibus totam humorum maſſam fluidiorem reddere, & minima ſolidorum vaſa facilius permeare poſſit.

Cæterum regulas quaſdam ſeu canones, ſicut Antiqui loquuntur, mox in medium afferam, ut ſaluberrimi effectus, & optima valetudo a noſtris Thermis obtineantur. In gravi & difficili morbo antequam æger ad Thermas veniat, diverſa ei primo tempore præſidia a Pharmaceutico, & Chirurgico penu deprompta perſcribenda ſunt, pro ut ab hoc, aut ab illo morbo fuerint indicata: Quare præter alterantia, aut cathartica, modo ſerum lactis, decoctiones, & ſucci ex cichoreaceis plantis, aut antiſcorbuticis expreſſi præſcribendi ſunt: Modo decoctiones ex plantis & radicibus reſolventibus, aperitivis, deobſtruentibus, & diureticis, quibus ſales nitroſi, ammoniacales, polycreſti adjungendi ſunt, aut ſaponacea remedia, aut

tere-

terebinthinata, aut ammoniacalia cum millepedum, vel lumbricorum terreſtrium pulvere; modo jura viperata, gelatinæ, & jura dulcificantia more Septalii; modo decoctum ſtibiatum Pomponatii, ſeu alia decocta diaphoretica; interdum mercurialia ipſa ſunt adhibenda: Præterea diverſa Chirurgica præſidia erunt in uſu. Hinc ad imminuenda & derivanda fluida (*a*), ad compeſcendum *orgaſmum* ſpirituum animalium, & ſolidorum erethiſmum phlebotomia eſt inſtituenda (*b*), & iteranda pro ut indicata fuerit; apponendæ ſunt quandoque cucurbitulæ, aut hirudines, nec omittenda ſunt enemata. Et pro diverſitate læſionum ſolidarum partium inunctiones, & linimenta ſunt facienda, aut fotus & balnea ex emollientibus & reſolventibus plantis; aut cataplaſmata, aut emplaſtra & cerata emollientia, reſolventia, & diſcutientia ſunt ſuperponenda.

Quum æger ad Thermas venerit ad bibendam aquam Virginis, aut aliorum Fontium prima die, & ſummo mane ſumere debet uncias duas aut tres mannæ electæ ſolutæ in aqua violarum aut cichoreæ, vel loco mannæ unciam unam ſalis Fontis Aponi, aut Anglici, aut cremoris tartari, ſeu drachmas duas magneſiæ albæ cum drachma una tartari ſolubilis; & poſt unam vel alteram horam ſuperbibendæ ſunt duæ aut tres libræ aquæ Virginis.

Quo-

(a) Vide Cel. Jacobi Placentini hujus Gymnaſii P. P. Profeſſoris Diſſertationem *De vena, quæ in Morbis particularium partium corporis ſit ſalutarius incidenda. &c. Patavii*. 1756.

(b) Attamen ſanguinis miſſione nimis abuti non licet; vidimus enim ſæpe jugulatos ægros a ſanguinolentis, & indoctis Medicis.

Quolibet mane ſequentium dierum præcedenti quantitati addenda eſt libra una aquæ uſque ad præſcriptam ſummam. Ut aqua facilius ducatur per alvui vias, primo potionis aquæ cyatho adjungendæ ſunt drachmæ duæ, aut quatuor ſalis Aponi, aut Anglici; ut citius ſecernatur per urinæ tramites primo cyatho addendæ ſunt guttæ quindecim olei ætherei terebenthinæ, aut ſpiritus vitrioli. Ad augendam vim deobſtruendi, & corroborandi immiſcere poſſumus primis potionibus martem ſolubilem *Willis*, aut tincturam martis Tachenii. Et nonnumquam ut aqua dulcificans reddatur, huic addere ſolemus uncias tres vel quatuor lactis vaccini, aut caprini, ut Federicus Hoffmannus (*a*) docet, maxime in pectoris affectionibus ad phthiſim vergentibus.

Pro faciliori aquæ Virginis tranſitu ſæpe ac ſæpius tepida, ut lac, ſumenda eſt & in lectulo: Quandoque dum quis e lecto ſurrexit, ſe moveat per cubiculum: Interdum frigida & ante ſolis ortum bibenda eſt, & apertis januis, ac feneſtris per cubicula ambulandum eſt.

Dum bibuntur aquæ, cœna brevis ſit, ne mane indigeſta cibaria in ſtomacho relinquantur. Si ſtomachus vero a copia aquæ dilutus debilis reddatur, & nauſeæ motum æger patiatur, ſumenda eſt chocolathæ potio, aut *Caffè* cum cruſtulis & paſtillis, aut paulum vini Cypri, ſeu Cretici, aut edendum pauxillum corticis aurantiorum, aut citri conditi.

His omnibus addendum eſt, chinam-chinam in aquis his Thermalibus infuſam, ſæpe ad profligandam febrem & alios morbos magis prodeſſe quàm in aliis aquis: uti etiam

(a) Differt. *De connubio aquarum mineralium cum lacte longe ſaluberrimo*.

etiam decoctiones multarum plantarum, & cataplaſmata nonnulla cum ipſis aquis confecta.

In uſu balnei diverſa ſunt peragenda. In primis, quibus corpus repletum eſt, aut adſtricta alvus, lenientibus, aut catharticis purgandi; & ſi plethorici phlebotomia detrahendus eſt ſanguis. Poſt nonnullos a balneo dies ſecare venam prope affectam partem valde conducit.

Non omnes eodem balneo egent; nam alii tepido, alii calido, alii magis calido & quaſi ferventi, ut ita dicam: Qui calidiſſimo balneo utuntur, ingredi debent in balneum tepidum inſtar tepidarii (*a*), quod ſenſim calidum reddendum, & poſtremo quaſi fervens, ſi opus fuerit. Ante ingreſſum in balneum illiniendus eſt ſtomachus ad ſcrobiculum cordis oleo abſinthii, aut menthæ, aut nucis myriſticæ, aut apponendum ceratum de *tacamahaca*. Balnei tempore ad inhibendos ſtomachi languores, ſumenda eſt aqua florum aurantiorum, aut meliſſæ cum aqua cinnamomi, aut tinctura *Kermes*, aut pulvis Hannoverianus, ſeu potio chocolathæ, *coffée*, aut paulum vini Cypri &c., abluendum eſt os aqua frigida. Quidam in balneo quiete morari debent (*b*), alii ſemovere, alii frictionibus

D d utan-

(a) *Cornel: Celſi lib.* 1. *cap.* 3. *pag.* 25. *Edit. Cominiana.*

(b) Quia ut ait Macrobius *Saturnalium lib.* 7. *pag.* 84. *Venetiis* 1492., Dicas ergo volo, cur qui in aquam deſcendit calidam: ſi ſe non moverit minus uritur: ſed ſi agitatu ſuo aquam moverit: majorem ſentit calorem: & totiens aqua urit amplius: quotiens novus ei motus acceſſerit. Et Diſarius calida inquit quæ adhæſerit noſtro corpori: mox præbet tactum ſui manſuetiorem, vel quia cuti aſſuevit, vel quia frigus accepit a nobis. Motus vero aquam novam corpori applicat: & ceſſante aſſuetudine, de qua paulo ante diximus, ſemper novitas auget ſenſum caloris.,,

utantur, alii ſcopis membra abſtergant maxime in ſcabie, in pſora, in impetigine, & reliquis cutaneis morbis. In quibuſdam cucurbitulæ apponendæ ſunt. Exeuntes e balneo, linteis abſterſo & exſiccato corpore, bene induti pannis lectum petant in clauſo cubiculo, ibique tecti per integram horam jacere debent ad promovendum ſudorem, aut copioſam perſpirationem. Aliqui priuſquam lectum ingrediantur, aut in ipſo ingreſſu oleo amygdalarum dulcium ungi debent, & leniter perfricari, aut unguento alabaſtri cum oleo nardi, aut oleo lavandulæ, aut majoranæ: Membra affecta ungi aliquando oportet aut galbaneto Paracelſi, aut oleo Caſtorei, vel ſuccini, vel terebenthinæ cum aqua Reginæ Hungariæ; aut membra fovenda & confricanda cum tinctura antiparalytica Cneoffellii.

Luta modo ante, modo poſt balneum ſupra affectas partes apponenda ſunt, & hæc magis aut minus craſſa, magis aut minus calida, & ſæpe non ſolum mane, ſed etiam veſpere pro morbi intenſione: Partes infirmæ lutis tectæ & circumdatæ ſtragulis calidis tegendæ ſunt, ut lutorum calor diutius conſervetur. Ablatis lutis, partes thermali aqua abluendæ, mundificandæ: Hinc illinendæ & fovendæ diverſis medicamentis pro morborum diverſitate: Quare ad reſolvendas humorum concretiones, ungendæ & confricandæ ſunt partes Galbaneto Paracelſi, aut oleo Philoſophorum, aut terebenthinæ, ſuccini, aut ceræ cum aqua Reginæ Hungariæ: In paralyſi oleo formicarum, & tinctura antiparalytica Cneoffellii; in rheumatico & ſpaſtico dolore illinendæ ſunt partes oleo Caſtorei, Vulpino, aut unguento alabaſtri; in muſculorum, tendinum, ligamentorum contractione, & ariditate apponendum juvat oleum Catellorum cum herbis neruinis factum, vel oleum

Lum-

Lumbricorum terreſtrium, vel oleum medullare oſſium Bubuli, & jus ex inteſtinis Veruecis confectum, vel linimentum ex oleo Lumbricorum terreſtrium, axungia Suilla, & mucilagine radicum altheæ compoſitum. Pro reſolutione tumorum, qui duri, ſcirrhoſi, aut ſtrumoſi ſunt, in uſu erit emplaſtrum de Cicuta, ejuſque extractum intrinſecus aſſumptum (*a*), aut emplaſtrum de galbano crocato *Mynſicht*, vel de ammoniaco Foreſti, vel ceratum de ſpermate Ceti *Mynſicht*, aut diabotanum Blondelii; pro horum tumorum reſolutione efficax erit ſuccus, & decoctio verbenæ fœminæ ſeu eryſimi, & vinum ipſum Rhenanum, in quo magna quantitas vivorum Millepedum macerata ſit.

Præter balnea, & luta, validum & efficax præſidium, ut antea dixi, eſt ſtillicidium, quod diverſo modo pro partium diverſitate, & pro morbi qualitate inſtituendum eſt.

Quum aqua ſtillatim & nimis lente, & brevi altitudine ſupra infirmam partem excidit, parum aut nihil prodeſt: Copioſa ut plurimum aqua e tubo exiens impetu partes affectas percutere debet. Stillicidii uſus multiplex eſt, & convenientibus inſtrumentis conficitur. In capitis, aut oculorum morbis aqua pro ſtillicidio ab altitudine duorum, aut trium pedum, tamquam pluvia, ope tubi variis foraminibus pertuſi decidat; & magis efficax erit ſtillicidium ſi aqua per tres, quatuorve tubos ruat excidatque. Ab alto etiam deci-

(a) Vide Cel. Antonii Störck libellum, *quo demonſtratur, cicutam non ſolum uſu interno tutiſſime exhiberi, ſed & eſſe ſimul remedium valde utile in multis morbis, qui hucuſque curatu impoſſibiles dicebantur. Venetiis.* 1760.

dat aqua tubo majoris diametri ſupra humeros, aliaſque corporis partes, cujus uſus antiquiſſimus eſt; nam in nummo apud Goltzium urbis *Himeræ* in Sicilia, homo conſpicitur (a Paſchalio Caryophilo (*a*) Hercules dicitur) in lavacro ſuper cujus humerum ſiniſtrum aqua hoc modo decidit, in quo nummo legitur IMEPAIΩN ideſt *Himeratorum*. Antonius Cocchius (*b*) ejuſdem *Himeræ* nummum vidit, in quo inverſe legebatur NΩIAԳ ƎMI, & Silenum non Herculem obſervavit. Sed ut ad propoſitum meum redeam, ſtillicidium item horizontali, ac obliqua linea propriis tubis ſecundum affectas partes inſtituitur. In oculorum morbis, potiſſimum in principio ſuffuſionis aut amauroſis, & in ipſa *meiope*, & mydriaſi præter ſtillicidium perpendicularibus tubis factum, horizontalibus pariter tubis cum foraminibus in extremitate divergentibus embrocha fit. Flexilibus tubis injiciuntur diverſis modis hæ aquæ thermales in nares, in fauces, in aures. Recurvis demum, aut flexilibus tubis injectiones fiunt in vaginam, in anum, & recto aut curvo ſiphone in ulcera ſinuoſa, in fiſtulas.

Ne præter affectam partem in ſtillicidii uſu aqua reliquum corporis madefiat, non deſunt ceratæ telæ pro te-

(a) *De Thermis Herculanis*. *Diſſert. Mantuæ*. 1739. *pag.* 81. & *ſeqq.*

(b) *Trattato dei Bagni di Piſa*. *cap.* 5. *pag.* 330. *annot.* 2. Qui nummus cum aliis ejuſdem ſpeciei delineatus eſt in *tab.* 13. *Siciliæ Fil.* Parutæ *n.* 1. 7. 8. 10. ed. Auguſtini. 1649. & in *tab.* 92. *trad.* & *ſecund. ed. Leidæ*. 1723. cum comment. Sigeb. Havercampi *in vol.* 6. *Theſauri antiquitatum Siciliæ*. *col.* 517. idem nummus delineatus quoque eſt apud Paſchalium Caryophilum *l. c.*

tegendis ac tuendis aliis corporis partibus, nec non inſtrumenta lignea, quorum ope & defenditur corpus, & aqua in convenientia receptacula vehitur.

Eodem die, quo ſtillicidio, aut injectione utimur, potus aquæ Virginis valde confert. Iis vero, qui ulceribus, aut tumoribus laborant, præter ſtillicidia, & embregmata, & balnea, multum juvat apponere bis aut ter in dies ſingulos ſupra affectas partes lintea identidem madefacta in ipſis thermalibus aquis.

Vapores præterea, qui jugiter a ſpiraculis Aponi collis exeunt, ad ſanandos prædictos morbos conducunt; & inſtar ſuffumigii plus aut minus calidi recipiuntur. Hi tumoribus, & ulceribus aurium, narium, oris, pulmonum, ani, & vaginæ, uteri, mederi queunt. In uſu ſuffumigii Thermarum eaſdem regulas ſervare oportet, quas in uſu balneorum diximus.

Præter hanc methodum recta victus ratio, & rectum regimen in aliis non naturalibus rebus eſt obſervandum. Victus ſit tenuis maxime in cœna; ſit ex cibis, qui ſint ſimplices, & qui ſint facilis coctionis; vetandi qui craſſi, qui fumo exſiccati, qui ſalibus, aut aromatibus conditi, item horarii fructus & olera, exceptis fænicu-lis, & amygdalis: Loco meracioris vini, diluto vino ex aqua exquiſiti fontis utendum eſt, aut tenui decoctione ſarſæ Parillæ, aut radicis cinæ nodoſæ.

Vetandæ ſunt vigiliæ: Sit ſomnus nocturnus & quo longior eo melior; diurnus vero non fugiendus poſt horas meridianas, maxime ab iis, qui aſſueti ſunt.

Otium & quies neceſſaria ſunt poſt thermarum uſum, & poſt prandium: Deinde juvat motus & exercitium curru, aut equo, & deambulationibus per amœnos Euganeos montes. Vitandus eſt ſol meridianus, & aer frigidus, maxime nocturnus, nec non matutinus, & veſpertinus.

Qui

Qui balneo utuntur, alacri animo vivere debent, unde cum Boetio dicere unicuique ægro poſſumus

„ Pelle timorem,
„ Spemque fugato.
„ Nec dolor adſit.

Poſtremo libuit hoc Medicorum veteri carmine aquarum Aponenſium ſumendi ordinem claudere

„ Balnea qui ſumunt Aponi, ſint febre ſoluti,
„ Luce fugent ſomnum, ſit quoque cœna brevis.
„ Elixas comedant carnes: veneremque ſequeſtrent.
„ Provocet urbanos quælibet hora jocos.

Attamen, ut diximus, in febre hectica primi gradus convenit potio aquæ Virginis, neque fugiendus poſtmeridianus ſomnus.



TABULARUM EXPLICATIO.

TAB. I.

Figura 1. *Eſt Tophus vermiculatus.*

Fig. 2. 5. *Conferva alba.*

Fig. 3. *Conferva Aponitana folio triquetro fere algæ marinæ ſimilis.*

Fig. 4. *Conferva ramoſa Aponitana in fibra longiſſima veſiculis donata.*

Fig. 6. *Conferva capillacea ſimplex.*

Fig. 7. 8. *Conferva capillacea ramoſa ab herbacea membrana oriens.*

TAB. II.

a. Ulva thermalis valvuloſa, erecta ſimplex, capitulo ſubrotundo.

b. b. Capitulum.

c. c. c. Striæ virides.

d. Veſiculæ in caule.

e. e. e. Baſis Caulis multiplex.

f. f. f. Rami inſtar claviculæ.

g. g. Caules.

h. h. Veſiculæ.

i. i. Interſtitia fibroſa.

TAB. III.

Fig. 1. *a. b. Eſt Buccinum Thermarum.*

c. c. Buccinum, e cujus teſta animal exit.

d. e. e. Buccina, quæ ſupra teſtam multa ovula tenent.

Fig. 2. *a. Byſſus hemiſphœricus thermalis.*

b. Ejus villoſa ſubſtantia.

c. c. Foramina.

Fig. 3. *a. a. Byſſus coriaceus thermalis niger.*

b. b. Cappillamentorum textura.

INDEX
CAPITUM.

CAP. I. DE Patavio. pag. 1.

II. De Thermarum Patavinarum loco, & hiſtoria. pag. 26.

III. De Hiſtoria Naturali Thermarum Patavinarum. pag. 79.

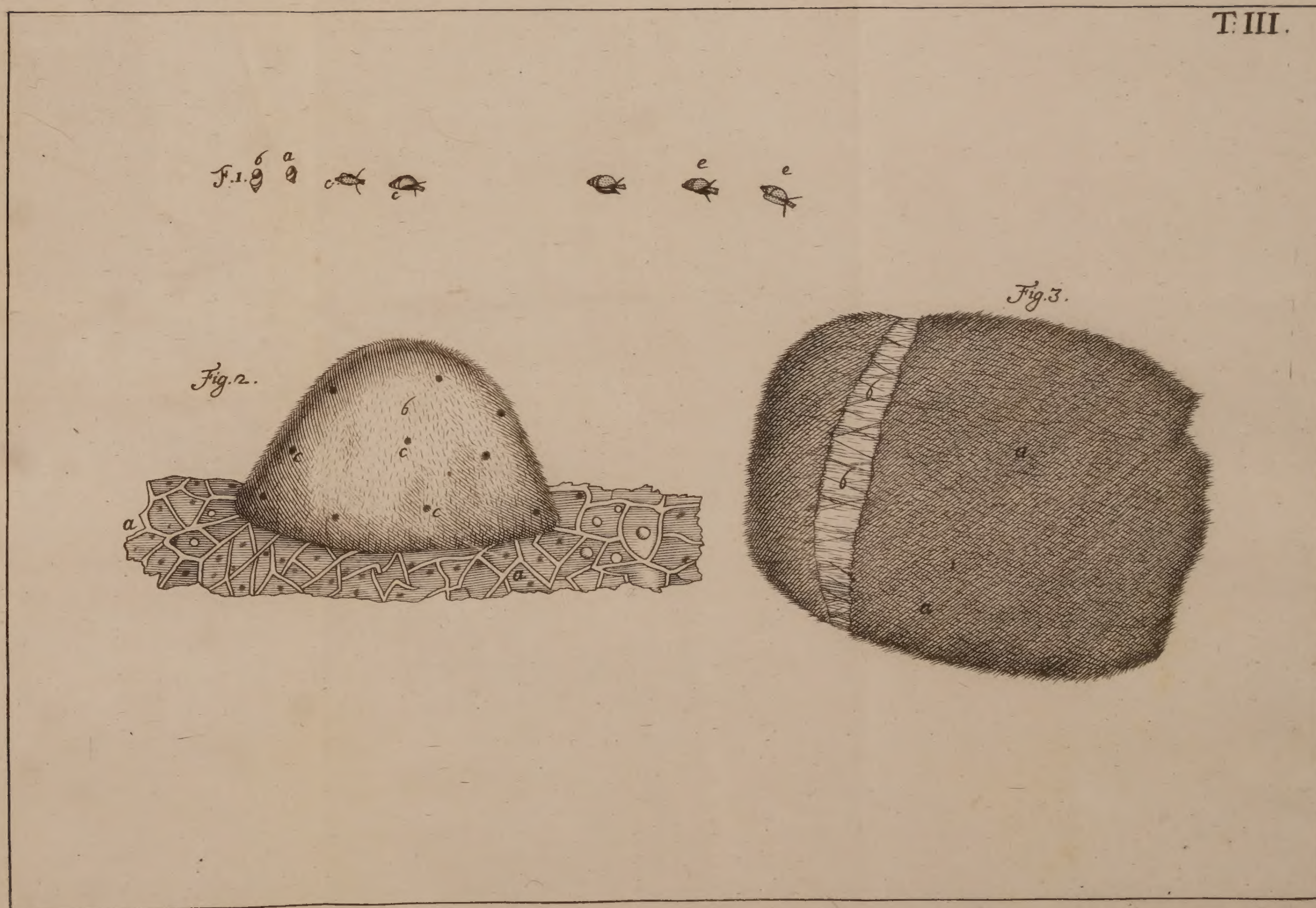
IV. Analyſis Chemica Thermarum Patavinarum. pag. 127.

V. De Thermarum Patavinarum virtute. pag. 162.

VI. Methodus pro uſu Thermarum Patavinarum. pag. 201.


T.I.
F.4.
F.3
a
F.8.
F.5
F.7.
a
F.6.
a
F.2.
F.1.


T.II


T. III.
F. 1.
Fig. 2.
Fig. 3.



Andrea Bolzoni Intagliò in Ferrara l'Anno 17..

INDEX

RERUM, ET AUCTORUM.

A

ACidum vitriolicum, aut ſulphureum retinet in diſſolutione aquarum mineralia, eaſdemque aquas translucidas reddit. *pag.* 101. *ſeq.*
— in aquis Patavinis. *pag.* 144.
— confert ad oſcillationem promovendam ſolidorum, & humorum circulationem &c. *pag.* 163.
Acidum vitriolicum nativum. *pag.* 95.
Aer Patavinus cur optimus & ſaluber ſit. *pag.* 2.
— ſaluberrimus in Thermis Patavinis. *pag.* 32.
— *ſuperabundans* aquarum. *pag.* 128.
Ælianus *pag.* 12.
Ædificia vetuſtate collapſa Thermarum Aponenſium a Theodorico Oſtrogothorum Rege inſtaurata &c. *pag.* 50.
Agaricum minerale. *pag.* 156.
Agilulphus Longobardorum Rex *pag.* 15.
Agricola Gregorius. *pag.* 116. 159.
Albareſe lapis. *pag.* 4.
Alcalinum volatile, acre & corroſivum in aquarum putrefactione exhalat. *pag.* 32.
de Alexandris Alexander. *pag.* 110.
d' *Aloiſio* Joan. Andreas. *pag.* 88.
Alſine maritima, ſive Spergula marina major perennis. *pag.* 119.
Amizza Paulus Fr. graviſſimis articulorum, muſculorumque rheumaticis doloribus laborans, ob potionem aquæ Virginis liber evaſit, & integre convaluit. *pag.* 189.
Anagallis aquatica rotundo folio non crenato. *pag.* 117.
Analyſis chemica de aquarum ſedimentis naturalibus. *pag.* 133. *ſeq.*
Anguillaræ Lacus. *pag.* 2.
Antenoris adventus cum Henetis ad montes Euganeos. *pag.* 11.
Ankiloſes cubiti, & manus ſanatæ ope lutorum S. Bartholomæi, & S. Helenæ. *pag.* 180. *ſeq.*
Apollodorus. *pag.* 10.

Aponi Balneorum locus. *pag.* 27.
— nomen quid ſignificat. *pag.* 34.
— collis calcario lapide conſtat. *pag.* 105.
— oppidum reædificatum ab Othone II. Imperatore. *pag.* 55.
Aponenſis aquæ ſtillicidium quid præſtet. *pag.* 170. *ſeq.*
Aponenſis aqua quamvis tophos efficiat, attamen calculos in humano corpore non gignit. *pag.* 174.
— magna gaudet facultate reſolvendi, & incidendi, exſiccandi &c. *pag.* 175.
Aponus fuit patria Titi Livii, Caji Valerii Flacci, nec non Aruntii Stellæ. *pag.* 60. *ſeq.*
Apulejus. *pag.* 87.
Aqua Thermalis B. Virginis Montis-ortoni. *pag.* 28. accepit nomen a tabella B. Virginis in eadem aqua reperta. *pag.* 67.
— Virginis vi pollet reſolvendi, & incidendi. *pag.* 175.
— calefacta, ſpirituque vitriolico imbuta ſolvit aliquid ferri, ſalis &c. *pag.* 91.
— Thermalis quo modo agit in humano corpore. *pag.* 163.
— eſt vehiculum multorum corporum. *pag.* 101.
— in terram non communicatur. *pag.* 100. *ſeq.*
— mineralis *de Barege*. *pag.* 112.
— quædam in monte Florino, vulgo *Vitriola*, dicta. *pag.* 124.
— *Sancta* Clanciani. *pag.* 103.
— Thermarum Piſarum. *pag.* *ibid.*
— Petrivoli, Roncolani, Vignonis, Clanciani, Rapolani &c. in Senenſibus montibus. *pag.* 109.
— Thermalis Porrectæ in Bononienſibus montibus. *pag.* 116.
— Zepuſii in Comitatu Littoviæ. *pag.* 124.
— communis tamquam medicina univerſalis a graviſſimis auctoribus conſideratur. *pag.* 162.
Aquæ thermales Euganeorum montium. *pag.* 26.
— Laſtrenſes. *pag.* 29.
— quo modo ſalibus ac reliquis mineralis imbuantur. *pag.* 84. *ſeq.*
— Aponi qualitates. 123. 126. 133.
— S. Petri, S. Helenæ ob multum martem alias Thermas antecellunt, ſolida corroborando, & flui-

fluida incidendo ; proſunt in œdematoſis tumoribus, ankiloſi , artuum paralyſi &c. *pag.* 177.
— Thermarum Patavinarum in vaſis clauſis bene ſervatæ per annos virtutes medicas conſervant. *pag.* 125.
— Aponenſes ſulphur ſublimant. *pag.* 92
— Patavinæ lintea nullo colore inficiunt. *pag.* 124.
— aliæ linteis colorem inducentes. *ibid.*
— Patavinæ diù calorem a fontibus hauſtæ ſervant, & per annos limpidæ remanent. *pag.* 124.
—— exhalatæ ope ignis. *pag.* 141.
— quamplurimæ tophos diverſæ ſpeciei producunt. *pag.* 109.
Aquarum quantitas in potu. *pag.* 205. *ſeq.*
— calidarum Patavinarum unaquæque quantum ſalis cubici, ſelenitici, & terræ continet. *pag.* 146.
Aquarum Aponenſium virtutes medicæ in dyſenteria, in pulmonum rheumaticis defluxibus, aſthmate &c. *pag.* 169.
Arena ferraria Euganeorum montium. *pag.* 6.
Arenaria foliis linearibus longitudine intermediorum. *pag.* 117.
Argenville. *pag.* 111.
Ariſtoteles. *pag.* 80.
Arquà Lacus. *pag.* 2.
Ariſtophanes. *pag.* 36.
Aſter foliis lanceolatis glabris, ramis inæquatis, floribus corymboſis. *pag.* 118.
Aſter maritimus, tripolium dictus. *ibid.*
Aſter maritimus folio tereti, craſſo, tridentato. *pag.* 119.
Aſter maritimus paluſtris cœruleus, ſalicis folio. *ibid.*
Atheſis. *pag.* 2.
Athæneus. *pag.* 36.
Atriplex folio haſtato, ſeu deltoide. *pag.* 118.
Attila, aliique Patavium deſtruxerunt. *pag.* 14. *ſeq.*
Aurelianus Cœlius. *pag.* 34.
Azzus VII. Marchio Eſtenſis *pag.* 19.
Azzus VIII. *pag.* 21.

B

BAccius Andreas. *pag.* 80.
Baglivus Georgius. *pag.* 110.
Bagno di Mario. *pag.* 108.
Baile Franciſcus. *pag.* 93.
Baldaſſarius Joſeph. *pag.* 90. 93. 100. 106.
Balnea Montis ægrotorum. *pag.* 74.
— S. Bartholomæi. *pag.* 77.

— S. Helenæ. *ibid.*
— Montis-anionis. *pag.* 73.
Balneo quantum uti licet. *pag.* 204. & quid ante ipſius ingreſſum faciendum ſit. *pag.* 209.
Balneum quo modo agit in humano corpore. *pag.* 171.
Balneum Domus novæ. *pag.* 73.
— Aponenſis aquæ quid præſtat. pag. 168.
— confert in ankiloſi, reliquiſque diſtentis, ac induratis membris, in pſora, impitigine, herpete, ſcabie &c. *pag.* 172.
Baronius. *pag.* 17.
Barrottus. *pag.* 61.
Barſanti Jo: Carolus. *pag.* 173.
Bartholinus Gaſpar. *pag.* 81.
S. Bartholomæi Balnea. *pag.* 31.
Baſtianus Philippus. *pag.* 124.
Baſtianus Annibal. *pag.* 96.
Battalea. pag. 3.
Bauinus Joannes. *pag.* 136.
Baynard. *pag.* 162.
Beccarius Jacobus. *pag.* 128.
Bellinus Laurentius. *pag.* 173.
Belocatus Aloyſius. *pag.* 175.
Bembus. *pag.* 25.
Benvenutus Joſeph. *pag.* 81. 85. 147. 156.
Berardus Epiſcopus Patavinus. *pag.* 16.
Berengarius Auguſtus Imp: Canonicis Patavinis Bona confirmavit. *pag.* 16.
Bergerus. 86.
Bericht ibid.
Bertrand Elie. *pag.* 105.
Bettuſius Joſeph. *pag.* 3.
Biſcazza Antonius hæmorrhoidibus cæcis correptus, a potu & balneo aquæ montis ægrotorum poſt duas hebdomadas ſanus diſceſſit. *pag.* 198. *ſeq.*
Blanchellus Mengus Faventinus. *pag.* 160.
Blondel Franciſcus. *pag.* 54. 88. 92.
Blondus Flavius. *pag.* 14.
Boerhaavius. *pag.* 85.
Boetius. *pag.* 214.
Boulduc. *pag.* 138. 144.
Boyle Robertus. *pag.* 100.
Brandt. *pag.* 149.
Breſmal. *pag.* 88.
Buccinum, ſeu cochlea Thermarum Patavinarum. *pag.* 115.
— Thermarum Vetulanienſium, ſeu Caldanæ. *pag.* 116.
Buccius Petrus. *pag.* 28.
de Buffon. *pag.* 89.
Busbequius. *pag.* 116.
Buttner. *pag.* 156.
a Buxton Martinus. *pag.* 171.
Byſſus hemiſphœricus Thermalis. *pag.* 123.
Byſſus coriaceus Thermalis niger. *ibid.*

C

CAbæus Nicolaus. *pag.* 79.
Cachexia, cum anaſarcæ princi-

cipio, curata uſu aquæ Virginis. pag. 183. ſeq.
Cæſius. pag. 156.
Caloris cauſſa in Thermalibus aquis. pag. 86. ſeq.
Caloris gradus Thermarum Patavinarum. pag. 114.
Camulus Petrus Maria anaſarca correptus, poſt potiones aquæ Virginis Montis-ortoni priſtinam valetudinem recuperavit. pag. 186.
Canis a Scala. pag. 21.
Cantel. Joſeph. pag. 15.
Capivacceus Bartholomæus. pag. 75.
Capponius Joannes. pag. 108.
Cardinalis de Aragonia. pag. 17.
Careſinus. pag. 23.
Carmina de Venetorum origine. pag. 8.
Carmina Ludovici Paſini de Monte-ortone. pag. 67. ſeq.
Carnarius Joannes, Gandenſis. pag. 161.
Carolus Magnus Gallorum Rex. pag. 15.
a Carraria Jacobus. pag. 22.
—— Nicolaus. *ibid.*
—— Marſilius. pag. 23.
—— Jacopinus. *ibid.*
—— Franciſcus. *ibid.*
—— Franciſcus II. pag. 24.
Cartheuſer. pag. 156.
S. Caſciani Thermæ. pag. 27.
Caſſinus. pag. 83.
Caſſiodorus. pag. 50.
Cato. pag. 7.
Cellarius Chriſtophorus. pag. 12.
Celſus Cornelius. pag. 209.
Cenchrus panicula ſpicata, glumis muricatis, ſetis ciliaribus. pag. 117.
Chambers Ebraimus. pag. 172.
Charas. pag. 87.
Charles Renatus. pag. 86.
Chifletius Joannes. pag. 37.
Clanciani Thermæ. pag. 27.
Claudianus indicat ſal extrahi ab Aponi Thermis. pag. 74.
Claudiani carmina in Aponi laude. pag. 38. ſeq.
a Clivolo Bartholomæus. pag. 88.
du Cloſ. pag. 86.
Cluverius Philippus. pag. 34. 60.
Clyſteres Aponenſis aquæ, inteſtinorum tormina debellant. pag. 168.
Cocchius Antonius. pag. 212.
Cochlea Thermarum Patavinarum. pag. 115.
Color limpidus Thermarum Patavinarum. pag. 125.
Colloredo Melz Nicolaus Co: atrophia, & ſemiparalyſi in crure laborans, ope balnei Montis ægrotorum, & potus aquæ Virginis optimam ſanitatem

tem adeptus eſt. *pag.* 191. *ſeq.*
Conferva alba. pag. 119.
Conferva Aponitana, folio triquetro, fere algæ marinæ ſimili. pag. 120.
Conferva ramoſa Aponitana in fibra longiſſima capillari veſiculis donata. pag. 120.
Conferva capillacea ſimplex. ibid.
Conferva capillacea ramoſa ab herbacea membrana oriens. ibid.
Conſtantinus Imp: ſuperba dona dedit templo Apollinis. *pag.* 54.
Cornelius Cajus Augur. *pag.* 41.
Cos particulis arenoſis fere æqualibus, minoribus, cum mica nigra. pag. 4.
Cramerus Joan. Andreas. *pag.* 93.
Cremor Thermis ſupernatans. *pag.* 103.
Creſcentius Nicolaus. *pag.* 162.
Crotta Iroldus, ejuſque carmina. *pag.* 64.

D

Dandulus. *pag.* 16.
Daubenton. pag. 110.
Davity Petrus. *pag.* 36.
Delaytus. *pag.* 24.
Dempſterus. *pag.* 7.
Dendrytes. *pag.* 4.
Derham Guilielmus. *pag.* 83.
Dillenius. *pag.* 122.
Dodington de ſale Aponi. *pag.* 74.
de Dondis Jacobus, & Joannes. *pag.* 74.
— Joannis opera Mſs. *pag.* 59.
— Iſacus. *pag.* 75.
Domus novæ Balnea. *pag.* 30.
Drobzenzk. pag. 79.
Duccinus Joſeph. *pag.* 85.
Du-Hamel. pag. 79.

E

Eccellinus a Romano. *pag.* 19. *ſeq.*
Echinus ſpatagus. pag. 4.
Effectus diverſi Fontium Patavinorum. *pag.* 166.
Ellerus. *pag.* 100. 140.
de Engeſchis Ingeſchus a Foſſa Clodia primus fuit, qui ab hiſce Thermis ſalem extraxit. *pag.* 74.
Ennodius S. Ticinenſis Epiſcopus petiit Aponi Thermas, & Eprigramma in Aponi laude ſcripſit. *pag.* 62.
Epicurus. *pag.* 79.
Epiſtola Regis Theodorici ad Aloyſium Architectum. *pag.* 50. *ſeq.*
Etmullerus. *pag.* 86. 156.
Euganeorum montium brevis deſcriptio. *pag.* 3. *ſeq.*
Euganei originem habuere ab Hetruſcis. *pag.* 7.
— quando huc venerunt. *pag.* 11.

Eu-

Fumenes. *pag.* 54.
Experimenta de ferri exiſtentia in terra, *marga* vocata, Euganeorum montium. *pag.* 6.
Experimenta varia chemica de aquis Thermalibus agri Patavini. *pag.* 130. *ſeq.*
— de natura ſalis earumdem Thermarum. *pag.* 147.

F

Fabricius Joan. Albertus. *pag.* 81.
Fabrettus. *pag.* 44.
Fabrotus Carolus Annibal. *pag.* 37.
Facciolatus Jacobus. *pag.* 18. 58.
Facultas cudendi monetam in Urbe Patavina. *pag.* 16.
Falloppius Gabriel. *pag.* 160.
Fantonus Joannes. *pag.* 88. 139.
du Fay. *pag.* 85.
Federicus I. Imperator. *pag.* 17.
Federicus II. *pag.* 19.
Ferrea lamella concreta, & reperta in ductibus Thermarum Aponenſium. *pag.* 98.
Ferreæ lamellæ concrectionis explicatio. *pag.* 99. *ſeq.*
Ferrum quo modo aquis miſcetur. *pag.* 98.
Ferrum in aquis Thermalibus Paravinis. *Ibid.*
Ferrum ſolida corroborat, ſecretiones adjuvat, lentos, viſcidoſque humores ſolvit. *pag.* 165.
Flamma Galvanus. *pag.* 18.
Flavius Blondus. *pag.* 12.
Floyer Joannes. *pag.* 162.
Floridus de Plumbis. *pag.* 165.
Fluore albo liberata fuit mulier uſu aquæ Thermalis Montis ægrotorum. *pag.* 182.
Fluore albo, & vaginæ procidentia mulier laborans, ſana evaſit ope aquæ Virginis. *pag.* 183.
Fontes calidi apud Antiquos ſacri fuere. *pag.* 36,
Fontes Naphtæ *pag.* 95.
Fontes frigidi prope calidos. *pag.* 27.
Fontium origo. *pag.* 79. *ſeq.*
— perennitas. *pag.* 83.
— cultus apud Antiquos. *pag.* 37.
Foreſtus Petrus. *pag.* 178.
Foſcarenus Marcus Eques, & D. Marci Procurator. *pag.* 24.
Francones an Patavii Domini. *pag.* 15.
Frizimelica Franciſcus. *pag.* 160.
Friſingenſis Otho. *pag.* 17.
Fromondus Libertus. *pag.* 79.
Fromondus Claudius. *pag.* 101.
Frontinus Sextus. *pag.* 37.

Fucus thermalis ſubſtantia veſiculari, ſuperficie reticulari. *pag.* 121.
Fulchus Petrus. *pag.* 66.
Fungus *glaphirus*. *pag.* 108.
Furin Antonius a paralyſi in manu correptus, optatam ſanitatem obtinuit a luto S. Bartholomæi. *pag.* 196. *ſeq.*

G

Galenus. *pag.* 84.
Galleſtro lapis. *pag.* 4.
Galvanus *Flamma*. *pag.* 18.
Gattari. *pag.* 23.
Gelius Aulus. *pag.* 42.
Geoffroy le cadet. *pag.* 130.
Gerardus Mauriſius. *pag.* 18.
Geſnerus Conradus. *pag.* 27. 88.
Ghezzi Nicolaus. *pag.* 79.
Gimma Jacobus. *pag.* 89.
Giornale de' Letterati d' Italia. *pag.* 93.
Glanvill Joſeph. *pag.* 115.
Glauberus Joan. Rudolphus. *pag.* 84.
Glaux maritimus. *pag.* 118.
Gottlob Chriſtianus. *pag.* 141.
Gourraigne H. *pag.* 165.
de Gradis Joannes. *pag.* 161.
Gradonici Petri Patricj Veneti Servus febri cum ſanguinis ſputo, & ſpirandi difficultate ob thoracis contuſionem laborans, potionibus aquæ Virginis, prodigii inſtar, a pectoris affectione penitus liberatus fuit. *pag.* 185.
Gramen loliaceum, radice repente, maritimum. *pag.* 117.
Gratianus Joannes. *pag.* 29.
Gravitas ſpecifica aquarum calidarum Pat. *pag.* 126.
Grifonus Theophilus. *pag.* 86. 96.
Guazzus Marcus. *pag.* 4.
Guettard. *pag.* 104. 106. *ſeq.*
Guicciardinus Franciſcus. *pag.* 2.
Gypſum ab aqua *Sancta* Clanciani Senarum oritur. *pag.* 106.

H

de Haen Antonius. *pag.* 172.
Halicarnaſſeus Dyoniſius. *pag.* 10.
Hallerus Albertus. *pag.* 163.
Halleyus Ed. *pag.* 81.
du-Hamel. *pag.* 83. 150.
Hambergerus Georgius Erhardus. *pag.* 172.
Hankocke Joannes. *pag.* 162.
Harduinus Joannes. *pag.* 153.
de Heere Henricus. *pag.* 104. *ſeq.*
S. Helenæ balnea, eorumque antiqua monumenta. *pag.* 77. *ſeq.*

van

van Helmontius. *pag.* 80.
Henricus III. Imp. *pag.* 13.
Henricus IV. *pag.* 16.
Henricus V. *ibid.*
Henricus VII. *pag.* 21.
Henkelius Joan. Federicus. *pag.* 86. 137. 149.
Heushau. *pag.* 100.
Hiaerne. Urbanus. *pag.* 140.
de la Hire. *pag.* 80.
Hoffmannus Federicus. *pag.* 33. 88.
Holothuria. *pag.* 115.
Holſtenius Luca. *pag.* 44.
Hombergius. *pag.* 147.
Honorius Imperator. *pag.* 13.
Hookius. *pag.* 100.
Horæ magis convenientes pro aquarum potu, pro balneis, ſtillicidiis, lutis, & laconicis. &c. *pag.* 203.
de Horologiis, ſeu de Dondis. *pag.* 43.
— Gaſpar March. *pag.* 59.

I

J*Ames*. *pag.* 172.
Jaſpides nigri. *pag.* 5.
Ignis ſubterraneus. *pag.* 89.
Imperatus Fer. *pag.* 5.
Indigetes. *pag.* 6.
Inſcriptiones Romanæ ad Thermas Patavinas pertinentes. *pag.* 44. *ſeq.*
Inſecta Thermarum. *pag.* 114.
Joli. *pag.* 135.
Jornandes. *pag.* 10.
Journal des Sçavans. *pag.* 89.
Irritabilitas. *pag.* 163.
Junchus culmo ſubnudo tereti, panicula terminali, involucro diphyllo ſpinoſo. *pag.* 118.
Juſtinianus Bernardus. *pag.* 15.

K

K*Aehler* Martinus. *pag.* 111.
Keill. *pag.* 171.
Kircherus. *pag.* 80. 160.
Kunckel. *pag.* 154.
Kundmann. *pag.* 103.

L

L*Abat* Joan. Baptiſta. *pag.* 80.
Lac Lunæ. *pag.* 156.
Laconici vaporoſi uſus ad multos morbos curandos conducit. *pag.* 173.
Lacunæ Venetæ antiqua confinia. *pag.* 3.
Laertius Dyogenes. *pag.* 79.
Lamina plumbea cum quibuſdam antiquis characteribus reperta prope Eccleſiam D. Petri Montis-anionis. *pag.* 73.

Lancifius. *pag.* 32.
Langius. Joan. *pag.* 87.
Lapides montium Euganeorum. *pag.* 4.
Lapidum vegetatio. *pag.* 110.
Lapis tophaceus, vulgo *Tiburtinus* dictus. *pag.* 105.
Lasône. *pag.* 86.
Leibnitz Guilielmus Godofredus. *pag.* 91.
Lemery Nicolaus. *pag.* 85. 94.
Leoniſſa Comes Franciſcus. *pag.* 13. 24. 65. 72.
Leopoldus Dux Auſtriæ. *pag.* 24.
Leuchſeringus Ludovicus. *pag.* 80.
Lieberothius I. F. *pag.* 101.
Linnæus Carolus Eques. *pag.* 4. 82. 99. 103. 115. 141. 153.
Liſter. Martinus. *pag.* 86.
Lithantracis fiſſilis bituminoſi minera. *pag.* 95.
Livius T. *pag.* 7.
Livtaldus Dux. *pag.* 17.
Loeber Frid. Erh. *pag.* 165.
Lucani carmina. *pag.* 41.
Lucretius. *pag.* 88.
Ludewig Tralles Balthaſar. *pag.* 164.
Luta Montis-ortoni, S. Petri, S. Helenæ, S. Bartholomæi, eorumque analyſis chemica. *pag.* 136. *ſeq.*
— ad partes induratas emolliendas, ad exſiccandas in aliquo membro impactas materias profunt. *pag.* 178.
— S. Petri, S. Helenæ, & Montis ægrotorum reſolvunt lentos ac viſcidos humores, & ſolida firmant. *pag.* 179.
— quo modo adhibenda ſunt. *pag.* 210.
Lutum S. Bartholomæi maximè valet in emoliendis induratis partibus. *pag.* 178.
— Montis-ortoni emollit minus quàm illud S. Bartholomæi. *pag.* 179.

M

Maccoppe Alexander. *pag.* 161.
Macquer. *pag.* 92. 151.
Macrobius. *pag.* 209.
Maffæus Joan. Laurentius. *pag.* 109.
Maffæus Marchio. *pag.* 6.
Magati Sancaſſani Dyoniſius. *pag.* 101.
Maginus. *pag.* 110.
Mailettus. *pag.* 85.
Mamertinus Claudius. *pag.* 10.
Manilius Marcus. *pag.* 87.
Mare Adriaticum an olim ad radices Euganeorum montium pervenerit? *pag.* 3.

Mariottus Michael. *pag.* 81. 84. 128.
Marmora variè colorata montium Euganeorum. *pag.* 4. *ſeq.*
Marmor cinerei coloris. *pag.* 5.
— album. *ibid.*
Marmoris antiqui elaborati fragmenta effoſſa in monte ægrotorum. *pag.* 76.
Marnarum ſeu margarum ſpecies multæ in Euganeis montibus. *pag.* 6.
Marſilius Aloyſius Comes. *pag.* 4. 82.
Marteau Petrus Antonius. *pag.* 128.
Martialis carmina. *pag.* 61.
la Martinier Bruzen. *pag.* 97.
Marzarus. *pag.* 22.
Materia glutinoſo-mucoſa in aquis Aponenſibus. *pag.* 111. *ſeq.*
Mauriſius Gerardus. *pag.* 18.
Maximilianus Imperator. *pag.* 25.
Mazzuchelius Comes Joannes. *pag.* 61.
Meara Edmondus. *pag.* 86.
Medoaci. *pag.* 2.
Mela Pomponius. *pag.* 12.
Meneghelli Antonius. *pag.* 71.
Menghinus. *pag.* 167.
Mercatus Michael. *pag.* 84. 104.
Mercurialis Hieronymus. *pag.* 29.
Meſsia Petrus. *pag.* 110.
Methodus pro uſu Thermarum Patavinarum. *pag.* 201. *ſeq.*
Mica flava. *pag.* 111.
Michelii *Flora Patavina*. *pag.* 120.
Mileus. *pag.* 88.
Milo Epiſcopus Patavinus. *pag.* 17.
Mingonius. *pag.* 30. 75. 191.
le Monnier. *pag.* 106.
Mons *Redicofanus*. *pag.* 89.
Montis-ortoni denominatio. *pag.* 65.
— aquarum vires. *pag.* 177.
Montis ægrotorum balnea. *pag.* 29.
— eorumque antiqua monumenta. *pag.* 75. *ſeq.*
Montanionis, ſeu Montis-anionis balnea. *pag.* 29.,
— eorumque monumenta antiqua. *pag.* 70.
Montium Euganeorum brevis deſcriptio. *pag.* 3.
— eorumque nomina origine græca gaudent. *pag.* 4.
Monrò Alexander. *pag.* 130.
Montagnana Bartholomæus. *pag.* 160.
Montalbanus a Fratta Marcus. *pag.* 109. 124.
Morellus Gregorius. *pag.* 160.
Morena Acerbus. *pag.* 17.
Morgagnius Joan. Baptiſta. *pag.* 166. 187.
Moro Lazarus. *pag.* 91.
Mottus Antonius. *pag.* 71.
Muratorius Ludovicus Antonius. *pag.* 15.

Muſſatus Albertinus. *pag.* 21.
Muſſchenbroekius Petrus. *pag.* 33.

N

NArdinus. *pag.* 109.
Neapolitana Scientiarum Academia. *pag.* 90.
Nepos Cornelius. *pag.* 7.
Nevvtonius. *pag.* 9. 100.
Nierembergus Joſeph-Joannes. *pag.* 88.
Nievventitus. *pag.* 80. 100.
Nollet. *pag.* 128.
Normandus. *pag.* 98.
Noſocomium antiquum prope Thermas Aponenſes. *pag.* 56. *ſeq.*

O

OBizzi Pius Æneas. *pag.* 3.
Ochra in Thermis S. Petri, valde præſtat extrinſecus in ulceribus, & intrinſecus ſæpe ſanguinis ſputa ſiſtit. *pag.* 179. ejuſque ochræ experimenta chemica. *pag.* 137.
Ochræ origo. *ibid.*
Odoarcus Erulorum Rex. *pag.* 15.
Odor ſulphureus Thermarum Patavinarum. *pag.* 125.
Oldericus Epiſcopus. *pag.* 16.
Oleum minerale in aquis Thermalibus agri Patavini. *pag.* 89. 144.
Oleum minerale ulceribus internis prodeſt &c. *pag.* 164.
Os Bignonis, ſeu crypta in Lunenſibus montibus. *pag.* 82.
Otho Auguſtus. *pag.* 16.
Otho Friſingenſis. *pag.* 17.
Otho a Mandelo Patavii Prætor. *pag.* 20.
Ovidius. *pag.* 9.
Ouvolgie P. *pag.* 110.

P

P*Apin* Nicolaus. *pag.* 7.
Paracelſus. *pag.* 86.
Pariſius de Cereta. *pag.* 19.
Paruta Paulus. *pag.* 25.
Paſinus Ludovicus. *pag.* 60. ejuſque carmina de Monte-ortone. *pag.* 67.
Paſſera Felix. *pag.* 176.
Paſſerus Joan. Baptiſta. *pag.* 5. 106. 111.
Paſta Hieronymus Patricius Venetus claudicatione, & dolore ob femoris contuſionem laborans, uſu luti S. Bartholomæi, & S. He-

S. Helenæ, unà cum balneo aquæ S. Helenæ, ſanus evaſit. *pag.* 179. *ſeq.*
Patavinus Monachus. *pag.* 19.
Patavii brevis hiſtoria. *pag.* 6. *ſeqq.*
— laudes. *pag.* 13.
— aer ſaluber. *pag.* 2.
Patavium quo tempore in poteſtatem Romani Imperii devenerit. *pag.* 13.
— forſan ſic dictum ab aquis Thermalibus. *pag.* 58.
— in Venetorum poteſtate. *pag.* 24.
Peperinus lapis. *pag.* 90.
Perrhaultus. *pag.* 81.
Petrificatio in AponenſibusThermis. *pag.* 104.
Philippus Ravennæ Archiepiſcopus. *pag.* 20.
Phthiſis ſanata cum aquis Aponenſibus. *pag.* 184. & Virginis. *pag.* 189.
Pigna. *pag.* 16.
Pignorius Laurentius. *pag.* 4. 6. *&c.*
Pinelli Flaminius. *pag.* 93.
Piſces vivunt in aquis calidis. *pag.* 116.
Piſces marini in Lacu *Arquà*. *pag.* 117.
Piſcina Neroniana. *pag.* 54.
Plato. *pag.* 79.
Placentinus Jacobus. *pag.* 166. 207.
Plinius. *pag.* 2. 7.
de Plumbis Floridus. *pag.* 165.
Plumerius. *pag.* 146.
Plutarchus. *pag.* 42.
de Polcaſtris Joan. Dominicus Comes. *pag.* 49.
Polenus Joannes. *pag.* 1. 36.
Polybius. *pag.* 8.
Pontanus Jovianus. *pag.* 80.
Portinarius. *pag.* 3. 6.
Porus aqueus, ſeu tophus. *pag.* 103. 108.
Pott Joan. Henricus. *pag.* 118.
Pringle. *pag.* 133.
Ptolomæus. *pag.* 1.
Pumices rubri. *pag.* 90.

Q

Q*Uincy*. *pag.* 165.

R

RAdaguſius Scytha. *pag.* 14.
Raderus Matthæus. *pag.* 61.
Ramazzinus Bernardinus. *pag.* 12. 80.
Reduſius Andreas. *pag.* 23.
Regulæ, ſeu Canones in uſu Thermarum Patavinarum. *pag.* 206.
Riccardus Comes de S. Bonifacio. *pag.* 19.

Ro-

Rohaultus Jacobus. pag. 80. 124.
Rolandinus. pag. 18.
Roncallus Franciſcus Comes. pag. 179.
Rothe. pag. 132.
le Roy Nicolaus. pag. 88.

S

SAbatinus. pag. 3.
Sabellicus. pag. 9.
Sal admirabile Glauberi. pag. 113. 151.
Sal commune a balneo Domus novæ olim eliciebatur. pag. 74.
Sal Fontanum minoribus cubis. pag. 152.
Sal neutrum depoſitum a Thermis Aponenſibus. pag. 112.
Sal neutrum vim purgandi, & detergendi habet. pag. 163.
Sal Thermarum Patavinarum ſimile eſt ſali communi. pag. 150. non jam ſali admirabili Glauberi. pag. 151.
Salis Thermarum Patavinarum analyſis chemica. pag. 145. *ſeq.*
Salium pondus in aquis calidis Patavinis. pag. 146.
Salaignac. pag. 132.
Salicornia articulis apice craſſioribus. pag. 118.
Salicornia, ſeu Kali geniculatum. pag. 118.
Salicornia geniculata annua. pag. 119.
Salicornia geniculata ſempervirens. *ibid.*
Salluſtius. pag. 10.
Salomonius Jacobus. pag. 14. 44.
Samolus. pag. 117.
Sapor ſalſo - ſulphureus Thermarum Pat: pag. 126.
Sardanapalus Parthorum Rex. pag. 10.
Savonarola. pag. 34. 59.
Sauvages. pag. 107.
Scaliger Julius. pag. 62. ejuſque carmina. pag. 63.
Scanagatus Nicolaus Comes. pag. 161.
Scandiani minera ſulphuris. pag. 93.
Scardeonius Bernardinus. pag. 2.
Schelamerus Chriſtophorus Gunterus. pag. 118.
Scheuchzerus Joan. Jacobus. pag. 92.
Schiavo Dominicus. pag. 110.
Schoberus C. G. pag. 85. 105.
Schoenus culmo tereti ramoſo, capitulis terminalibus involucro triphyllo breviſſimo rigido patente. pag. 117.
Sclavetus Angelus. pag. 83.

de

de Secondat. *pag.* 112. 121.
Sedimenta naturalia Thermarum Patavinarum chemicè obſervata. *pag.* 133. *ſeq.*
Sedimenta ab aquis calidis Patavinis exhalatis. *pag.* 143.
Sedimentorum, abſque ſalibus, chemica experimenta. *pag.* 155.
de Seine. *pag.* 97.
Scippius. *pag.* 86.
Sempronius C. *pag.* 7.
Seneca Lucius Annæus. *pag.* 79.
Servius. *pag.* 12.
Sidelaus. *pag.* 81.
Sigonius. *pag.* 16.
Siculus Diodorus. *pag.* 8.
Sidonius Apollinaris. *pag.* 62.
Silius Italicus. *pag.* 10.
Slotz Samuel. *pag.* 118.
Smith. *pag.* 162.
Solinus Julius. *pag.* 7. 12.
Sonchus anguſtifolius, *maritimus*. *pag.* 118.
Spazzarinus Daniel. *pag.* 11.
Speronius Speronus. *pag.* 168.
Spiritus vitriolicus. *pag.* 89.
Spiritus *æthereo* - *elaſticus* in aquis medicatis. *pag.* 128. *ſeq.*
Springsfeld Carolus. *pag.* 92. 121. 174.
Stalactites albus ſalinus. *pag.* 108.
Stalagmites obſervatæ in quadam crypta. *pag.* 110.
Sthalius. *pag.* 154.
Stillicidium aquæ Aponenſis lentos ac viſcidos humores diſſolvit, circulationem humorum promovet. *pag.* 170.
Stillicidium quo modo inſtituendum. *pag.* 204. 211.
Stockius Joannes Chriſtianus. *pag.* 165.
Störck Antonius. *pag.* 111.
Svetonius C. Tranquillus. *pag.* 41.
Suffumigii Thermarum regulæ. *pag.* 210.
Sulphur cryſtallizatum. *pag.* 87.
Sulphur quo modo aquis miſcetur. *pag.* 93.
Sulphureæ lamellæ in Aponenſibus Thermis concretæ. *pag.* 97. 134.
Sulphur in aquis Patavinis an ſolvatur? *pag.* 156.
Sulphur in aſthmate, aliiſque pectoris morbis confert. *pag.* 174.
Sulphur vivum capillare. *pag.* 94.
Sylvaticus Marchio. *pag.* 31.
Sylvatici. *pag.* 78.
de Sylveſtris Carolus. *pag.* 44.

TA-

Virgilii carmina de Antenoris adventu. *pag.* 10. 11.
Virtutes medicæ Thermarum Patavinarum. *pag.* 162. *ſeq.*
Vitrum foſſile Euganeorum montium. *pag.* 5.
Vitruvius. *pag.* 88.
Ulva thermalis valvuloſa, erecta ſimplex, capitulo ſubrotundo. pag. 120. *ſeq.*
Ungharellus. *pag.* 28.
Untzerus Matthias. *pag.* 174.
Vogelius Rudolphus Auguſtus. *pag.* 107.
Volaterranus. *pag.* 2.
Vox ammiſſa ope balnei S. Helenæ reſtituta eſt. *pag.* 78.
Urſatus Sertorius. *pag.* 4. 6.
Uva marina. pag. 115.

W

W*Ainwright. pag.* 162.
Wallerius. *pag.* 6. 152.
Wormius. *pag.* 104.
Wright Edvvard. *pag.* 165.

Z

Z*Abarella* Franciſcus. *pag.* 24.
Zanettus Bernardinus. *pag.* 15.
Zanichellius. *pag.* 165.

EMEN-

E M E N D A N D A.

Pag. 3. lin. 5. Hieronymus. *lege* Joſeph. p. 11. l. 28, Adice. *l.* Adjice. p. 12. l. 4. Troja. *l.* Troia. p. 25. l. 16, præſcribere. *l.* perſcribere. p. 33. l. 6. a mari l. e mari. p. 33. l. 7. eſt, *ſcrib.* eſt, quod. p. 35. l. 19. Αἰγοῦσαν *l.* Αἰγοῦσαν. *ibid.* l. 21. κειμένειν. *l.* κειμένην. p. 36. l. 11. ἤδυσα. *l.* ἤδυσα. *ibid.* l, 15. Ἡ'ρακλεια. *l.* Ηρακλείαν. *ibid.* l. νῆς. *l.* γῆς. p. 57. l. 33. inſeruit. *l.* inſervit. p. 61. l. 25. Mattheus. *l.* Matthæus. p. 65. l. 34. pergere. *l.* pergens. p. 67. l. 25. ſemuſta. *l.* ſemiuſta. p. 70. l. 14. Calefacti. *l.* calfacti. p. 80. l. 10. ex mare. *l.* ex mari. p. 81. l. 8. animdvertit. *l.* animadvertit. p. 84. l. 21. Ariſtoles. *l.* Ariſtoteles. p. 85. l. 23. *entreintiens*. *l. entretiens*. p. 87. l. 6. *primier*. *l. primiere*. p. 88. l. 23. Giorgio. *l.* Georgio. *ibid.* l. 8. ſententias. *l.* ſententiæ. p. 89. l. 20. *Tramblement*. *l. Tremblemens*. *ibid.* l. 27. *naturele*. *l. naturelle*. p. 96. l. 28. Mephiits. *l.* Mephitis. p. 98. l. 16. aut ſit. *l.* an ſit. p. 99. l. 2. *continent*. *l. contienent*. p. 100. l, 30. *exiſtences*. *l. exiſtence*. p. 102. l. 27. efficiſſe. *l.* effeciſſe. p. 104. l. 24. duritiem. *l.* duritie. p. 108. l. 31. remanet. *l.* remaneat. p. 109. l. 16. digrediar. *l.* digrederer. p. 137. l. 32. *abregèes*. *l. abregèe*. p. 138. l. 1. alambicum. *l.* alembicum. p. 142. l. 10. cognoſcitur. *l.* cognoſcuntur. p. 144. l. 3. vitriolium. *l.* vitriolicum. p. 157. l. 6. terram. *l.* terra p. 159. l. 2. vaporibus. l. cum vaporibus. p. 172. l. 6. ſua alcalina. *l.* vi ſua alcalina. p. 180. l. 12. laboraverit. *l.* laboravit. p. 183. l. 4. Potionbus. *l.* Potionibus. p. 183. l. 7. valitudinem. *l.* valetudinem. p. 188. l. 9. Hic *l.* Huic. p. 189. l. 18. reddiderunt. *l.* reddiderant. p. 191. l. 2. *l.* vulnere (ut ajunt). p. 203. l. 1. aquæ *l.* aqua. p. 205. l. 15. utatur. *l.* utendum eſt.

B I-

E M E N D A N D A.

Pag. 9. lin. 7. Eliezerovanti, lege Joseph. p. 11. l. 18. Andite, l. Adite. p. 12. l. 8. Troja, l. Troas. p. 25. l. 16. specialibus, l. perspecuas. p. 33. l. 2. foret, l. esset. p. 37. l. 7. ed, l. ibid. ... p. 38. l. 19. Αὐχένα, l. Αὐχένας. ibid. l. 22. ... l. ... p. 50. l. 11. ... l. ἄθρα. ibid. l. 15. Hæcmo, l. Hæmo. ibid. l. ... p. 55. l. 23. ... p. 57. l. 33. ... p. 61. l. 25. Matthiæ, l. Marpurgi. p. 69. l. 14. ... l. ... p. 67. l. 29. ... l. ... p. 70. l. 14. Calcidis, l. ... p. 80. l. 10. ... l. ... p. 81. l. 8. ... l. ... p. ... l. 21. ... l. ... p. ... l. 5. ... l. ... p. 86. l. 23. Giorgio, l. Georgio. ibid. l. 8. ... l. ... p. 89. l. 20. Tremblemery, l. Tremblemeur. ibid. l. 24. ... p. 93. l. 18. Mechilis, l. Mephitis. p. 98. l. 16. ... p. 99. l. 2. ... l. ... p. 100. l. 30. ... p. 102. l. 27. ... l. efficisse. p. 102. l. 24. ... p. 108. l. 31. ... l. ... p. 109. l. 16. ... p. 127. l. ... l. ... p. 128. l. ... p. 141. l. 10. ... l. ... p. 122. l. 5. ... l. ... p. 137. l. 6. ... p. 150. l. ... l. cum ... p. 127. l. 6. ... l. ... p. 180. l. 12. ... l. ... p. 183. l. 4. ... l. ... p. 183. l. 7. ... l. valetudinem. p. 188. l. 9. Hic l. ... p. 189. l. 18. ... l. ... p. 191. l. 2. l. ... (...). p. 205. l. 1. aquæ l. aqua. p. 205. l. 15. ... l. ...

BIBLIOTHECA
HYDROGRAPHICA.

LECTORI.

BIbliothecam Hydrographicam, Lector benevole, tibi offero, ut facilius occurrant Scriptores de aquis medicatis variarum Regionum: Multos tamen ex Antiquis forſan prætermiſi, quos legere potes in aliis Bibliothecis, & præcipuè in illa Hydrographica I. M. GROSSEN Norimbergæ edita anno 1729. Nonnullos ex Recentioribus pariter ſilentio prætereo, quos in Diariis Litteratorum invenies. Ulterius te moneo, generaliter omnes Auctores fere uſque ad ſeculum XVII. parum diligenter de aquarum medicatarum Chemica Analyſi egiſſe; imo pleroſque ex effectibus duntaxat ipſarum aquarum, ſales, mineralia, terras eiſdem ineſſe, judicaviſſe.

ITALIA.

FRANCISCI de ACCOLTIS, ARETINI de Thermis Puteolorum, & vicinis in Italia. *Neapoli* 1575. 4.

MARCI ANTONII ÆMILII de Thermis Milzanelli. *Brixiæ*. 1576. 4.

BARTHOLOMÆI ALBANI de Balneis oppidi Bergomatis Tranſcherii. *Bergomi* 1582. 4.

ALCADINI, SICULI de Balneis Puteolanis carmen, *extat operis Veneti de Balneis pag.* 203. *apud Juntas*.

ANDREÆ BACCII, ELPIDANI de balneis oppidi Bergomatis Tranſcherii, cum conſimilis argumenti libris. *Bergom.* 1583. 4.

- - *Diſcorſo delle acque Albule, Bagni di Ceſare Augusto a Tivoli. Dell' acque di S. Giovanni à Capo di Bove nuovamente venute in luce. Dell' Acetoſe preſſo a Roma, e dell' acque di Anticoli. Con alcune regole neceſſarie per uſar bene ogni acqua di Bagno. Roma*. 1564. 4.

MATTHÆI BENDINELLI de Balneis Lucenſibus Villæ, & Corſennæ Tractatus. *Extat .pag.* 146. *operis Veneti de Balneis*.

LAURENTII BERTOLINI de Balneo Corſennæ.

MENGHI BLANCHELLI, FLORENTINI tractatus III. & de Balneo Villæ ad Dominos Lucenſes Conſilium. *extant operis Veneti de Balneis. pag.* 58.

PETRI AUGUSTINI BOSCHERINI tractatus de Fonte Bono prope Caſtellum S. Anatoliæ. *Andreæ Baccii* tractatus de thermis. *Venetiis*. 1711.

AN

ANNIBALIS CAMILLI, NOCERANI *trattato ſopra l' acqua bianca di Nocera.*

JOHANNIS CARNARII, GANDENSIS, de thermis Patavinis carmen, & de Podagræ laudibus libellus. *Patavii.* 1553.

TURÆ de CASTELLO, BONONIENSIS Recepta aquæ Balnei de Porrecta. *Venetiis.* 1509.

JOH. ANDREÆ CELLANOVÆ conſilium de Balneis Aquenſibus pro Illuſtriſſimo Ferdinando Gonzaga. *Extat pag.* 303. *Operis Veneti de Balneis.*

JOH. BAPTISTÆ DONATII de aquis Lucenſibus, vulgo Villenſibus libri IV. *Lucæ.* 1584. 4.

JOH. de DONDIS, PATAVINI de Fontibus calidis agri Patavini. *extat pag.* 24. *Operis Veneti de Balneis.*

JOSEPHI DUCCINI *trattato de' Bagni di Lucca chimico, medico, anatomico.* Lucæ. 1711.

GABRIELIS FRASCATI De aquis Returbii Ticinenſibus commentarii, mineras, facultates, & uſum earum explicantes, quibus in libris omnia, quæ ad Thermarum theoricam, & practicam faciunt, accuratè tractantur. *Ticini.* 1575. 1580. 4.

GUILIELMI GRATAROLI, BERGOMENSIS (*vixit anno* 1494) de thermis Rhæticis, & vallis Tranſcheri agri Bergomatis. *Extat pag.* 192. *Operis Veneti de Balneis.*

JOHANNIS GRATIANI, BERGOMENSIS thermarum Patavinarum examen, cui accedit diſſertatio de Fonte Lælio acido Recobarii. *Patavii.* 1701. 8.

GUIDI, BERGOMENSIS de Balneis oppidi Tranſcherii. *Bergom.* 1584. 4.

JOH. FRANCISCI LOMBARDI, NEAPOLITANI de Puteolanis aquis liber, continens Synopſim Auctorum omnium, qui hactenus de Balneis Puteolanis ſcrip-

ſere unà cum ſcholiis ſuper locis obſcurioribus. *Neapoli.* 1547. 4.

--- de Balneis Puteolanis, & Ænariarum. *Venetiis.* 1566. 4.

CONSTANTINI LUCÆ, ALEXANDRINI tractatus de Returbii medicatis aquis ſponte naſcentibus. *Papiæ.* 1584. 4.

VICTORINI MANNII de Balneis S. Caſſiani in tract. *Senis.* 1617. 8.

BARTHOLOMÆI à MARANTHA, *Venuſini Medici* de aquæ Neapoli in Lucculliano ſcaturientis metallica natura & viribus. *Neapoli.* 1559. 4.

NICOLAI MASSÆ, VENETI de Balneis Calderianis *ex Epiſt. lib.* 1. *ep.* 26. *extat pag.* 300. *Oper. Venet. de Balneis.*

EUSTACHII MATERENSIS carmina de Bajanis thermis quibus quoque morbis medicantur. *Venetiis.* 1587. 4.

SCIPIONIS MAZZELLÆ, NEAPOLITANI *ſito ed antichità della Città di Pozzuolo, e del ſuo ameniſſimo diſtretto, con la deſcrizione di tutti i luoghi notabili e degni di memoria, e di Cuma, e di Baja, e di Miſeno &c. poſtovi medeſimamente tutti i Bagni, e loro proprietà di Pozzuolo, e di Baja, dell' Iſola d' Iſchia. Napoli.* 1606. 8.

HUGOLINI DE MONTE CATINO de aquis medicatis agri Patavini, & de cauſis qualitatum, quæ eis inſunt, compendiolum. Patavii. 1567. 8.

JOH. ANTONII PANTHEAS, VERONENSIS de Thermis Calderianis, quæ in Veronenſi agro ſunt, confabulationes. *In his etiam ferri, nitri, ſulphuris naturam, vim ac medicinas edocet. Vicentiæ.* 1488.

LUDOVICI PASINI, PATAVINI liber, in quo de

Ther-

Thermis Patavinis, ac quibuſdam aliis Italiæ Balneis tractatur. *Extat in opere Veneto de Balneis pag.* 197.

VIBII RUSTIGALLI *del Bagno a Acqua nelle Colline di Piſa. Mſſ. V. Giorn. de Lett. d' Italia tom.* 11. *p.* 192.

JOH. MICHAELIS SAVONAROLÆ, PATAVINI de balneis Italiæ omnibus, ſicque totius orbis, proprietatibuſque eorum. *Venetiis.* 1592. 4.

FRANCISCI MARIÆ VANNOTII de aqua minerali Salmacina. *Romæ.* 1642. 4.

JOSEPHI ZAMBECCARII *breve trattato de' Bagni di Piſa, e di Lucca.* Padova. 1712.

LUDOVICI ZIMALIÆ *liber cui titulus eſt* Index Balneorum S. Pancratii Vallis Tranſcherianæ agri Bergomatis. *Extat in opere Veneto de Balneis. pag.* 190.

HIERONYMI ZYNTHII, PARMENSIS de Balneo Thermali Lixignano vocato, nec non de luto Barboliorum medicato in Ducatu Parmenſi tractatus. In quo breviter docentur modi reales utendi & aquis, & Luto Thermali in communi pro curandis variis morbis, & occurrendis ſymptomatibus, quæ in adminiſtratione diverſorum uſuum frequenter contingere ſolent. *Venetiis.* 1615. 4.

JOSEPHI DUCCINI *de' bagni di Lucca trattato Chimico - medico. Lucca.* 1711. 8.

CAROLI EUCHERII de QUINTIIS Inarime, ſive de balneis Pithecuſarum. *Neapoli.* 1726. 4.

NICOLAI ANTONII CATTANI *Ragguaglio della natura delle acque in Aſſiſi, di Milano. Aſſiſi.* 1734. 4.

JOH. FANTONI de Thermis Valerianis, aquis Gratianis, Maurianenſibus. *Genevæ.* 1738. 4.

Ejuſ-

Ejuſdem commentariolum de aquis Vinoalienſibus, Auguſtanis & Anfionenſibus. *Taurin.* 1747. 4.

Ejuſdem de Thermis Valderianis diſſertationes duæ. *Genevæ.* 1725.

ANTONII CRISPI de S. Coſmæ & Damiani thermalibus aquis, & de iiſdem *Joh. Criſpi* compoſitiones. *Drepan.* 1684. 4.

CAMILLI MANARA Pharmaceutici Litubiani potus, in quo natura, virtus, & utendi modus continentur. *Ticin.* 1687. 8.

Ejuſdem *viltà del fango ne' bagni di Returbio prezioſa.* Ticin. 1689. 8.

PANTHOT *diſcours ſur les bains d' Aix en Savoie. Lion.* 1700. 4.

ANTONII FRASSONII de thermarum Montis Gibii natura, uſu, atque præſtantia. *Mutinæ.* 1660. 4.

VENTURÆ MINARDI *de' Bagni di Caldiero nel territorio Veroneſe ſue rare virtù, & effetti, con un Compendio delle regole contenute nelli Autori, che de' detti Bagni hanno ſcritto ec. Venetia, & Verona.* 1689. 8.

LAURENTII PIGNORII Aponum ad Franciſcum Barbarinum Cardinalem. *Patavii.* 1623. 4.

GEORGII FRANCIOTTI tractatus de balneo Villenſi. *Lucæ.* 1552.

HIERONYMI MERCURIALIS de Balneis Piſanis luculentiſſimus tractatus. *Francof.* 1602.

CÆSARIS CRIVELLATI *trattato de' Bagni di Viterbo, nel quale ſi tratta le qualità, & il valore di eſſi, il modo di uſarli* ec. *Viterbo.* 1706. 8.

DOMINICI ANTISARI *Lettera concernente l' uſo e virtù de' Bagni di Viterbo detti del Papa. Viterbo* 1706. 8.

GREGORII MORELLI de aquis medicatis agri Patavini. *Patavii*. 1568.

JOH. ZECCHII de aquarum Poreĉtanarum uſu, atque præſtantia tractatus in ſeptem capita diviſus. *Bononiæ*. 1576. 4.

JULII JASOLINI *de' Rimedij naturali, che ſono nell' Iſola di Pithecuſa, hoggi detta Iſchia libri due ec. con annotazioni del Dottor Filoſofo Sig. Gio. Piſtoya, e nell' ultimo aggiunti li bagni d' Iſchia di Gio. Eliſio Medico Nap. con le note di Gio. Franceſco Lombardo*. *Napoli*. 1689.

JULII CÆSARIS CAPACII Puteolana hiſtoria; acceſſit ejuſdem de Balneis libellus. *Neapoli*. 1604.

FLORIDI de PLUMBIS diſſertatio hiſtorico-medica de ſaluberrimo Nuceriæ in Umbria latice. Accedunt complures Practico-medicæ obſervationes, ac ſanationes ec. *Venetiis*. 1745.

JACOPI PHILIPPI BASTIANI *de' Bagni di S. Caſciano opera medica*. *Monteſiaſcone*. 1733. 8.

SCOTTI *la Caſſianeide Mſs.*

JOH. BOTTARELLI *de' Bagni di S. Caſciano oſſervazioni*. *Firenze*. 1688.

QUINTI de balneis Pithecuſæ carmen. *Neap.* 1728.

PETRI ANTONII ab ARAGONIA Thermologia Aragonia, ſive hiſtoria naturalis Thermarum in occidentali Campaniæ parte &c. *Neapoli*. 1679. *tom.* 2.

JOH. BAPT. BARTOLUCCI *ſommario ſopra la virtù del bagno dell' acqua bianca di Nocera*. *Bologna*. 1638.

ANNIBALIS CAMILLI *del Bagno di Nocera nell' Umbria, detto acqua ſanta, ovvero acqua bianca*. *Perugia*. 1646.

PETRI FRANCISCI CANNETTI *illuſtrazioni ſo-*

pra

pra l' uſo, ed abuſo delle acque minerali di Recoaro. *Roveredo.* 1735.

JOH. BAPTISTÆ MOREALI *ragguaglio dell' acqua ſalata di Seravalle preſſo Vignola.* 1741.

Ejuſdem *modo di uſare l' acqua ſubamara, ed il ſale catartico amaro di Modena, ſcoperta nell' anno* 1750. *Carpi.* 1756.

Ejuſdem *relazione dell' acqua Marziale, già ſcoperta nell' anno* 1742 *e pubblicata nel corrente anno* 1749. *ec. Modena.* 1749.

JOSEPHI CHRISTOPH. RACHINI *oſſervazioni intorno alle acque della miniera di S. Chriſtoforo. Feltre.* 1733.

POMPEI SARNELLI *guida de' Foreſtieri ai Bagni di Pozzuolo, Baja, Miſeno, Cuma, ed altri circonvicini. Napoli.* 1691.

PIRRI PALEI de aqua ſancta e S. Agnetis Clanciani. *Sena.* 1674.

PEREGRINI CAPPONI *Medicina Porretana Mſs. anni* 1672. Porrectæ apud Cl. Doct. Bartolum.

GABRIELIS FALLOPPII Opera genuina &c. tomus I. Venetiis. 1606. de thermalibus aquis tractatus ſeptimus. *pag.* 249.

ALBANI BARTHOLOMACI de balneis Vallis Tranſſcherii libellus, proprio auctori nunc primum aſſertus. Guilielmo Gratarolo olim adſcriptus. V. de Balneis Tranſcherii, quæ extant. *Bergomi.* 1582. 4. *pag.* 1.

SEBASTIANI BARTOLI *breve ragguaglio de' Bagni di Pozzuolo diſperſi, inveſtigati per ordine di D. Pietro Antonio d' Aragona Vice-Rè di Napoli, e ritrovati.* 4.

JOH. ELISII de Balneis Puteolorum, Bajarum, &

Pithecuſarum. *Scipio Mazzella* recognovit, auxit, & illuſtravit. *Neapoli*. 1591. 8.

Ejuſdem Succincta inſtauratio de balneis totius Campaniæ. *Piſis*. 1484.

THEODORI GUAINERII *trattato delle Fontane, e acque di Ritorbio*. *Lione*. 1577. 8.

MARIANI GHEZZI *dei bagni di S. Caſciano*. *Ronciglione*. 1617. 4.

JOH. FRANCISCI LOMBARDI ſynopſis authorum omnium, qui hactenus de Balneis, aliiſque miraculis Puteolanis ſcripſerunt. *Neapoli*. 1559. 8.

FRANCISCI RONCALLI PAROLINI de aquis Brixianis, cum diſquiſitione theorematum ſpectantium acidularum potum, & tranſitum in corpore animali Examen chymico - medicum. *Brixiæ*. 1724. 4.

Ejuſdem de aquis mineralibus Coldoni ad oppidum Lecui in agro Mediolanenſi diſſert. phyſico - chymico - medica. *Brixiæ*. 1724.

JOH. BAPT. PASTORINI ad Franciſcum Roncallum de aquis Coldoni epiſtolæ. V. Roncalli de aquis mineralibus Coldoni *pag.* 53.

JOH. BAPTISTÆ SUARDI de Balneis Vallis Tranſcherii, tractatus. V. de Balneis Tranſcherii, quæ extant. *Bergomi*. 1582. 4. *pag.* 35.

FRANCISCI de THOMASIIS de balneo Sancto Caſtri Santiviani nuper invento. V. de Thomaſiis Franciſcum. Dexter uſus tuendæ ſanitatis. *Venetiis*. 1580. 4. *pag.* 21.

LUDOVICI MARTINI *brevi diſcorſi della natura, & effetti de' Bagni di Corſenna di Lucca*. *Bologna*. 1614. 8.

BONÆFIDEI VITALIS *li bagni di Caldiero*. *Venezia*. 1746. 4.

NI-

NICOLAI SCANAGATI de Alexandro Knips Maccoppe ec. ac de duobus remediis ab eo maxime illuſtratis, mercurio, & Aponenſibus thermis commentariolum. *Patavii*. 1745. 4.

ANTONII FRANCISCI PINELLI *Lettera de' bagni di Petriuolo*. *Roma*. 1716. 4.

JOSEPH. MARIÆ QUADRII *uſo, e ſtoria delle acque termali di Traſcorio*. *Venezia*. 1749. 4.

ANTONII COCCHII *dei bagni di Piſa trattato*. *Firenze*. 1750. 4.

JOH. BIANCHI *de' Bagni di Piſa poſti a piè del monte di San Giuliano trattato*. *Firenze*. 1757. 8.

BARTHOLOMÆI MESNY *analiſi delle acque termali de' Bagni di Piſa*. *Firenze*. 1758. 8.

Ejuſdem *analiſi dell' acque acidule d' Aſciano*. *Firenze*. 1757. 8.

JOSEPHI BALDASSARI *delle acque minerali di Chianciano relazione*. *Siena*. 1756. 4.

JOSEPHI BENVENUTI de Lucenſium Thermarum ſale. *Lucæ*. 1758. 8.

Ejuſdem *del ſale delle acque Thermali di Lucca trattato, con una lettera in cui ſi deſcrivono le infermità nelle quali convengono le medeſime Acque*. *Lucca*. 1758. 8.

LOTHARII JOSEPHI LOTTI *lettera intorno alle Acque di Roitſchen, volgarmente dette di Cilla*. *Venezia*. 1748. 8.

JOH. - BENEDICTI GRUNDEL *compendio delle proprietà delle acque acidule volgarmente dette di Cilla Trad*. *Venezia*. 1747. 8.

DOMINICI VANDELLII diſſertationes tres 1. de Aponi thermis, 2. de nonnullis inſectis terreſtribus,

&

& zoophytis marinis, 3. de vermium terræ reproductione. *Patavii*. 1758. 8.

Ejuſdem - *Analiſi d' alcune acque medicinali del Modoneſe*. *Padova*. 1760. 8.

Ejuſdem Tractatus de Thermis agri Patavini. *Patavii*. 1761. 4.

DOMINICI VINCENTI *raccolta di opuſcoli inediti riguardanti l' acque minerali dello Stato della Sereniſſima Republica di Venezia*. *Venezia* 1760.

GER-

GERMANIA.

JOHANNIS ARCULARII de Acidulis Swalbacenſibus epiſtola, quæ ſimul continet hiſtoriam mirabilis delirij. *Francof.* 1631. 4.

PETRI BAUHESII de thermis Aquiſgranenſibus. *Antuerp.* 1555. 8.

JOHANNIS BAUHINI de aquis medicatis nova methodus libris IV comprehenſa. Agitur in iis de Fontibus celebribus, Balneis univerſæ Europæ, & potiſſimum Ducatus Wirtembergici, eorum mixtionibus, metallicis, ſuccis, inveſtigandi, utendi modo, ac eorum viribus. Item de variis Foſſilibus, ſtirpibus, & inſectis, quorum plurimæ figuræ ſive Icones, & Regionum tabulæ adduntur. *Montisbeligardi*. 1605. 4.

ELIÆ BEAUMONTII *traitè des eaux minerales de Hoffgeiſmar en Latin, François, & Alleman. Caſſel* 1701. 8.

JOH. GOTHOFREDI BERGER Prodromus de Carolinis Bohemiæ Fontibus. diſſ. I. Reſp. Joh. Benjamin Pomſel. *Pirna*. 1708.

Ejuſdem de Thermis Carolinis commentatio, qua omnium origo fontium calidorum, itemque acidorum ex Pyrite oſtenditur. *Wittemberg*. 1709. 4.

FRANCISCI BLONDELLI thermarum Aquiſgranenſium, & Porcetanarum deſcriptio. *Traject. ad Moſam*. 1685. 12.

PETRI BRUHESII de thermarum Aquiſgranenſium viribus, cauſa, ac legitimo uſu epiſtolæ duæ ſcriptæ an. 1550. In quibus etiam acidarum aquarum ultra

Leo-

Leodium exiſtentium facultas & ſumendi ratio explicatur. *Antuerp.* 1555. 8.

JOH. ERNESTI BURGGRAVII de Acidulis Swalbacenſibus epiſtola. *Extat cum reſponſis medicis, quæ Helvicus Dietericus edidit. Francof.* 1631. *pag.* 70.

THOMÆ BYETII obſervationes in deſcriptionem Phil. Gæringi, & ſuper natura & uſu Fontium acidorum Pagi Spa, & Ferrati Tungrenſis. Extant. cum *Gæringi* Fontium acidorum deſcriptione. *Leod.* 1592. 8.

JOANNIS DEUCER de thermis Ferinis Enzianis Ducatus Wittenbergici, vulgo, *Wildbald. Argentorat.* 1638. 12.

JOH. DRYANDER de balneis Enifenſibus liber. *Marpurg.* 1535. 8.

FRANCISCI FABRITII de balneorum naturalium, præcipuè eorum, quæ Aquisgrani & Porceti, natura & facultatibus, & qua ratione illis utendum ſit. Libellus perutilis. *Colon.* 1546. 4.

JOAN. FAUTSCHII binæ deſcriptiones thermarum Ferinarum, vulgo *Wildbald*, & Fontium Acidularum Vallis Petrinæ. *Friburg.* 1618. 4.

PHILIPPI GÆRINGI Fontium acidorum pagi Spa, & ferrati Tungrenſis accurata deſcriptio ex Gallica Latina facta a Thoma Rietio, cujus acceſſerunt in deſcriptionem, & ſuper natura, & uſu eorumdem Fontium obſervationes. *Leodii.* 1592. 8.

JOH. GOEBELII Διαγραφὴ Thermalium aquarum, apud Hermunduros ſitarum, prope Annæbergium ac Wolkenſteinium, cui acceſſit appendix Thermarum Germaniæ. *Lipſ.* 1586. 8.

GEORGII GRASECCII ſcatebra Petrina, ſeu Acidularum S. Petri, & Griesbacenſium, cui accedit præcipuorum humani corporis morborum medica Praxis

ad

ad Thermarum uſum accomodata *Argentin.* 1607. 8.

HENRICI AB HEER Spadacrene, h. e. Fons Spadanus, ejus ſingularia, bibendi modus, medicamina bibentibus neceſſaria. *Leod.* 1614. 8. *& ſecundis curis auctior* ibid. 1622. 8.

JOH. BAPTISTÆ HELMONTII ſupplementum de Spadanis Fontibus. *Leod.* 1634. 8.

FRIDERICI HOFFMANNI Diſſ. de Thermarum Carolinarum cauſa caloris, virtute, & uſu *eſt XI. in edit. Lugd. Bat.* 1708. 8.

PETRI HOLZEMII deſcriptio fontis medicati S. Antonii, vulgo *Tillerborn* dicti, prope Andernacum. *Colon. Agripp.* 1620. 8.

THOMÆ JORDANI de aquis medicatis Moraviæ commentariolus. *Francofurt.* 1586. 8.

MATERNI KOHLER epiſtolæ binæ de Acidulis Svvalbacenſibus *extant cum reſponſis medicis, quæ edidit Helvicus Dietericus. Francof.* 1631. 4.

CHRISTIANI LANGII tractatus de thermis Carolinis. *Lipſ.* 1653. 4.

JOH. GEORG. LAYRITZ de fontibus Soteriis in Illuſtri Principatu ſuperiori Burggraviatus Norici.

LIC. ROSINI LENTILII de aquis medicatis Canſtadienſibus. *Eph. Germ. cent.* 1. *pag.* 358.

ANDREÆ LIBAVII hiſtoria & inviſtigatio Fontis medicati ad Tubarim ſub Rotemburgo. *Francof. ad Mœn.* 1601. 8.

PAULI MACASII de Acidularum Egranarum uſualium natura, viribus & adminiſtratione. *Norimbergæ.* 1612. 4.

JOH. MATHÆI, HESSI, rationalis & empirica thermarum Marchicarum Badenſium deſcriptio. *Hanoviæ.* 1608. 8.

JACOBI MOSANI de natura, viribus & uſu aquarum medicatarum in agro Caſſellano patefactarum. *Caſſell.* 1609. 4.

WENCESLAI PAYER tractatus de thermis Caroli IV. Imp. ſitis prope *Elbogen* & Vallem Joachimi. Conſilium de Peſte ejuſdem. *Lipſiæ*. 1522. 4.

JOHANNIS PFAUTII Noſomachia ſive morborum pugna carmine deſcripta. Item binæ deſcriptiones duorum Fontium ſive Thermarum Ferinarum Acidularum Vallis Petrinæ. *Friburg*. 1618. 12.

HENRICI PLUMPTRE diſp. Inaug. de Carolinis Thermis. *Hallæ Saxon.* 1705. 4.

MATTH. RAMELOVII de acidulis Wildungenſibus. *Caſſel.* 1651. 8.

JOH. REISKII de acidulis Pyromontanis. 1700. 8.

MICHAELIS REUDENII epiſtolæ de Thermis Carolinis. *Lipſ.* 1614. 8.

SCHACHERI de Thermis Teplicenſibus. V. *Nov. Lit. Germ.* 1706. *pag.* 91.

GUNTHER CHRISTOPHORI SCHELHAMMERI Diſs. qua acidularum Swalbacenſium & Pyromontanarum inter ſe fit collatio. Reſp. *Chriſtophoro Pylio Gryphiſvvaldenſi*. *Kilon.* 1704. 4.

HENNIG. SCHEVNEMANN hydromantia Paracelſica, h. e. diſcurſus de novo Fonte in Saxonia electorali circa oppidum Annabergæ reperto, olim S. Annæ Fons. *Franc.* 1613. 4.

SAMUELIS SCROER obſervationes & experimenta naturam, & uſum Thermarum Carolinarum concernentia. *in Nov. Lit. German.* 1704. *pag.* 297.

CASPARIS SCHWENKFELD deſcriptio & uſus Thermarum Hirsbergienſium, cui accedit de aquis mineralibus & Thermis Ferinis inſtructio generalis. *Gorlitz*. 1607. 8.

ME-

MELCHIORIS SEBITII de acidulis in genere, & in ſpecie di Alſaticis. *Argentorat.* 1627. 8.

FABBIANI SOMMER de inventione, deſcriptione, temperie viribus & uſu thermarum Caroli IV. Imper. *Lipſ.* 1571. 8.

GOTHOFREDI STEEG deſcriptio fontis medicati Kiſſingenſis. *Wirzburg.* 1595. 8.

JOH. ANDREÆ STISSER aquarum Hornhuſanarum examen. *Helmeſtad.* 1689. 4.

JOH. CHRISTOPHORI STRAUSII de Thermis Carolinis. *Lipſ.* 1695. 8.

NICOLAI VALLERII tentamina phyſico - chymica circa aquas Thermales Aquiſgranenſes. *Lugd. Batav.* 1699. 8.

PETRI UFFENBACH epiſtolæ binæ de acidulis Swalbacenſibus. *Extant in reſponſis medicis editis ab Helvico Dieterico. Francof.* 1631 4.

PETRI VIETOR epiſtola de acidulis Swalbacenſibus & hiſtoria ſectionis corporis muliebris ſine inteſtinis inventi. *Extat in Reſponſis medicis modo citatis.*

PHILIPPI WEBER thermarum Wisbadenſium deſcriptio. *Oppenhein.* 1617. 4.

Ejuſdem de acidulis Swalbacenſibus epiſtola, *extat in Reſponſis Medicis, quæ edidit Helvicus Dietericus. Francof.* 1631. 4. *pag.* 73.

JOH. WIDMANN, dicti *Wechinger* tractatus de balneis thermarum Ferinarum, vulgo *Wildbad*, perutilis balneari volentibus ibidem. *Tubing.* 1519. 4. & 1611. 8.

JOH. WOLFII de acidis Wildungenſibus, earumque mineris, natura, viribus, ac uſus ratione brevis explicatio. *Marpurg.* 1580. 4.

JOH. GOTTLIEB SCHUSTER *von Kalten mineral-vvaſſern. Chemnis.* 1746. 8.

JOH. GODOFREDI BERGERI *Bericht vom Carlsbade. Dreſdæ.* 1709. 8.

JOH. PHILIPPI SEIP, *neve beſchreibung der Pyrmontiſchen ſtahl-brunnen. Hanov.* 1719. 8.

F. SLARE, *natur des Pyrmontervvaſſer. V. Phil. Tranſ.* 1718. n. 351.

J.A. GESNERI *deſcriptiones fontis Wildbad. Stutgard.* 1745. 8.

RUDIG FRIDERICI OVELGUM *entvvurf der Wildungiſchen Mineral vvaſſer. Mengerichſauſen.* 1745. 8.

JOH. DAN. GOHL *vom Freyenvvalder Geſund brunnen. Berolini.* 1716. 8.

SAM. SCHAARSCHMID *de fonte medicato Fregenvvaldenſi. Hall.* 1729. 4.

PETRI WOLFART *vom Brabacher ſaver-brunnen. Herborn.* 1721. 8.

THEODORI PHIL. SCHACHT acidularum Barbacenſium ſalubritas. *Herborn.* 1720. 8.

JOH. CAR. SOPES examen aquarum mineralium Furſtenavenſium & Vechteldenſium. *Helmſt.* 1724. 4.

JOH. CAR. WAGNER *beſchreibung der brunnen in Hofgeiſmar. Caſſel.* 1725. 8.

HENRICUS GUNDELFIGER BERONENSIS eccleſiæ canonicus anno 1489. ſcripſit libellum de thermis Badenſibus.

CHRISTOPHORI PASSI nova apparitio ſaluberrimi acidulorum Fontis in Valle Rabbi territorii Tridentini. 1671.

CONRADI REDEKERI brevis deſcriptio initio Julii anni 1666. detecti ſaluberrimi Bilfediani Fontis, & uſus ejuſdem. *Amſtel.* 1668.

ANTONII JULIANI TESSARI *delle virtù delle acque di Pei, e Rabi. Trento.* 1715.

I. T. BRESMAL DESCRIPTION *des eaux minerales acides-ferrugineuſes des Fontaines de Niveſet, analogues dans leurs principes, enclarées dans le Bain du Sart au Marquiſat de Franchimont; contenant la qualitè, & la force de ces ſources, leurs effets dans la medicine, & la manier de s'en ſervir. Liege.* 1720. 8.

JOH. GOEBELII de Thermalibus aquis in Miſnia apud Hermunduros ſitis prope Annæburgum, & Wolckenteinum. Acceſſit appendix thermarum Germaniæ præcipuarum ex diverſis auctoribus. *Lipſiæ.* 1578. 8.

JOH. BENEDICTI GRÜNDEL Roitſchocrene, ſeu ſcrutinium phyſico-medico-chymicum, in quo, acidularum Roitſchenſium mineralia chymicè examinantur ad formam Academiæ Naturæ Curioſorum. *Viennæ Auſtriæ.* 1685. 12.

SALOMONIS HOTTINGER Thermæ Argovià-Badenſes. Germanice. *Bader.* 1702. 8.

JOANNIS MATTHÆI rationalis, & empirica Thermarum Marchicarum Badenſium deſcriptio, diverſas illarum ſcaturigines, vires, & facultates, deductionem, hoſpitiorum commoditatem, generalem & ſpecialem in morbis particularibus uſum, nec non ſymptomata in Thermis contingentium curationem continens. *Etlingæ.* 1606. 12.

JOH. FR. HENKELII Betheſda portuoſa qua fons Lauchſtardienſis & Freyburgenſis deſcribitur. *Lipſiæ.* 1726. 8.

CHARLES PERRY *enquiry into the nature of Spavv vvaters. Lond.* 1734.

FR. HOFFMANNI de præcipuis medicatis Germaniæ fontibus. *Hall.* 1724. 4.

POLYCARP GOTTL. SCHACHER de thermarum Carolinarum uſu in arthritide. *Lipſ.* 1709. 4. in renum & veſicæ calculo. *ibid.* 1711. 4. in præcipuis ventriculi & inteſtinorum morbis. 1716. 4.

G. CASP. IHL de thermarum in Bohemia Carolinarum prærogativis, *Altdorf.* 1719. 4.

I. CHRISTOPHORI ADOLPHI de fonte molari ad Carolinas thermas. *Lipſ. & Uratis.* 1733. 8.

GEYERI *Müſſigen reiſeſtunden.*

JACOBI SMITH ſcheidiaſma de ſale medicinali thermarum Carolinarum rite depurato, & cryſtallizato. *Prag.* 1738. 4.

GOTTW. SCHUSTERI hydrologia mineralis & de uſu thermarum Carolinarum. *Chemnitz.* 1746. 8.

F. HOFFMANNI de ſale medicinali Carolinarum *Hall.* 1736. 4.

POL. GOTTL. SCHACHER experimenta cum aquis Töplicenſibus adornata. *Lipſ.* 4.

FRANC. REMPFENS *beſchreibung der natur und ntzens des Töplizer bades.* Berolini. 1706. 8.

CHR. HENR. ERNDTEL problema αὐτοσχέδιον de Töplicenſium thermis earumque origine & viribus. *Noriberg.* 1723. 4.

I. HENR. de VIGNET *clare beſchreibung von Töplizerbadern.*, *Prag.* 1720. 8.

J. WILH. SPARMANN *beſchreibung aller in und vor der ſtatt Töpliz befindlichen vvarmenbäder*, Dreſdæ. *Lipſ.* 1733. 8.

J. CHRISTOPHORI ETTNNER *berchreibug des Egeriſchen ſaverbrunnen oder ſcheleder ſaüerlings. Eger.* 1701. 12.

MARTINI PANSÆ *Badordnung und von den eigenſchanften des Landekiſchen vvarmenbades in der Grafſchaft*

ſchaft Glatz. Lipſiæ. 1612. *fol.*

GOTTLOB CARL. SPRINGSFELD *abhandlung vom Carlsbade. Lipſ.* 1749. 8.

CAR. OEHMBS *berchreibung des alten vvarmenbades nahe der ſtatt Landek in der G. Glatz von dem innerlichem halt gebrauch und nutzen deſſelben. Brieg.* 1705. 8.

CAR. VALENTINI *Kirckmayer uralter kukus brunn an jetzo erneueter Gradilitzer brunnquell ec. Prag.* 1718. 8.

F. HOFFMANNI *examen chymico-medicum fontis Sedlicenſis in Bohemia. Hall.* 1724. 4.

J. ADAMI GOERITZ *nachrichtem von den Boemiſchen bittervvaſſer, deſſen urſprung, gebrauch, purgierender kraft. Dreſdæ.* 1727. 8.

CRISTOPH. MICH. ADOLPHI de fonte Kukuſſenſi in Bohemia. *Lipſiæ.* 1726. 4.

GOTTFRID. HENRICH. BURGHART *Medici abhandlung von den vvarmen bädern by Landek in der G. Glatz. Breslau.* 1744. 4.

CASPAR. SCHWENKFELDS *hirſchbergiſchen vvarmen bades beſchreibung. Görlitz* 1607. 8.

I. CASP. THYM'S *beſchreibung des Schleſiſchen Altvvaſſeriſchen ſaverbrunnens, Shvveidnitz.* 1698. 8.

CHRIST. MICH. ADOLPHI de thermis Hirſchbergerſibus, *Lipſiæ.* 1710. 4.

MAXIMILIANI PREUSS, GOTTFR. DAV. MAYER'S, GEORG. ANTON. VOLCKMANN'S *und* GOTTFREDI ERNEST. WILHEIM'S *beſchreibung der in Fürst, Oels befindlichen geſund quelle zu Skarſine. Oels* 1716. 8.

FRIDERICI HOFFMANNI de fonte medicato Lignienſi. *Hall.* 1729. 4.

Ejuſ-

Ejuſdem de acidulis Veteraquenſibus in Sileſia vulgo *al-tuvaſſer ſaverbrunnen. Hall.* 1731. 4.

BERNH. ALBINI de fonte ſacro Freyenvvaldenſi . *Francof. ad Viadr.* 1685. 4.

DAVID. THEODOR. LEHMANN'S *beſchreibung der Maiſoiſnhen Wieſenbades St. Anneberg.* 1702. 4.

I. HENKEL *der vvieder le bendig gevvordene Gieſ-bühel in dem neulich erfundenen Friederichs brunnen und den Johann Georgen bade unvveit Pirna in meiſ-ſen. Freyburg.* Dreſdæ. 1730. 1731. 1732.

GOTTWALD SCHUSTER *thermologia Wolkeſteinenſis oder abbhandlung vom Wolkenſteiner bade. Chemnitz.* 1747.

GOTTIELB BUDÆI *vom dem mineraliſchen brun-nen bey Radeberg, Budiſs.* 1722. 8.

ABR. VATER de fonte medicato Wittebergenſi *Wit-teb.* 1748. 4.

PETRI BRUHESII de thermarum Aquisgranenſium viribus, cauſa & legitimo uſu &c. *Antvverp.* 1555. 8.

I. F. BRESMAL *hydro-aneliſe des minerales chaudes & froides de la Ville imperiale d'Aix la Chapelle, diviſè en deux parties à Aix la Chapelle.* 1741. 12.

Ejuſdem *circulation des eaux, ou l'hydrographie des mi-nerales d'Aix, & de Spa, diviſés en trois parties à Liege.* 1716. 8. & 1718. 8.

CHROVET *connoiſſance des eaux minerales d'Aix la Chapelle, de Chau-Fontaine & de Spa. à Liege.* 1729. 12.

ÆGIDII HUESCH experientia doctrinalis de aqua-rum mineralium Aquisgranenſium ingredientibus. *Co-lon.* 1683. 16.

THOMÆ LE SOINNE de Thermis Aquisgranenſibus diſſertatio. *Lugd. Batav.* 1738. 4.

Bo-

Bothonienſium & Aquisgranenſium thermarum compara-
tio, variis adjunctis illuſtrata R. P. epiſtola ad illu-
ſtrem Virum Royerum &c. *Londini*. 1676. 8.

Lettre à un amì, vers libres, qui donnent une idèe d'Aix la Chapelle à Cologne. 1703. 8.

De ROGIEN *von vvarmen Bädern der Stadt Aechen*. 1649. 8.

JO. GEORG. VANECKARD diſſertatio de Apolline Granno in Alſatia nuper detecto, qua Dii locales varii thermarum, item Aquisgranenſium & Wisbadenſium &c. antiquitates quædam breviter exponuntur occaſione lapidis Colmariæ reperti &c.

Lettre de Mr. DIEDIER *a Mr.* BLONDEL, *tractant les vertus, & les proprietés des eaux minerales d'Aix la Chapelle & de Borcet. à Sedan*. 1661. 8.

Lettres de BLONDEL *à* I. DIEDIER, *touchant les eaux minerales chaudes d'Aix, & de Borcet, & à* I. GAEN *ſur les premices de la Boiſſon publique des memes eaux, & les rares cures, qui ſe ſont faits par leur uſage. à Bruxelles*. 1607. 12.

I. GOTTL. NEUMANN *von dem über Purſchenſtein bey. Heidelbach und Einfieldel im Maj neverfundenen geſundbrunnen, von deſſen natur und eigenſchaft. Freiberg*. 1732. 8.

I. CHR. LEHMANN'S *bevveiss daſs der bey Reibottſgrün in Voigtlande erſchürfte brunnen einer der geſündeſten ſey vveil er das zarteſte vitriolum martis in ſich hält*. Lipſiæ. 1726. 4.

FR. HOFFMANNI de fontibus medicatis Lauchſtadienſibus. *Hall*. 1723. 4.

DAN. MULLER *vom Rahtmansdorfiſchen geſundbrunnen bey Starſut*. Lipſiæ 1701. 4.

I. FRID. HENKEL *betheſda portuoſa oder hülfreiches*

vvaſſer im Laüchſtätter brunnen bey Merſeburg und im Schacken bade bey Freyberg. Freyberg. & *Lipſ.* 1726. 8.

HERM. FRID. TEICHMEYER *nachricht von dem zu Apolda entſprungenen mineraliſchen waſſer.* Jen. 1737. 8.

GOTTWALD SCUSTER *experimental unterſuchung der zu Nieder Wiera entſprungenen Geſundheits quellen.* Chmnitz. 1738. 4.

FRANCISCI PETRI SCRIBÆ *beſchreibung des vor einigen entdekten ſanerbrunnens unvveit dem dorfe Godelheim.* Hoexter 1749. 8.

LAUR. HEISTERI de aquis mineralibus Pyromontanis. *Helmſtad.* 1732. 4.

J. CHR. PHIL. LUDW. *Pirmontiſche Krankengeſchichte und merkvvürdige cur exempel.* Hanover. 1737. 8.

FRID. GEORGII PHIL. SEIP de ſpiritu & ſale aquarum mineralium præſertim Pyromontanarum. *Gotting.* 1749. 8.

PETRI WOLFART *bedenken von dem bey hof Geiſmar liegenden geſundbrunnen.* Caſſel. 1725. 8.

J. GEORG. SCHUTTE *neue beſchreibung des Schvvalmer geſundbrunnens.* Iſerlohon. 1733. 8.

Ejuſdem *beſchreibung de neu entdekten Cleviſchen geſundbrunnens.* Clev. 1742. 8.

Ejuſdem *von Kräftiger vvürhung deſſelben im ſommer.* Cleven. 1743. 8.

Ejuſdem *der rechte gebrauch deſſelben.* Clev. 1744.

J. BLANCKENHORN acidulæ Cliveníes 1641. detectæ. *Heidelberg.* 1742. 4.

J. HARTMAN DEGNER *acidulæ Ubbergenſes of kort verbaal van een minerale gezondbronn in de Gr. Ubbergen.* Nymegen. 1745. 8.

J. B.

J. B. HELMONT de Spadanis aquis. *Leodii.* 1624. 8.

HENRY EYRE *account of the minerale vvaters of Spa. Lond.* 1733. 8.

GEORG. TURNER *brief account of waters of Spa.* Leodii. 1733. 8.

BERGERI commentatio de thermis Carolinis; qua omnium fontium calidorum, itemque acidorum ex pyrite oſtenditur. *Guelferbyti.* 1709.

Ejuſdem diſſert. de Carolinis Bohemiæ fontibus. *Vittembergæ.* 1708.

EDMONDI NESSEL *traitè des eaux de Spa. à Liege.* 1713. 12.

Lettre de Mr. FRANÇOIS *dit* BAZIN *touchant les eaux de Spa. à Liege* 1715. 12.

Mr. CHROVET *la connoiſſance des eaux minerales d'Aix la Chapelle de chau-Fontaine & de Spa. à Liege.* 1729. 12.

PHILIP. LUDOV. de PRESSEUX diſſertatio inauguralis de aquis Spadanis. *Lugd. Batav.* 1736. 4.

LE DROU *demonſtrations de l' utilitè des eaux minerales de Spa. à Liege.* 1737. 12.

JOACH. JUNII aquarum Spadanarum Gryphi, ſeu ænigmata, eorumdemque explicatio, proficiſcentibus ad aquas Spadanas non minus utilis, quàm jucunda. *Lovanii.* 1614. 8.

GILBERT. PHILARETI comment. de fontibus Ardennæ & potiſſimum Spadanis. *Antwerp.* 1559. 8.

LUDOVICI NONNII aquæ Spadanæ præſtantia & utendi modus. *Lugd. Batav.* 1638. 12.

Le manteau, ou le couuerture des eaux de Spa, par Mr. de W. ** *premiere partie à Cologne* 1737. 12.

RODOLPHZAFF *obſervations ſur les bons & mauvais uſage de principaux remedes de Medecin ſur les bons*

& mauuais uſages des eaux de Spa ec. à Liege . . 8.

CHARLES PERRY *enquiry into the nature and principles of Spa waters with a curſory enquiry into the* .... *hot fountains at Aix la Chapelle* . *Lond.* 1734. 8.

HENRICI de la RIVIERE *amuſemens des eaux de Spa*. *Amſtelod.* 1734. 12. vol. 2.

ROB. PUGH Bathonienſium & Aquiſgranienſium thermarum comparatio. *Lond.* 1676. 12.

J. F. BRESMAL *hydroanalyſe des eaux minérales chaudes & froides de la ville d'Aix la Chapelle. a la Haye* 1703. 8.

THOMÆ de SOINNE de thermis Aquiſgranenſibus. *Leid.* 1738. 4.

GOTTL. CAROLI SPRINGSFELD iter medicum ad thermas Aquiſgranenſes & Fontes Spadanos ec. *Lipſiæ* 1748. 8.

FR. HOFFMANNI *gründlicher bericht von dem Selterbrunnen, deſſen gehalt, vvürkungund, Kraft.* *Hall.* 1727. 4.

J. KILIAN diſp. de aquis Selteranis. *Argentor.* 1740. 4.

JAC. THEODOR. TABERNÆMONTANI *vom neu erfundenen ſaverbrunnen zu langenſchchvvalbach Francof.* 1605. 8. In opere de fontibus medicatis etiam dat catologum auctorum de aquis mineralibus ec.

GUNTHER CHRISTOPH. SCHELHAMMERI acidurum Schvvalbacenſium & Pyromontanarum per experimenta exploratarum inter ſe collatio. *Kil.* 1704. 4.

Amuſemens des eaux d'Aix - La - Chapelle ouvrages utile a ceux qui vont y prendre les Bains, ou qui ſont dans l'uſage de ſes eaux. enrichi de tailles - douces ec. par l' Auteur des Amuſemens des eaux de Spa. vol. 3. *Amſterdam.* 1736. 8.

Amu-

Amuſemens des eaux de Schwalbach des bains de Wisbaden & de Schlangenbad ec. à Liege. 1738. 8.

J. THOMÆ HENSING meditationes & experimenta circa acidulas Schwalbacenſes. *Francofurt.* 1711. 8.

FRID. HOFFMANNI de fontis Spadani & Schwalbacenſis convenientia. *Hall.* 1730. 4.

PETRI WOLFART de thermis Embſenſibus. *Caſſel.* 1715. 4.

I. PETER *WELCKER beſchreibung des Schlangenbades vermehrt von I. S. Carl. Idſtein.* 1747. 8.

I. CONRAD *WILHELM* MOGEN de aquis medicatis Fachingenſibus. *Jen.* 1749. 4.

I. PHIL. BURGGRAU, CHRISTOPH. CERF, & I. CHR. SENKENBERG *bedenken von den kraften des Fachinger ſauerwaſſers unweit Diez. Francofurt.* 1749. 8.

ECKHARDT diſſert. de duobus *W*etteraviæ fontibus. *Gieſſ.* 1742. 4.

I. JAC. SHURER deſcriptio balnei Sulzenſis prope *Molsheim. Argentor.* 1726. 4.

R. JAC. CAMERARII de acidulis Nideraovenſibus. *Tubingæ.* 1710. 4.

I. MATTH. FRAUENDIENER *beſchreibung des Röthelbades zu Geislingen. Ulmæ.* 1729. 8.

I. FRANK *breſchreibung des Sauerbrunnens zu Uberkingen nechſt Geislingen Ulmiſcher herſchaft . Ulm.* 1710. 8.

ALER. CAMERARII de fontibus ſoterriis ſulphureis Reutlingenſibus, & Balingenſi. *Tubingæ.* 1736. 4.

I. ZELLER & GMELINI de thermis Ferinis & Zellenſibus *Tubingæ.* 1729. 4.

I. VALER. BAVER'S *beſchreibung des Hiberacher heilbrunnens.* 1710. 8.

Ejuſ-

Ejuſdem *bericht von dem zu unter Eſpach in G. Hohen-loh neuenſtein entdekten geſund brunnen*. *Oehringen*. 1725. 8.

GEORG. CHRIST. FEVERLEIN. *neuentdekter heil-brunn im Kloſter Heylsbrunur*. *Nunberg*. 1732. 4.

GEORG. FRID. HOECHSTETTER aut *I. I.* BAIER de fonte Salutari ſeu balneo *W*eiſſenburgenſi. *Altdorf*. 1710. 4.

HENR. MART. THUMMIG obſervationes de acidulis Stebenſibus. *Cutiæ*. 1722. 4.

THEOD. BALTHASAR *nachricht von einem geſund-brunnen unweit Erlangen*. *Erlangen*. 1709. 4.

FRANCISCI JOSEPHI de OVERKAMP *Wahrer in-halt des Kiſſinger und Bockleter heylbrunnens*. *Wurtz-burg*. 1745. 4.

C. F. G. BETZ ſeu *I.I.* BAIER de aquis medicatis Bur-gbernheimenſibus. *Altdorf*. 1713. 4.

I. MORASCH *beſchr. des Wildbades nebſt Rab.* 1733. 8.

I. BENED. GRIENDEL ſcrutinium medico-phyſicum in quo acidularum Roitſchenſium proprietates exami-nantur. *Viennæ* 1685.

THOMÆ JORDAN Commentarius de aquis medica-tis Moraviæ. *Francof.* 1586. 8.

I. MAXIMILIANI DIETMAN'S *unterſuchung des Niederoeſtereichiſchen Badmerbades*. Viennæ. 1734. 8.

ANDR. ELIÆ BUCHNER diſſ. de aquis medicatis præſertim fonte medicato Cliuenſi, Reſp. Chriſt. Henr. Schütte. *Halæ*. 1752. 4.

Nouvelles experiences & obſervations ſur les eaux mine-rales de l' Allemagne, où l' on donne la maniere de s' en ſervir pour la conſervation de la ſanté & la gue-riſon des maladies, traduite du Frederic Hoffmann,

corri-

corrigèes miſes en ordre par M. Coſte. Berlin. 1752. 8.

JOH. CHRISTOPH. RABE fons medicatus Hagæ Schaumburgicæ deſcriptus. *Lemgo.* 1750. 8.

JOH. CHRISTIAN. TILLINGII obſervat. med. ſingulares circa verum uſum thermarum Carolinarum in diverſis morbis inſtitutæ. *Lipſiæ.* 1751. 8.

GOTTLOB CAROLI SPRINGSFELD commentatio de prærogativa thermarum Carolinarum in diſſolvendo calculo veſicæ præ aquæ calcis vivæ. *Lipſiæ.* 1756. 4.

JOANNIS GEORGII GMELIN diſſert. inauguralis ſiſtens examen acidularum Deinacenſium, atque ſpiritus vitrioli volatilis ejuſdemque phlegmatis pereagentia. *Tubingæ.* 1727. 4.

JOH. LUDOV. LEUCHSENRING diſſert. Chemico-medica inauguralis de fonte medicato Niderbronnenſi, quam publico eruditorum examini ſubmittit &c. *Argentorati.* 1753. 4.

CHRISTIAN. MICH. ADOLPHI tractatus de fontibus quibuſdam ſoteriis Lipſiæ & Wratislaviæ. *Lipſiæ* 1733. 8.

Ejuſdem de thermis Hirſchbergenſibus. *Lipſiæ* 1710.

Ejuſdem de fonte ſoterio Kukuſſenſi in Bohemia. *Lipſiæ* 1726. quibus acceſſit tractatus de fonte ſic dicto molari ad Carolinas thermas.

PHIL. CONRAD. LEONHARD diſſert. inaugur. de novo aquæ ſalſæ fonte detecto & experimentis confirmato. *Gottingæ* 1753. 4.

PETR. CHRISTIAN. WAGNERI epiſtola de acidulis Sicherſreuthenſibus ad filium Paul. Chriſt. Wagnerum. *Erlangæ* 1753. 4.

PHIL. CONRAD. FABRICII de fonte martiali medicato Helmſtadienſi diſquiſitio. *Helmſtadii* 1756. 4.

LAU-

LAURENTII HEISTERI diſſ. inaug. de fonte medicato prope Helmſtadium nuper detecto, ejuſque ſalubri uſu. *Helmſtadii* 1756. 4.

Deſcription du magnifique préſent que ſa Maj. l' Empereur de la grande Ruſſie a fait au Magiſtrat de Spa, en reconnoiſſance de ce que, par le ſecours de leurs eaux il a obtenu l' entier recouvrament de ſa ſanté en 1717. *Liege*.

P. L. de PRESSEUX *diſſertation inaugurale ſur les eaux de Spa, ſoutenuë à Leide* 1736. *traduité du Latin & augmentée par I. P. Limbourg. à Spa* 1749.

R. ZAFII ſynopſis obſervationum, accedunt obſervationes medicæ *I. L. Preſſeux* de aquis Spadanis. *Lugd. Batav.* 1752.

TH. LE DROU *principes contenus dans les differentes ſources des eaux minerales de Spa. à Liege* 1752.

Eſſais ſur l' analiſe de l' eau minerale de la grande Flemale, ou comparaiſon de cette eau avec celles de Spa. à Liegé 1750.

BALTHASAR LUDEWIG. TRALLES *das Kayſer-Carlsbad in Böhmen in einer Ode entworfen, nebſt einer Abhandlung von dem Gehalte und den Kräften dieſes groſſen Heilmittels. Breslau*. 1756. 8.

D. JOHANN FRIEDRICH ZITTMANN *practiſche Anmerkungen von den Töplitzer - Baedern, dem Böhmiſchen Bitter - und Biliner - Waſſer, auf Verlangen in einem Mediciniſchen Rath aufgeſeſetzet von D. Chriſtian - Gotthold Schwenken. Dreſden und. Leipzig*. 1752. 8.

GUILIELMI HORSEBUGH tentamina & obſervationes cum aqua minerali Hartfellenſi prope Moffat 1750 inſtituta, unà cum relatione virium ejuſdem medicatarum, quatenus adhuc experientiam innotuerunt.

V. *Eſ-*

V. *Eſſays and Obſervations, Phyſical and Litterary. Reade before a Society in Edinburgh. ec. vol.* I. *Edinburgh.* 1754. 8.

JOHAN. GOTTLOB KRÜGERS *ordentlichem* Profeſſoris, *ec. Gedancken vom dem Helmſtaeedtſchen Geſundbrunnen ec. Helmeſtaedt.* 1755. 4.

PHIL. de LIMBOURG. *traité des eaux minèrales de Spa. Leide.* 1754. 12.

HELVETIA.

JOH. BAPT. de BURGO *hydraulica, o ſia trattato delle acque minerali del Maſſino, S. Mauritio, Fevera, Sclutz, e Bormio. Milano* 1689. 12.

GASPARI COLLINI de Sedunorum Thermis, & aliis fontibus medicatis liber, annexa eſt *Simleri* commentatio de alpibus &c. *Lucernæ* 1661.

RENWARDI CYSATI de Luzelovia & balneo ibi exiſtente tractatus verſibus Germanicis &c. teſte Cyſat. IV. *Waldſtätten See Beſchreibung pag.* 227.

ZACHARIÆ DAMUR deſcriptio & utilitas Thermarum Favorienſium Rhætiæ, vulgo dictarum *Pfefers Bad. Baſileæ* 1704. 4.

UDALRICI EPIPONI de balneo Losdorffenſi. *Friburg* 1608. 4.

CONRADI GESNERI de thermis, & fontibus Helvetiæ, & Germaniæ libri duo. *Venetiis* 1553. fol.

JOH. GREGORII GOBELII de Thermis Piperinis & affectu quodam graviſſimo oculorum epiſtola. *Extat. cent.* 1. *epiſt. Guil. Fabr. Hildan. Oppenheim* 1619. 4.

GUILIELMI GRATAROLI de thermis Rhæticis, & Vallis Tranſcheri agri Bergomatis. *Extat operis Veneti de Balneis pag.* 192.

GUILIELMI FABRITII HILDANI conſilium in quo de conſervanda valetudine; item de Thermis Valleſianis; & Acidulis Griesbacenſibus, eorum facultatibus & uſu ſuccinte agitur. Acceſſit epiſtola ad D. Paulum Croquerum, in qua de Magiſtralibus medicamentorum quorundam compoſitionibus, de extractione item

foe-

foetus mortui, & de Thermis Piperinis agitur, adjecta Thermarum illarum tabula gemina, quarum priore tractus terræ & vicina loca, poſteriore deſcenſus formidabilis, ipſarum aquarum calidarum ſcaturigo, hoſpitia, labra, & ſolia, totumque adeo antrum ſubterraneum novo connatu repræſentatur. *Francof.* 1629. 4.

MATTHIÆ HIRTZGARTNERI deſcriptio fontis Gundiſvillani in Præfectura Lentzburgenſi, Territorii Bernenſis inſerta *Theatri Europ*: *tom.* IV. *pag.* 569.

SOLOMON HOTTINGERI *Thermæ-Argovia-Badenſes, oder Beſchreibung des herrlichen Bads zu Baden im Aergeu, ſamt deſſen Nutzbarkeiten, Weiſe und manier zugebrauchen. Zürich* 1701. 8.

CASPARI SERMUNDI de Balneorum Burmenſium præſtantia & uſu. *Mediolani*. 1594. 4.

AUGUSTINI STÖKLINI Nymphæum Beatiſs. Virginis Mariæ Fabarienſis, ſeu Tractatus de celeberrimis Fabarianis Thermis, vulgo *Pfefers Bad* in ſuperiori Helvetia, medela, ſitu, & natura plane admirandis. *Dilling.* 1631. 8.

JOH. RODULPHI WETESTENII thermæ Favarienſes omnium totius Europæ maximè ſalutares & admirabiles, in montium Sarunentium cavernis, prope confinia Rhætiæ ſingulari Divinæ Clementiæ beneficio proſilientes: Carmine elegiaco deſcriptæ. *Baſileæ*. 1672. 4.

MATTHÆI ZIMMERMANNI Unda Jordanis Fabariana, *Pfefeſſeriſcher Jordan, oder* Piſcina Probatica Fabariana. *Eigentlicher Entwurff des liebreichen, weltberühmten Pfefers Bads, in der Oberen Schweitz, Wirkung und Gebrauch durch fleiſſige Practic, auch Unverdroſſene Arbeit herfür geſtellet. Baden.* 1689. 12.

THEODORI ZWINGER *examen & uſage de l' eau*

minerale de la Fontaine, qui eſt dans le petit champois de la Vacherie de Fortbourg, appartenante a la Ville de Delemont, proche du prè de Voet. Basle . . 4.

J. JAC. SCHEUCHZERI *Vernunft mäſſige underſuchung des baades zu Baden. Tiguri.* 1732. 4.

JOSEPH. MARIÆ QUADRII *oſſarvazioni Fiſico-Mediche intorno alle acque termali del Maſino. Milano.* 1745. 4.

BONÆFIDEI VITALIS *diſſertazione Medico-filoſofica delle Terme del Maſino. Milano.* 1734.

JO. PETRI PARAVICINI, & FABRITII PARAVICINI *bagni di S. Martino, detti communemente del Maſino, eſiſtenti nella Valtellina ec. diviſi in tre parti, e brevemente in compendio dati in luce dal Dottor Vaginnio Moſato. Milano.* 1709. 12.

Abhandlung von dem mineraliſchen Gehalt und mediciniſchen Gebrauch des im Marggrafthum Baden-Baden gelegen warmen Bades, und der Mineralbäder überhaupt. In demonſtrativiſcher Lehrart geſchrieben, nebeſt einem Anhange von dem Gebrauch der Euclidiſchen Lehrart in der Medicin, und einigen beſondern Verſuchen. Strasburg. 1756. 8.

CONRADI RAHN De aquis Fabarienſibus &c. *Leydæ* 1757.

HUN-

HUNGARIA.

GEORGII WERNHERI de admirandis Hungariæ aquis Hypomnemation. *Viennæ Auſt.* 1551. 4.

JUSTI JOHANNIS TORKOS thermæ Almaſienſes, quo ad earum ſitum, aſpectum, contenta, virtutes, & proprietates, juſſu Excelſæ Cameræ Regiæ Hungaricæ deſcriptæ. *Poſonii.* 1746. 12.

MARCI MONTALBANI MARC. a FRATTA *delle acque minerali del Regno d' Ungharia. Venezia.* 1687. 4.

PASCHALIS CARYOPHILI de Thermis Herculanis nuper in Dacia detectis diſſertatio epiſtolaris. *Mantuæ.* 1739. 4.

Ejuſdem de uſu & præſtantia Thermarum Herculanarum quæ nuper in Dacia Trajani detectæ ſunt diſſertatio epiſtolaris altera. *Mantuæ.* 1739. 4.

POLONIA.

CONRADI, REGINÆ POLONIÆ ARCHIATRI *deſcription curieuſe d' una Fontaine ardente & Medicinale en Pologne.* V. *Act. Lipſ.* 1684. 325.

DA-

DANIA SVEDIA.

JOH. CHRISTOPH. HEYENE de acidulis Wärbyenſibus tract. cui titulus *Den nys uptagne Wärby häl-ſa och mineral Brunn, medh ſina anſtälte Rön och proft, ſamt des belagenhet, ock för hwilka ſiuckdomar den ſä vuäl in, ſom uthwertes tienlig - ſinnes. Stockolm.* 1708. 12.

URBANI HIÆRNÆ *Pellila watta pruf waren, hwarigenom de rätta ock hälſoſamme Suurbrunnar ec.* ſeu brevis aquarum explorator, genuinas & ſalutares acidulas a ſpuriis & vulgaribus aquis martialibus hinc inde in Svecia obſervatis diſcernens. *Holmiæ.* 1683. 8.

Ejuſdem de acidulis Medevvienſibus in Oſtrogothia lingua Svecia ſcriptus hoc tit: *Grundelig unterättelſe huru mineral Watner wid Medewy uthi Oſtergöthland, bäſt skal brukas, och päbwad fätt Diaeten skal hällas, hwar efter ock de ſöm ſig af de andra Brunnar, Swerige betiäna, kunna (med behörige limitation) ſich ſtäl-la och rätta Nyligſt uthi ſtörſta korthet ſammaendragen. Stokolm.* 1708. 12.

CAR. FRID. LUTHER Diſſ. med. prior de fonte Soterio Kenzenſi Phœnomena in examine Fontis exactius inſtituto obſervata recenſens. Reſp. *Joh. Chriſtoph. Jez Retzens; Neomarch. Sedin* 1706. 4.

SAMUELIS SKRAGGE deſcriptio acidularum Wyksbergenſium in Uplandia. *Ett kort ſamtal om the för någte Aer ſedan upfundne Surbrunnar wid Wyksberg in Upland. Och Salem Sochu. Stockolm.* 1708. 4.

I. GODSCHALK WALLERII deſcriptio fontis in *Dannemark* 1737.

AN-

ANGLIA.

CAR. CLAROMONTII de aere, ſolo, & aquis Angliæ, deque morbis Anglorum vernaculis. *Londin.* 1672. 12.

NEHEMIÆ GREW de ſalis cathartici amari in aquis Ebershamenſibus, & hujuſmodi ſalis natura, & uſu. *Lond.* 1695. 12.

CAROLI LEIGH tentamen philoſophicum de aquis mineralibus in Comitatu Lancaſtrinenſi obſervatis. Libri III. *Eborac.* 1682. 4. & *Lipſ.* 1684. 8.

TH. GUIDOT de Thermis Britannicis. *Lond.* 1694. 8.

BENIAMIN ALLEN *natural hyſtory of mineral waters of Great Britain. Lond.* 1711. 8.

MARTINI LISTERI Novæ ac curioſæ exercitationes, & diſſertationes Thermarum, ac Fontium medicatorum Angliæ, eorum originem, ſalubrem uſum, & potationis modum tradentes. *Lond.* 1686. 8. *Eborac.* 1682. 4. *Lipſ.* 1684. 8. *Lugd. Batav.* 1686. 12.

WIL. SYMPSON hydrologia chymica, ſeu chymica anatomica Scarburgenſis, & aliorum Fontium ſalubrium in diſtrictu Eboracenſi. *Anglicè. Lond.* 1668. 8.

I. FLOYER inquiſitio in verum uſum & abuſum calidorum, frigidorum & temperatorum Angliæ balneorum. *Amſtelod.* 1718. 8.

ROB. PEIRCE *Bath memoirs en Obſ. made in 43 years practice. Briſtol.* 1697. 8.

TH. SHORT *memoirs for the natural hiſtory of medicinal waters. Lond.* 1709. 8.

Ejuſ-

Ejuſdem *natural hiſtory of the mineral waters of Yorkshire, Lincolnshire. Lond.* 1733. 4.

JOH. QUINTOON *of mineral waters particularly of Bath. Lond.* 1733. 8.

THOMÆ GUIDOT *diſcourſe of the bathe and the hot waters there with ſome Enquiries into the nature of the water of S. Vincent's rock near Briſtol and theat of Caſtle Cary. Lond.* 1676. 8.

Ejuſdem *the regiſter of Bath or* 200 *obſervations containing an account of curas performed by the Hotwels at Bath. London.* 1694. 8.

Ejuſdem *apology for the Bath. Lond.* 1708. 8.

Ejuſdem *collections of treatiſes concerning the city and waters of Bath. Lond.* 1725. 8.

WILL. OLIVER *practical diſcourſe of Bath waters containinſt the antiquites of Bathing, the cauſe of the Bath waters and of their ingrediens. London.* 1716. 8.

ROBERTI WITTIE *Scarborough ſpaw or a ſcareborough. York.* 1667. 8.

Ejuſdem *pyrologia mimica or an anſwer to Hydrologia chymica of* William Simpſon *in defenſe of ſcarborough ſpaw. Lond.* 1669. 8.

Ejuſdem *an anſwer to* D. Tonſtall *againſt ſcarborough ſpaw. Lond.* 1672. 8.

WILLIAM. SYMPSON hydrologia chymica *or the chymical anatomy of ſcarborough and other ſpaws in Yorekſhire with a diſcourſe concerning the origine of hotſprings and a vindication of chymical practice. London.* 1669. 8.

G. TONSTALL *ſcarborough ſpaw ſpagirically anatomiſed. London.* 1670. 8.

THOMÆ SHORT *de aquis in Derbyshire, Lincolnshire and Yorkshire. Lond.* 1734. 8.

UN-

UNDERHILL. SHORT *account of the Briſtol hot-wél waters. Lond.* 1703. 4.

P. KEIR *an enquiry into the nature of the mineral waters of Briſtol. Lond.* 1739. 8.

HENR. EYRE'S *account of Holt waters. London.* 1731. 8.

STEPHEN HALLES examen virium, quas variæ ex præcipuis aquis purgantibus, in ſpecie illæ ex fonte Jeſſop dicto (*Jeſſops Well*) hauſtæ poſſident. V. *Philoſophical tranſactions giving ſome account of the preſent undertaking ec. London* 1751. *n.* 495. *pag.* 446. §. 7.

JOH. RUTTY *A methodical ſynopſis mineral waters ec.* ideſt tract. methodicus aquarum mineralium, in quo celebriores aquæ calidæ & frigidæ Brittanniæ *ec. London.* 1758.

HISPANIA.

THOMÆ FERRER de *Eſparza tractatus de la facultad medicamentoſa que ſe halla en la aqua de los bannos de Teroel en el Regno de Aragon. Caeſaraug.* 1674. 8.

HOLLANDIA.

VIANÆ, urbe in vicinia Ultrajecti ſita, fontem medicatum detectum, cujus libellum conſcripſit belgicè ejuſdem urbis chirurgus H. VAN DER STEEG. *Heelkundige Ondervindingen, undernomen en beproeſt, aangande de Viaanſche Bronwell, door H. V. D. Steeg Stads Chirurgin te Vianen. Amſtel.* 1753. 8.

MOSCOVIA.

GEORGII REMUS de aquis martialibus Olonicenſibus epiſtola ad Johannem Philippum Breynium. V. Breynii epiſtolam de melonibus petrefactis. *Lipſiæ.* 1722. 4. *pag.* 25.

GAL-

GALLIA.

DIONISII SALVAGINI ſeptem miracula Delphinatus. 1. de Fonte ardenti. 5. de Fonte vinoſo &c. *Gratianopol.* 1656. 8.

JACOBI CHAGNESII de aqua fontis Hebecrevonii Prælectio habita in ſcholis Academiæ Cadomenſis. *Cadom.* 1612. 8.

STEPH. COUTURIER *traité des eaux minerales de Bourges. Bourges.* 1685. 12.

NICOLAI DORTOMANNI de cauſis & effectibus thermarum Belilucanarum parvo intervallo a Monſpelienſi urbe diſtantium libri duo. *Lugd.* 1579.

CLAUD. FOVET *nouveau ſyſteme des Bains, & eaux minèrales de Victry en Bourbonnois. Paris.* 1686. 12.

I. PASCAL *traité des eaux de Bourbon l' Archambaud. Paris.* 1699. 12.

I. STEPHANI STROBELBERGER Galliæ Politico - medica deſcriptio, de qualitatibus Regni Gallici, Academiis, Urbibus, Fluviis, aquis medicatis, aere, plantis, mineralibus differens. *Jen.* 1621. 12.

VIEUSSENS *analyſe des eaux de Balaruc en Languedoc, avec leurs proprietés.* V. *Mém. de Trevoux.* 1709. *pag.* 456.

Lettres ſur l' analyſe, & la vertu de l' eau naturelle & minerale d' une Source, qui eſt dans le Jardin de feu Mr. BILLET, *proche la Croix Faubin au Fauxbourg. Paris.* 1705.

JOH. AUBERI *les bains de Bourbon l' Archambaud. Les bains de Bourbon-Lancy, & de Bourbon l'Archambaud. Paris.* 1604. 4.

ANT. AUCANE-EMERIC. *analyſe des eaux minerales d' Aix en Provence. Avignon.* 1705. 8.

D. DU CLOS *Examen des eaux minérales de la France. Paris* 1675. 12.

CL. FOVEY *nouveau ſyſteme des eaux de Vichi. Paris* 1686. 12.

LINDAN *nouvelles découvertes des eaux de Forges. Paris.* 1697. 8.

LOVIS ARNAULDIN *des eaux minèrales de Souche. Dole.* 1705. 4.

MICH. BALDI *l' hydrothermopotie des nymphes de Bagnols en Gevaudam, ou traité de Bains & des eaux de Bagnols. Lyon.* 1651. 8.

JOH. BANE *mémoire renouvellée des merveilles des eaux naturelles en faveur de nos Nymphes Francoiſes, ou traité des eaux minérales de France. Paris.* 1605. 1608. 8.

Les admirables vertus des eaux naturelles de Pougues, Bourbon, & autres renommées de France. Paris chez Giffart. 1618. 8.

Obſervations ſur la nature des eaux minérales de Souche. Dole. 1711. 12.

D. NORMAND *analyſe des eaux de Souche proche de Dole. Dole.* 1740. 12.

G. JAUTTIER *ſur les eaux minèrales de Bourbon. Troyes* 1716. 12.

GOUTTARD *des eaux minérales d' Abbecourt. Paris.* 1718. 12.

HONORE'S MARIE-LUTHIER *hiſtoire natu-*

rel-

relle des eaux chaudes d' Aix. Aix 1705.

RENATI CHARLES Quæſtio, an Thermæ Borbonenſes &c. *Beſançon* 1721. 8.

Ejuſdem de fontibus medicatis Plumbariæ. *Beſançon*. 1746. 4.

Traité des eaux minérales nouvellement découvertes à Paſſy. Paris. 1735.

JOH. BARBUOT fontis San: Reginalis naturalis medicati virtutum admirandarum in gratiam ægrotantium explicatio. *Pariſiis* 1661. 8.

DE BERCHEMIN *diſcours des eaux chaudes de Plombieres. Nancy*. 1609. 8.

FRANCISCI BLONDEL *lettre ſur les eaux minérales d' Aix & de Porcette. Bruxelle*. 1662. 12.

JOH. LE BON *abregé des Proprietez des eaux de Plombieres en Lorraine, extrait du Liure latin de Jean le Bon. Paris*. 1576. 1616. 12.

PHILIBERTI BUGNION *diſcours de proprietez & vertus d'une Source d' eau retrouvé nouvellement en vivarez prés de Valence. Lyon*. 1583. 8.

PETRI CARRE' *le merueilleux effets de la nymphe de Santhenay au Duché de Bourgogne, ou eſt ſommairement traité de ſon origine, proprieté & uſage. Djion* 1633. 4.

IS. CATTIER *de la nature des bains de Bourbon, & des abus, qui ſe commettent en la boiſſon de leurs eaux. Paris*. 1650. 8.

NICOL. CHESNEAUX *diſcours & abregé des vertus & proprietés des eaux de Bourbon en la Comté d' Armaignac. Bourdeaux*. 1629. 8.

JACOB. COUSINOT *diſcours touchant la nature, vertus & effets des eaux minerales de Forges. Paris* 1631. 4.

JEAN.

JEAN. MOULLIN de MARQUERY *tarité des eaux minèrales nouvellement dècouvertes a Paſsy . Paris .* 173.. 12.

BLONDET *ſur la nature des eaux minèrales de Segrai . Orleans .* 1747. 12.

RAYMUNDI JACOB. FINOT an phthiſi aquæ Cauterienſes &c. *Pariſiis .* 1746.

AUGUST. COUVORADE *l' hydre feminine combatue par le nymphe Pougeoiſe , ou traité des maladies des femmes gueries par les eaux de Pougues avec les armes d' Hercule . Traité des memes eaux . Nevers .* 1634. 8.

NICOL. DROUYN *les eaux minèrales de la montagne de Mouſſon en Lorraine . Pont a Mauſſon .* 12.

PAULI DUBE tractatus de mineralium natura, & præſertim aquis mineralis Fontis de Echarlis , prope montargium. *Pariſiis* 1649. 8.

ANT. FABRE *traité des eaux minèrales du Vivarez . Avignon .* 1657. 4.

STEPH. FLAMENT *diſcours de l' origine , & proprieté de la Fontaine de Pougues Poities .* 1633. 8.

JACOB. FONTAINE *diſcours contenant la renovation des Bains de Greoux en Provence . Aix .* 1619. 8.

CLAUD. FOVET *le ſecret des Bains & des eaux de Vichi en Bourbonnois decouvert . Paris .* 1679. 12.

ANT. de FOVILLOUX *diſcours de l' origine des Fontaines , enſemble quelques hiſtoires de la gueriſon de pluſieurs grandes & difficiles maladies faites par l' uſage de l' eau medicinale des Fontaines de Pougues . Nevers .* 1592. 8.

ESPRIT de FOURNIER *diſcours des admirables qualitez des eaux minerales retrouvés dans le territoire de la Ville de Bagnolz . Lion .* 1636. 8.

ABRA-

ABRAHAMI de la FRAMBOISIERE *deſcription de la Fontaine minerale (du Mont d' or) depuis peu decouverte au Territoire de Rheims. Paris* 1606. 8.

GAUTHIER *diſſertation ſur les eaux minérales de Bourbonne les bains. Troyes.* 1716. 12.

PETRI le GIVRE *le ſecret des eaux minérales acides nouvellement decouvert par une methode, qui fait voir, quels ſont les mineraux, qui ſe meslent avec les eaux de Provins, de Spa, de Forges, de Pougues, de Chateau-Thierry, d' Autevil, de Paſsy, d' Ancoſſe, de Sainte Reine, & qui montre, que l' opinion commune touchant l' acidité des eaux minerales ne peu ſubſiſter. Paris.* 1667. 12.

Ejuſdem. *traité des eaux minérales de Provins, contenant leur anatomie, la difference des Fontaines, leurs proprietez, vertus & effects admirables. Paris.* 1654. 8.

PETRI le GROUSSER *recueil des vertus de la Fontaine de S. Eloy dit de Jouvence au Village de Forges. Paris.* 1607. 8.

GUERIN, & le GIVRE *lettres touchant les mineraux, qui entrent dans les eaux de Sainte Reyne & de Forges. Paris.* 1702. 12.

FRANC. NIC. GAUTIER du ROCHER an ventriculi & inteſtinorum ulceribus aquæ Bareginenſes &c. *Pariſiis.* 1745.

HYAC. THEODOR. BARON, & F. NIC. GAUTIER an ut ſanandis ſic præcavendis morbis plurimis aquæ Paſſiacæ novæ minerales &c. *Pariſiis.* 1743.

THEOD. du BORDEU *lettres contenant des eſſais ſur les eaux minérales du Bearn. Amſtelod.* 1746. 12. *Paris.* 1750. 12.

CALMET *traité hiſtorique des eaux & bains de Plom-*

bie-

bieres, de Bourbonne, de Luxevil &c. Nancy 1748. 8.

LE BAYG *mémoire ſur la nature des eaux de Bagneres. Paris* 1750. 8.

PETRI HABERT *des vertus & proprietez des eaux minerales d' Autevil prés Paris. Paris* 1628. 8.

JOH. du HAMEL *de la nature des eaux minérales de Dinant. Dinant* 1648. 8.

GABRIEL. JUBLAIN *rapport fidele des vertus merueilleuſes inherentes aux eaux minérales de Priſcey & Premereau. Djion* 1661. 12.

JOH. LANDREY *hydrologie, ou diſcours des eaux minerales de Vic le Comte & de S. Meaulpx en Auvergne. Orleans* 1614. 8.

I. LARROWIERE *nouveau ſyſteme des eaux minerales de Forges, avec pluſieurs obſervations des perſonnes gueries par leur uſage. Paris* 1699. 12.

D. T. de LAUTARET *les merueilles des Bains de Digne. Aix* 1620.

HONORII MAR. LAUTHIER *hiſtoire naturelle des eaux chaudes d' Aix en Provence. Aix* 1705. 12.

BARTH. LINAND *nouveau traité des eaux minèrales de Forges. Paris* 1597. 8.

NICOLAI de MAILLY *traité des eaux de Chenay en Champagne prés de Rheims avec la maniere d' en uſer. Reims* 1697. 12.

CLAUD. MARESCHALL *phyſiologie des eaux de Vichy en Bourbonnois. Moulin* 1642. 8.

RAIMUNDI de MASSAC Pugnae, ſeu de Lymphis Pugiacis libri duo carminibus expreſſi. Editio 2. cum notis *Io. le Vaſſeur. Pariſiis* 1597. 8. & 1599.

CHARLES de MASSAC *les Fontaines de Pougues de Raymond de Maſſac, en vers François. Paris* 1605. 8.

ANT.

ANT. MERINDOL *apologie pour les bains d' Aix. Aix* 1618. 8.

GERMANI METON *traité des eaux minérales trouvées en* 1598. *prés de la Ville de l' Aigle en Normandie, avec le regime neceſſaire pour uſer des dites eaux. Rouen* 1629. 8.

MILON *deſcription des Fontaines medicicinales de la Roche pozay en Tourenne. Paris* 1617. 8.

MINIAT *traité des eaux minérales da St. Amend. Valencienne* 1699. 12.

JOH. MOULANS *les vertus des eaux minérales de Baignieres, & de Barige, leur degré de chaleur, leur compoſition, & leur veritable uſage. Toulouſe.* 1685. 12.

PHIL. MOUTEAU *les miracles de la nature en la gueriſon de toutes ſortes des maladies par l' uſage des eaux minarales de Bourbon Lancy. Chalons.* 1660. 8.

PETRI PERREAU *la ſingularitè de la Fontaine de Saint Pardoux en Bourbonnois. Paris.* 1600. 8.

JOH. PIDOUX *diſcours de la vertu & de uſage de la Fontaine de Pougues. Poitiers.* 1597. 4.

PETRI POISSONNIER *les ſecrets des eaux de la Fontaine de Sagray prés de la Ville de Pithiviers (dans l' Orleannois) Orleans.* 1644. 8.

STEPH. POMMEREAU *traité des eaux minérales, ou la nouvellé Fontaine de Saint Gordon.* 1676. 8.

PAULI RENEAULME *la vertu de la Fontaine de Medicis prés de S. Denis les Blois. Blois.* 1618. 8.

JAC. REYNAT *obſervations ſur la Fontaine de Vals en Vivarez diſtillées. Avignon.* 1639. 8.

SIEUR de RHODES *lettre a Mr. d'Aquin ſur les eaux minérales de la montagne de Fouviere a Lyon. Lyon.* 1690. 8.

SEB. RICHARD *les bains de Digne en Provence. Lyon.* 1619. 8.

PETRI RONDELETII Avallenſium aquarum medicatarum deſcriptio. *Pariſiis.* 1640. 8.

NICOLAI STUBIN *la Fontaine de Jouvence de la France, ou de la Fontaine d'Hebecrévon prés de S. Gilles en Conſtentin. Paris.* 1627. 8.

TABLET *obſervations faite ſur la qualité des eaux minérales de Bagnolles en baſſe Normandie.* V. *Mém. de Trevoux.* 1715. *pag.* 2377.

JOH. TARDIN *hiſtoire naturelle de la Fontaine qui brusle prez Grenoble. Tournon.* 1618. 12.

N. THIBAULT *petit traité des eaux & Bains de Bourbone. Paris.* 1658. 8.

PETRI ABRAHAMI TITOT naturæ & uſus Thermarum Plumbariarum brevis deſcriptio. *Baſil.* 1686. 4.

PAULI TURASSON *le mercure vengè de Mr. de Paſſis Medicin de Creſt, ou Apologie des eaux de Die. Die.* 1673. 12.

JACOBI du VAL *l'hydrotherapeutique des Fontaines medicinales nouvellement decouvertes aux environs de Roven, tres utiles & tres profitables a un chacun. Roven.* 1603. 8.

F. VILLEFEU *diſcours de Fontaines de Vic le Comte. Lyon.* 1616. 8.

P. de VULSON *de l'uſage des eaux minerales acides, & ſur tout de celles des Auriols en Trienes & de Moneſtier de Clermont. Grenoble.* 1639. 8.

Qua-

*Qualitez & vertus des eaux de la Hacquiniere a ſix lieves prés Paris (en Beauce) avec le gouvernement neceſſaire a l' uſage de cette eau par de L. * Paris.* 1620. 8.

Abregè des vertus & qualitez des eaux de Baignolle. Caen. 12.

Obſervations ſur la materie, le vertu & l' uſage des eaux minerales & medicinales de Jouhe près de Dole en Franche Comtè. Dole 1710. 8.

Diſcours de la proprietè des eaux de Plombiers. par A. T. M. C. Paris. 1681. 16.

Hydrologie ou traité des eaux minérales trouvées auprés de la Ville de Nuys entre Priſcey & Premereau ; par un R. C. Djion. 1661. 12.

MEIGHAN *a Treatiſe of the nature and powers of Bareges baths and waters. London.* 1742.

Fontaines de Pougues en Nivernois, de leur vertu, faculté, & maniere d'en uſer diſcours, qui peut ſervir aux fontaines de Spa, & autres acides de même goût, & un Avertiſſement ſur les bains chaudes de Bourbon. Paris 1584. 12.

JEAN BETBEDER *diſſertations ſur les eaux minérales du mont de Marſan. Bordeaux* 1750. 12.

BAUDRY *traité des eaux de Bourbonne. Djion* 1736. 8.

TH. de BORDEU *Lettres contenant des Eſſais ſur l' hiſtoire des eaux minerales du Bearn, & du Bigorre. Paris* 1746.

JAQUES-FRANCOIS CHOMEL *traité des eaux minérales, bains, & douche de Vichi, de Bourbon l' Archambaut* 1738. 12.

BERRYAT *obſervations phyſiques & medicinales ſur les eaux minerales d' Epoigny de Pourain de Dige & de Touci aux environs d' Auxerres, avec une conſultation*

à l' uſage de ceux qui en boivent. à Auxerres 1752. 12.

M. de SECONDAT *obſervations de phyſique & de hiſtoire naturelle ſur les eaux minèrales de Dax, de Bagneres, & de Barege &c. Paris* 1750. 8.

SALAIGNAC *eaux minérales de Bagnéres analyſe des Sources de ſalut, & d'Artiguelongue. Paris* 1752. 8.

M. C. *Lettres ſur les nouveaux bains medicinaux. Paris* 1752. 12.

DONNET *traité des eaux & de fontaines minérales de Forges. Paris* 1751. 12.

Examen chimique d' une eau minèrale nouvéllement découverte à Paſſy, dans la maiſon de M. de Calſabiggii, exécuté en conſequence de l' ordonnance de M. le premier médecin du 2. *Avril* 1755. *qui commet à cet effet les Sieurs* Venel, *&* Bayer, *preposés par le Roy à l' analyſe des eaux minèrales du Royamme. Paris.* 1755. 8.

Quæſtio medica: Utrum Aquitaniæ minerales aquæ morbis chronicis? Præſide Joanne Baptiſta *Baſſeville*; proponebat Theophilus *de Bordeu*, theſeos Auctor. *Pariſiis.* 1755. 4.

JEAN-MARIE PINOT *diſſertation ſur les eaux minérales de Bourbon-lancy en Bourgogne, avec quelques réflexions ſur la ſaignèe. Djion* 1752. 12.

Academie Royale des Sciences &c. à Paris.

1683. *M. JOLI Medicin de Vichi* concretiones e terra & ſale in Thermis Vichi examinavit.

1699. *Examen des eaux minerales de Balaruc, & de Saint Amant par M.* Boulduc. *pag.* 55.

1701. *Sur les eaux de Paſsy. pag.* 62.

1707. *Examen des eaux de Vichi, & de Bourbon, par. M.* Burlet. *pag.* 97. *&* 112.

1720. *Sur de nouvelles eaux minérales de Paſsy. pag.* 42.

1724. *Sur*

1724. *Sur le chaleur des eaux de Bourbonne. pag.* 47.
Sur les eaux de Paſsy. pag. 50. *par M.* Geoffroy *le cadet pag.* 193.
1726. *Sur les eaux de Paſsy. pag.* 30. *par M.* Boulduc *le Fils. pag.* 306.
1735. *Sur les eaux de Forges. pag.* 32. *par M.* Boulduc. *pag.* 443.
1740. LE MONNIER *obſervations d'hiſtoire naturelle faites dans les Provinces Méridionales de la France pendant l'année* 1739. *Sur les Sources minérales de l'Auvergne &c. pag.* 177.
1744. *Sur les eaux minérales du mont-d'or. pag.* 18. *par M.* Le Monnier. *pag.* 157.
1746. *Sur les eaux ſavonneuſes de Plombieres. pag.* 49. *&* 109. *par* M. Malovin.
1747. *Sur les eaux minérales de Baredge. pag.* 72. *par M.* Le Monnier. *pag.* 259.
1752. *Obſervations ſur les eaux de Balaruc par M.* Le Roy. *pag.* 625.
1753. *Sur les eaux thermales de Vichy. pag.* 167. *par* M. Lasône.

D O-

PATAVII CIↃIↃCCLXI.

EX TYPOGRAPHIA CONZATTI.

SUPERIORUM PERMISSU.

DOMINICI
VANDELLI
APOLOGIUM
CONTRA
CEL: HALLERUM

PATAVII CIƆIƆCCLX.

EX TYPOGRAPHIA CONZATTI.
[illegible]

DOMINICI VANDELLII
APOLOGIA
CONTRA
CEL: HALLERUM.



PATAVII CIƆIƆCCLX.

EX TYPOGRAPHIA CONZATTI.
SUPERIORUM PERMISSU.

CELEBERRIMO VIRO
D. D. CLAUDIO NICOLAO LE CAT

Medicinæ Doctori, Primo Chirurgo Noſocomii Rhotomagi, Profeſſori ac Demonſtratori Regio Anatomiæ, Chirurgiæ, & Sodali Regiarum Academiarum Londin:, Matrit:, Berolin:, Imp: Nat: Curioſ:, & a Secretis Academiæ Rhotomagi &c.

DOMINICUS VANDELLIUS
S. D.

OBſtupeſces forſan, Vir Celeberrime, me rurſus de Halleriana Tendinum, membranarumque Inſenſitivitate ſcribere, poſtquam Tu ſatis luculenter contrariam ſententiam comprobaſti & demonſtraſti (1); *& dum hæc quæſtio num-*

* *

(1) Sulla Inſenſitività ed Irritabilità opuſcoli raccolti dal Fabri ec. parte 2. pag. 117. Traduzione della memoria ſulla Senſitività della Dura e pia Madre, de' Perioſtj ec. del Sig. Le Cat. Sulla Inſenſitività ec. ſupplimento. Diſſertazione 2. intorno alla Senſitività della dura e pia madre ec. Le Cat par. 2. pag. 7. *Lettre* ec. pag. 121.

numquam penes Clariores Medicinæ, & Chirurgiæ Viros antiqua artis Parentum dogmata tot ſæculis confirmata in dubium revocavit. Non de hac quæſtione, quæ jam a Præſtantiſſimis Viris rejecta & abolita eſt, diſſerere ingredior; quamvis permulta & recentia experimenta non in brutis animalibus, ſed in hominibus facta in medium afferre poſſem: Verum contra illa præcipuè ſcribam, quæ contra me ab Ill. Hallero edita fuere (1).

Interim Te etiam atque etiam rogo, ut hoc opuſculum, qualecunque ſit, & Tibi eſſe inſcriptum, & gratum acceptumque habere velis, & ut decernas recte an injuſte contra me Ill. Hallerus invehatur.

Cæterum valeas, & vigeas in artis incrementum: Ego Te omni cultu & ſtudio dum vixero proſequar.

Dabam Patavii Kal. Octob. CIↃIↃCCLX.

* *

(1) Memoires ſur les parties ſenſibiles & irritables du corps animal, tome quatrieme. a Lauſanne. 1760.

QUUM

QUUM audivi novam Ill. Halleri ſententiam de Inſenſitivitate Tendinum, membranarum &c., quæ eſt contra innumeras & pene infinitas antiquorum, & recentium Anatomicorum, & Chirurgorum obſervationes; illico cultro anatomico in hominum, & brutorum animalium cadaveribus nervos indagavi per propriam Tendinum ſubſtantiam, illoſque inveni, & palam demonſtravi. Plurima experimenta in vivis animalibus, & in hominibus inſtitui, quibus ſemper antiquam ſententiam confirmatam agnovi. Et eo magis in re tam gravi ad experimenta confugere neceſſarium duxi; propterea quod vidi nonnullos ex Italis, non veritatis amore ductos, ſed ſolum nomine Halleri permotos novam illius opinionem amplexos eſſe: & hi Pediſequi Ill. Halleri facti eſſe videntur, ut in Republica Litteraria nominari poſſint, & a laudato Viro laudari.

Hinc ego veritatis amore impulſus, non contemnendo Hallerum, non contendendo cum Magno Viro, experimenta mea, meaſque obſervationes tribus epiſtolis edidi (1): Contra primas duas Illuſt: Hallerus acriter ſcripſit: Ideoque reſpondere coactus ſum.

Mihi vero ſummopere diſplicet in Ill. Hallerum ſcribendo, debere falſas illius propoſitiones, manifeſtas contradictio-

(1) Epiſtola de *ſenſibilitate* Pericranii, Perioſtii, Medullæ, duræ Meningis, Corneæ, & Tendinum. Patavii. 1756.
Epiſtola ſecunda & tertia de Senſitivitate Halleriana. Patavii. 1758.

ctiones, nec non ſenſuum meorum mutationes palam facere. Id ago, non ut injuriam Præſtantiſſimo Viro afferam; ſed ut vim vi repellam, & eo robore & niſu, quo Aggreſſor in me irruit.

Priuſquam ad rem deveniam, artes Halleri indicare juvabit; quamvis ipſe ajat ſe in hac quæſtione cavillis non uti (1).

Ill. Hallerus omni ſtudio ſuorum Adverſariorum famam (2), probitatemque (3) deprimere conatur, ſuoſque Pediſequos ad ſydera extollit (4). Anatomici a me nominati in prima epiſtola (5) nomen mutat, ut a nullo agnoſcatur (6). Ut vero experimenta cujuſdam Pediſequi in pretio habeantur, ait Hallerus, illa in Academia Bononienſis Inſtituti coram Academicis ab ipſo facta fuiſſe (7); quum Bononienſis auctor in ſua Itala epiſtola fateatur non in Academia experimenta feciſſe; ſed illa Academiæ tantumodo exhibuiſſe, ideſt ſi hæc vellet, facienda obtuliſſe (8), ut teſtari poſſunt Celeberrimi Academiæ Viri. Si hæc omnia legeret graviſſimus Vir Hambergerus, rurſus fortaſſe illa ſcriberet, quæ olim (9).

De-

(1) *Memoires cit. ſect.* 1. *pag.* 24. ait Hallerus *Je vais donner mes raiſons les premieres, & je ne me prévaudrai pas du petit artifice ſi comun dans les diſputes.*

(2) *l. c. pag.* 51. 72.

(3) *l. c. pag.* 62. 72.

(4) *l. c. pag.* 38. 41. 48. 73.

(5) *Epiſt.* 1. §.6. *pag.* 215. *epiſt.* 2. §. 55. *pag.* 240.

(6) *Memoires cit. pag.* 50.

(7) *Memoires cit. tom.* 3. *pag.* 1. (*a*) *Cette lettre fut lue par l'auteur dans l'aſſemblée de l'Inſtitut des Sciences de Boulogne... & fit voir aux ſavans, qui la compoſent, ſes experiences, & ſes obſervations ſur cette matiere.*

(8) *Sulla Inſenſitività &c. Raccolta. part.* 1. *pag.* 269. (1) *Queſta lettera fu letta dall' Autore nell' Accademia dello Inſtituto delle Scienze &c....* ed eſibì *alla ſteſſa Accademia le ſperienze, ed oſſervazioni ſu tale materia.*

(9) *Hallere* laudas miſella ſcripta, modo in iis legatur *Hallerus Splen-*

Demum aliis prætermiſſis, experimentum duræ matris a ſuis Sectatoribus ſæpe viſum, Hallerus ſe numquam obſervaviſſe perhibet (1), an quia id propriæ ſententiæ contrarium eſt.

Modo veniam ad ea, quæ magis reſponſionem merentur (2). Pagina ad libri oram adſcripta indicat, quam in paginam erit reſponſio.

§. I.

Ill. Hallerus inter ſuos violentos Adverſarios me recenſet (3), qui neque ejus famæ, neque probitati pepercerim. Verum enim vero iſtam Hallero opinionem de me evellere ex animo debebant ipſæ meæ tres epiſtolæ, in quibus 23.

„ *Splendidiſſimus*, *Aevi noſtri Sydus*; quæ vero hos floſculos vel „ ſimiles non continent, ea tibi non probantur. In hæc igitur iniquam & acerbam exerces cenſuram, & verba ſenſumque mutas, ut habeas quod obijcias. Quod ſi auctor ſe „ ſe defendit, conviciis illum exagitas, & omne acerbitatis „ virus in eum effundis; judicem te geris in propria cauſa „ . . . . Eadem controvertendi methodus tibi fuit, cum b. „ Coſchwizio, Cel. Kramero, Ill. Van-ſviten, Ill. Hubero „ conterraneo & collega tuo diſputares. Sane, hoc modo ſi „ pergas agere, id efficies, ut viri honeſti omnes eos Auctores, „ quos laudas, minimum inter adulatores tuos referant, iſtos „ vero, contra quos aliquid mones inter viros probos, hone„ ſtos, & doctos numerent. *Georgii Erhardi Hambergeri de reſpirationis mechaniſmo &c. diſſert. Jenæ.* 1748. cui adjecta ſunt *Alberti Haller de reſpiratione experimenta*, cum Hambergeri animadverſionibus. *pag.* 129. **.

(1) *Mem. tom. 4. exp. 5. pag. 15. exp. 6. pag. 17. 27.*

(2) *Mem. tom. 4. Reſponſe générale aux objections qu'on a faites contre l'inſenſibilité des pluſieurs parties du corps animé.*

(3) *Ont trouvé des adverſaries violens (M. Bianchi de Turin, M. M. Vandelli, Girard, Radnizki, Fè), qui n'ont épargné ni ma probité, ni aucune des qualités, qui pourroient m'attirer la bonne opinion de mon ſiecle.*

bus nihil niſi rationes & experimenta propriis contraria Hallerus inveniſſet; quod ſi contra Halleriana experimenta ſcribere, atque ſentire, idem ſit ac ejus famam, & probitatem deprimere; non de me ſolum queri, ſed pene de tota Anatomiæ, Medicinæ, & Chirurgiæ Republica deberet, quæ ſemper in antiqua & contraria ſententia inhæret.

§. II.

24. Neque nervos, neque cutim inſenſibilem Hallerus umquam reperit (1) in plurimis ſuis experimentis, an quia hoc indicaret, bruta animalia non ſemper apta eſſe ad ſenſum demonſtrandum. De nervis hoc facile credo, quia ego ſemel nervum inſenſibilem expertus ſum (2); attamen cutim inſenſibilem ſæpius inveni (3), idemque Cel. Le Cat (4), Laghius (5), *Girard de Villars* (6), Bianchi (7), M. R. Pater Toſettus (8) obſervavere.

§. III.

26. Hac in pagina clamore & pompa numerus obſervationum in hominibus, & experimentorum in brutis animalibus in medium affertur: Ego vero nonnullas obſervationes in hominibus inſtitutas adducam, & eas, quæ ex operibus Halleri Adverſariorum excerpere potui; relinquendo tamen illas Reimarii, Whyt, Krauſe, Radnitzki, Vandenbos, aliorumque, quorum opera uſque adhuc ad me non pervenere. Ve-

(1) *Je n' ai jamais vu d' animal inſenſible aux bleſſures des nerfs, je ne crois pas en avoir vu d' indifferens à celle de la peau.*
(2) *Ep.* 1. §. 13. *pag.* 215.
(3) *Ibid. pag.* 215.
(4) *Diſſert.* 1. *pag.* 124. *Racc. part.* 2.
(5) *Racc. parte* 2. *pag.* 111.
(6) *Ibid. pag.* 203.
(7) *Lett.* 1. *Ibid. pag.* 28. & *ſeqq. cap.* 2. *Lett.* 2. *pag.* 48.
(8) *Racc. part.* 1. *Lettera* 1. *pag.* 170.

Verumtamen ſi omnium Halleri Adverſariorum ſingulas obſervationes, ac eas ab Artis noſtræ incunabulis uſque ad hoc tempus habitas, hìc enuntiaſſem, nimia quantitate paucæ Hallerianorum obſervationes obruerentur; attamen ab iis, quas modo enumerabo, ſatis ſuperantur.

Et ut æquo & juſto judicio perpendantur obſervationes, quæ Halleri vocantur, & quæ extant ex parte contrariæ ſententiæ, in duabus tabulis omnes ſeorſim recenſebo: Et ecce Halleriana Tabula

Pericranii - obſervationes	8
Perioſtii - - - - - obſ.	3
Duræ Matris - - - obſ.	11
Capſularum articulationum obſ.	1
Tendinum - - - - obſ.	19
Pleuræ - - - - - obſ.	1

Sequens Tabula continet obſervationes ab Anatomicis, Medicis, Chirurgis factas, quibus declarantur partes, quæ ſunt in controverſia, eſſe ſine dubio ſenſibiles.

Pericranii - obſervationes	26
Perioſtii - - - - - obſ.	13
Duræ Matris - - - obſ.	34
Piæ Matris - - - - obſ.	3
Capſularum articulationum obſ.	9
Corneæ - - - - - - obſ.	8 &c.
Peritonæi - - - - - obſ.	1
Tendinum - - - - - obſ.	20
Oſſium medullæ plures obſervationes.	

Huic Tabulæ (ad quam conficiendam quibus auctoribus uſus ſim copioſiore Tabula in fine oſtendam.) diverſas alias obſervationes, & maxime quatuor de inſenſitivitate

 ce-

cerebri adjungere poſſem, ſi opus eſſet: Prætermitto quoque experimenta in brutis animalibus facta, quippe non brutorum ſed hominum obſervationes hanc quæſtionem decernere debent.

§. IV.

28. Omni ſtudio Hallerus demonſtrare conatur, nervos quinti paris nullo pacto ad duram matrem pertinere, quia Cl. Mekelius, ipſe Hallerus, M. R. Pater Toſettus, Clericus quidam, & Bononienſis eos detegere non potuerunt. Mekelium magni facio, cum diligens, & celebris ſit Anatomicus; Hallerum plurimi facio; ſed ejus auctoritas in hac re parum valet, quia propriæ ſententiæ hæc parere debet; R. Pater Toſettus, Clericus, & Bononienſis numquam fuere Anatomici; imo primi duo numquam ad Anatomen incubuerunt. Cl. Mekelius autem dixit, loquens de nervis duræ Matris (1) „ Præter has adhæſiones, fibras nerveas „ ſive ſurculos in duram matrem ab hoc nervo excurrentes, etiamſi omni ſtudio in illos inquiſiverim, numquam „ invenire potui. „ Igitur Cl. Mekelius hos *nervos numquam invenire potuit*; hos tamen Cl. Laghius, & ante ipſum alii Cel. Anatomici invenere: Quibus ex iis credendum ſit, Lectori dejudicandum relinquo.

§. V.

31. In quærendis tendinum nervis, non ſufficit nervos a muſculo ad tendinem proſequi; inquirere & proſequi oportet nervorum ramos tendini propinquos, qui an tendini nervos ſuppeditent, anatomico cultro nos certiores fieri debuimus. Quemadmodum Cl. Laghio, & mihi obſervare contingit non

(1) *Tractatus de quinto pare nervorum cerebri. Gottingæ.* 1748. §. 33. *pag.* 21.

non ſolum eos eſſe in vagina tendinis, ſed ipſam & propriam tendinis ſubſtantiam ingredi.

§. VI.

Suos Sectatores nominat Ill. Hallerus. Nos etiam ſeparata Tabula ſuos Adverſarios adducimus. 37.

Halleri Sectatores.

Mult: Reverendi Patres
Toſetti, Petrini, Audrich, Pozzi.
Clericus Fontana.
Medici ſimplices
Morandi, Gratiani, Baſſani
Caldani *Bononienſis*, *&* *Diſcipulus* *Cl.* *Tacconi*.
Chirurgi
Paliani, Morretti, Verna.
Alii vero nobis incogniti
Vivienzi, Piazza, Cigna, Farion, Bordenave, Hunter, Emett, Broklesby, Muhlmann, Houſſet, Mieg.
Cl. Larber, *&* Fracaſſini *obiter aliquid dixere de inſenſitivitate in eorum operibus*.

Halleri tamen Diſcipulorum nomina prætereo, quia illi cum Præceptore grati animi cauſſa ſentire debebant.

Contra Hallerianam ſententiam de Inſenſitivitate, & Irritabilitate ſcripſere ſequentes Anatomiæ, Chirurgiæ & Medicinæ Profeſſores.

Claudius Nicolaus Le Cat *Medicus*, *Primus Chirurgus Noſocomii Rhotomagi*, *Profeſſor*, & *Demonſtrator Regius Anatomiæ*, *Chirurgiæ*, & *Celebrium Academiarum Socius* &c.
Delius *Medicinæ Profeſſor in Univerſitate Erlang:*
Alexander Monrò. *Celeberrimus Anatomicus Edenburgi.*
Lotteri *Chirurgiæ Profeſſor in Taurinenſi Univerſitate.*
Bianchi *Anatomes Profeſſor in Taurinenſi Univerſitate.*
Lamberti *Primarius Chirurgiæ Profeſſor Alexandriæ Liguriæ*, *atque Chirurgus ex Collegio Regiæ Univerſitatis Taurinenſis.*
Ponticelli *Archiater Reg: Celſit: Hiſpaniarum Infantis Ducis Parmæ* &c.
Laghius *Publicus Anatomiæ* & *Medicinæ Profeſſor Bononiæ*, *Academicus Penſ: Benedictinus in Inſtituto Scientiarum* & *Artium*, *nec non Noſocomii* Vitæ *Medicus.*
Tacconi *Medicus*, *Publicus Anatomes emmeritus Profeſſor Bononiæ*, & *in Noſocomio* de Morte *Medicus Phyſico-Chirurgus.*
Petrioli *Cl. Anatomicus Romæ.*
Girard de Villars *Medicus Monſpellienſis.*
Roſſi *Medicinæ Lector in Mutinenſi Univerſitate*, & *Botanices Demonſtrator.*

Medici, & *Chirurgi Cl:*

Sanſeverini, Arrigoni, Fè, Reimarus,
Villeſavoye, Whytt, Krauſe, Vandenbos,
Radnitzki, Fabri, Bertoſſi.

In hac Tabula certe nullos Cœnobitas regulares, neque irregulares, neque Clericos invenies, quibus, ſi viveret Sbara-

ra-

raglia, diceret (1) „ Iſti prædicent & orent, & ſe abſti-
„ neant ab impropria cognitione, militent Chriſto, & opi-
„ nionibus ſecularibus non ſe implicent. „

§. VII.

Hallerus aſſerit Cl. Molinellum obſervaviſſe duram matrem abſque ſenſu; ſed ipſe Molinellus anno 1721. „ Retulit (2) ad Academiam obſervationes varias, in quibus „ erat hoc experimentum: Siniſtram cranii partem cani vivo aperuerat, tum duram matrem iterum & ſæpius pungens obſervaverat, canem convulſionibus quidem torqueri variis, præſertim cum ea pars duræ matris pungeretur, quæ maxime ad os adhærebat. „ Idem experimentum pluries elapſis annis coram Halleri Sectatoribus Cl. Molinellus repetivit duram matrem vellicando ubi ad os ea adhærebat, & ſemper ſenſibilem valde illam periclitatus eſt, ut ſæpe Cl. Vir me certiorem fecit. 38.

§. VIII.

Paliani Romæ Chirurgus *Celebris* creatur, ut quoque Co. Algarotti *Celebris* & *Illuſtris*, ut revera eſt, nunc vocatur ab Hallero, quia cum ipſo ii Cl. Viri ſentiunt de hac quæſtione; quamvis contra Algarotti nimis ruditer invehatur in primo tomo Diarii Bernenſis, inter cujus Diarii Auctores ipſe Hallerus eſt. 41.

§. IX.

Cel. Hallerus ſuorum Adverſariorum experimenta refert, quæ aliquomodo ſuam ſententiam confirmare videntur. Ideoque 42. uſq. ad 47.

(1) *Oculorum & mentis Vigiliæ. in Præfat. pag.* XXI.

(2) *De Bonon. Scient. Inſtit. & Acad. Coment. tom.* 1. *exp. Anat. pag.* 139.

que non eos reprehendere, ſed laudare debebat, quia illi veritatem amant, & quidquid eis contingit experiundo palam faciunt, nec quidquam abſcondunt, ut fortaſſe aliorum mos eſt. Zinnius tamen, & M. R. Pater Pozzi, Zimermannus veritatem omnino non celant; primus enim (1) plura experimenta perhibet de cerebri inſenſitivitate; Pozzi tria experimenta habet de ſenſu duræ matris (2), Zimermannus (3) valde ſenſibile pericranium invenit; Cl. Molinellus (4) pluribus experimentis duram matrem ſenſibilem reperit. Sed miror, Hallerum, aliter quàm ſunt experimenta ſuorum Adverſariorum, retuliſſe, tamquam hæc propriæ opinioni favorabilia fuiſſent. Hallerus igitur dicit, Sanſeverinum verè duram matrem inſenſibilem inveniſſe (5). Verum ipſe Sanſeverinus (6) in duobus pullis gallinaceis, ſupra quæ animalia experimentum fecit, non ſolum duram matrem inſenſibilem obſervavit, imo totum ferme cerebrum gladioli apice paulatim extraxit, & animal in eadem perſtitit indolentia; & paulò infra, in alio pullo, dicit „ dum dura mater „ pungebatur, nullum animal doloris ſenſum indicabat, ſic „ quoque dum acu externa capitis integumenta pungebantur „. Quæ cum ita ſint, hæc experimenta nihil profunt ad Halleri ſententiam; imo indicant, quod ego alibi dixi, animalia non ſemper apta eſſe ad ſenſum demonſtrandum, etiam in partibus, abſque controverſia, ſenſu exquiſito præditis. (7)

Hallerus affirmat, Cl. Lorry dixiſſe laxatum tendinem abſque ſenſu eſſe (8); ſed ipſe Lorry (9) dicit, tunc in

(1) *Supp. Racc. part.* 1. *pag.* 94. & *ſeq.*
(2) *Part.* 1. *Racc. pag.* 232. & *ſeq.*
(3) *Ibid. parte* 1. *pag.* 79., & *pag.* 116. §. 49.
(4) *Part.* 1. *pag.* 290. & *ſeqq.*
(5) *M. Severini a trouvé de bonne foi, la dure mere inſenſible.*
(6) *Racc. parte* 2. *pag.* 70.
(7) *Ep.* 1. §. 5. *pag.* 214.
(8) *Pag.* 44. *M. Lorry, eſt convenu, que le tendon relaché ne ſent paſ.*
(9) *Racc. part.* 2. *pag.* 188. & *ſeq.*

in tendinis punctura nullum vehementem dolorem obſervaviſſe, non jam abſque ſenſu reperiſſe tendinem, qui ita ſauciatus dolorem maximum animali attulit in cruris extenſione. Subjicit Hallerus dicens, Cl. Petrioli dediſſe experimentum de pericranii inſenſitivitate (1); ſed ſi Hallerus legiſſet ipſius Petrioli rationes (2) contra hoc experimentum, quod abſque neceſſariis diligentiis ac animadververſionibus inſtitutum fuit, certe Hallerus non recepiſſet experimentum hujuſmodi tamquam ſibi propitium. Dicit quoque Hallerus, quod *Girard de Villars* ſcripſerit, tendinum irritationem non produxiſſe dolorem, & difficulter nervos duræ matris demonſtrari (3); aſt aliter *Girard de Villars* ſcripſit (4), ideſt „ Dum propria defenſus membrana nervis „ perforata velut, cooperiebatur tendo, major ſenſibilitatis „ gradus ſe ſe mihi venit conſtanter obſervandus, quàm „ cum ſedulò nudabatur. „ Hìc loquitur de majori, aut minori ſenſitivitate tendinis, non jam de ejuſdem inſenſitivitate; & alio in loco (5) ipſe *Girard* ait „ ſic autopſia „ demonſtrat eximiam ſenſibilitatem in dura matre, & tendinibus nudis, in quibus ægerrime reperit nervos Mekel „ peritiſſimus Anatomicus. „

Ex dictis igitur patet *Girard de Villars* non dixiſſe tendines eſſe inſenſibiles, (ſicuti Hallerus autumat,) & retuliſſe Mekelii difficultatem in nervis inquirendis. Verum jam me pudet in hujuſmodi commentis refutandis verſari. Pergo ad alia.

Suam

(1) *pag. 45. M. Petrioli rapporte une expérience en faveur de la inſenſibilité du péricrane.*

(2) *Racc. parte 2. pag. 262.*

(3) *pag. 47. M. Girard s' eſt vu reduit à avouer, en faveur d' une théorie qu' il appelle empoiſonée, que ſouvent l' irritation des tendons ne produit pas de douleur, & qu' on a bien de la peine à demontrer les nerfs de la dure mere.*

(4) *Racc. parte 2. pag. 204.*

(5) *Ibid. pag. 210.*

§. X.

48. Suam diligentiam in experiundo declarat Hallerus, videlicet diſtinguendo tendines, & vaſa a nervis; ita ut ſui Adverſarii Clariſſimi Anatomici, Chirurgi & Medici nervos a vaſis & tendinibus non diſtinguant.

Aliqui ſui Diſcipuli, Hallerus ait, quod a Poſteritate inter majores Anatomicos Seculi æſtimati erunt, quia ſuorum experimentorum Socii fuere. Hæc fides, & ſpes ſit penes Auctorem.

§. XI.

50. Miror cur Hallerus mutaverit nomen Anatomici, niſi forte ut eum inter viros incognitos locare poſſet: Si enim latinè *Mediaviam*, aut vulgo *Mezzavia* (1) Publicum Anatomiæ Inciſorem legiſſet in meis epiſtolis, non vero *Mezzana*; illico Hallerus agnoviſſet virum incognitum non eſſe *Mezzavia*, aut *Mediaviam*, qui a Celeberrimo, Morgagnio diverſis in locis ſuorum operum (2) magna cum laude nominatur, qui Publicus Anatomiæ Inciſor eſt in hac Univerſitate, Philoſophiæ, & Medicinæ Doctor, Sacro huic Collegio aggregatus, & antea Medicus Chirurgus hujus Noſo-

(1) *Ep.* 1. §. 6. *pag.* 215. *Ep.* 2. §. 55. *pag.* 241.

(2) *Morgagnius ep.* 1. *dat.* 1726. §. 56. *pag.* 65. *ſic ait*, non a „ me modo, aut ab Nicolao Mediavia Philoſophiæ & Me- „ dicinæ Doctore, cujus egregia opera jam aliquot annos in „ publicis utor diſſectionibus. „ *Epiſt.* 3. *dat. an.* 1739. § 4. „ „ nominatim Nicolao Mediaviæ Philoſophiæ & Medicinæ „ Doctori, apud me in publicis privatiſque diſſectionibus „ ſedecim jam annos exercitatiſſimo, „ & *ep.* 12. §. 1. 42., „ *ep.* 10. §. 20., *ep.* 11. §. 10., *ep.* 15. §. 41., & *ep.* 20. §. 5. „ §. 42. „ Nicolao Mediavia hujus Noſocomii Medico Chi- „ rurgo meritiſſimo, æque in Anatome adminiſtranda, ac in „ utraque facienda Medicinæ parte cauto & diligenti. „

ſocomii, qui per XXXVIII. annos ſumma peritia & dexteritate anatomen exercet, & Celeberrimo Morgagnio Anatomicorom Principi in cadaverum ſectionibus operam præſtat. Itaque anatomen poſſidebat, & publicè exercebat, priuſquam Hallerus Lauream Doctoratus aſſumeret, nempe quinque annos ante. Quod vero ſpectat ad Halleri propoſitionem, ſcilicet *M. Vandelli s' eſt ſervi de M. Mezzana*; hanc falſam omnino judico, quia ego *Mezzana* numquam agnovi, & Cl. *Mezzavia* aut *Mediaviæ* tria dumtaxat experimenta retuli in duobus canibus publicè in hoc Archigymnaſio habita.

§. XII.

Hallerus putat, ſcalpellum plus æquo duræ matri admotum pungere cerebrum (1); & ſi ſenſus appareat, hunc cerebri eſſe, non duræ matris. 51.

Nos vero demonſtravimus cerebrum in hominibus, & brutis animalibus, ſi medullam oblungatam excipias, inſenſibile eſſe, idque ab ipſo Halleri Sectatore Zinnio (2) ſuis experimentis confirmatur.

§. XIII.

Suos Adverſarios Hallerus reſpuit, quia, ut ipſe perhibet, illi non ſunt Anatomici (3): nihilo tamen minus eorum plerique anatomen æque poſſident ac ipſe Hallerus, qui eadem ratione proprios ſectatores reijcere, & deſpicere deberet, qui nihil de anatomia ſciunt, paucis exceptis; alii enim vix cultrum anatomicum agnoſcunt. 51.

(1) *Un ſcalpel un peu plus fortement appliqué à la dure mere pique le cerveau &c.*

(2) *Supp. Racc. part. 1. pag. 94. & ſeq.*

(3) *Mais je ſuppoſe, qu'ils euſſent travaillé eux mêmes, qu' ils me pardonnent, après les violentes expreſſi ons, dont ils ſe ſont ſervis contre moi, je le recuſe, ils ne ſont point anatomiſtes.*

§. XIV.

Eadem in pagina Hallerus Adverſariorum famæ aliquid detrahendo, conſervationem gloriæ ſuæ quærit; nam ait ſuos Adverſarios nullo invento, aut anatomica inquiſitione ſecuta cognitos eſſe: Huic propoſitioni ſatis ſuperque reſpondet tabula a me allata Halleri Adverſariorum, in qua plures Præſtantiſſimos Anatomicos invenies.

Quod ad me attinet, puto non penitus incognitum eſſe; ſiquidem præter tres epiſtolas de *Senſitivitate*, quarum prima continet tabulam Achillis Tendinis cum nervis; diſſertationes tres edidi (1) ad hiſtoriam naturalem pertinentes, in quibus aliquot nova animalia deſcripſi, ſicuti me certum facit Cel. Eques Carolus Linnæus (2); nuper opuſculum chymicum e prælo exivit (3) & cito aliud opus prælum ſubibit (4). Si vero omnia edere voluiſſem, ut aliquorum mos eſt, plures anatomicas animadverſiones præcipue contra Hallerum haberem, aliaſque obſervationes, quibus alibi utar. Quæ attingere hìc volui, non quærendæ laudis gratia, ſed reprehenſionis depellendæ. Hallerum rogo, ut mihi indicet inventa, quæ ſcripſere Itali Reverendi Patres, & alii Itali Sectatores?

Hallerus autem ex ſua ſententia inter anatomicos parum caput extollere poteſt, dum minima anatomica inventa ſpernit, & nullius momenti exiſtimat (5); nam & ſua inventa anatomica minima ſunt, ideoque flocci ea facienda, ex ipſius Halleri dictis patet.

§. XV.

(1) *Diſſertationes tres* I. *de Aponi Thermis*. II. *De nonnullis Inſectis terreſtribus, & Zoophytis marinis*. III. *de Vermium terræ reproductione, atque Tænia Canis. Patavii*. 1758.

(2) Cujus unam epiſtolam in fine hujus Apologiæ ſubijciam.

(3) *Analiſi di alcune acque medicinali del Modoneſe. Padova*. 1760.

(4) *Tractatus de Thermis agri Patavini*.

(5) *Mem. cit. tom.* 4. *pag.* 85.

§. XV.

Auctoritate M. Reverendi Patris Toſetti adſerit Halle- 55.
rus, quod in Italis experimentis, quando tendo ſenſibilis
apparebat, vagina, aut celluloſa tela tectus adhuc erat.
Miror quomodo Reverendus Pater de omnibus Italis expe-
rimentis tam tuto decernere poſſit, qui Romæ duntaxat ex-
perimenta vidit. Verum pace Reverendi Patris, in hac
quæſtione, ejus auctoritas nihil conſideratur, quia Hallerus
cum Anatomicis ſolummodo loquitur, & maxime cum iis,
qui in Anatome inventa fecerint.

§. XVI.

Quis vero ſatis mirari poſſit, cum dicit Hallerus, me 57.
ſymptomata & mortem aliquorum hominum a duræ matris
læſione repetiiſſe, dum ulcera cerebri agnoſcebam (1). Omnino
enim hoc falſum eſt; quia pag. 236. ab Hallero *citata*,
„ ſic dico „ Cerebrum, quod ab aliquibus Præſtantiſſimis
„ Viris tam ſenſile creditur, ſenſu caret, ſolumque ſentit
„ medulla oblongata. „ Et ad hujus propoſitionis compro-
bationem duas obſervationes in hominibus cum cerebri ul-
ceribus, & duo experimenta in brutis animalibus adfero
(2), & nihil hìc loquor de meningum ſenſu.

Hæc igitur eſt Halleri methodus propoſitiones commuta-
re; quod novum minime eſt; in aliis enim controverſiis
cum Hambergero &c. idem fecit. Et nunc hoc artificio uti-
tur ad probandum Adverſariorum obſervationes in homini-
bus indeterminatas eſſe (3). Aliquis certe impoſterum

C 2 Hal-

(1) *M. Vandelli dérive* (*ibid. pag.* 236.) *les ſymptomes*, *&* *la mort de differentes perſonnes des léſions de la dure mere*, *dans le temps qu' il reconnoiſſoit dans ces malades mêmes*, *des ulceres au cerveau*.

(2) *Ep.* 2. §. 30. 32. 34. *& ſeq.*

(3) Hallerus *l.c. pag.* 56. *Les preuves*, *qu' on a voulu tirer de l' homme même*, *ſont encore plus indéterminées*.

Hallero difficulter fidem præſtabit, niſi potius de eo dicat, quod Hambergerus (1).

§. XVII.

59. Ill. Hallerus, qui in ſua diſſertatione (2) abſque nervis, ac omnino inſenſibilem oculi corneam decreverat, eamque ſauciaverat ſine dolore; modo neſciens qua ratione ſe defendere poſſit contra multas obſervationes in hominibus habitas ab Adverſariis, quæ ſenſibilem corneam monſtrant; dicit corneam conjunctiva veſtiri, ſub qua nervi quinti paris ſunt (3); ſed ſi nervi ibi eſſent, ut ego indicavi (4), & opaci eſſent, ut Hallerus (5) cum ſuis Pediſequis (6) vult, viſio offenderetur ab opacis nervis, & nos continue nervorum ramuſculos videremus. Ex quibus deducitur, aut cornea ſentit abſque nervis, aut cum nervis: ſi primum Hallero oppoſitum; ſi ſecundum, nervi opaci viſionem offenderent.

Uni-

(1) „ Numquam ſane crediđiſſem hominem tantæ famæ, ab om„ni honeſtate, fide, pietate, atque pudore adeo alienum eſſe, „ qualem hìc ſe præbet Hallerus, non tamen miror, videt famam „ periclitari, argumentis quæ veri fidem faciant ſe tueri nequit, „ hinc non potuit non peſſimam cauſam peſſimo defendere modo. „ *Hambergerus l. c. pag.* 149.*

(2) *Diſſertation ſur les parties Irritables & ſenſibles des animaux &c. Lauſanne.* 1755. *ſect.* 1. *pag.* 38. ſic ſcribit Hallerus *je n' ai jamais pû voir des nerfs dans la cornée qu' on perce ſans aucune douleur.*

(3) *La conjonctive la recouvre, & qu' il y a entre cetre membrane & la cornée des branches de nerfs de la cinquieme paire, qu' ils ont irrités.*

(4) *Ep.* 2. §. 40. *pag.* 238.

(5) *l. c. pag.* 70. (*f*).

(6) *Mem. cit. tom.* 3. *pag.* 188. §. 16. *pag.* 405. §. 17.

§. XVIII.

Unicum experimentum ſuorum Sectatorum ſufficit, juxta Halleri judicium, ad inſenſitivitatem tendinis, & duræ matris demonſtrandam; ſed illi, paucis exceptis, non ſunt anatomici, ideoque ab Hallero non æſtimati, & per conſequens eorum experimenta nihil Hallero proſunt. 60.

§. XIX.

Pergit porro Hallerus dicens ſuorum Adverſariorum experimenta pauca eſſe ratione habita ad propria. Hic reſpondere ſufficit, in tabula a me allata obſervationes in hominibus majori copia Hallerianas obſervationes ſuperare; experimenta tamen in brutis animalibus non retuli, quia de hominibus agitur, non jam de brutis animalibus. 61.

§. XX.

Cl. Laghius ambiguitate (1) uſus non eſt, quum dixit, Hallerum ſibi contradicere de telæ celluloſæ ſenſu, quia Hallerus eam modo cum ſenſu (2), modo abſque ſenſu fecit (3). Neque confugiendum eſt ad *errata*, quia hæc omnino deſunt in prima gallica editione (4), quæ duntaxat in ultima editione leguntur (5); quare ſi aliæ editiones 64.

(1) *Mém. cit. tom. 4. pag. 64.* Hallerus ſic ait. *M. Laghi s' eſt prévalu d' un équivoque, qui rende le tiſſu cellulaire ſenſible, contre mes déclarations les plus préciſes, & malgré l' errata qui redreſſe la faute d' impreſſion.*

(2) *Diſſertation ſur les parties irritables & ſenſibles ec. a Lauſanne* 1755. *ſect.* 1. *pag.* 20.

(3) *Ibid. pag.* 9.

(4) *Ibid.*

(5) *Memoires ſur la nature ſenſible & irritable ec. tome* 1. *a Lauſanne.* 1756. *pag.* 3. *Diſſertation ſur la Senſibilité ec.* Errata *pag.* 399. *& ſeq.*

nes fient, ſperandum eſt, quod alios errores ab Adverſariis notatos Hallerus corriget.

§. XXI.

64. Hallerus me redarguit, quia dixi (1) „ de Ligamentis „ vero experimenta, & verba facere inutile exiſtimavi, „ dum jam omnes antiqui, atque recentes Auctores hæc in- „ ſenſibilia credunt, inter quos recenſentur a Cruce, de Vi- „ go, Paræus, Cauliacus, Theodoricus, Falloppius, Peccet- „ tus, Aquapendens, Barbetta, Tagaultius, Mangettus, „ aliique . . . „ Imo ipſe Hallerus me objurgat, quia Ri- verii, & Galeni auctoritate (2) uſus ſum de hac re; ſed mehercle hos auctores non nominavi: Quare ſuſpicor, Hallerum loqui facere ſuos Adverſarios, quomodo ſibi placet.

§. XXII.

66. Hic Hallerus affirmat numquam *pericranium* inter partes inſenſibiles poſuiſſe (3): Hæc nimis manifeſta contradictio eſt: Cl. Auctor forſan oblitus eſt, ſe antea dixiſſe in pri- ma gallica editione ſuæ diſſertationis, quæ *errata* non ha- bet (4), ut etiam in ultima editione, *pericranium* conſide- rari perioſtio ſimile, ideoque abſque ſenſu. Plura in his, quæ

(1) *Ep.* 2. §. 78. *pag.* 227. *& ſeq.*

(2) *Mem. cit. tom.* 4. *pag.* 64. *M. Vandelli convenoit de l' inſenſibilité des ligamenſ: Mais il a trouvé dans Riviere, dans Galien même ec.*

(3) *On a accumulé* (*M. M. Vandelli, Lamberti, Sanſeverini*) *des expériences pour prouver contre moi, que le péricrane eſt ſenſible, & je n' avois jamais dit le contraire. Preſsès de me refûter, la plûpart de ces auteurs m' ont attaqué, ſans m' avoir lu.*

(4) *Diſſertation ſur les parties Irritables & ſenſibles des animaux. Lauſanne.* 1755. *pag.* 21. *Je n' ai point été ſurpris de le trouver in-*

quæ in proximis paginis afferuntur, ſciens, volenſque prætermitto.

§. XXIII.

Numquam ego tendinibus nervos cutis tribui, ſicuti inconſiderate ſcribit Hallerus (1). 70.

§. XXIV.

De nervis piæ matris cerebelli conſcripſi quid Lanciſius 70.
dixerat (2), nempe „minime vero prætereundum eſt, quod „ meninges nervorum ſurculos hinc, illinc ſeorſim a ſanguiferis accipiunt; nam id perſpicue ſpectamus in cerebello, cujus tenuis meninx nervulos utrinque ab internis „ petroſorum oſſium cavitatibus, atque ex nervis auditoriis „ recurrentes obtinet. „

Si

inſenſible (ideſt perioſtium), *dans les nombreuſes expériences que j' ai faites ſur la tibia, le femur, le metatarſe, & le* péricrane, *qui eſt de la même nature que le périoſtie*. Et *pag.* 22. *M. Tiſſot Diſcours preliminaire pag.* XIX. *Parties inſenſibles* recenſet *Pericranium*.

Hallerus idem dicit in ultima editione ejuſdem diſſertationis *tom.* 1. *pag.* 23. *& ſeq.* Inſuper Hallerus in *tom.* 4. *pag.* 38. ſic ſcribit *M. Molinelli m' a dévancé ſur les expériences de la dure mere, & ſur le péricrane.* Demum *pag.* 26. *&* 158. *& ſeq.* §.4. refert Hallerus obſervationes & experimenta circa pericranii inſenſitivitatem. Igitur aut Hallerus inſenſibile credit pericranium, aut non; ſi primum rectè obſervationes & experimenta retulit; ſi ſecundum, inutiliter; ſed ſi Hallerus inſenſibile pericranium non decreviſſet, certè hujuſmodi obſervationes & experimenta tacuiſſet.

(1) *Ep.* 1. §. 55. *pag.* 223. *& tab.*

(2) *Operà varia tom.* 2. *diſſert.* 7. *de ſede cogitantis animæ. pag.* 106.

§. XXV.

71. Si Halleri Adverſarius obſervationem habet, quæ a Chirurgo Taurinenſi aliter edita fuit, nil mirum; dum ex epiſtola D. Moſcatti filii Cl. Moſcatti Mediolanenſis ſic habetur de ipſius Chirurgi fidelitate in obſervationibus referendis. *Ho ricevuto la lettera del Sig. Giambattiſta V. . . . . dedicata al Sig. Haller, nella quale ho letto, ed oſſervato due coſe: una che la compoſizione non mi par ſua, ma allo ſtile del Sig. Dott. S. . .; L'altra, che non tutte le ivi riportate oſſervazioni ſono vere, ſtante che, la prima, di cui io ne fui viciniſſimo ed attentiſſimo teſtimonio, ſeguì oppoſta alla maniera con cui ſi racconta; imperocchè lo ammalato ſentì aſſai ſquiſitamente, onde mi maraviglio, che l'Autore abbia ardire di ſtampare ſimili coſe, e che il Sig. B. . . . . ſi laſci citare per teſtimonio di ſimili fandonie.*

XXVI.

72. Certe nullo pacto Halleri Antagoniſtis deficit anatomes cognitio, obſervationum diligentia, qui a critica alieni, in judiciis æqui, & in rebus quas ſunt experti, fideles ſunt: Quæ res omnes in ſingulis Halleri Sectatoribus tam facile reperiri non eſt, ſi paucos excipias.

§. XXVII.

73. Verum Hallerus ſui candoris (1) multa teſtimonia dedit in aliis quæſtionibus ac in præſenti, ut ex dictis clare patet.

Om-

(1) *Je crois avoir donné aſsez de preuves de ma candeur, & de mon attachement unique au vrai.*

§. XXVIII.

Omnes diligentiæ ab Hallero, ſuiſque Sectatoribus adhibitæ, a nobis pariter in uſu poſitæ ſunt; ideoque inutiliter hoc repetere exiſtimo. 75.

§. XXIX.

Si Halleriani omnia experimenta nuda abſque cavillationibus enuntiaſſent, multa contraria ſibimetipſis ſcripſiſſent. Florentiæ, Bononiæ Viros oculatiſſimos habemus, qui aliter, quàm ſcripta ſunt, experimenta viderunt. 76.

§. XXX.

Qua ratione Ill. Hallerus ſcribere poteſt, quod ſui Adverſarii nervos non disjunxerint a tendine Achillis, flexore cruris, capſulis, pleura, pericranio, parotide (1), quum ſenſum in his partibus obſervavere? Impoſterum igitur Halleri Adverſarii Anatomes & Chirurgiæ Profeſſores anatomen diſcent a Mult. Reverendis Patribus, & Clericis? Ego tamen pluries nimis diligens fui, quia in vivis canibus nervos ad muſculos flexores cruris poſterioris pertinentes ſcidi, quare muſculos omnino inſenſibiles vidi. 80.

§. XXXI.

Fruſtra Hallerus refert Caroli IX. exemplum tamquam a tendinis punctura; cum ipſe Paræus afferat a nervi punctura (2) hoc infortunium accidiſſe. 82.

D Priuſ-

(1) *Les nerfs voiſins du tendon d' achille, des fléchiſſeurs de la jambe, des capſules en général, de la pleure, du péricrane, de la parotide n' ont pas été ſeparés par mes adverſaires, quand ils ont cru voir du ſentiment à ces parties.*

(2) *Opera Chirurgica ec. Francofurti ad Mœnum. 1594. cap. 38. pag.*

§. XXXII.

222. Priuſquam ad tomi tertii examen deveniam, operæ pretium duxi animadvertere, Hallerum mihi errorem tribuere de Balanis.

Quod ſcriptum eſt contra me de Balanis nihil pertinet ad quæſtionem de partium inſenſitivitate. Hujus objectionis Auctor ob ſui nomen nullum reſponſum mereretur; Fama hujus Viri ſatis jam demonſtrata fuit inter alios a D. *Carli* Senenſi (1), & a Ciriaco Sincero Mutinenſi (2). Igitur numquam ſcribam in hunc Virum ſatis cognitum, quia hic omnibus gaudet, quæ contra ipſum dicuntur, & tamquam Bufo percuſſionibus immobilis fit & tumet. Modo dicam de iis, quæ contra me ſcripta ſunt de Balanis, quia hæc allata ſunt ab Ill. Hallero.

Epiſtola continens iſtiuſmodi objectionem latinè edita fuit in excerpto Italicæ (3) Litteraturæ, ac in tomo tertio horum commentariorum Halleri, in gallica lingua, verſa (4), fortaſſe ob Inſenſitivitatis quæſtionem corroborandam. Rationes ob quas violens Adverſarius acrem hujuſmodi epiſtolam ſcripſit, fuere, quia illum *Celeberrimum* vocavi, & impulſu Sectatoris Bononienſis. Quid contineat hæc epiſtola, præ-

pag. 319. „ Carolo nono Gallorum Regi febricitanti ſanguinis de„ tractio .. præſcripta eſt: ad quam celebrandam vocatus eſt Chi„ rurgus: ſed is cum forte fortuna *nervum* pro vena pupugiſſet, „ exclamavit Rex, dolorem ſe eo loci ingentem percipere. „

(1) *Scritture del Dottor Gio: Girolamo Carli Saneſe intorno a varie Toſcane e Latine operette del Sig. Dott. Gio: Paolo Simone Bianchi, che ſi fa chiamare Giano Planco. tomo* 1. *Firenze*. 1751.

(2) *Lettere di Ciriaco Sincero Modoneſe*.

(3) *Excerptum totius Italicæ nec non Helveticæ Litteraturæ pro anno* 1759. *tom.* 1. *art.* 5. *pag.* 152.

(4) *Memoires ſur les parties ſenſibles &c. tom.* 3. *a Lauſanne*, 1760. *pag.* 489.

prætermiſſis inutilibus, atque impropriis verbis, modo videamus.

„ Verum valde miratus ſum, quod Vandelli, poſtquam
„ de me tam honorifice fuerit præfatus, qui me *Celeberrimum* appellarit, tamen ſequenti ejuſdem capitis articulo
„ addat, hanc Balani minoris compreſſi ſpeciem, eamdem
„ eſſe, quam Fabius Columna in *Phytobaſano* ſuo indicavit, & Tab. xxx delineavit. Verum ſi Vandelli Balanos
„ a Columna delineatos, & a me recuſſos diligenter inſpexiſſet, numquam dixiſſet Balanos meos (1) compreſſos
„ minores eoſdem eſſe ac illos a Columna depictos. Balani enim a me indicati in libro *laudato* de *Conchis
minus notis pag.* 29., & ab ipſomet Vandellio quatuor figuris in Tab. II. libri ſui delineati, & præſertim is, qui primo loco ſub litteris *b. c. a.* notatur, &
„ qui ſub numero 8, & 9 cernitur, figura ſphæroidea
„ plana ſunt donati, ut perquam recte a me compreſſi
„ fuerint nominati, & Balani ſecundo loco poſt Conchas
„ Anatiferas in Tab. xxx. *Phytobaſani* Columnæ ſint coni recti, ſeu ut melius loquamur ſint pyramides pentagonæ acutæ. „

Breviter reſpondeo. Ego (2) de Balanis Venetiarum ſic ſcripſi. „ Parietum fundamentis, lignis, cruſtaceis, cymbiſque Venetiarum Balanorum innumerabilis quantitas adhæret, qui a Cel: Jano Planco (3) Balani compreſſi minores appellantur.

„ Hæc Balani ſpecies eſt eadem a Fabio Columna (4)
„ hiſce verbis ſolum indicata. *Secundum addidi Balani ge-*

D 2 *nus*,

(1) Adverſarius nullo pacto hos Balanos ſuos vocare poteſt, quia eos jam deſcripſit P. Bonannus (*Pars* 2. *recreationis mentis ec. cap.* 3. *Teſtacea non antea viſa pag.* 317. *fig.* 2. 3. 4.,) & hic Adverſarius eis duntaxat nomen dedit abſque ulla deſcriptione.

(2) *Diſſertationes tres ec. diſſert.* 2. *cap.* 3. *pag.* 77.

(3) *De Conchis minus notis cap.* 23. 11. *pag.* 29.

(4) φυτοβάσανος. 1744. *pag.* 113. *tab.* XXX.

nus, *ut* & *qui non viderint in Rondeletio*, *cognitum ex hac pictura habeant*., Et P. Philippus Bonannus noſtri Ba-
„ lani teſtam deſcribit ; ſed de ejus animale non loqui-
„ tur (1). „

Ex dictis manifeſtum eſt, quod ego duntaxat retuli, quid violens Adverſarius de noſtri Balani nomine excogitavit, recte ne, an ſecus, ego tunc non dijudicavi; quia quæſtiones habere cum hujuſmodi viro, & præcipue, ut dicunt *de lana caprina*, inutile duxi. Modo tamen dico, impropriè, & abſque ulla ratione Venetiarum Balanos a me deſcriptos *compreſſos* inſtar figuræ ſphæroideæ vocari ab ipſo Adverſario: Nam hi Balani qui acervatim in parietibus, lignis naſcuntur, dum ab omni parte circumſepti ſint ab aliis Balanis, tunc eorum baſis lata eſt vix duas treſve lineas, altitudo ſex aut ſeptem linearum, quia tunc eorum baſis latius ſe extendere nequit ob propinquos alios Balanos, qui ſi ſeorſim oriantur, aut ab aliqua parte nullum obſtaculum reperient, eorum baſis ibi magis protenditur ; & fere quinque lineas lata eſt. Eorum teſtæ figura eſt inſtar coni in apice obtruncati, a quo exit apex quatuor laterum ex quatuor teſtulis conflatus & mobilis : diameter coni obtruncati in ſummitate ſæpe unius lineæ eſt : Aliquando Balani figura eſt inſtar cylindri ; ideoque ex hac figura & hiſce menſuris neque depreſſio, neque figura ſphæroidea agnoſcitur.

Balanus vero *compreſſus major* (2) jam antea a P. Bonanno deſcriptus (3), recte compreſſus vocari poteſt ratione habita ad noſtros Balanos, quia ejus baſis perſæpe duos Pariſienſes pollices lata eſt, ejuſque altitudo vix ad ſeptem lineas pervenit.

Si conferantur igitur hæ menſuræ Balanorum ſimul, illico apparebit noſtros Balanos nullo pacto compreſſos aut figuras ſphæ-

(1) *Pars* 2. *recreationis mentis ec. cap.* 3. *Teſtacea non antea viſa pag.* 317. *fig.* 2. 3. 4.

(2) *De Conchis minus notis cap.* 23. *pag.* 29. *tab.* 5. *fig.* 23.

(3) *Pars* 2. *Recreationis mentis ec. cap.* 3. *pag.* 317. *fig.* 1. *Pars.* 1. *cap.* 60. *pag.* 259.

ſphæroideas eſſe; nam baſis noſtrorum Balanorum eſt ad altitudinem ſicut 3. ad 7., & aliquando ut 5. ad 7., Balani vero compreſſi baſis ad altitudinem eſt 48. ad 7. Igitur baſium latitudines ſunt inter ſe ut 48. ad 3. aut ad 5.

Balani igitur noſtri iidem ſunt a Fabio Columna (1) ruditer picti, qui non ſunt compreſſi. Ego autem Tab. 11: fig. 7. duos Balanos expoſui (2), quorum unus naturaliter erectus eſt, alter litteris *b.c.a* in plano poſitus, ut omnes externas Balani partes indicare poſſem in ejus deſcriptione, quod cum figura erecta Balani facere nequibam. Reliqua, quæ Adverſarius ſcribit, nihil concludunt; niſi quod in dubium revocat, an Equi vivi a me ſint diſſecti. Huic magnæ objectioni reſpondeo, quod Adverſarius legere debebat meas tres epiſtolas de *Senſitivitate*, in quibus multa teſtimonia Medicorum, & Chirurgorum affero, qui ſemper meis experimentis & obſervationibus adfuere.

Modo ad Ill: Hallerum ſermonem converto. Hic Vir, neſcio qua arte, mei Adverſarii epiſtolæ in gallica verſione verba adjunxit, quæ certe deſunt in latina originali epiſtola: Verba adjuncta hæc ſunt *M. Vandelli par la violence indecente avec laquelle il s' exprime.*

Demum valde miror, cur Hallerus a latina in gallicam linguam vertat hanc epiſtolam, ipſamque jam editam rurſus in præſentibus operibus edat: Quæ epiſtola tantum pertinet ad hujuſmodi quæſtionem, quantum ſpectant *cæpæ ad pyra.*

Forſan Bononienſis Pediſequus, & Hallerus ipſe quæſiverunt hanc epiſtolam inſtar *Libelli*, ut mea fama depreſſa a vulgo crederentur falſæ objectiones, & obſervationes meæ. Sed error in Hiſtoria Naturali tanta oſtentatione mihi objectus, in quem recidat, jam ſatis ſuperque apparet.

Quapropter hac re nunc quidem ſepoſita, quid in tomo ter-

(1) *l. c. tab.* XXX.

(2) Omnes Balanorum figuras, modo conicas, modo *Cylindraceas* delineare, inutile duxi.

tertio Sectatores Halleri loquantur, videamus, & de multis jam pauca notabimus, & pleraque quàm pauciſſimis.

§. XXXIII.

Quidam Bononienſis refert utilitatem Inſenſitivitatis Ten-
33. dinum (1) his verbis, quæ Itala ac originali lingua exponemus, quia in gallica verſione multa Hallerus mutare & ommittere (2) curavit. Bononienſis igitur ſic ſcribit. *Riſpondo, che non eſſendo nuovo, come talvolta dopo alcuni Tetani particolari, e dopo atroci reumatiſmi, o finalmente dopo qualche violenza eſterna, reſtino alcune articolazioni immobili, e ſi vedano le corde tendinoſe di varj muſcoli teſe moltiſſimo ed incapaci di arrenderſi, ſi potrà adeſſo con più coraggio venire al taglio, o ſtrappata di quei tendini così diſtratti, ben ſicuri di non incorrere in quei pericoli, che ſi ſono fino ad ora temuti.* Maxima hæc eſt utilitas! Si enim nos quoque tendines inſenſibiles concederemus; certè priuſquam eos incidamus, oportet incidere cutim, laterales nervos, qui ſupra tendines perreptant (ſi cum Adverſariis proprios nervos tendini auferamus) & vaginam tendinis, quæ ipſorum Hallerianorum conſenſu valde ſentit. Ex quibus vulneribus maximi dolores & ſæpe vehementia ſymptomata acciderent. Ipſe Bononienſis affirmat, tendinis inferioris bicipitis diſtenſionem in homine valde doloroſam fuiſſe (3), quamvis tendinum avulſionem proponat (4). Unde reſpectu ad vehementem dolorem & ſæpe ad gravia ſymptomata, nulla utilitas ex hac quæſtione eruitur; reſpectu autem ad tendinum ſectionem, dum neceſſitas urgebat, jam Lippis, & Tonſoribus notum erat tendi-

nes

(1) *Raccolta parte* 1. *Lettera* 1. §. 24. *pag.* 283.

(2) *Memoires ſur les parties ſenſibles ec. tom.* 3. *a Lauſanne.* 1760. *Lettre* 1. §. 51. *pag.* 81. *Raccolta parte* 1. *Lettera*.1 *pag.* 304. §. 51.

(3) *Raccolta Ibid.*

(4) *l. c.*

nes ſcindi poſſe abſque timore; imo in ſymptomatibus a punctura tendinis excitatis, ſectio ipſius tendinis eſt remedium pro illis compeſcendis commendatum ab Artis Parentibus, & ab experientia confirmatum.

§. XXXIV.

De juvene Clerico aliquid dicendum eſt, cujus epiſtola in eodem tertio tomo gallicè verſa legitur. Libenter prætermitto cavillationes, ineptias, quæ expoſitæ ſunt a Clerico, qui nihil ſcit de anatome, neque de Medicina, neque de Chirurgia; nihilo tamen minus aliquæ ipſius propoſitiones ad examen ſunt revocandæ.

Clericus iſte ait in ſuis experimentis, quod piam matrem 139.
cannula deprimebat, ut circa duram matrem experiri poſſet, quam inſenſibilem fuiſſe dicit. Sed Clericus non animadvertit ſe Cl. Laghio objeciſſe ſenſum duræ matris ab ipſo Laghio repertum oriri a cerebri depreſſione (1). Si igitur Laghii Adverſarius piam matrem *cannula* comprimebat, cerebrum quoque aliquam compreſſionem ferre debebat, & per conſequens ſenſum apparere, ut Laghio objicitur, ſi cerebri compreſsio doloris cauſa eſſet; ſed ex ipſius Laghii experimentis aliter eſt: Igitur & Clericus ſibi contradicit, & inutilem objectionem Laghio fecit.

§. XXXV.

Clericus nomen novi Auctoris mihi tribuit, non ſecus ac 182.
ſi ille eſſet Auctor ſenex, & pluribus propriis editis operibus onuſtus. Nihil tamen Clericus umquam ſcripſit, & numquam ad artem Medicam incubuit; imo Bononiæ ad Geometriam, & Philoſophiam diſcendam, eodem tempore, quo hanc epiſtolam ſcripſit, morabatur: quare niſi ipſam hìc edidiſſet Hallerus, me puderet tali Adverſario reſpondere,

(1) *l. c. pag.* 177.

dere, arbitrantem cum Julio Agricola, eſſe quidem *atteri ſordidum*, ſed tamen & *vincere* eſſe *inglorium*.

§. XXXVI.

185. Si nervi tendinem ingrederentur; oporteret, ait Clericus, detracta a tendine vagina, nerviſque abſciſſis, tendinis ſuperficiem aſperam eſſe: ſed mehercle nervi non ſunt Suis ſetæ, ut erecti maneant.

§. XXXVII.

186. Me redarguit Clericus plures nervos in Achillis Tendine inveniſſe quam Cl. Burghium; quid intereſt? Si aliquantum Anatomen calleret Clericus hæc futilia non dixiſſet; in humanis enim cadaveribus varietas non ſolum in minimis, ſed majoribus quoque nervis & vaſis obſervatur; ſicuti Anatomicorum Princeps Morgagnius nos docet hiſce verbis (1) „ Non modo enim in minutis ramis Natura haud „ magis in nervis quam in vaſis certæ cuidam legi ſe ad„ dicit, ſed in truncis quoque ipſis plenibuſque majoribus „ non unam ſemper rationem obſervat. „

Quod attinet ad nervorum craſſitiem ſcire debet Clericus, quod conſulto ego auctos eos delineandos curavi, ut Adverſarii facilius eos diſtinguere poſſent.

§. XXXVIII.

188. Nova nervorum proprietas novi Anatomici hæc eſt, ſcilicet nervos opacos eſſe. Hallerus didicit novam hanc nervorum proprietatem a recenti Anatomico, & tamquam ſibi favorabilem recepit (2): Sed fortaſſe non animadvertit

Ill.

(1) *Adverſ. Anat.* II. *Animad.* XXXVII. *pag.* 75.
(2) *Tom.* 4. *Reſp. pag.* 70. (*f*).

Ill. Hallerus cum inter conjunctivam & corneam nervi opaci eſſent, viſionem offendi oportere (1).

§. XXXIX.

Hallerus hic propoſitionem adjungit, quam Clericus ex propriis experimentis deducere neſciebat. 227.

Multa alia prætermittimus, quæ animadverſiones non merentur; aliqua tamen dicenda ſunt de eo Bononienſi, qui criticam ſcripſiſſe credit contra Cl. Laghium Publicum Anatomes & Medicinæ Profeſſorem in Cel: Bononienſi Univerſitate &c. Ex tota hujus criticæ lectura, unuſquiſque agnoſcit illum Cenſorem validis Cl: Laghii argumentis reſpondere iiſdem rebus, quæ adhuc in quæſtione ſunt & non demonſtratæ; ita ut ææedem reſponſiones contra ipſum Cenſorem inverti poſſint, ideoque futiles, nulliuſque momenti ſunt: Nam ex. gr. (2) Cenſor dicit falſas eſſe Adverſariorum rationes de ea propoſitione, qua hi declarant aliquoties partes valde ſenſibiles, ſenſu carere: quia propoſitio non eſt univerſalis, & partes inſenſibiles nervis carent. Quod in quæſtione adhuc eſt; & ſic nihil difficultatem ſolvit.

§. XL.

Bononienſis Cenſor (3) ſuas diligentias in periclitando exponit. Hoc inutile eſt; nam alibi idem dixit, & nihil juvat ad vincendam quæſtionem, dum iiſdem ac majoribus diligentiis uſi ſunt Adverſarii. 351.

E Iiſ-

(1) *Vide* §. XVII.
(2) *Lettre ſeconde*. *pag.* 347. *&* *ſeq.*
(3) *Pag.* 351. *uſq. ad pag.* 354.

§. XLI.

358. Iiſdem rebus, quæ demonſtrandæ ſunt, & conceſsæ eſſe deberent, Bononienſis reſpondet ad inſenſitivitatem in muſculis aliiſque partibus ſenſibilibus repertam; dicens hæc experimenta rara, alia vero in partibus abſque ſenſu inconſtantia eſſe, parteſque ſine ſenſu, numquam ſenſum adipiſci poſſe. Quæſtio eſt ad demonſtrandum evidenter ſi hujuſmodi partes inſenſibiles ſint.

§. XLII.

360. In hominibus oſſa a perioſtio detecta ſi ferro aut alia re leviter tangantur, homines tunc ſentiunt ferri frigus, aut contactum aliarum rerum: Id ego ſæpe expertus ſum præcipue in cranio, & tibia. Quare tactus ſenſus eſt, contra Cenſorem, in aliquibus partibus abſque ſenſu doloris.

§. XLIII.

362. Cenſor hujuſmodi propoſitionem refert contra Cl. Laghium. Si irritabilitas a nervis pendet, & tendo nervos habeat, tendo irritabilis erit: hoc non &c. Ad hanc inutilem cavillationem reſpondeo. Tam facile non conceditur irritabilitatem a nervis pendere; quidquid ſit certè irritabilitas non eſt in ratione directa nervorum; nam cor paucos nervos poſſidet, & nihilominus valde irritabile eſt: Verum autem eſt, quum irritabilitas reperit partes compactiores & duriores, quàm muſculi ſunt, quamvis illæ nervos poſſideant; attamen in ipſis ob duritiem actionem ſuam exerere nequit, ut in Tendinibus accidit. Unde ratio hæc a Bononienſi allata ad demonſtrandum, quod tendo nervis caret, ſophiſma eſt, quod nihil probat.

§. XLIV.

Bononienſis autumat nervos non tranſire *telam celluloſam* vaginæ, qua tendines veſtiuntur : Contrarium Cl. Laghius & ego demonſtravimus. 362.

§. XLV.

Inanis ratio a Bononienſi in medium affertur contra Laghii propoſitionem de cerebri preſſione uſque ad ſeptem lineas ſine dolore. Ait igitur Cenſor, quod Laghii excuſationi dens reſpondebit, qui ſi ſimpliciter comprimatur, nihil ſentit, ſed quum ille ſcinditur inſtrumento, aut lima aliquo modo concutitur, illico dolor excitatur. Ridicula comparatio inter corpus molle, & durum : Dentis enim compreſſio in dente ipſo non fit, ſed contra baſim oſſei alveoli mandibulæ perioſtio veſtiti & contra nervum ipſius dentis; concuſſio vero ad alveoli latera & contra gingivam: Cerebrum e contra corpus molle eſt, & in ſe metipſum comprimitur. Deprimat igitur dentes Cenſor ad mediam lineam uſque, ſi fieri poteſt, aut ad eam majorem compreſſionem, quam dentes ferre queunt, & videbit, an ſenſus ſit? 364.

§. XLVI.

Maxima differentia eſt inter corpus ſubtile, laxum ſicut cutis (1), & cerebrum. Cutis enim creata eſt ad externas compreſſiones accipiendas, ideoque peculiari ſtructura gaudet, 365.

(1) *La peau eſt à peu près de la même nature. On la preſſe, ſans qu' aucune duleur en ſuive.*

det, non ita cerebrum, quod oſſeo tegmine defenditur. Cutis vero blandè compreſſa dolorem non excitat, quia contra pinguedinem comprimitur; at ſi ipſa cutis in tibiæ angulo comprimatur, illico dolor apparet. Scio tamen, Adverſarios reſpondere, ſub cute nervos contra tibiæ os compreſſionem ferre; ſed in quocunque puncto tibiæ compreſſio cutis cum dolore eſt; ideo in quocunque puncto ſub cute nervi adſunt? Mehercle quæ pulchræ cavillationes! Alii quoque dicent, ideo cutis tunc dolorem affert, quia contra os comprimitur; rectè: Igitur aliis in locis cutis cempreſſio doloroſa non eſt, quia contra pinguedinem deprimitur. De cerebro autem ita loqui non poſſumus; compreſſio enim fit in ſe metipſo.

§. XLVII.

366. Si Bononienſis meas epiſtolas legiſſet, non dixiſſet, me brutis animalibus heroiſmum tribuiſſe, quia hæc animalia nullum doloris indicium monſtrant dum eorum partes exquiſito ſenſu præditæ laniantur: Nam ego dixi (1) „ Ad „ tertium quod ſpectat. Bruta animalia, aut ab aliis prioribus acutiſſimis doloribus, aut ab aliquo in iis innato „ mortis timore, ac fugiendi ſumma cupiditate, concitata „ ſunt; & eorum anima, ſeu quidquid in iis vitæ eſt cauſa, obrutum, & infirmum evadit, unde partibus quamquam valde ſenſibilibus irritatis, fere dolorem animalia „ non ſentiunt. „ Et ad hujus propoſitionis confirmationem ſeptem experimenta adduxi.

Du-

(1) *Ep.* 1. §. 5. *pag.* 214.

§. XLVIII.

Duræ matris ſuperficies interna vellicata ſentit, ipſorum 371.
Adverſariorum conſenſu; ſed Bononienſis Cenſor explicare cavillis conatur, non a duræ matris proprio ſenſu dolorem oriri in hoc experimento: verum a tremore ad cranii baſim, nervoſque communicato ob hujuſmodi vellicationem; quia dura mater Cranio adhæret, & tenſa eſt. Ex quibus apparet, Bononienſem exiſtimare duram matrem tenſam inſtar chordæ ſonori inſtrumenti; ſed ſi hæc chorda diverſis in locis immobili corpori fortiter adnectatur (ut duræ matri accidit); tunc vellicatio tremorem non inducit ab una extremitate ad aliam, quia ab adhæſionibus chordæ impeditur iſtiuſmodi oſcillationis, aut tremoris progreſſus. Et ſic reſponſum fuit iis, qui nervos tamquam tenſas chordas putabant, & ſenſationes fieri per harum chordarum tremores contendebant. Unde Cenſoris explicatio de experimento, in quo dura mater ſenſibilis declaratur, nullius eſt momenti.

§. XLIX.

Bononienſis, qui craſſo modo partium uſus in huma- 378
no corpore dumtaxat agnoſcit, quamvis magnum Anatomicum ſe eſſe glorietur, decernit nervos tendinum inutiles eſſe, quia tendines ſunt immobiles (1): Quare eadem ratione inutiles erunt nervi dentium, oſſium, inutiles quoque ii, qui ad ſenſus organa ſpectant, quippe ad motum non inſerviunt.

Subjungit Cenſor, nil mirum, ſi partes amittant uſum, quem antea poſſidebant, ut accidit in ductu arterioſo, in Ca-

(1) *De quelle utilité ſeroient des nerfs au tendon, qui eſt immobile?*

Canali venoſo ec. Sed ego numquam obſervavi, ut neque alii Anatomici, tendines naturaliter & conſtanter amiſiſſe uſum, quem primo habuerunt: forſan tendines pro Fœtu dumtaxat creati ſunt, ut ductus arterioſus, & canalis venoſus?

§. L.

394. Quid prodeſt hic comparationem mecum facere & Mult: Reverendo Patre Toſetto? qui in concionibus, atque orationibus eminet; ſed non eſt anatomicus, qui neſciens cultro uti, ille adhibuit Chirurgi operam, cujus nomen cum Ill. Hallero incognitum eſſe dicere poſſumus: Ego ipſe nervos in tendine Achillis quæſivi, & Anatomiæ ſtudui ſub Magno, & Incomparabili Morgagnio, & per plures annos Mutinæ, & Patavii multa hominum cadavera ſecui.

Quod ſi Cl. Laghius multis aliis negotiis circumſeptus adhibuit Vineaferri, & Doctoris Burghii operam; Laghius hiſce Anatomicis æquo animo hujuſmodi inquiſitionem relinquere poterat. Vineaferrus enim eſt Publicus Anatomiæ Inciſor in Cel. Bononienſi Univerſitate, ſicut olim fuit Cel: Valſalva; Burghius autem eximie Anatomen callet: Laghius vero Anatomiæ Profeſſor ita eam poſſidet, ut ipſumet Cenſorem docere poſſet. E contra M. R. Pater Toſettus numquam ad Anatomen incubuit, numquam cadavera ſecuit, ſolumque Chirurgi, non jam Anatomici diſſectionis ſpectator fuit.

§. LI.

393. Bononienſis dicit, agnoſcere M. R. Patris Toſetti diligentiam in Tendinis præparatione: dum ipſe R. Pater ingenuè fatetur eam a Chirurgo factam fuiſſe (1).

Quid

(1) *Raccolta parte* 1. *Lettera* 4. § I. II. *pag.* 238.

§. LII.

Quid intereſt ſi Cl. Burghius tres dumtaxat nervos Achillis Tendinis invenit, & ego plures? Nervorum varietatem ſi, Cenſor, Anatomicus eſſet, agnoſceret, ſed cum parum Anatomiam teneat, a Celeberrimo Morgagnio hoc diſcere oportet, qui ita ſcribit (1) „ Quinimo ita cenſeo : „ ſi nervorum perquiſitio ita facile, & quod conſequitur, „ ità crebro, ut perquiſitio vaſorum ſanguiferorum, in Scho- „ lis Anatomicis inſtitueretur, eſſe plurima fortaſſe, quæ „ etſi ut perpetua proponuntur, quod attinet ad originem, „ numerum, & connexiones nerveorum ramorum; non mi- „ nus tamen varia deprehenderentur, quàm in vaſis ex. „ gr. ſpermaticis contingere, videamus. „ 397.

§. LIII.

Bononienſis hìc jactat, ſe eſſe præceptorem, & juvenes Doctores docere (2): Doctores tamen hi, qui egent lectionibus tanti præceptoris, ſunt Doctores ſine Doctrina. Ille autem docet ſine Cathedra, & motu proprio, & propria utilitate, & intuitu adipiſcendi Cathedram tam diù inutiliter quæſitam. 485.

§. LIV.

Demum ait ille in epiſtola, quam adjungit, oſtendi Vandellii errorem Hiſtoriæ Naturalis. Hæc eſt illa epiſtola, de qua ſuperius locutus ſum ſcripta ab illo violenti Adverſario impulſu hujus Bononienſis. Miror tamen quomodo mihi adſcri-

(1) *Adverſ. Anat.* 11. *animad.* 37. *pag.* 76.

(2) *Je me contente, pour ce qui me regarde, du nombre des auditeurs Medecins & Chirurgiens, ornés même de la dignité doctorale, qui fréquentent mes Leçons.*

ſcribere poſſit Bononienſis errorem Hiſtoriæ Naturalis, quum hic ignarus ſit omnino ejuſdem Hiſtoriæ.

Hæc habui, quæ ad Halleri opus animadverterem: in quo tamen multa ſciens volenſque prætermiſi; ſed alia aliàs fortaſſe notabo.

Mei amici conſilium mihi dedere, ut ex multis epiſtolis Clariorum hujus ſeculi Virorum ad me datis, de iis, quæ edidi, ſequentem Celeberrimi Equitis Caroli Linnæi Botanicorum Principis, huic meæ apologiæ adjungam, ut Adverſarii videant, non idem quod ipſi, de me ſentire Incomparabilem Virum Linnæum.

D.D.

VIRO AMPLISSIMO ET CELEBERRIMO

D. D. DOMINICO VANDELLIO

PHILOSOPHO ET MEDICO ACUTISSIMO.

S. pl. d.

CAROLUS LINNÆUS

EQUES.

H*Iſce diebus, nihil minus tale ſperanti acceſſit Tuum, Vir Celeberrime, vere divinum opus, ſcilicet diſſertationes tres; ut tabulas inſpexi, ſepoſui negotia omnia, nec prius acquieſcere potui, quàm totum librum a capite ad calcem devoraveram.*

Stupefactus vidi Te, gentis tuæ Phœnicem, non contentum exteriori naturæ cortice, non in veſtibulo ejus hærere, ſed introſpicere, in divina ſecreta deſcendere, & quæ in interiori Naturæ ſacrario clauſa fuere in apricum educere. Perplacuere omnia; imprimis meo palato ſapiebant Holothuria tab. 2. f. 12. & tab. 3. *nec non* uva marina tab. 2. f. 11. *&* cochlea tab. 2. f. 1., 2. *mihi plane ignota animalia, qui tamen ultra* 4000. *noveram & in ſyſtemate naturæ enumeravi.*

Mihi ſemper paradoxa fuit doctrina Halleri *de* inſenſibilitate *Perioſtii, Tendinum &c., contrarium vero ita graphice demonſtraſti, ut dubium ulterius ſuperſit nullum.*

Pari certitudine eviciſti fallaciam doctrinæ Reaumurianæ de redintegratione Lumbricorum, *quam, Auctoritate acutiſſimi auctoris, hactenus credideramus.*

 Pro-

Prodiit Syſtematis naturæ editionis 10. *tomus primus de animalibus; ſudat tomus ſecundus de plantis; tomus tertius continuabit de lapidibus; utinam velles & poſſes mecum communicare* Holothuria tua Tab. 2. f. 12. & tab. 3. *nec non* uvam marinam tab. 2. f. 11. *in ſpiritu vini aſſervata, nec non teſtam* Cochleæ tab. 2. f. 1. 2., *ut hæc tua inventa inſererem appendici in tomo tertio Syſtematis, in perennem Tui nominis gloriam.*

Figura ſempervivi montani titulo præfixa etiam perplacuit, cum parem hactenus non dederat Plux:

Utinam ſcirem qua ratione ad Te mitterem opuſcula mea nuper edita; ut teſtarer quanti Te faciam.

Faxit Deus ut vivas ſano corpore & alacri animo in augmentum & ornamentum artis. Vale & me porro ama.

Dabam Upſaliæ die 3. Februarii: 1759.

TA-

TABULA OBSERVATIONUM
De ſenſitivitate plurimarum partium humani corporis.

I. DE PERICRANIO.

LAMBERTI habet obſervationes ſex (1).
SANSEVERINI obſ. duas (2).
LOTTERI duas obſ. (3).
LE CAT obſ. quinque (4).
VANDELLII obſ. ſex (5).

II. DE PERIOSTIO.

LE CAT obſ. quatuor (6).
BIANCHI obſervationem unam (7).
LOTTERI obſ. unam (8).
LAMBERTI obſ. unam (9).
VANDELLII obſervationes quatuor (10).
JOSEPH Villeſavoye obſervationem unam (11).

III. DE DURA MATRE.

BIANCHI obſervationes duas (12).
TACCONI obſ. plures (13).
LE CAT obſ. viginti & octo (14).
VANDELLII obſ. quatuor (15).

IV.

(1) *Racc: parte 2.pag.58.uſque ad pag.64, & pag.311.& ſeq.*
(2) *Ibid. pag.* 72.
(3) *Ibid. pag.* 287. *& ſeq.*
(4) *Raccolta Supplimento parte* 2. *pag.* 12. 22. 23. 124.
(5) *Raccolta part.* 2. *pag.* 216. *ſeq. & pag.* 233.
(6) *Racc: par.* 2. *pag.* 129. *& Suppl. pag.* 24.
(7) *Racc: par.* 2. *pag.* 42.
(8) *Ibid. pag.* 290.
(9) *Ibid. pag.* 319.
(10) *Ibid. pag.* 234.
(11) *Racc: Suppl: pag.* 73.
(12) *Racc: parte* 2. *pag.* 42. *& ſeq.*
(13) *Ibid. pag.* 81.
(14) *l. cit. pag.* 117. *ſeq.* 119. *ſeq.* 125. *ſeq. & Racc: ſupplim. pag.* 9. *ſeqq.* 11. 12. 14. *ſeq.* 16.
(15) *Racc: parte* 2. *pag.* 235. *& Suppl. pag.* 78. *& ſeq.*

IV. DE PIA MATRE.

Le Cat obſervationes tres & alias plures (16).

V. DE CORNEA.

Lotteri plures obſervationes (17).

Lamberti plures obſ. (18).

Bianchi obſervationem unam (19).

Vandellii obſervationes ſex (20).

VI. DE CAPSULIS ARTICULATIONUM.

Le Cat plures obſervationes (21).

Lamberti duas & alias plures obſervationes (22).

VII. DE PERITONÆO.

Lamberti unam obſervationem (23).

VIII. DE TENDINE.

Lamberti obſervationes quatuor (24).

Vandellii obſervationes ſex (25).

Lotteri obſervationem unam (26).

Le Cat obſervationes plures (27).

Fabri obſervationem unam (28).

IX. DE OSSIUM MEDULLA.

Lotteri (29), Mareſcotti (30), Jattica (31) plures obſ:

Vandellii obſervationem unam (32).

(16) *Supplim. pag.* 18. 21. *Racc: part.* 2. *pag.* 117. *ſeqq.* 122. *ec.*
(17) *Racc: parte* 2. *pag.* 295.
(18) *Ibid. pag.* 318. *& ſeq.*
(19) *l. c. pag.* 12.
(20) *l. c. pag.* 221. *ſeq.* 238. *& ſeq.*
(21) *l. c. pag.* 129. *ſeq. & Suppl. pag.* 28.
(22) *Ibid. pag.* 316. *ſeq.*
(23) *Racc: parte* 2. *pag.* 316.
(24) *Racc: parte* 2. *pag.* 64. *uſque ad pag.* 66., *& pag.* 313. *& ſeq.*
(25) *Ibid. pag.* 223. *ſeq.* 240.
(26) *Ibid. pag.* 291.
(27) *l. c. pag.* 129. *& Supplim. pag.* 25. *ſeq.* 27. 29. *ſeq.*
(28) *Supplim. pag.* 44. *ſeq.*
(29) *Racc: parte* 2. *pag.* 299.
(30) *Supplim. pag.* 142.
(31) *Ibid.*
(32) *Racc: parte* 2. *pag.* 235.

DOMINICI VANDELLII EPISTOLA

DE HOLOTHURIO, ET TESTUDINE CORIACEA

AD

CELEBERRIMUM

CAROLUM LINNÆUM

Equitem

Naturæ Curioſorum

DIOSCORIDEM II.

Regiæ Majeſtatis Sveciæ Archiatrum, Medic. & Botan. Profeſſ. Upſal., nec non Societatis Monſp., Berol., Upſ., Stockol., Londin. Sodalem.



PATAVII CIƆIƆCCLXI.

EX TYPOGRAPHIA CONZATTI.

SUPERIORUM PERMISSU.

VIRO SAPIENTISSIMO ET CELEBERRIMO

D. D. CAROLO LINNÆO EQUITI

DOMINICUS VANDELLIUS
S. P. D.

EPISTOLAM Tuam, Vir Celeberrime, XVIII Kal. Feb. datam, III. Kal. Martii accepi, quo nihil gratius, nihilque jucundius mihi contingere potuiſſet; tum ob rariores obſervationes, tum quia certior ſemper factus ſum ab humaniſſimis Tuis Litteris de Tua erga me benevolentia & amicitia, tum quia ex eiſdem agnoſco Te, Virum per totum Orbem celebratum, benignè excuſata habere mea ſcripta, atque mea parva inventa.

Inter mirabiles Tuas obſervationes mihi perplacuit intelligere differentiam æſtatum Vos inter & nos ex eruptione, ſeu explicatione foliorum quarumdam arborum, quas, ut Tuo juſſui parerem, elapſo vere in hac Italiæ

Regione obſervavi, idemque Tu Upſaliæ conſpiciens, modo deducis æſtatem noſtram Patavii longiorem eſſe XIV hebdomadibus, quàm veſtram Upſaliæ, dum ſcribis *Ex tuo calculo de arboribus frondeſcentibus collato cum frondeſcentia arborum Upſaliæ, concludo Patavium Botanice diſtare Upſaliæ 48. diebus; ſive quod arbores explicent ſua folia 7. hebdomadibus antequam Upſaliæ; ergo Æſtas veſtra in regione 14. hebdomadibus longior eſt quàm in noſtra.*

In maximam autem admirationem me rapuit ex Tuis litteris intelligere, atque agnoſcere prodigioſum infectum, cujus figuram ad me miſiſti, quod vermis novum genus eſt, & a Solandro (jure ac merito, ut dixiſti) *Furia Infernalis* vocatur; obſtupui vero, quum a Te audivi idem minimum infectum in Lapponiæ conterminis quotannis graſſari, atque inferre maximam ſtragem hominibus, & pecoribus, quum ex aere ipſum decidit in nuda corpora, & momento citius penetrando partes muſculoſas, intra horæ quadrantem ſæpe occidit diriſſimo dolore. Utinam contra infenſum infectum antidotum reperiatur.

Pro hiſce peculiaribus & rarioribus obſervationibus Tibi aliud rependere nequeo, niſi deſcriptionem Zoophyti, ſeu Holothurii a me reperti in Venetis Lacunis, de quo alias ad Te ſcripſi: Subjungam pariter alteram deſcriptionem Teſtudinis coriaceæ, quæ appulerat ad maris Tyrrheni oram in agro Laurentiano, & a CLEMENTE XIII. Pontifice Maximo fuit ad Patavinam Academiam dono miſſa.

Cum vero aliqua navis Venetiis petet veſtras oras, aliquot rariora hujus Regionis infecta ad Te afferenda curabo, unà cum aliquarum plantarum ſceletis.

Nunc ecce Holothurii deſcriptio; quod a me appella-

tur

tur *Holothurium læve*, *dichotomum*, *fucis marinis alligatum*, & mihi pertinere videtur ad *uvæ marinæ* genus (*a*); idemque Holothurium a Piſcatoribus *Tamaragolo* vocatur: Sua externa forma, primo intuitu, inteſtini partem æmulatur, & maxime quia ſæpe hoc animal cum aliis multis animalibus ejuſdem ſpeciei conjungitur, ita ut acervum inteſtinorum referat. Holothurium uſque ad quatuor pollices longum inveni; ejuſque craſſities, ſeu diameter variat pro ut magis aut minus aqua Holothurium repletur, ſed plerumque 10. lineas diametri habet, ubi latius eſt; nam tubam majorem verſus *fig.* 1. *a.* *Tab. I.* paulatim anguſtius fit, ita ut efficiat tubæ extremitatem lineæ 1. $\frac{1}{2}$, quæ vix duarum linearum diſtantia nutantibus fimbriis circumdatur *b.* A tuba iſta majore longè ſex lineis alia minor tuba e corpore exit fere per tres lineas *c.* Tegumentum hujus animalis eſt cinerei coloris, ſed ita pellucidum, ut inteſtina, ac vaſa exſtrinſecus conſpici poſſint: ad baſim vero calloſum eſt cum parva appendice informi *d*, qua adhæreſcit plantis marinis.

Quod ſpectat ad ejus anatomiam, hæc ſunt, quæ obſervare potui. Secto illo integumento pellucido, at conſiſtenti, quod tribus membranis laxe inter ſe conjunctis conſtat, illico ſaccus viſitur *fig.* 2. cum ipſis duabus tubis *a. b.*, quarum major *a.* in ſua extremitate *c.* novem puncta rubra, & minor *d.* ſex habet: Longitudo hujus ſacci eſt circiter 17. linearum, & circa medietatem latitudinis habet ſex lineas: Efficitur a membrana tenui ac pellucida, quæ ab undecim faſciculis fibrarum,

(a) *Dominici Vandellii diſſertationes tres de Aponi Thermis, de nonnullis Inſectis terreſtribus, & Zoophytis marinis &c. Patavii. 1758. cap. 4. pag. 84. ſeq.*

ſeu vaſculorum albeſcentium tegitur ; quorum unuſquiſque faſciculus *e.* vaſa ſeu fibras parallelas, ac propinquas retinet uſque ad tubas, ubi fibræ divergunt, atque ſubtiliſſimæ evaneſcunt. Tuba major fibris annularibus albidis, ut etiam minor cingitur *f*. Diſſecta hac ſubtili ac translucida membrana alter ſaccus apparet *fig.* 3. *a.*; hic ſaccus longus fere 14 lineas incipiens a tuba majori, fibris longitudinalibus , ac quaſi parallelis ornatus; in ſuo principio ſphincter eſt *fig.* 4. *6.*, ſupra quem tuba rugoſa, atque ibi os *fig.* 3. *c.* cum œſophago *d.* deſcendit uſque ad *e.*, ubi inteſtinum ſaccum perforat , ipſumque inteſtinum recta uſque ad ſacci fundum deſcendit *fig.* 4. *g. g. fig.* 5., & facta circumvolutione aſcendit, & per tubam minorem finem in ano *f.* habet. Totum inteſtinum longum eſt tres pollices & novem lineas, coloris cinerei, ac cœno plenum. Supra partem illam inteſtini *fig.* 4., quæ e ſacco exit *a.*, pereptat vas *b.* longum circiter 18 lineas, ſubtiliſſimum in utraque extremitate , in cujus medio diameter eſt lineæ 1 $\frac{1}{3}$: vas hujuſmodi repletur humore rufo, in quo innumeri globuli flavi innatant, qui ſi ova animalis ſint, ovarium hoc vas vocari poſſet. In ſpatio autem illo relicto ab inteſtini circumvolutione eſt glandula *c.* coloris rufo-viridis in zoophyto recenti , longa circiter lineas duas, & craſſa lineam unam, quæ glandula microſcopio obſervata , conſtare videtur parvis veſiculis in ſua ſuperficie ; ſed per longum ſecta viſitur compoſita ex circumvolutione multorum vaſculorum humore virideſcenti repletorum ; in apice hujus glandulæ vas albiſſimi coloris *d.* exit , quod ſerpit ſuper ovarium indicatum uſque eo ut ab ano diſtet ſex lineis; & ibi finem habet in puncto rubro *e.*, quod cor videtur , aſt microſcopio obſervavi punctum hoc rubrum conſtare ex decem foraminibus rotundis patentibus.

Uſum

Uſum omnium partium Zoophyti deſcripti decernere difficile eſt; nihilo tamen minus dubitationes meas breviter Tibi, Vir Celeberrime, patefaciam. Saccus ille *fig.* 3. *a.*, qui ſemper aqua marina turget, forſan a Natura donatus pro ſui defenſione; nam conjici poteſt a vaſculo albo flexuoſo *l.* in ipſa ſacci cavitate aperto humorem aliquem perniciosſum aliis marinis animalibus contentæ aquæ marinæ ſuppeditari, qui unà cum aqua ab animali noſtro ejectus in hoſtes marinos, ſic ab ipſis Holothurium ſe defendat. An glandula *c.* *fig.* 4. 5. cum vaſculo albo generationi inſerviat? in medio relinquo.

Zoophyton hoc non movetur, niſi tubas exerendo, & retrahendo; & ubi aliqua re irritetur, aut ab aqua extrahatur, tubas contrahendo atque fimbrias obliterando per majorem tubam ejicit aquam ad quatuor aut quinque pollicum diſtantiam. Veſci videtur cœno paludum aut parvis inſectis: ſuos filiolos ſibi conjunctos tenet inſtar polyporum aquæ dulcis; unde ſæpe hujuſmodi animalia triginta & plura acervatim unita reperiuntur; ſed parte poſteriori, quæ ſunt majora *Fuco* marino adnectuntur, ut dixi.

De *Teſtudine coriacea* modo ſcribendum eſt; hujus figurà eſt oblonga, & arcuata; ipſius longitudo a capitis extremitate ad caudam eſt 5. pedum Pariſienſium & 10. pollicum; humerorum latitudo eſt trium pedum.

CAPUT *roſtro a.* margine acuto, accipitrino fere, *Tab. II.* magnis oculis *f.*, & parvis naribus *e.*, & pro auribus, duobus tuberculis *g.* imperviis inſtructum; interne in palato, & in inferiori mandibula dentes habet *d.* inſtar ſpinarum confertiſſimos; qui in baſi mobiles ſunt, ut illi *Canis Charcariæ*, ſed translucidi, flexiles, acuti, & in extremitate parum compreſſi ſunt, tenuique membrana uſque ad medium circumveſtiti; eorum longitudo eſt circi-

citer unius pollicis, & craſſities vix lineam æquat, quorum uſus fortaſſe erit ad prædam detinendam ne ex ore exeat. In parte autem anteriori mandibulæ inferioris longe ab acuto roſtro duobus pollicibus intus conſpicitur inter duas membranoſas ac ovales prominentias foramen oblongum *c.*, quod an ſit aliquis ductus ſalivalis ? djiudicare nequeo.

TRUNCUS ſuperne tegitur a corio nigro, & duro, parvo margine cincto, & ex ſeptem angulosis fere ſerratis prominentiis *b. b.* per longum obducto, quæ in extremitate *i.* ſic inter ſe uniuntur, inſtar caudæ, ut oſſeam ſubſtantiam efficiant; corium autem lineis ſuperficialibus undique ornatur, quæ parvas figuras rhomboidales, rectangulares &c. efformant: Epidermis fuſci coloris corium obtegit: Corio autem abraſo, viſitur interna ejus ſtructura ſubflava, ejuſque fibræ, inſtar denticulationum inter ſe connectuntur, ut cranii ſuturæ, ita ut videantur minima oſſa Wormiana invicem unita.

VENTER corio minus nigro & duro, (quod prope collum ſubflavi eſt coloris) quàm in reliquis, tegitur: Parum longe a collo duo tubercula vix dimidiatum ceraſi fructum æmulantia ab utraque parte, ut etiam quatuor tuberculoſæ prominentiæ per longum ventris obſervantur.

PEDES, ſeu PINNÆ parum rugoſæ, margine poſtico latiore, acutiore, ſerrato; antico autem craſſiore, nec in digitos diviſæ. Quælibet ex anterioribus Pinnis *l.l.* longa eſt duos pedes, & novem lineas, & ex poſterioribus *m. m.* pedem unum & ſex pollices; quarum major craſſities eſt pollicum $7.\frac{1}{2}$

CAUDA *n.* longa eſt decem pollices, & ipſa quoque corio nigro tecta.

Ron-

Rondeletius (*a*) aliam ſpeciem Teſtudinis coriaceæ deſcribit, eandemque refert Geſnerus (*b*). D. *de la Font* (*c*) alteram ſpeciem Teſtudinis coriaceæ exhibet. Species autem diverſa hujus Teſtudinis aſſervatur in Muſeo Inſtituti Scientiarum Bononienſis, quæ anno 1756. capta fuit circa Neptunii oram, quam accolæ Romam detulerunt, & BENEDICTUS XIV. Pontifex Maximus eam magno emptam Bononiam importari dono juſſit, de qua Cel. Franciſcus Zanottus aliquid loquitur (*d*), ejuſque Teſtudinis figura eſt in commentariis Hiſtoriæ Litterariæ Venetiarum (*e*).

Quod ſpectat ad Anatomen deſcriptæ Teſtudinis, nihil dicere poſſum, quum Romæ diſſecta fuerit, ſed a manu Anatomici non credo: De Anatome aliarum Teſtudinum ſcripſere *D. Petit*, *D. du Verney* &c. (*f*), Caldeſius (*g*), Redius, Carolus Plumerius, Celeberrimus Morgagnius Anatomicorum Princeps (*h*), Cl. *Gautier* (*i*) aliique.

Hæc

(a) *lib.* 16. *cap.* 4.

(b) *lib.* 4. *de piſcium & aquatilium ſtructura. pag.* 1134.

(c) *Mém. de l'Acad. Roy. des Scien. Paris* 1729. *pag.* 11.

(d) *De Bononienſi Scientiarum, & artium inſtituto, atque Academia Commentarii. Tom.* 4. *pag.* 17.

(e) *Tom.* 7. *Memorie per ſervire all' Iſtoria Letteraria. Venezia.* 1756. *parte* 2. *art.* 7. *pag.* 17.

(f) *Mém. de l' Acad. Roy. des Scien. Paris* 1676. 1699. 1703. *&c.*

(g) *Oſſervazioni anatomiche di Giovanni Caldeſi, Aretino, intorno alle Tartarughe maritime, d'acqua dolce, & terreſtri Firenze.* 1687.

(h) *Adverſ. Anat.* 3. *pag.* 5. *adverſ.* 4. *pag.* 55.

(i) *Obſervations ſur l' hiſtoire naturelle ſur la phyſique, & ſur la peinture avec de planches imprimées en couleur. année.* 1752. *tome primier. à Paris. pag.* 131. 138. 147.

Hæc omnia autem ita a me deſcripta ſunt, ut eadem parvi facienda exiſtimem, niſi fuerint, Vir Celeberrime, Tuo judicio comprobata.

Interim Te etiam atque etiam oro, ut me ſemper gratum, & Tui nominis ſtudioſiſſimum cultorem putes, Tuique ſemper memoriam ſumma cum benevolentia ſervaturum eſſe. Vale diù, Vir Doctiſſime, ad Botanices, & ingenuarum artium incrementum.

Dabam Patavio e Muſeo. VI. Kal. Martii CIƆIƆCCLXI.

TABULARUM EXPLICATIO.

TABULA PRIMA.

Exhibet Holothurium.

F*Igura* 1. *a. tuba major.*
b. fimbria.
c. tuba minor.
d. calloſa prominentia.

Fig. 2. *a. tuba major.*
b. tuba minor.
c. puncta rubra.
d. puncta rubra.
e. faſciculus fibrarum , aut vaſculorum.
f. fibræ annulares.

Fig. 3. *a. interna ſacci cavitas.*
c. tuba.
d. œſophagus.
e. inteſtini principium.
l. vaſculum.

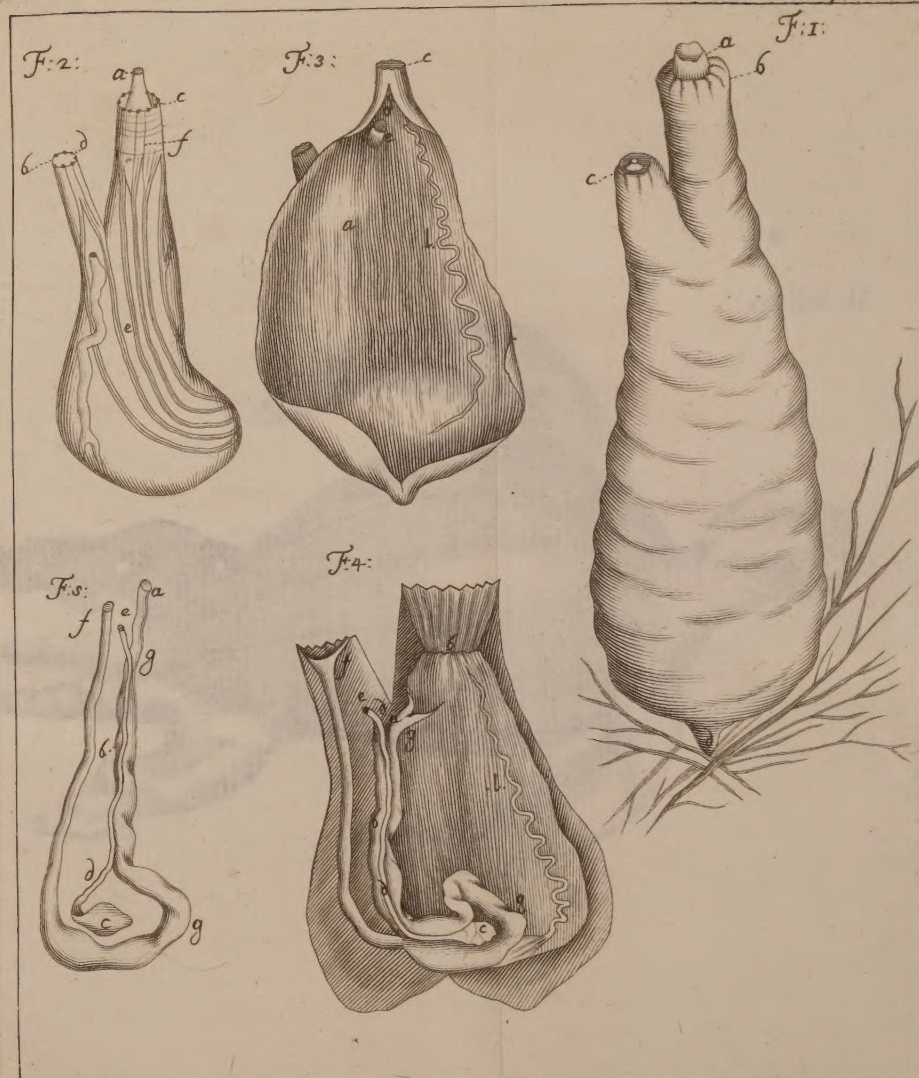
Fig. 4. 5. *a. inteſtini pars, quæ e ſacco exit.*
b. an ovarium?
c. glandula.
d. vas album.
e. punctum rubrum.
l. vaſculum.

TABULA SECUNDA.

Oſtendit Teſtudinem Coriaceam.

a. roſtrum.
b. diviſio mandibulæ ſuperioris ad roſtrum recipiendum.
c. foramen in mandibula inferiori.
d. dentes.
e. nares.
f. oculi.
g. oſſeæ prominentiæ pro auribus.
h.h. anguloſæ, & ſerratæ prominentiæ.
i. dorſi extremitas.
l.l. pinnæ, ſeu pedes anteriores.
m.m. pinnæ, ſeu pedes poſteriores.
n. cauda.

ep: Tab: I



ep: Tab: II.

